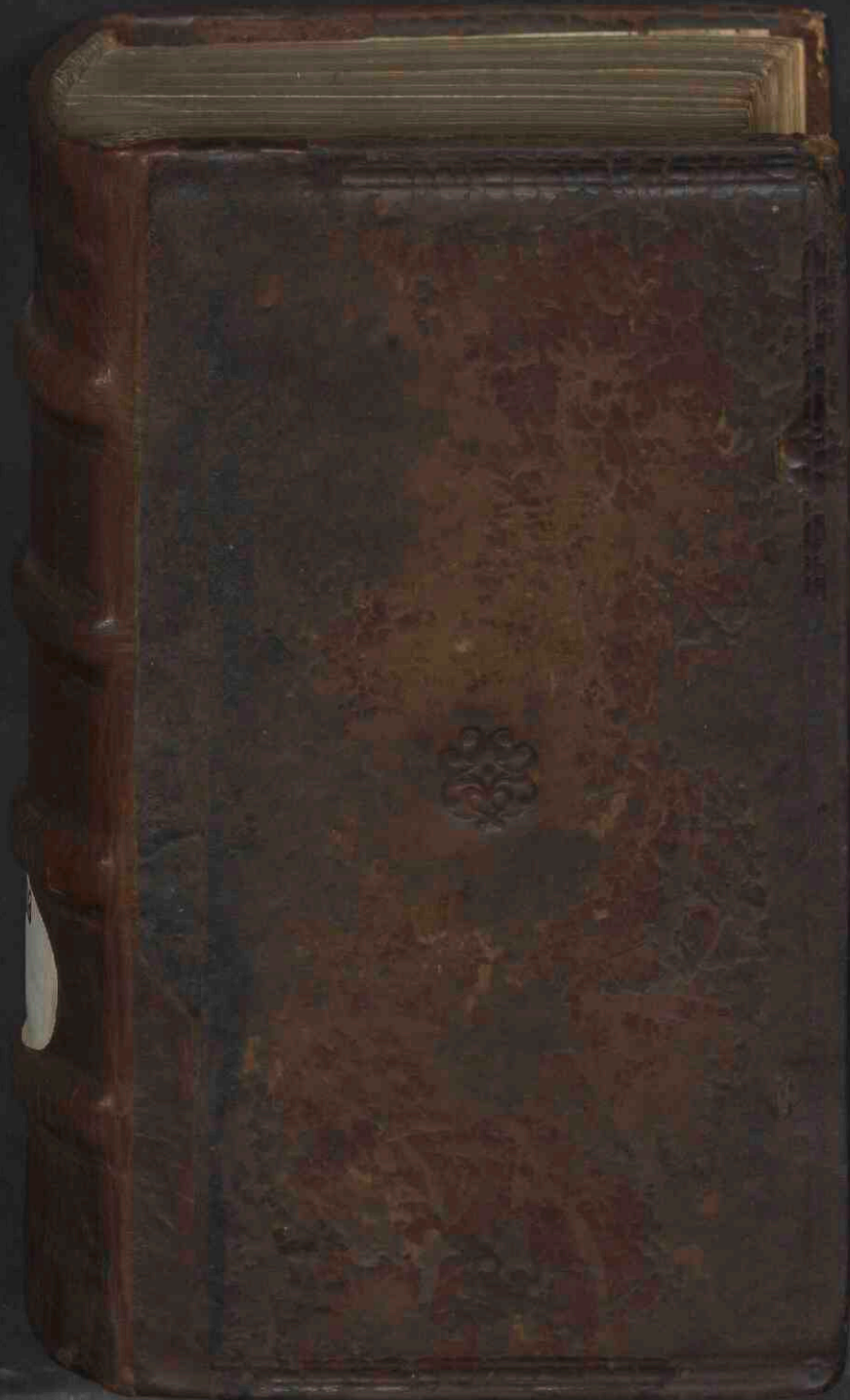

Explicatio Epistolae Pauli ad Galatas

<https://hdl.handle.net/1874/428471>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

108

N

11

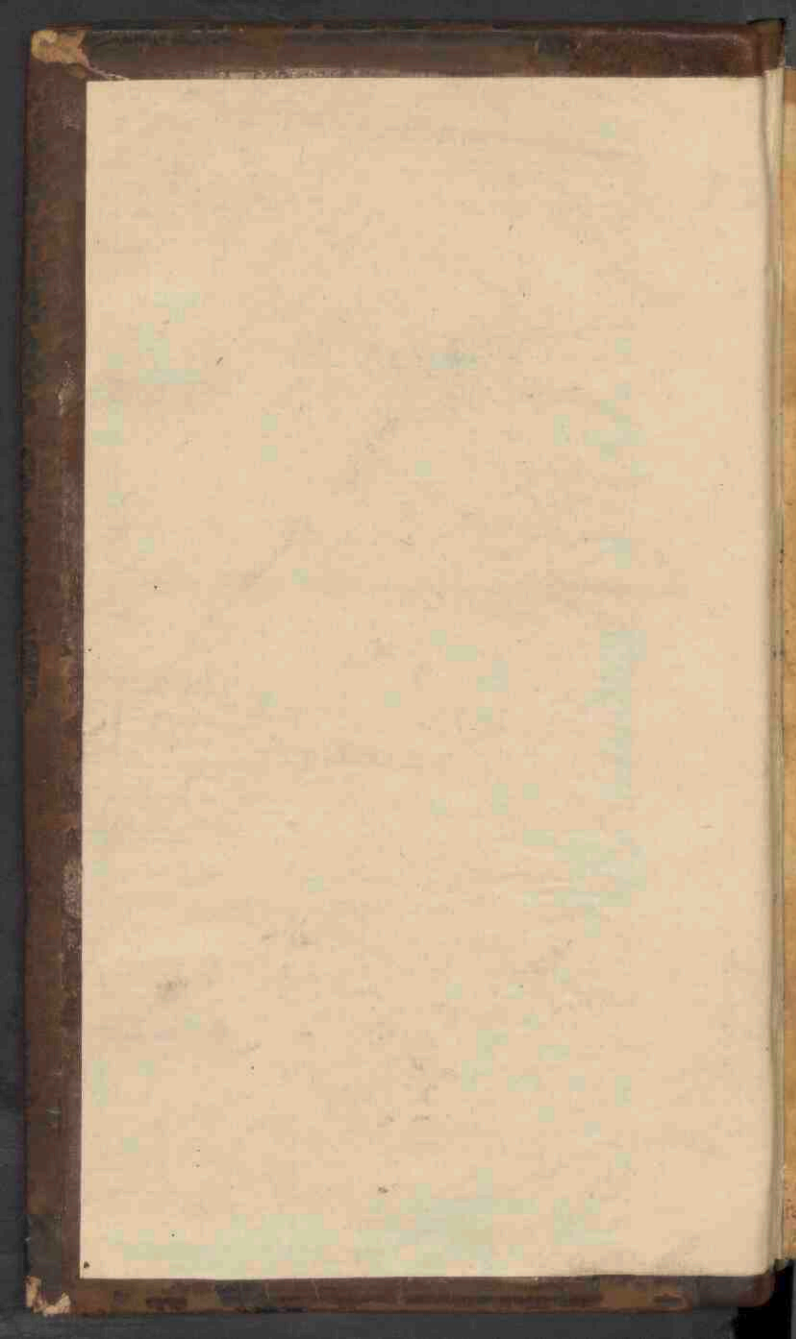

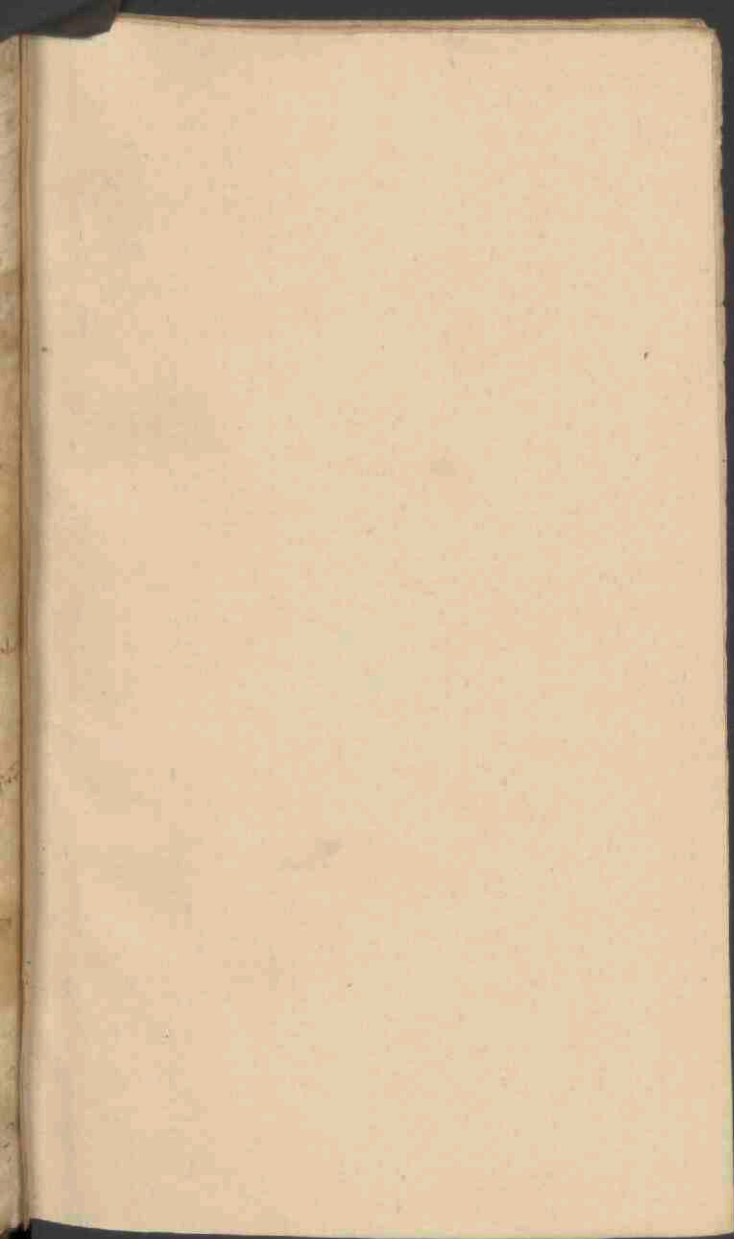
21

ff

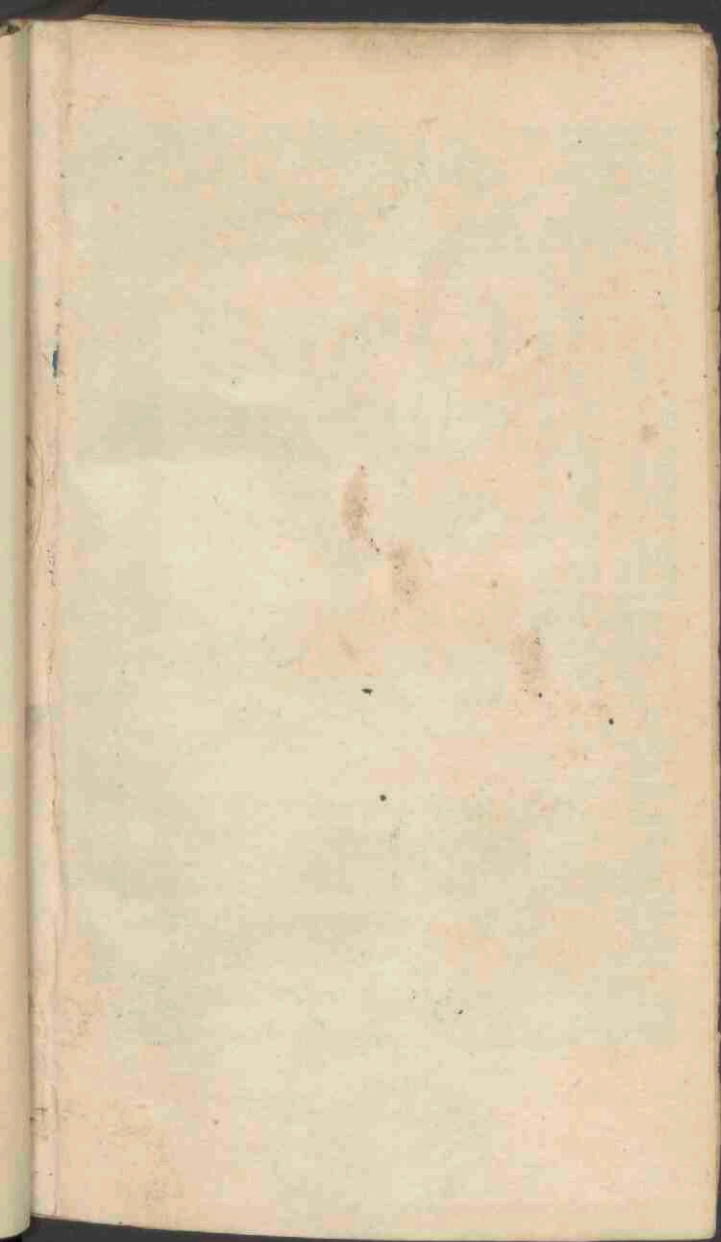

10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20

2 8° 160

K 108. N^{II} =

N. 11. B.

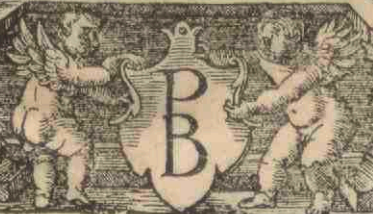
Ex dono H. Brezogolij: 1

EXPLI

CATIO EPISTOLAE
Pauli ad Galatas,

AVTORE IOANNE
Brentio.

FRANCOFORTI EX
Officina Petri Brubachij,
Anno XLVIII.

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or reference number, appearing to read "No. 1000".

EXPLI

Handwritten text below the title, possibly a date or location, appearing to read "1770".

Handwritten text, possibly a name or title, appearing to read "John Smith".

Handwritten text, possibly a signature or name, appearing to read "John Smith".

REVERENDO VIRO D.
IOANNI HESSO, DOCTORI SA-
cræ Theologiæ, & pastori Ecclesiæ
Vratislaviens. fidelissimo, Io-
annes Brentius
S. D.

NON DVBITO, RE-
uerende uir, quin
quæ est pietas tua,
totum te, in his gra-
uissimis Ecclesiæ &
patriæ temporibus,
ad petendum, con-
tra tantam piæ doctrinæ hostiũ per-
fidiam & crudelitatem, auxilium à
Deo Patre Domini nostri Iesu Chri-
sti cõtuleris, ac optime confido, tuas
preces cũ uniuersæ Ecclesiæ filij Dei
uotis coniunctas, haudquaquàm ua-
uas & inanes fore, Sed queso te, am-
A 2

EPISTOLA

cissime mi Hesse, ut interim, dum tu
 in tanta Dei familiaritate uersaris,
 me pauca quedam tecum colloquen-
 tem non asperneris. Suscepi enim
 nonnulla commemoranda, non ut a-
 uocem te à pia pro salute Ecclesię sol-
 licitudine, sed potius, si queam, ma-
 gis excitem, aut quia satis antè, auto-
 re spiritu sancto, excitata est, me ei,
 qualicumque officio fauere osten-
 dam. Quæ igitur in præsentia tecum
 cõferre statui, obsecro te, paulisper,
 dum ea exponam, animum tuum ad-
 hibeas. Interpretatus sum ante ali-
 quot annos publica, qua potui, expli-
 catione epistolam, quam Paulus, ele-
 ctum Dei organon, ad Galatas scri-
 psit. Nulla enim doctrina magis salu-
 taris tradi potest Ecclesiæ, quàm quæ
 in hac Pauli epistola literis mandata
 est. Cùm autem cogitationes meas
 in chartas breuiter coniecissem, ami-
 ci quidam descripserunt eas, ut habe-
 rent, quod cum alijs, qui in hanc epi-
 stolam

stolam extant, commentarijs confer-
rent. Nam hoc consilio celsi amicis,
non quòd sentiam mea illa ἀνορεχία
digna esse, quibus legendis eruditi
occupentur, sed ut esset, quod dijudi-
cetur. Prophetæ, inquit Paulus,
duo aut tres loquantur, καὶ ἂν οἱ ἄλλοι
κελεύεσθαι. Sed postquam intellexi
hæc transfusa iam in aliquot exem-
plaria, metui, ne sic, ut à quouis pro-
suo ingenio uel excripta uel excer-
pta essent, orbi publice obtruderentur.
Quare uisum ea recognoscendo,
quantum licuit, percurrere, & iudi-
caui tolerabilius esse, ut à me malè, quàm
ab alijs peius in lucem darentur. Sed
quam speras, inquires, utilitatem ad
Ecclesiam ex hoc scripto peruentu-
ram, cum antè in hæc epistolam Pau-
li extet luculentissima Reuerendí Pa-
tris D. Martini Lutheri explicatio?
Ego uerò propter hæc maximè caus-
sam passus sum, ut hi mei commen-
tarij hoc tempore uulgarètur. In hac

EPISTOLA

Enim epistola tradit Paulus Ecclesiae
 summam piæ doctrinæ, uidelicet,
 quòd reputemur in iudicio Dei iusti,
 non propter merita nostrorum ope-
 rum, sed tantum propter Iesum Chri-
 stum filium Dei, per fidem. Constat
 autem in Ecclesia Christi, quòd De-
 us excitauerit Reuerendum patrem
 D. Martinum Lutherum, ut hanc do-
 ctrinam instauraret, & ab impijs for-
 dibus Pontificum, monachorum &
 sophistarum expurgaret. Volui igitur
 editione huius Commentarij pu-
 blice testari, me hunc uirum agnosce-
 re Dei organon, agnoscere meum præ-
 ceptorem, & amplecti doctrinam e-
 ius, quem & adhuc in his terris uiuū
 ex animo amaui: & quāquam excel-
 sus eius ex hac uita attulit mihi acer-
 bum dolorem, tamen nunc ei de fœ-
 licitate sua, quam habet apud filium
 Dei, in cœlesti omnium piorū cœtu,
 ex corde gratulor, & ago gratias
 Deo Patri Domini nostri Iesu Chri-
 sti,

NUNCUPATORIA

sti, quòd his nostræ ætatis difficillimis,
 temporibus talem heroëm dederit,
 per quem pia doctrina, quæ crassissi-
 mis tenebris occultata & circumfu-
 sa latebat, in lucem reuocaret. Nam,
 ut dicam, quod res est, in quodcuncq;
 uitæ genus oculos conijcio, occur-
 runt beneficia, quæ Deus nobis per
 hunc uirum clementer præstitit. In
 Ecclesia, quòd abolitis impijs sacris,
 Lex & Euangelion, hoc est, uniuersa
 doctrina ad salutem necessaria, rectè
 explicatur, sacramenta pie admini-
 strantur, nomen Dei uerè inuoca-
 tur, Psalmi utiliter cantantur, benefi-
 cium Dei est, per Lutherum, inuitis
 omnibus Pontificibus & Monachis,
 in nos collatum. In schola, quòd abie-
 ctis impuris & impijs Sophistarum
 somnijs, sacra scriptura, ad quam re-
 ctè cognoscendam omnia studia no-
 stra referenda sunt, pure & sincere
 traditur, debemus autori Deo, per
 ministerium præceptoris nostri Lu-

EPISTOLA

theri. In Politicā, si bona cōscientia leges administraueris, & gladium gestaueris, acceptum ferendum est ei doctrinæ, quam de politico magistratu illustrauit Lutherus. In œconomia, quid non molestiæ, quid non perturbationis animi continget tibi, uel ex coniugio, uel ex agricultura, uel ex opificio, uel ex mercatura, uel ex alijs domesticis operibus, non tātum seruilibus illis & sordidis, uerum etiam paulò liberalioribus, si non ea doctrina, quam fidelis seruus Christi Lutherus magna dexteritate exposuit, eruditus fueris. Deniq; siue nostra publica, siue priuata respicias, uersantur ubiq; ante oculos beneficia, quibus filius Dei per Lutherum clementer nos affecit. Hæc beneficia commemorare & prædicare debemus, ut excitemus nos ipsos ad gratitudinem erga filium Dei, Iesum Christum, & precemur Deum, ut Euangelion, in clarissimā lucem prolatum

latum, in Ecclesia sua conseruet. Sed quanto maiora sunt hæc beneficia Dei, tanto grauiora pericula Satan his annis Ecclesiæ Christi creauit. Extat adhuc publice Bulla, quam ita uocant, Leonis Decimi, Romani Pōtificis. Extant duo edicta, alterum Vuormatiense, alterum Augustanum, Extant Decreta quorundam principum & episcoporum, Extant doctrinales, ut ipsi loquuntur, Condemnationes præcipuarum Academiæ, ut nihil interim dicā de priuatorum hominum scriptis, in quibus omnibus Reuerendus Pater D. Lutherus ita damnatur, ut quotquot doctrinam eius agnoscunt, iudicentur digni æternis cruciatibus. Ac præter alia manifeste pia, nominatim etiam hoc damnatur, quòd Lutherus docuit, sola nos fide, propter Christum, iustificari, quæ tamen doctrina, non solum ea est, quam Paulus in hac epistola confirmandam suscepit,

EPISTOLA

verum etiã doctrina est omnium Prophetarũ et Apostolorũ, et qua sola seruantur, quotquot seruantur. Omnes Prophetæ, inquit Petrus, testimoniũ ferunt Christo, quòd remissionẽ peccatorum accipiat, per nomẽ eius, quisquis crediderit in eum. Secuta autem sunt has Bullas et Edicta, non tantum exilia, uerũ etiam indignissimã cædes multorum tam uirorum quàm mulierum, qui ueritatẽ huius piæ doctrinæ amplexi sunt. Nec existimandum est, autoritatem harum Bullarum & Edictorum ita uiluisse, ut quemadmodum pauci ex uulgo hominum ea cum animis suis confyderant, ita nulla eorum publica ratio habeatur, sed iudicãtur publice tam sacrosancta, ut piij Principes nunquã potuerint abrogationem eorum in Romano regno impetrare. Et hoc etiam tempore hostes piæ doctrinæ susceperunt ea, non tantum Pontificia Synodo, uerum etiam crudelissi-

NVNCVPATORIA: 6

mo bello tuenda . Quis autem posset, esse foelix & prosper successus eius regni, in quo tam blasphemæ Bullæ, et tam horrenda Edicta, aduersus doctrinam Prophetarum & Apostolorum, adeoq̃ ipsius filij Dei, publice & inuiolate extarent? Cùm Ezechias, Rex Iudæ, obsideretur in urbe Hierusalem à Saneheribo rege Assyriorum, accepit literas à Legatis Assyrijs, quæ continebant manifestas blasphemias aduersus uerum & uiuum Deum Israelis. Quid ergo faceret pius rex? Non potuit, nec debuit blasphemias aduersus Deum dissimulare, sed cum in terris non esset qui eas in impio rege uindicaret, ascendit unà cum Esaia in templum Domini, et expandit literas coram Deo, quem & magna animi fiducia precatus est, ut gloriã nominis sui ipse tueretur. Nec Deus frustra se appellari passus est. Age igitur, amicissime mi Hesse, audeamus & nos aliquid, per

EPISTOLA

rumpamus cœlos, penetremus ad
 Thronum diuinæ maiestatis. Scio,
 cōfido, non abiiciet nos Deus, quod
 & si sumus peccatores, tamen ueni-
 mus comitati intercessore unigenito
 filio eius Domino nostro, quem pa-
 ter ita diligit, ut omnia ei donauerit.
 Procumbamus igitur in genua, in fa-
 ciē, offeramus Deo nostrum suppli-
 cem libellum, expādamus coram eo
 blasphemias Bullas, & crudelia Edi-
 cta, & dicamus: Aeterne, omni-
 potens, & clementissime Deus,
 qui te patefecisti humano generi,
 non solum opificio huius mundi, &
 liberatione Israëlis ex Aegypto, ue-
 rum etiam, quod maximum omnium
 est, Legatione unigeniti filij tui Do-
 mini nostri Iesu Christi, in terram, &
 donis spiritus sancti tui, quibus Ec-
 clesiam tuam ornasti, Precamur te
 per Iesum Christum filium tuum, ut
 aures tuæ querelis nostris clemen-
 ter pateant, & non tam nobis, quàm
 gloriæ

NUNCUPATORIA.

gloriae nominis tui opem auxiliumque
feras. Nam humanum genus, ut tu ip-
se nosti, peccato ita obrutum iacuit,
ut non tantum destitutum esset sua il-
la iustitia, quam ex creatione tua ha-
buerat, uerum etiam non posset ullis
suis uiribus ac meritis ad iustitiam re-
cuperandam assurgere, ac necesse
haberet eternis supplicijs obnoxium
esse. Tu autem clementissime Deus,
tantam calamitatem miseratus, pro-
misisti, ac tandem etiam misisti nobis
unigenitum filium tuum, qui pecca-
tum humani generis expiaret, et obe-
dientia sua apud te patrem tuum im-
petraret, ut quotquot in ipsum cre-
dunt, iustitia ipsius donentur, & co-
ra tribunali tuo iusti propter ipsum
reputentur, ut etsi carent sua propria,
fruantur tamen aliena iustitia Domi-
ni nostri Iesu Christi, qua & constant
in iudicio tuo, & accendantur per spi-
ritum sanctum tuum ad obsequia ti-
bi uere & ex animo praestanda. Haec

EPISTOLA

est doctrina Euangelij tui, quam initio reuelasti Patriarchis, quã docuerunt Prophete, quam nobis exposuit filius ipse tuus Iesus Christus Dominus noster, quam spiritu sancto tuo uulgasti per Apostolos in totum orbem terræ, quam his nostris temporibus illustrasti per seruum tuum Lutherum, & qua seruas Ecclesiam tuam non solum in afflictionibus huius seculi, uerumetiam in morte ipsa ad æternam uitam. Obsecramus autem te Clementissime Pater, considera cum animo tuo, quid de tanto tuo beneficio impij & crudeles homines sentiant. Ecce enim expandimus coram tua maiestate Bullas Põtificum, Edicta Regum, Principum & Episcoporum, & scripta Sophistarũ, quibus doctrina filij tui Domini nostri Iesu Christi de iusticia fidei ita damnatur, ut pronuncietur planè dæmoniaca. Nec potuerunt hactenus Principes, qui aperuerunt portas su

NUNCUPATORIA.

as regis gloria, unigenito filio tuo, & Evangelio eius ullis suis officijs, cōsilijs, cohortationibus, & precibus efficere, ut tam blasphemę Bullę & Edicta in Romano regno abolerentur: Quin etiam eo crudelitatis processe rūt hostes tui, ut sicut antea cædibus in Ecclesiam grassati sunt, ita nunc armis & bello impietatem suam tueri conentur. Exurge igitur Domine Deus noster, defende tuam ipsius causam, memor esto blasphemiarū, quas in te impij virulēter euomunt, libera à proscriptione Christum filiū tuum, qua tot iam annos his Bullis & Edictis damnatus fuit, conserva Ecclesiam tuam, quam hostes Evangelij tui usq; ad internecionē oppressam cupiūt, tuere principes nostros, qui hoc tempore contra crudeles hostes tuos pro Ecclesia tua excubant. Ac fatemur quidem ingenue etiam nos esse peccatores, nec pro immensis tuis beneficijs, quæ in nos contuli-

EPISTOLA

sti, satis gratos, sed idcirco amplectimur fide nostra Euangelion filij tui, ut quia peccatores sumus, nec possumus meritis nostræ iustitiæ peccata expiare, cōsequamur gratuitam peccatorum remissionem propter Christum filium tuum, ac petimus ut uitā nostrā spiritu sancto tuo gubernes, quo mortificatis reliquijs carnis tibi seruiamus, & nomē tuum perpetua laude celebremus. Aduersarij autem nostri quid? Etsi nihil minus uideri uolunt, quàm esse persecutores nominis & Ecclesiæ tuæ, tamen tu scis Domine, & res ipsa testatur, quòd persequantur ueram doctrinam Euangelij filij tui, ac non solum non agnoscunt impietatem suam, uerum etiam suscipiunt eam, quoquo modo possunt, defendendā. Nec hoc est institutū eorum, ut gloria nominis tui promoueat, sed ut liceat ipsis impune dominari, helluari, scortari, nefanda quæque scelera designare, &

omnes

omnes cupiditates suas explere.
Hoc cine impiorum institutū tu Domine Deus noster approbabis? hoc cine propositum tu iuuabis? Non facies, non facies, inquam. Non Deus uolens iniquitatem tu es, non habitabit iuxta te malignus, odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium. Nos quidē indigni sumus, qui uideamus gloriam tuam, tu autem dignus es, cuius gloria coram uniuerso mundo illustretur. Quare oramus & obtestamur te, ut hanc tuam uoluntatem, qua iniquitatem detestaris, & uirum sanguinum ac dolosum execraris, etiam his nostris temporibus publice testificeris. Si enim nos nunc deserueris, an non dicent impij, Vbi est Euangelion eorum? Vbi est Christus eorum? Nō poterat eos Christus in bello seruare, & seruaret eos in morte? Has blasphemias etiā nūc impios in cordibus suis meditari non dubita

·EPISTOLA

mus, & tu cordium scrutator uere
 cognoscis. Magnificetur ergo, clemē
 tissimē Deus, fortitudo tua, & sicut
 dixisti, Inuoca me in die tribulatiōis,
 & eruam te, & honorificabis me, ita
 exaudias nos inuocantes nomen tu
 um, ut gloriam tuam perpetuo cele
 bremus, per unigenitum filium tuū
 Iesum Christum Seruatorem nostrū,
 Amen. Hoc, amicissime mi Hesse,
 ut nō dubito, tu mecum, hoc uniuersa
 Ecclesia nobiscum uera fide preca
 tur. Cōfidamus igitur, & pergamus
 nostrum officium facere. Spero sine
 ulla dubitatione futurum, ut non so
 lum in hac terra, uerum etiam in cœ
 lo, in cœtu omnium piorum, & cum
 carissimo nostro præceptore Luthe
 ro prædicaturi simus de laude immē
 sę misericordię, quā nobis Deus pa
 ter per dilectū filium suum, unā cum
 spiritu sancto suo exhibuit. Bene ac
 fœliciter uale. Ex Hala Sueuorum
 die uicesima Iulij, An. M. D. XLVI.
 De

DE GALATIS,

Pausanias ἐν ἀττικῷς.

Οὗτε λέγεται ἀστυς καλεῖσθαι γαλάτας
ἔξενίκοι. κελτοὶ γὰρ κατὰ τε σφᾶς
τὸ ἀρχαῖον, ὅτι πάλαι ἄλλοις ὠνο-
μάζοντο.

Obtinuit tandem, ut uocarentur
Galatæ. Antiquitus enim uocaban-
tur tam ab ipsis, quàm ab alijs Celtae.
Stephanus.

Γαλάται πρὸς νότον τοῖς παφλαγόσι,
ἀπὸ τῆ ἐν τῇ κελτικῇ γαλατῶν, οὗ
πλανηθέντες πρὸς νότον, ἢ καταλα-
βόντες τὴν χώραν οὕτως ὠνόμασαν. πρὸς ἡχθῆ
δὲ τὴν γαλάτης ἐκ τοῦ γάλατος, ὑφέσει τοῦ
ἐνός λ. ὅτι γαλατία ἡ χώρα.

Galatæ Paphlagonibus sunt ad
Australium, sic dicti à Galatis, qui sunt
in Celtica. Hi cum multo tēpore in-
certis sedibus uagati essent, & hanc
regionem cepissent, tale ei nomē de-
derunt. Deducitur autem Galatæ à
nomine Gallus, ablatiōe unius L. Et
Galatia regio.

Suidas in dictione

Ἀπωϊανός.

Ὅτι πρὸς κελρῖς, ποτέστι γερμανοῖς, οἱ ἀμφὶ θυνῶνον ποταμὸν εἰσὶν
 Ἐπὶ γαλάτας, ποτέστι γάλοις, πολέμοις
 Ἐπὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν, ὅσαι τὲ σὺν
 οἰκταῖς Ἐπὶ Ῥωμαίων πρᾶξεις, ἢ ἐπαναστάσεις
 ἐγένοντο κελτῶν, ἕως ἰδὲ τῆς γαίης ἢ πρὸς
 τῆς τρίτης βίβλου περιέχει συναβουῖσα.

Quartus liber continet bella, quae
 gesserunt Romani aduersus Celtas,
 hoc est, Germanos, qui habitant cir-
 ca Rhenum fluuiū, & aduersus Gal-
 latas, hoc est, Gallos. Continet etiam
 Acta, foedera, foederum uiolationes,
 & defectiones Celtarum usque
 ad Carum Imperato-
 rem, &c.

Explica

EXPLICA

TIO EPISTOLAE PAU-
li ad Galatas.

Um aliquandiu uersa-
tus sim in explicando
libro Leuitico Mofi, q
est liber Veteris Testa-
menti, & fecerim inter-
pretandi eius finem, uisum est nunc
in manus sumere librum quendam
noui Testamenti, ut planum facia-
mus, sacram scripturam non tantum
sibi ubiq; & maximè conuenire, ue-
rum etiam unum & solum nobis Ser-
uatorẽ filium Dei, Iesum Christum,
Dominum nostrum, ostendere, pro-
ponere, explicare & illustrare, ut cre-
dentes in ipsum, iusticiam & uitam
habeamus. Suscipiemus autem hoc
tempore interpretãdam Epistolam,
quam scripsit Apostolus Paulus ad

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

Galatas, quia Christus, quem ostendimus per Levitica Sacrificia adumbratum, in hac epistola, expressa effigie cognoscendus proponit. Et continet hæc epistola absolutam & perfectam doctrinam Christianissimi. Primum igitur, dicenda nobis quædam essent de Paulo, huius Epistolæ autore, Sed quia Paulus in hac Epistola de sua autoritate aduersus Pseudoapostolos copiose & grauius disserit, superuacaneum iudicauimus, multa uerba de ea re in præfatione facere. Deinde considerandum erit, qui fuerint Galatæ, ad quos Paulus hanc Epistolam scripsit. Galatæ igitur fuerunt populi in Asia, dicti, ut Stephanus scribit, à Gallis. Aut potius à Celtis. Pausanias enim dicit, Galatas olim Celtas dictos. Et Cæsar testatur, tertiam partem Galliæ dictam esse lingua ipsorum Celtas, Romana autem Gallos. Etsi autem ea pars Galliæ, quæ attingit Rhenum, & Germaniam,

EXPLICAT. IOAN. BREN. ■

niam, Belgica uocatur, tamen nomine Galatarum comprehendit Diodorus omnes Germanos: & Suidas dicit Germanos Rheni accolas, dictos fuisse Celtas. Sed qua occasione hi in Asiam uenerint, scriptores rerum gestarum haud obscure tradunt. Nam cum Celtæ (siue hos Gallos, siue Germanos uocaueris) tanta multitudine abundarent, ut eos regio, quæ genuerat, non caperet, miserunt, uelut peregrinatum, trecēta milia hominum ad nouas sedes quærendas. Horum alij in Italiā, alij in Pannoniā, & ex Pannonia, alij duce Brenno, in Græciam, alij duce Belgio in Macedoniā irruperunt. Hi ergo, cum diu incertis sedibus uagati essent, & stipendia sub regibus Asiæ meruissent, ceperunt tandem sedem in Asia circa flumen Halim: Quæ regio cognominata est deinceps ab ipsis Gallogræcia & Galatia. Cum igitur Paulus concionaretur Euangelion Christi inter

IN CAP. I EPIST. AD GAL.

gentes, uenit & ad hanc gentem, Galatas, ac initio prædicauit eis Christum coram, deinde scripsit ad ipsos hanc epistolam, ut quos antea in uera religione Christi erudierat, in ea etiam, autoritate quidem & potentia spiritus sancti, suo autem ministerio & cooperatione conseruaret. Porro hæc Epistola, cum ab omnibus pijs, tum præcipue à nobis Germanis, magna obseruatione excipienda est, idque propter multas causas, quarum nunc duas tantum commemorabimus. Altera est, quod scripta sit ad Galatas, qui, quemadmodum antè ostendimus, duxerunt originem suam à Germanis. Etsi enim scripta Pauli sunt generalia, & pertinet ad uniuersam Ecclesiam quarumcunque nationum & seculorum, iucundissimum tamen est homini Germano piæ doctrinæ studio, nomē maiorum suorum in Epistolis tanti Herois legere. Altera est, quod hæc Epistola contineat pro-

sus

sus id ipsum Euangelion, quod Dominus hoc tempore clemēter in Germania in lucem dedit. Dicemus igitur nunc quædam de argumento & statu huius Epistolæ. Idem autem planè status eius est, qui & Epistolæ ad Romanos. Docet enim Paulus in hac Epistola, quòd homines iustificentur coram Deo, non propter opera legis, aut propter merita operum, sed tantum propter Christum per fidē, hoc est, quòd in iudicio, coram tribunali Dei non possimus constare meritis nostrorum operum, sed tantum meritis Christi, quem accipimus per fidem ex prædicatione Euangelij. Hæc doctrina semper debet in Ecclesia tractari, ac primas tenere. Est & Decalogus docendus, ac habet suam utilitatem, sed nisi hæc doctrina de fide in Christū accesserit, Decalogus magis affert damnationem quàm salutem. Nam hac doctrina de fide primum omnium iustificamur coram

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

Deo. Hæc enim doctrina, organon illud est, quo spiritus sanctus diuina potētia efficit in nobis fidem in Christum, Christus autem fide susceptus, ita in nobis à Deo Patre suo agnoscitur, ut non tantum ipsi, sed etiam nobis, qui ipsum suscepimus, faueat, ac reputet nos propter ipsum iustos. Deinde spiritus sanctus efficit per hanc doctrinam, ut quam iustitiam coram Deo propter Christum habemus, eam etiam bonis operibus coram Deo et hominibus exerceamus. Postremò per hanc doctrinam efficit spiritus sanctus, ut fide animati, vincamus afflictiones & mortem, & consequamur perpetuam cœlestis regni hæreditatem. Quare, ut hanc doctrinam conseruemus, contendendum nobis est per tela, per ignes. Sed audiamus nunc, qua occasione Paulus hanc Epistolam ad Galatas scripserit. Res autem ita se habuit. Paulus initio prædicauit Euangelion Christi apud

apud Galatas, coram, & docuit eos, quòd non necesse haberent suscipere onus legis Mosi, sed quòd deberet manere in sua politia, & credere, quòd Deus reputaret ipsos iustos tantum propter Christum, per fidem, atque ex hac fide facere bona opera, quæ uocant, moralia. Postquam autem Paulus discessit à Galatis, uenerunt ad eos nonnulli Pseudoapostoli, qui ex Pharisaismo ad Christianismum conuersi erant. Hi subuerterunt doctrinam Pauli apud Galatas, & docuerunt, quòd ad consequendam coram Deo iustitiam, non sufficiat Christus per fidem acceptus, sed quòd necessaria etiã sint merita operum legis. Nisi circumcidamini, inquit, secundum morem Mosi, non potestis esse salui. Docuerunt autem hoc maxima ueritatis specie. Primum enim iactarunt exemplum Apostolorum, qui & ipsi obseruabant legem, & docebant Iudæos ad Christianismum conuersos legem

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

obseruare. Ergo obseruatio, inquit, legis, & merita bonorum operum sunt necessaria ad comparandam iustitiam, hoc est, ad consequendam remissionem iniustitiæ nostræ coram Deo. Maior enim fides adhibenda est duodecim Apostolis, ab ipso Christo electis, & per spiritum sanctum confirmatis, quàm uni Paulo, nuper Ecclesiæ persecutori, nunc autem legis, in gratiam gentium incircumcisarum, deuastatori, qui cùm antea nimis declinauerit ad sinistram, opprimendo Euangelion Christi, nunc nimis peccat ad dextram, abiiciendo legem. Deinde docuerunt pseudoapostoli, legem non solum magna maiestate, uerum etiam magna seueritate diuinitus latam esse. Hæc fuerunt præcipua pseudoapostolorum argumenta. Paulus igitur diluit & refutat ea accuratissimè. Ac principio confirmat autoritatẽ uocationis suæ, quòd quantum ad ministerium Apostola-

tus

tus attinet, nihil minor si cæteris Apostolis, imò aliquanto maior. De eadem re scribit in posteriori Epistola ad Corinthios capite undecimo & duodecimo. Deinde probat clarissimis argumētis, nullum hominem iustificari, nisi propter solū Iesum Christum per fidem, ostendens interim uerum ac legitimū usum legis, quòd lex lata quidem sit diuinitus magna seueritate, non aut ad hunc usum, ut iustificet, sed partim ut per eā agnoscātur peccata, partim ut esset externa pædagogia populi usq; ad Christū.

Oeconomia autem huius Epistolæ talis est. Continet enim hæc Epistola, quemadmodum & ea, quæ scripta est ad Romanos, duas partes. In priori parte cōfirmatur iustitia fidei. Et constat hæc pars Rhetorico syllogismo, quem subiiciam.

Nullum aliud Euāgelion, præterquam quod ego Paulus docui, recipiendum est, Et hæc propositio, quam

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

Dialectici uocant Maiorem, habet adiectam suam approbationem. Exponit enim Paulus historiam conuersionis suæ ad Christianismum, & rationem Apostolatus sui. In hac expositione spargit hinc inde semina multarum confirmationum autoritatis & Euangelij sui. Commoratur autem in hac expositione duobus primis capitibus.

Deinde in fine secundi capitis sequitur Assumptio, quam Dialectici uocant Minorem. Et est hæc:

Docui autem hominem non iustificari ex operibus legis, sed tantum per fidem Iesu Christi.

Hæc Assumptio habet adiectas suas confirmationes, usque ad initium quinti capitis, quo in loco ponitur Complexio, seu conclusio Syllogismi, cum breui repetitione quorundam argumentorum, & exhortatione.

Posterior pars continet præcepta
de

EXPLICAT. IOAN. BRENT. 10

de moribus seu fructus fidei. Vos, inquit, in libertatem uocati fuistis, fratres, tantum ne libertatē detis in occasionem carni, sed per caritatem seruite uobis inuicem, &c. Ab hoc enim loco usque ad finem Epistolæ docet Paulus iustitiam operum, quæ exiustitia fidei necessario sequitur.

SED ACCEDAMVS NVNC
ad ipsam Epistolam.

PAVLVS APOSTOLVS
NON AB
HOMINIBVS, &c.

Hæc est Epigra-
pha, in qua Paulus
initio commendat

Apostolatū & uocationem suam
contra uanitatē Pseudoapostolorum,
qui musitabant Paulum non
esse uerum Apostolum, nec rite uo-
catum, aut Apostolorum tantum di-
scipulum. Quare non esse eum audi-

endum. Dicit exgo, Apostolus non
 ab hominibus, neque per hominem.
 Hæc non est ociosa ταυτολογία, sed
 commendatio uocationis aduersus
 pseudoapostolos. Quare alij ita di-
 stribuunt, ut ab hominibus uocari di-
 cantur hi, qui nulla publica autorita-
 te, sed tantum humanis affectibus se
 ipsos in publica ministeria ingerunt,
 quales hoc tempore sunt Anabapti-
 stæ. Per hominem autem uocari di-
 cunt, eos, qui uocantur quidem diuina
 uocatione, sed tamē per hominē,
 ut si quis uocatur per legitimum ma-
 gistratum, uocatio quidē diuina est,
 attamen fit per hominem. Possunt
 & sic distribui, ut ab hominibus idē
 sit quod à duodecim Apostolis, qui
 ordinârunt alios Apostolos. Per ho-
 minem autem intelligatur, per Chri-
 stum adhuc humanam uitam in ter-
 ris agentem, à quo duodecim Apo-
 stoli ordinati sunt. Vnde & addit.
 Sed per Iesum Christum, & Deum
 Patrem,

Patrem, qui suscitauit illum à mortuis. Itaq; hæc erit sententiã Pauli, Ego non sum talis Apostolus, quales sunt hi, qui emissi sunt à duodecim Apostolis, nec sum talis, quales etiam ipsi duodecim Apostoli. Hi enim sunt uocati ad Apostolatũ à Christo, cùm adhuc in terris ageret, & mortalis esset, ego autem uocatus sum ab ipso iam è mortuis suscitato, & ad dextrã Patris regnante. Quare uanissimum est, quòd pseudoapostoli præferunt meæ uocationi Apostolatũ duodecim Apostolorũ. Sed dices: Quid sibi uult hæc tanta arrogantia Pauli, præsertim mox initio epistolæ? Cùm enim Paulus sit sui ipsius buccinator, non uidetur beneuolentiam lectorũ captare, quod scriptori in exordio faciendum est, sed potius à lectione deterrere, quippe quòd natura solemus arrogantes & suarum laudum præcones odisse. Considerandum igitur est, quòd etsi hæc & multa alia,

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

Vnan man
 helma vñ bind,
 Vnd panier
 entwindt, da
 hat hoch
 mit ein eer,
 Vnd sonst
 nymmer
 mehr.

quæ sequuntur, habent speciem arrogantis & elationis animi, non tamen sunt carnalia, sed spiritualia, & sunt arrogantia & elatio animi ad conseruandam puram doctrinam Euangelij necessaria. Equites suscepturi bellum pro patria, solent Germanico Rythmo dicere, Elationem animi non quàm laude dignam esse, nisi cum glebea capiti imponitur, & vexilla explicantur. Idem dictum etiã in hac Pauli causa ualet. Paulus enim suscipit in hac Epistola bellum pro Ecclesia, communi omnium piorum patria, aduersus pseudoapostolos, ad defendendam ueram doctrinam Christianismi, & ad conseruandam synceram doctrinam Euangelij Christi, Quod bellum fuit Ecclesie & salutis nostræ maximum omnium necessarium. Nam quantum ad pseudoapostolos attinebat, periculum erat, ne Ecclesia amitteret ueram Euangelij Christi doctrinam, hoc est, suam ipsius salutem. Quare
 Paulus

Paulus initurus præliū aduersus im-
 pios doctores, statim initio induit ga-
 leam, & explicat uexillum, hoc est, ia-
 ctat auctoritatem suæ uocationis, ut
 declaret se aduersus impios docto-
 res diuina auctoritate munitum esse.
 Hæc iactantia & elatio animi, in tan-
 to Ecclesiæ periculo, commendatio-
 ne digna est, ac prorsus necessaria.
 Nō enim eo fit, ut Pauli persona, pro
 carnali modo, sed ut Pauli doctrina,
 quæ est cœlestis, pro spiritali modo
 commendetur. Itaq; hæc animi elatio
 & iactantia, non est humanæ perso-
 næ, sed diuini Euangelij, non est Pau-
 li, sed Christi, cuius solius gloriā Pau-
 lus conseruare cupit. Secundo, ex E-
 pigrapha notandum est, quòd cūm
 ait Paulus, Neque per hominem, sed
 per Iesum Christum, perspicue signi-
 ficet Christum non tantum hominē,
 sed etiam uerum Deum esse. Etsi au-
 tem semper Deus fuit, etiam cūm ad
 huc in terris uitam mortalē ageret, ta-

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

men hoc tunc præcipuè declaratum
 fuit, cùm resurrexit à mortuis. Ro.
 Declaratus est filius Dei ex hoc, quod
 surrexit à mortuis. Tertio, quòd ad
 dit, Et fratres qui mecum sunt, confir
 mat autoritatè doctrinæ suæ ex mul
 torum consensu & testimonio. Est
 enim multitudo non parit errori pa
 trocinium, & optima solent ferè pau
 cissimis placere, tamen multitudo ad
 dit ueritati non mediocri pondus au
 toritatis. Nam Paulus etiam hac ap
 pendice perstringit impios docto
 res, qui dicebant, Solum Paulum ita
 sentire, ac neminem ei cõsentire. Do
 ctrinam autem ipsorum (quæ erat
 quòd præter fidem in Christum, ne
 cesse etiam esset iusticiam consequi
 per merita operum legis) esse catho
 licam & generalem, ac habere mul
 tos sectatores. Idem etiã iactant Pon
 tifices aduersus Euangelion hoc tem
 pore reuelatum, Sed habet & Euan
 gelion suos sectatores, Deinde Pau
 lus

Ius hac appendice declarat modestiā suam. Assumit enim ad se in Epigra-pha etiam alios, quos fratres uocat, ne si solus scribat Ecclesijs Galatiæ, uideatur tyrannidem in ipsos affectare, & non posse alium sibi in ministerio æqualem ferre. Itaque quantum antè uisus fuit arrogās, cū iactabat uocationem suam, tantum nunc humilis est, cū de sua persona agitur. Hoc certe illud est, quod aliās dicit: Noui & humilis esse, noui & excellere, &c. Alij homines solent hęc inuere. Si gloria Dei defendenda est, tunc sunt humiles & meticulosi. Si autē defendenda sunt bona carnalia & terrena, ibi nullus est nec finis nec modus elati animi. Paulus autem diuersum nos suo exēplo docet & exigit, ut uitam potius periculo exponamus, quā ut deseramus patrocini-um piæ doctrinæ.

ECCLESIIIS GALATIAE.

Qui fuerint Galatæ, antè dictum

IN CAP. I EPIST. AD GAL.

est. Etsi autē hęc epistola scripta est ad solos Galatas, tamen doctrina eius pertinet ad omnes omnium seculorum Ecclesias in toto orbe terrarum. Doctrina enim Euangelij, quę in hac Epistola continetur, generalis est, & Christus iussit eam uulgari in uniuersum orbem inter omnes gentes. Sed quid est, quod eos Galatarū cœtus ad quos scribit, uocet Ecclesias, qui tamen erant per pseudoapostolos a Christo ad merita operum seducti. Vocantur Ecclesię, uel propter eos qui inter Galatas adhuc uerē in Christum credebant, Conseruat enim sibi Deus in Ecclesia sua septem milia inter medias etiam impietates, qui non curuāt genua ante Baal: uel propter publicum ministerium Euangelij & Sacramenti, quę adhuc in Ecclesijs Galatię constiterunt.

GRATIA VOBIS ET PAX, &c.

Hęc est salutatio, quę etsi solen-

nis

nis est Paulo etiam in alijs Epistolis, tamen hac nunc libenter & commode utitur, ut & hac parte perstringat doctrinam pseudoapostolorum, de meritis operum. Gratia enim significat fauorem, nō ex alieno merito, sed gratis & sola misericordia ac clementia conceptum. Pax autem significat Hebræa phrasi, fœlicitatem, quæ ex fauore, gratia & clemētia contingit. Cū igitur Paulus precatur Galatis gratiam & pacem à Deo, precatur eis, ut Deus clementer ipsis faueat, & ex hoc fauore omnia fœlicia & prospera eis largiatur. Quantam uero auctoritatem habeāt optiones, precationes & salutationes Apostolorū, uel aliorum piorum hominum, aliās dictum est. Veteres Ethnici precati sunt amicis in suis Epistolis aut salutationibus *ὁ γὰρ ζῆν*, hoc est, sanū esse seu sanitatē. Et uulgus existimat nullum esse preciosius donum sanitate corporali & diuitijs. Det uitam (inquit il

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

le)det opes, animum mihi æquum ipse parabo. Hæc autem est opinio fordidorum hominum. Nam optima & perfectissima seu optio seu salutatio, hæc est, quam Apostoli usurparunt, uidelicet, Optare gratiam & pacem à Deo, Nam hæc duo complectuntur omnia diuina beneficia. Quid enim maius est, quam habere Deum fauentem, & gratia sua nos completentem, & quibus bonis non affluemus, si Deus nobis clemens fuerit. Deinde Paulus ad Deum patrem addit in hac salutatione etiã Iesum Christum, quo significat, tum quòd Deus Pater faueat nobis et beneficia conferat nõ propter nostra merita, sed propter Iesum Christum filium suum, tum quòd Deus Pater nõ cognoscatur, nisi per Christum filium suum. Deum nemo uidit unquam, inquit Ioannes, filius unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. Et aliàs, Nemo uenit ad Patrem nisi per filium, Ac obserua hoc loco,

loco, quòd cùm æqualia opera, uide-
 licet, gratiam & pacem largiri, tribu-
 antur patri & filio, palàm declaratur
 ipsos eandem habere maiestatem, &
 Christum unà cum patre uerum &
 naturalem Deum esse. Ioannis quin-
 to; Quæcunq; pater fecerit, hæc itidē
 & filius facit.

Cæterum, ut Paulus statim ab ini-
 tio significaret statū Epistolæ, & per-
 stringeret prædicatores humanorū
 meritorum, complectitur summam
 totius Euangelij, & exponit paucissi-
 mis uerbis totum beneficium & offi-
 ciū Christi, Et ait: Qui dedit seipsum
 pro peccatis nostris, ut eriperet nos
 e præsentī seculo malo. Hæc est to-
 tius Euāgelij summa, quòd Christus *Euangelij*
 expiauerit sua ipsius morte peccata *summa.*
 nostra, & expiauerit ea non ut nos
 peccemus, non ut foelicem uitam in
 hoc seculo iuxta carnem ducamus,
 non ut in hoc mundo maneamus, &
 in eo foelicitatem habeamus, sed ut

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

eripiat nos ex hoc infœlici seculo, & transferat in uitam æternam. Etsi autem paucissima sunt uerba, quæ Paulus hoc loco in salutatione addit, tamen patent latissimè. Primum enim interpretantur omnia Leuitica sacrificia, & significant ea respexisse in solum Iesum Christum. Leuitica enim sacrificia non expiauerunt peccata, nisi ciuilitè. Solum autem sacrificiũ Christi, qui seipsum pro nobis dedit, expiauit peccata uerè & corã Deo. Deinde hæc Pauli uerba abrogant omnes cultus legis Mosaicæ, quia Paulus docet Christum iam uenisse, & sacrificium suum obtulisse. Adueniente autem corpore, aboletur umbra. Præterea hæc uerba damnant omnes impietates tam Iudæorum, quàm Gentium & Turcarum, qui abiectio aut neglecto Christo quærunt salutem in meritis suorum operum. Postremo damnant etiam impietates hypocritarum in Christianismo, qui sentiunt

unt se cōsecuturos remissionem peccatorum propter sua merita. Atque adeo his uerbis docetur uera religio Christiana, qua una salutem cōsequi possumus per fidem.

Sed quid est quod dicit: E præsenti seculo malo? Præsens seculum intelligendum est totum illud externū seculum, ab initio creationis usq; ad nouissimum diem, non quòd omnibus hominibus semper præsens sit, sed per comparisonem ad futurum seculum. Illud enim in præsentia sentitur, hoc autem suo tempore reuelabitur. Cæterum, hoc præsens seculū per se non est malum, sed bona Dei creatura, Gen. i. Tribuitur autem ei epitheton mali, propter multas causas. Vna est, quòd malus, hoc est, Satan sit propter peccatum hominis Princeps & deus (ut Paulus ait) huius seculi. Cū igitur dicit Paulus, Christum dedisse se pro peccatis nostris, ut eripiat nos e præsenti malo

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

seculo, significat Christum ideo expi-
 asse peccata nostra, ut non amplius
 essemus sub tyrannide Satanæ, nec
 obsequamur uoluntati eius. Altera
 est, quòd nos homines nascamur in
 malis, hoc est, peccatis, & peccata
 semper in carne nostra circumferam-
 us, Rom. septimo. Tertia est, quòd
 hic mundus plenus sit pessimorum
 scelerum, & scandalorum. Vnde &
 i. Ioannis v. dicitur: Mundus omnis in
 malo positus est. Quarta, quòd pro-
 pter principatum Satanæ & pecca-
 ta nostra obnoxij simus in hoc seculo
 omnibus malis, hoc est, miserijs & af-
 flictionibus. Hoc prodest diligenter
 cognoscere, partim ut sciamus quàm
 necessarius nobis sit Christus Serua-
 tor noster in tantis malis, partim ne
 collocemus spem nostram in ijs, quæ
 uidentur bona huius seculi, partim
 ne polliceamur nobis in hoc seculo
 ullam firmam & stabilem foelicitatē,
 sed futuram inquiramus, & ad eam
 festine-

festinemus in Christo Iesu. Quare cū dicit, Christum eripuisse nos è præsenti seculo malo, significat Christū liberasse nos è potestate & regno Sathanæ, ex omnibus peccatis, & ex omnibus afflictionibus, non ut nullas habeamus in hoc seculo afflictiones, sed ut hæ quantumcunq; magnæ & horribiles nobis intantum nihil obessent, ut etiam adiumento essent in bonū. Deinde additur etiam in salutatione, iuxta uoluntatem Dei patris nostri, quo partim tacitè monet Galatas, ne existiment se cōtra uoluntatem Dei facere, si totam iustitiæ & salutis rationem passioni Christi, & non meritis operum legis adscriberent. Et si enim lex lata est uoluntate Dei, tamē quia opera legis fiunt imperfecte ab hominibus, uoluntate etiam Dei missus est Christus, qui pro peccatis nostris satisfaceret, & cui soli totam salutis nostræ rationem tribueremus: partim significat Christum satisfacis-

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

se pro peccatis nostris, non iuxta uoluntatem, & merita hominum, sed iuxta uoluntatem & misericordiã Dei Rom. quinto. Cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. i. Ioãnis iiii. In hoc est caritas, nõ quòd nos dilexerimus Deum, sed quòd ipse dilexit nos. Porro autem Paulus Deum non simpliciter Deum, sed etiam Patrẽ nostrum uocat, quò iterum tacitè admonet Galatas gratiã per Christum partã. Deus enim factus est pater per Christum. Postremò Paulus concludit salutationẽ doxologia, Cui gloria in secula seculorum Amen, ut doceat nos pædagogiam & externam reuerentiam nominis Dei. Nam si gentes nomina principum externis gestibus honorant. Et Cicero, publicam honesti uiri mentionem faciens, addere solet, Quem honoris gratia nomino. Solemus & de mortuis dicere, Parens, aut affinis meus, fœlicis memoriã, &c.

&c. Quanto magis de nomine Dei, non solum reuerenter sentiendum, sed etiam loquendum est, et externis ritibus non ad superstitionem, sed ad paedagogiam honorandum. Hic autem uide quantum scelus admittant hi, qui nomine Dei non solum irreuerenter, sed etiam impie & crudeliter abutuntur ad maledicta & execrationes.

MIROR QVOD TAM CITO.)

Exordium sumptum à $\pi\lambda\alpha\delta\epsilon\sigma\omega$. Et in hoc exordio continetur etiam narratio, quod Galatę seducti sint à pseudoapostolis. Potuisset quidem Paulus longiorem facere narrationem, sed festinat ad principalem propositionem syllogismi. In hoc igitur exordio uides miram in Paulo modestiã. Etsi enim Galatę turpiter defecerāt à Christo, tamē tractat eos initio placidissime, iuxta illud Esai. quadragesimo secundo: Calamum quassatū neu

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

confringes, &c. Et Paulus obseruat
 suam ipsius doctrinam ij. Timoth. ij.
 Seruum Domini nō oportet pugna
 re, sed placidum esse erga omnes. Et
 iterum: Non oportet Episcopum esse
 se percussorem. Deinde habes in Ga
 latis, exemplum humanæ imbecillita
 tis, in ueræ fidei constantia. Galatę
 enim erant initio uocati ad fidem Eua
 gelij manifestis miraculis ac donis spi
 ritus sancti. Nam quemadmodum
 Apostoli acceperūt dona spiritus san
 cti admirabiliter in die Pentecostę,
 ita & Galatę acceperant spiritum
 sanctum, per prædicationem Euan
 gelij, quemadmodum infra cap. iij.
 scriptum est. Nihilominus tamen tan
 tæ sunt uel leuitatis uel imbecillita
 tis, ut nulla habita ratione miraculo
 rum, statim ad prædicationem pseu
 doapostolorum deficerent ab Euan
 gelio Christi. Hoc idcirco nobis com
 memoratur, non ut blandiamur no
 bis in defectione & abnegatione Eua
 ngelij,

angelij, sed ut Euangelion diligentissime cognoscamus, & agnita nostra imbecillitate, ambulemus in timore Dei, & non efferamur animo, sed inuocemus Dominum, ut nos in uera fide conseruet. Iam & hoc loco obseruandū est, quid sit deficere & transferri à Deo. Hęc definitio cognitu necessaria est. Sunt enim qui existimāt, quòd is tātum deficiat à Deo, qui extrinsecus more Epicureorum negat Deum esse, aut Deum humanas res non curare. Alij putant eum à uero Deo deficere, qui deficit à Christianismo ad Turcismum, aut Iudaismum. Et hactenus quidem recte sentiunt, Sed Paulus hoc loco significat, quid sit proprie ac uere à Deo deficere. Accusat enim Galatas defectionis à Deo. Quid autem Galatæ fecerant? Agnoscebant doctrinam pseudoapostolorum, qui (quemadmodum è statu huius Epistolæ, & ex Actis Apostolicis cap. decimo quinto perspicue

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

intelligitur) docebant, Nisi circūcīdā
 mini secundum morem Moſi, nō po-
 teſtis ſalvi eſſe: hoc eſt, Ad conſequē-
 dam remiſſionem peccatorum & ſa-
 lutem, non ſufficit credere in Chri-
 ſtum, ſed neceſſe eſt etiam operibus
 legis mereri peccatorum remiſſionē
 & ſalutem. Hæc eſt doctrina, cui Ga-
 lataſſentiebantur, propter quem
 aſſenſum Paulus arguit eos defectio-
 nis à Deo, & Chriſto filio eius. Qua-
 re deficere & transferri à Deo, non
 eſt tantum à Chriſtianiſmo ad mani-
 feſtam Idololatriam gētium, aut im-
 pietatem Turcarum, aut ſuperſticio-
 nem Iudæorum, uerum etiam ad con-
 fidentiā humanorum operum &
 meritorum deficere. Vaniffima igitur
 eſt hypocritarum gloriatio, qui ſa-
 ctant ſe credere in Chriſtum, interim
 tamen confidunt ſe meritis ſuorum
 operum expiare peccata, & conſe-
 qui ſalutem. Hoc certe eſt maieſtatē
 Chriſti in opus humanæ iuſtitiae trāſ-
 fer-

ferre. Est & illud considerandum, quod cum Paulus ait, In aliud Euangelion, cum tamen non sit aliud (uerum scilicet) apparet etiam pseudoapostolos iactasse & prætexuisse suis concionibus nomen Euangelij, adeo quod significatur, quod quemadmodum Satan transfiguratur se in angelum lucis, ita & ministri eius uendunt honesta specie mendacium suum. Quare non externus prætexus, sed ratio doctrinae consideranda est. Postremo describit Paulus fructum eius doctrinae, quae docet remissionem peccatorum contingere propter merita operum. Vocat enim Paulus doctores meritorum, turbatores & eversores Euangelij Christi. Nam doctrina meritorum non pacificat, sed turbat conscientiam, & non explicat, sed inuertit Euangelion Christi. Necesse, enim, est conscientiam certam esse de peccatorum remissione, ut fiat tranquilla. Merita autem operum, non certificant conscientiam.

*Meritorum
doctores, e=
uersores E.
uangelij.*

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

tiam, quia non sunt uere & perfectæ
merita, sed tantum Christus & mors
eius, quæ est certissima peccatorum
expiatio. Quare doctrina meritori
uitanda est tanquàm pestis, seditio
& internecio.

SED ETSI NOS, AUT
ANGELVS, &c.

Hæc est principalis propositio syl
logismi. Et ne quis existimet eam Pau
lo temere excidisse, mox repetit eam
per asseuerationem, ut quod cogni
tu necessarium est, repetitione & as
seueratione uehemētius inculcetur.
Est autem propositio maximè obser
uabilis. Primū enim Paulus affirmat
tantam esse ueri Euangelij autorita
tem, ut non solum humana & Apo
stolica, sed etiam angelica autoritas
necesse habeat ei cedere. Quare nec
Pontifices, nec Ecclesia ipsa, sunt su
pra, sed infra Euangelion, nec possunt
illud mutare. Potest quidem Ecclesia
de

EXPLICAT. IOAN. BREN. 17

de Euangelio testificari, et agnoscere
ueritatem eius, ut subdita, non autē
ut domina, quæ possit Euangelion
pro sua libidine mutare. Deinde sig-
nificat Paulus, quod doctrina, qua di-
citur, opera humana expiare pecca-
ta & mereri salutē, digna sit, non sim-
plici pœna, sed anathemate, hoc est,
perpetua exterminatione & interne-
cione. Hic uides, quantum peccent
impij doctores, & quā minimē ferē-
di sint. Postremò habes hoc loco, qd
neceſse habuimus ab impijs Pontifi-
cibus deficere. Nam si ab angelo ca-
uendum est, cū aliud prædicauerit
Euangelion, multo magis cauēdum
est ab homine Pontifice, impia docē-
te, & uerū Euangelion persequente.

NUNC ENIM VTRVM HOMI-
NIBVS SVADEO, &c.

Alij aliter hunc locū interpretan-
tur. Simplicissima autem sententia
est, quod Paulus his uerbis excuset

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

eam temeritatis speciem, quam propositio & asseueratio præ se ferre uideatur, quasi dicat: Asserui nunc Euangelion meum tanta autoritate & asseueratione, ut non tantum homines, sed & angelos, si quid diuersum docerent, diris deuouere & anathematiti tradere ausus fuerim. Erunt autem multi hypocritæ & nasutuli, qui postquam hæc uel audierint uel legerint, exclamabunt me non solum esse peruicacem, arrogātem & temerarium assertorem, sed etiam cōtumeliosum in sanctissimos Apostolos, & in electos angelos Dei. His ergo respondeo, me nunc non uersari in humano negotio, in quo beneuolentia hominum captanda, & homines, quoquo modo fieri potest, placandi sunt, sed in diuino ministerio Christi. Agitur hîc non de familia herciscunda, nō de agris diuidūdis, sed agitur de maiestate Christi, de summa Christiane doctrinæ, & de uera ac perpetua salute hominibus.

minis, Qua in re nihil, prorsus uel sum-
 morum Monarcharum, uel etiã angelorum
 honori ita tribuendũ est, ut ueritatẽ
 deseras. Quod igit scribo, ministeriũ
 Dei est, nõ pertinacia, officium est, non
 cõuitium, obedientia est, nõ temeritas.
 In hac em causa nõ querẽdũ mihi est,
 quid hominibus iuxta carnem prudẽ
 tibus & excellẽtibus placeat, sed qd
 Deo, quid Christo placeat, & quã
 mea sit uocatio. Si enim ad uenãdam
 humanam beneuolentiam, dissimula-
 rem aut abnegarem ueritatem, non
 essem seruus Christi, non essem ue-
 rus Apostolus. Explicantur autẽ hoc
 loco officia ueri Apostoli & Ecclesia
 stæ, inò uniuscuiusque priuati Chri-
 stiani. Primum enim Apostolus seu
 Ecclesiastes tam certus esse debet de
 doctrina Euangelij, ut nec angelo ce-
 dat. Hanc certitudinem Paulus uo-
 cat *ἠνθοφοσίαν*, Colossẽ, secundo, &
 primo. Thessa. i. quẽ & in quouis pio
 homine exigitur, ne uidelicet circũse

*Ecclesiastæ
 officia.*

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

ratur quouis uento doctrinae, quem
 admodum Ephe. iij. dicitur. Confe-
 quimur autem hanc certitudinem,
 non ociosis speculationibus sine uer-
 bo Dei, sed diligenti studio sacrae scri-
 pturae per spiritum sanctum. Deinde
 ueri Ecclesiastica est, ueritatem Euan-
 gelij nullo humani fauoris uel poten-
 tia uel sapientiae respectu, profiteri.
 Si enim, inquit Paulus, hominibus pla-
 cerem, Christi seruus non essem. Quid
 ergo est, quod i. Corinth. x. ait; Tales
 estote, ut nullum praebeatis offendic-
 culum, neque Iudaeis, neque Graecis, ne-
 que Ecclesiae Dei, quemadmodum e-
 go per omnia, omnibus placeo: Non
 pugnant secum dicta Pauli. In Corin-
 thjs enim loquitur de rebus & ἀδιάφο-
 ροις seu indifferentibus. In his enim
 obseruandis uel non obseruandis, ser-
 uandum & placendum est proximo.
 Si esca, inquit, offendit fratrem meum,
 nunquam in aeternum manducabo
 carnem. In Galatis autem loquitur
 de

EXPLICAT. IOAN. BREN. 19

de doctrina Euāgelij, in qua dissimulanda, aut peruertenda, aut abneganda, ne angelo quidem cedendum & placendum est. Nam placendum quidem est omnibus hominibus, quantum fieri potest, bona faciendo, recte docendo, & mala legitime ferendo, hoc est, nullam iniuriā illegitime ulciscendo: Nullis autem hominibus, ne regibus quidem, placendum est mala faciendo, aut impie docendo.

NOTVM AVTEM VOBIS
FACIO FRATRES, &c.

Ratio propositionis (seu maioris) & est sumpta à reuelatione diuina, hoc est, ab oraculo, quod recensetur inter probationes à τέρχvous. Potest autē hæc ratio sic formari. Diuinæ reuelationes seu oracula sunt certissima. Meum Euangelion est diuinum oraculum Iesu Christi. Est igitur certissimum. Non est secundum hominem, inquit, hoc est, non solum non est hu

D 5

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

manum signum, sed nec etiam huius
mano ministerio mihi traditum est.
Cæterum hoc loco hæc obseruanda
ueniunt. Primum, cum ait, Non acci-
pi ab homine, sed per reuelationem Ie-
su Christi, iterum significat Christum
non tantum hominem esse, sed etiam
uerum ac naturalem Deum. Deinde
probat ex hoc loco Christum uerum
a mortuis resurrexisse, et uiuere. Pau-
lus enim utitur hoc argumento ad
confirmandam resurrectionem Chri-
sti, i. Corinth. decimoquinto. Omnium
inquit, postremo, ueluti abortiuo
uisus est & mihi. Ad hæc, cum hic di-
cat se didicisse Euangelion per reue-
lationem Iesu Christi, & ad Corinthi-
os scribens (i. Corinth. xij.) affir-
met se nescire, num raptus sit in tertium cœ-
lum & paradysum, in corpore an ex-
tra corpus, perspicue significat Chri-
stum, non tantum in cœlum illud ex-
ternum, & in unum eius locum uelut
in cageam inclusum esse. Si enim hoc
sentiret

sentiret Paulus, non affirmasset, se nescire, num extra corpus raptus esset. Sed significatur Christum uersari intra, infra, supra, & extra omnia loca, quemadmodum ad Ephe. quarto scribitur: Christus descendit in infimas partes terræ, & ascendit super omnes cœlos, ut omnia impleret.

AVDISTIS ENIM MEAM
CONVERSATIONEM, &c.

Cōfirmatio rationis. Et est ab hoc loco usq; ad Assumptionem seu Minorem propositionem, quæ est in fine secundi capituli, perpetua Expositio, in qua non disponuntur quidem argumenta, sicut fieri solet in Argumentatione, sparguntur tamen in ea argumentorum semina, quemadmodum fit in narrationibus. Cùm ergo Paulus exponit, se non pertinacem tantum & crudelem, uerum etiã doctum Ecclesiæ persecutorem fuisse, ac repẽte mutatum in ministrum Ec-

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

clesiæ, & prædicatorem Euangelij, præbet semen argumēti ducti à qualitate personæ, Videlicet: Nullus doctus, pertinax & crudelis persecutor, potest in sectatorem eius religionis, quam extremo odio depopulatur, & demoliri conatur, repente mutari, nisi diuina potentia. Vt enim nemo repente fit turpissimus, ita nemo repente fit sanctissimus. Ego autem, cum uehementissimo ardore incensus, proficiscerer Damascum ad persequendam Ecclesiam, repente mutatus sum in ministrum Ecclesiæ. Necesse igitur est me diuina potentia mutatum esse, & Euangelion diuina reuelatione didicisse. De repentina autem mutatione Pauli in Apostolum uide Act. octauo, quam non commemorat Paulus prolixè in hac expositione, sed tantum breuissimis attingit, propterea quòd omnibus ubiq; cognita erat. Vtitur autem eodem repentinæ mutationis argumento etiã aliàs

*Mutatus sum
repente, ergo
diuinitus.*

aliâs ad comprobandum, se diuinitus
mutatum esse, Act. xxij. & xxvi. Vn-
de & aliâs, & hîc quoq; in Galatis ex-
aggerat studium suum in Iudaismo,
& uehementiam persecutionis. Pro-
ficiebâ, inquit, supra multos equa-
les in genere meo, cum uehementer
essem studiosus paternarû traditio-
num. Et Philip. iij. Iuxta iustitiâ, quæ
est in lege, factus irreprehensibilis.
Deinde supra modum persequebar
Ecclesiam ac depopulabar illam, us-
que ad mortem alligans & tradens
in carcerem, uiros pariter & mulie-
res. Hæc omnia uidentur uerba ple-
na tum arrogantia tum impudentiæ.
Sed Paulus toties ea in his locis incul-
cat, ut significet repentinam mutatio-
nem tam docti & pertinacis in sua re-
ligione non potuisse fieri, nisi diuina
potentia & reuelatione. Iam & aliâs
usurpat Paulus hanc gloriationem,
sed ad alios & alios fines. Philip. iij. u-
titur ea, ut probet suo exemplo non

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

esse fidendum carnali iustitia. Ad Timothe. primo. utitur ea, ut moneat suo exemplo, non esse desperandum in peccatis. Sed reuertemur ad Galatas. Nam, cum ait, Ut prædicarem ipsum inter gentes, occasionem præbet argumēti ducti ab autoritate ministerij seu legationis diuinæ, Videlicet: Ego sum Apostolus diuinitus ad gentes incircūcisas missus, sicut quōdam Moses ad Iudæos. Ergo gentes debent Euangelion meum nō ut humanum, sed ut diuinum suscipere. Præterea, his etiam uerbis, Segregauit me ab utero matris, & uocauit per gratiam, perspicue significat ab autorē uocationis, Euangelion suum non esse humanum somnium, sed diuinum oraculum. Adhæc, cum dicit: Continuo non contuli cum carne & sanguine, semen præbet argumenti à sufficienti diuisione. Euangelion, quod statim prædicaui à persecutione, non contuli, nec communicauī cū

Apo-

Apostolis, nec cum ullo alio homine. Neceſſe igitur eſt, me accepiffe illud diuina reuelatione. Habes dialecticam œconomiam. Nunc uideamus obſervationes. Ac primum Paulus depopulatus eſt Eccleſiam, etſi non ſecundum ſcientiam, magno tamen zelo Dei. Nunquid ergo prætextus diuini zeli approbat aut extenuat impietatem? In iudicio quidem humano ſua eſt piæ opinionis, quæ tamen non eſt ſecundum ſcientiam, excuſatio. Sed in iudicio Dei, tanto grauius peccatur, quãto plus prætextitur impietati zelus diuinus. Vbi enim peccatur prætextu diuini zeli, ibi impius tanto longius abeſt à peccati agnitione, quanto diuiniorem ſpeciem habet impietas, ſicut & inſanus, tanto infirmior eſt, quanto magis putat ſe ſanum eſſe. Quo autem quis longius abeſt à cognitione peccati, eo longius abeſt à uera iuſticia, propterea quod peccati agnitione ſit primus gradus ad

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

iustitiam. Quare qui bono zelo Dei,
 & bona, ut uocant, intentione, peccat,
 quanto maiorem cultum sese Deo
 præstare putat, tanto grauius pecca-
 tum designat. Quid ergo ad Timo-
 theum scribit: Misericordiam adeptus
 sum, quia ignorans feci per increduli-
 tatem, Et Christus: Ignosce illis, quia
 nesciunt quid faciunt: Hæc non dicitur,
 quod ignorantia impietatis &
 prætextus diuini zeli extenuent im-
 pietatem coram Deo, sicut extenuat
 coram hominibus, sed dicitur quod
 remissione huius impietatis illustretur
 clementia Dei. Nam cum Paulus
 dicit: Misericordiam adeptus sum, quia
 ignorans feci, perinde est ac si quis di-
 ceret: Liberatus sum clementia Dei
 à periculis, quia non simpliciter peri-
 clitabar, sed uersabar in media mor-
 te. Ita misericordiam adeptus sum,
 quia non simpliciter peccabam, sed
 tanto periculosius peccabam, quan-
 to maiori ignorantia, ut ubi exubera-
 uit

uit peccatū, ibi magis exuberet gratia Dei. Deinde, quod dicit: Segregavit me ab utero matris meæ, admonet nos diuinæ prædestinationis. Et cū scriptura passim testatur talem esse in Deo prædestinationem, quod elegerit, quos uoluerit ad perpetuā salutem, antequam iacerentur fundamenta mundi, uidendum est in quem *Prædestinationis usus.* usum proponatur nobis prædestinatio Dei. Ac si excutiamus ea loca, in quibus fit mentio diuinæ prædestinationis, perspicue uidebimus, prædestinationem in hoc tantum nobis proponi, primum ut confirmemus fiduciam animi nostri in aduersis. Nam si curæ fuimus Deo (sicut uerè fuerunt omnes hi, qui in Christum credunt) ante constitutionem mundi, quanto magis nunc ei curæ sumus, postquam non solum mundus conditus est, uerum etiam nos per filium eius liberati sumus. Sic Psalmus xxi. Quoniam tu es qui extraxisti me de uentre, spes

IN CAP. I, EPIST. AD GAL.

mea ab uberibus matris meæ, In te
 proiectus sum ex utero; De ventre
 matris meæ Deus meus est tu, ne dis-
 sceseris à me. Et Psalm. cxxxviij. Tu
 possedisti renes meos, suscepisti me
 de utero matris meæ. Et mox: Impet-
 factum meum uiderunt oculi tui. Et
 Hiere. i. Priusquàm te formarẽ in ute-
 ro noui te, et antequàm exires de uul-
 ua sanctificauit te, prophetam in gen-
 tibus dedite. Huius dicti hic est sen-
 sus: Capesse uocationem tuam & cõ-
 fide. Si enim elegi te in prophetam
 antequàm natus esses, quanto magis
 tuebor nũc te in ipso prophetico mi-
 nisterio uersantem. Et Rom. octauo.
 Quos præsciuerat, eosdem & præfi-
 niuit, &c. Deinde proponitur præde-
 stinatio, ut auferat à nobis opinionem
 meritorum nostrorum, & commen-
 det imperscrutabilem clementiam
 Dei. Sic Rom. ix. Nondum natis pue-
 ris, cùm neque boni quicquam fecis-
 sent neque mali, ut secũdum electio-
 nem

nem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex uocante dictum est, Maior seruiet minori. Et Ephe. i. Elegit nos in ipso antequam iacerentur fundamenta mundi. Et hoc loco, Segregauit me ab utero matris. Quibus omnibus significat spiritus sanctus, quod in consequenda salute nulla sunt humana merita, sed tantum diuina gratia. Atque hoc solum consilio, & in hos tantum usus reuelauit nobis spiritus sanctus predestinationem. Quare si cui ex predestinatione incidit uel securitas carnis, & contemptus Dei, uel desperatio, ut ad hunc modum cogitet: Quid opus est multa bona opera facere, aut alia conari: si predestinatus sum ad uitam, peccata non oberunt, si ad mortem, bona opera non proderunt. Viuam igitur pro animi mei libidine. Hac, inquam, si inciderint, memineris ea esse ipsissimum Satanæ instinctum, & blasphemiam in Deum. Nam quemadmodum Satanæ consiliu

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

est, ut reuelatis lege peccatis, conijcet
 at nos in desperationem salutis, & ut
 immisissis supplicijs sentiamus nos pe
 rituros in cruce, cum tamen & Lex
 data quidem sit, ut reuelet peccata,
 sed ut cogat nos ad Christum, & cruce
 immittatur consilio Dei, ut sit organum
 non salutis, ita consilium Satanæ est,
 ut opprimat nos cogitatione præde
 stinationis, quam tamen spiritus sanc
 ctus nobis ad confirmandam fiducia
 animi in aduersis, & agnoscendam im
 mensam clementiam Dei reuelauit.
 Estque prædestinatio opponenda tam
 dubitationi in aduersis, quam præsump
 tioni & arrogantia humanorum me
 ritorum. Nam in hunc usum reuela
 ta est prædestinatio. Utendum autem
 est unaquaque re, iuxta ordinationem
 Dei, non iuxta nostra, hoc est, huma
 na beneplacita. Quare, qui abutun
 tur prædestinatione ad desperatio
 nem, aut carnalem securitatem, gra
 uissimè peccant, ac merito suo pere
 unt.

unt, quòd optima re, pessimè ad perniciem suam abutantur. Adhęc, cùm Paulus in hac Epistola præcipuè hoc agat, ut detrahat operibus gloriã meriti, & tribuat eam soli Christo, observa quàm diligenter omnia penè uerba ad commédationem gratuita clementiã Dei per Christũ aptet. Dicit enim: Placuit seu uisum est Deo. Cõtingit ergo mihi salus, non ex mea electione, sed ex beneplacito Dei, hoc est, ex gratuita clementia Dei. Placuit mihi potius persecutio & deuastatio Ecclesiã. Nullum igitur meũ meritum est, nisi si quid uolentia, crudelitas & impietas mereantur. Item: Segregauit me ab utero matris meę. Ergo non sum meis meritis electus. Itẽ: Vocauit per gratiam suam. Non igitur propter opera mea, Rom. xi. Præterea cùm ait: Vt reuelaret filium suum per me, commendat externum Ministerij cõ ministerium Euãgelij. Tametsi enim mendatio. nemo reuelat autoritate sua filium,

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

nisi Pater, tamen Pater reuelat per Paulum, hoc est, per externum ministerium Euangelij. Dei, inquit, sumus cooperari. i. Corinth. iij. Et fecit nos ministros noui Testamenti non literæ sed spiritus. ij. Corinth. iij. Quare & si creamur potentia Christi, tamen non est sentiendum, quòd nullus nascatur sine Christo, (nascimur enim in peccato, & sine omni cognitione Christi) sed quòd necesse sit, ut reueletur nobis Christus, per externum uerbum Dei. Per hoc enim omnes pij fiunt à Deo docti, & cognoscunt Christum, &c.

CONTINVO NON CONTULI
CVM CARNE ET SANG.

Commoratur adhuc Paulus in ea expositione, qua docet se accepisse Euangelion suum diuinitus, ideoque nullum aliud agnoscendum esse. Postquam, inquit, reuelatum mihi fuit Euangelion de cœlo, non contuli illud

Illud cum carne & sanguine, hoc est,
 cum ullo homine, imò ne quidem cū
 Apostolis, nec redij tunc Hierosoly-
 mam, è qua ad Damascum ueneram,
 sed abij in Arabiam statim prædicans
 Iesum esse Christum, ac denuo reuer-
 sus sum Damascum. Quid uerò post
 reditum ex Arabia actum sit Dama-
 sci, uide in Actis Apostolicis cap. no-
 no. Stupendum autem miraculū est,
 quòd Paulus, nullo hominum docto-
 re eruditus, continuo à persecutione
 prædicauerit Euangelion Christi. A-
 lij admirantur, cæcis uisum redditū,
 claudos sanatos, ac mortuos suscita-
 tos, hoc certe non minus admirandū
 est miraculum, quòd tantus persecu-
 tor, sic ex improviso diuinitus muta-
 tus & edoctus est, ut quam religio-
 nem antè extremo odio & crudelita-
 te persecutus fuerit, eam à nullo ho-
 minum eruditus statim prædicau-
 rit. Dices igitur, Adhiberem & ego
 maiorem fidem Euangelio, si mihi tā

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

tis miraculis in cœlo aut paradiso re-
 uelaretur, quantis Paulo reuelatum
 fuit. Respondeo: Euangelion reuela-
 tum est Paulo in cœlo, non præcipue
 propter Paulum ipsum, sed propter
 Ecclesiam. Raptus enim fuit in cœlū,
 & Euangelion edoctus tanquàm pu-
 blicus legatus, ut non necesse esset
 singulis priuatim in cœlum conscen-
 dere, & illic Euangelion discere, sed
 ut in terris prædicationi Christi, qui
 de cœlo descendit, & prædicationi
 Pauli, qui ad cœlum raptus est, fidē
 adhiberemus. Non enim possemus
 aliud Euāgelion uel audire uel disce-
 re in cœlo, etiamsi in ipsum rapere-
 mur, quàm illud Euangelion, quod
 Christus & Paulus docuerunt. Et
 quemadmodum Abraham ad diuitē
 in parabola ait: Si Mosi & Prophetis
 non credunt, nec credent cuiquam
 ex mortuis resurgenti: ita etiam cu-
 riosis illis respondere licet, Si Christo
 & Paulo non adhibent fidem, certe
 nec

nec crederent, etiamsi sexcenties ad paradisum raperetur. Impietas enim semper inuenit, quod prætexas incredulitati suæ. Sed quid dicemus de Anania, qui missus fuit ad Paulum, ut redderet ei uisum, & baptisaret ipsum? An non Paulus ab Anania didicit Euangelion, quemadmodum in Actis ca. ix. scriptum est: Saul frater (inquit Ananias) Dominus misit me, q̄ apparuit tibi in uia, qua ueniebas, ut uisum recipias, & implearis spiritu sancto? Ad hæc dicendum est, quod Paulus iam edoctus erat Euāgelion à Christo, priusquam uenit ad eum Ananias. Postquam enim ductus fuit in Damascum, iacuit non uidens, ac nec edens nec bibens tribus diebus. Interea temporis promotus est, ut Scholæ loquuntur, in doctorem Euāgelij, ab ipsomet Christo, in Academia Paradisi. Postea autem baptisatus est ab Anania in terris, non ut ab Anania disceret Euangelion, sed ut

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

haberet testimonium uocationis sue,
& confirmaretur in ea religione, cuius iam doctor in cœlo effectus fuerat, ac ut confirmaretur etiam autoritas Baptismi. Potuisset enim Paulus in cœlo baptisari, sicut illic eruditus fuit in Euangelio Christi, sed ut manifestum fieret, baptismum esse cœleste sacramentum, quo credentes in communionem Ecclesiæ reciperentur, uoluit Christus, ut Paulus in terris baptisaretur, ac spiritu sancto impleretur, hoc est, nouis donis spiritus in fide prius edocta confirmaretur. Quare sentiamus baptismū non esse lusum puerilem aut muliebrem, sed sacramentum salutis nostræ utile ac necessarium.

DEINDE POST TRES
ANNOS, &c.

Exhibet & ipsum tempus argumentum, quo probatur Paulum non didicisse Euangelion suum ab Apostolis,

stolis, sed diuina reuelatione. Docuit enim Paulus tres aut quatuor annos Euangelion priusquam uidisset aliquem ex duodecim Apostolis. Et quanquam redierit Hierosolymam, postquam iam diu docuisset Euangelion, non tamē rediit, ut disceret, sed tantum ut Petrum uideret. Rediit, inquit Hierosolymā ἰσορῆσαι πέτρον, hoc est, ut uiderem Petrum, & cognoscerem quid ageret, quomodo ualeret, Et māli cum ipso quindecim diebus. Hoc tam pauco tempore non potui tanta, & tam recondita discere. Confirmat autem hoc iuramento, Ecce, inquit, coram Deo non mentior. Hic uides, quo loco habéat mundus prædicatores synceri Euangelij. Paulus tātus uir, qui & in cœlum raptus fuerat, & in nomine Christi multa miracula ediderat, eo adhuc cōtemptu apud homines laborabat, ut ad parādam sibi fidem, & confirmanda dicta sua, necesse habuerit iuramento uti.

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

Etsi autem hic contemptus execratione dignus est, tamen affert Ecclesie suam utilitatem. Primum enim confirmat ueritatem Euangelij. Homines enim acceperunt initio Euangelion Christi, non permoti autoritate hominum, sed seuerissima dijudicatione doctrinae, & coelestibus miraculis. Non in persuasione humanae sapientiae, inquit aliàs Paulus &c. Praedicamus & hoc tempore Euangelion Christi aduersus impietates Papisticas. Non petimus autem, ut autoritate nostrae personae Euangelio credat, sed ut unusquisque ipse dijudicet ac probet doctrinam nostram, & exeat eam ad sacram scripturam. Indocti Abbates maluerunt habere rudes & indoctos asinos, quam doctos monachos, ne ipsi deicerentur. At nunc optandum esset, ut nullus esset concionum auditor, qui non percurrisset totam sacram Scripturam. Sic enim, qui recta fideliter docet,

docet, multo utilius & iucundius doceret. Deinde habes hoc loco exemplum legitimi iuramenti. Nam cum Christus Matth. quinto, dicat: Ne omnino iuretis, non prohibet iuramenta quæ sunt legitima & ordinaria uocatione, sed quæ sunt priuata temeritate, & nulla uocatione legitima. Sic Christus iurauit: Amen dico uobis. Sed iurauit publica ministerij auctoritate. Sic & Paulus aliàs Roma. ix. iurat, sed legitima necessitate. Nomen Domini sanctum est, non igitur licet ipsum temere tractare, sed reuenter & exuocatione.

*iuramenti
legitimi
exemplum.*

ERAM AVTEM IGNOTVS
IVXTA FACIEM.)

Allegat publicum testimonium Ecclesiarum in Iudæa, ut hoc argumento significet se non didicisse Euāgelion suum ab homine, sed diuinitus ab ipso Christo. Iudaicæ, inquit, Ecclesiæ glorificabant in me Deum,

IN CAP. I. EPIST. AD GAL.

quòd tam mirabiliter me immutaf-
 set, ut ex acerrimo persecutore eua-
 serim in strenuissimum concionato-
 rem Euangelij. Testatur ergo Eccle-
 siarū gratulatio, me non humanitus,
 sed diuinitus Euangelion edoctum
 esse. Allegat autem Paulus testimo-
 nium Ecclesiarum, non quòd sentiat
 auctoritatem Ecclesiæ esse supra Euā-
 gelion, hoc est, Ecclesiam posse mu-
 tare Euangelion, & Euangelio non
 esse credendum, nisi Ecclesiæ illius
 externæ auctoritas confirmauerit ip-
 sum: Hoc enim esset diuinam maie-
 statē humanæ libidini subijcere, Sed
 quòd sentiat Ecclesiam agnoscere &
 testificari de ueritate Euangelij, ut
 ancilla agnoscit uocem dominæ, &
 seruus sigillum domini sui, & testis
 testificatur de dictis aut factis partiū
 in iudicio litigantium. Deinde habes
 hīc quo cultu sancti colendi sint. Glo-
 rificabant, inquit, in me Deum. In san-
 ctis ergo agnoscenda sunt dona Dei,
 &

*Ecclesiæ aucto-
 ritas.*

*Sancti colen-
 di quomodo.*

& glorificandus est Deus, ut & nostram fidem erga Deum confirmemus, & sanctorū uirtutes imitemur.

CAP. II.

EINDE POST AN
NOS QUATVOR
DECIM.)

Perseuerat adhuc
Paulus in exposi-
tione sua, qua ostē-

dit se accepisse Euangelion suum, nō ab homine, sed per reuelationem Iesu Christi. Ac primum respondet tā-
tā obiectiōi per προκατάληψιν seu oc-
cupationem. Nam cū antea allegā-
rit testimonium Ecclesiarum Iudaica-
rum, posset quispiam dicere: Allegas
tu quidem Ecclesiarum testimoniū,
mallem autem te habere testimoniū
Apostolorum. Illae enim sunt homi-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

nes rudes, & diuinarum rerum adhuc imperiti, hi autem electi sunt à Christo, acceperunt spiritum sanctum, & sunt Ecclesiarum columnæ ac fundamentum, quorum doctrina Christus fundauit Ecclesiam suam. Quare si Euangelion tuum horum testimonio comprobatum esset, iam sine omni tergiversatione crederem. Respondet Paulus, se non tantum Ecclesiarum, sed etiam Apostolorum testimonium habere. Post annos, inquit, quatuordecim rursus ascendi Hierosolymam. Et ascendi non solus, sed ut haberem testes actionum mearum, ascendi unam cum Barnaba, qui erat ex Iudæis circumcissus, assumpto etiam Tito, qui erat ex gentibus incircumcissus. Ac ascendi, non priuata temeritate, aut necessitate, sed admonitus diuina reuelatione. Præterea ascendi, non ut aliquid discerem ab Apostolis, sed ut conferrem cum illis, qui erant Hierosolymis, Euangelion, quod

quod inter gentes prædico, ac præsertim cum ijs, qui erant in precio, hoc est, cum Apostolis. Quid ergo factum est: Declaratum ibi fuit, quòd intantum non prædicauerim falsum Euangelion inter gentes, ut publico etiam Apostolorum testimonio doctrina mea commendata sit. De hac profectiõe Pauli ad Hierusalem post quatuordecim annos, sunt qui sentiunt eam fuisse, quæ scripta est in Actis cap. decimoquinto, quando Apostoli publico concilio pronunciant gentes non onerandas lege Mosi. Sunt alij, qui putant Paulum loqui hoc loco, de alia profectiõe, quæ facta est longe post cõcilium Hierosolymitanum, quod in Actis descriptũ est. Quod etsi uerilimile uidetur, tamen quia non est obscurum, quòd planè idem fuerit argumentum disputationis, quod in utraq; profectiõe Hierosolymis agitatum est, nihil nunc de hac controuersia dicemus, sed consy-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

derabimus principale negociū, quod tam in concilio Hierosolymitano in Actis cap. decimoquinto descripto, quam in hac professione Pauli, cuius hic fit mentio, (si modo diuersæ fuerint professiones) tractatum fuit. Nā cum Euangelion adnunciaretur initio, non tantum Iudæis circumcisis, sed etiam gentibus incircuncisis, & gentes reciperentur à Paulo in communionem Euangelij seu Christianismi, absq; circumcissione, & obseruatione reliquæ Legis Mosi, exorta est grauissima conflictatio de gentibus. Paulus enim & Barnabas docebant incircuncisas gentes, quæ agnoscerent Euangelion Christi, non esse operandas Lege Mosi, propterea quod ex operibus legis nemo iustificaretur. Pharisei autem ad Christianismū conuersi, urgebant obseruationem legis Mosi, non inter Iudæos tantum, sed & inter gentes, & docebant eam esse necessariam ad salutem. Nisi cir-

cuncida.

cuncidamini, inquit, non potestis
salui esse. Ac probant illud exemplo
Apostolorum, qui & ipsi obserua-
bant legem. Paulus igitur profectus
est ad Apostolos & presbyteros Hie-
rosolymam, non ut aliquid noui di-
sceret, sed potius ut conferret doctri-
nam suam cum doctrina Apostolo-
rum. Et siquidē inueniret eos diuer-
sum docere, reprehenderet, si autem
idem, obstrueret ora eorū, qui iacta-
bant ipsum tot annis Euangelion fru-
stra docuisse, & temere liberaisse gē-
tes obseruatione legis, propterea q̄
ad consequendam iustitiam necessa-
rium sit non solum in Christum cre-
dere, uerum etiam legem Mosi obser-
uare. Comperit autem Paulus intan-
tum abesse, ut Apostoli diuersum do-
cerent, ut potius publico testimonio
doctrinam Pauli commendārint, &
decreuerint gentes non esse oneran-
das obseruātia legis Mosaicæ. Quod
decretum maximē omnium huc re-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

spicit, non quòd non sint faciènda bona opera, & non sit obseruandus decalogus, quantum quidem attinet ad legem moralem seu naturalem, sed quòd nullus possit ex meritis illorù bonorum operum coram Deo iustificari, quia quatenus fiunt ab hominibus, sunt imperfecta, & propter carnem infirma. Cùm igitur hæc causa contineat summum ac præcipuum scopum Christianæ doctrinæ, & maximè ad nos pertineat, qui nò solum sumus reliquiæ gentium, sed etiam fuimus obnoxij humanis traditionibus & doctrinæ meritorù, tanquam Iudaismo, perstringemus paucis argumenta huius causæ, ut ex ipsis cognoscamus, nec nos obnoxios esse uel legi Mosi, uel humanis traditionibus, nisi quatenus hoc spiritus fidei aut caritatis exigat. Ac primù, pseudoapostoli seu Pharisæi non simpliciter contendebant opera legis esse faciènda, sed addebant hæc appendicem,

Legis obseruatio, quatenus abrogata sit per Apostolos.

cem, quòd opera legis necessaria essent ad expianda peccata. Quare si gentes uelint consequi salutem, necesse habeant obseruare legem. Paulus autem tam in concionibus quàm in Epistolis suis longe diuersum probat, idèq; potissimum è præcipuo officio Christi, & statu Euāgelij de Christo. Christus enim satisfecit pro peccatis, Et summa Euangelicæ doctrinæ est, quòd qui credit in Christum habeat remissionem peccatorum & uitam æternam. Ergo opera legis ab homine facta, non expiant peccata, nec merentur remissionem peccatorum. Si autem sunt inutilia ad expiationem peccatorum, non frustra tantum, sed etiam impie, si additur opinio meriti remissionis peccatorum, obtruduntur gentibus. Sed argumenta Pauli postea copiose commemorabuntur. Deinde Petrus addit in concilio Hierosolymitano aliam rationem: Patres non sunt iustificati propter o-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

opera legis, quia non potuerunt legem perfecte implere, sed iustificati sunt per gratiam Christi. Observatio igitur legis, non est hac opinione obtrudenda gentibus, quod opera legis iustificent. Ad haec addit Petrus manifestum testimonium spiritus sancti. Nam ad praedicationem Euangelij de Christo datus est spiritus sanctus incircumcisis gentibus, sicut Apostolis in die Pentecostes, Act. x. & iustificatae sunt gentes absque observatione legis. Non est igitur gentibus onus legis imponendum, ut propter opera eius consequantur iusticiam. Et hanc Petri rationem confirmant Paulus & Barnabas, narrantes quae Deus edidisset signa & prodigia inter gentes per ipsos, Vide Act. decimo quinto. Postremo Iacobus probat ex Prophetis, ac praecipue ex Amos, Gentes non esse onerandas lege Mosi, ut propter opera eius seu merita operum consequantur remissionem peccatorum.

Vbicunq;

Vbi cunq; enim fit mentio in Prophe-
 tis de uocatione gentium, ibi spiritus
 significat gentes credituras quidem
 in Christum, sed tamen permansuras
 in externa sua politia, et non receptu-
 ras legem Mosi. Habes Apostolos
 non solum nihil diuersum ab Euāge-
 lio Pauli docuisse, uerum etiā de do-
 ctrinā eius ueritate publicè testifica-
 tos esse. Vnde quibus rationibus gē-
 tes liberantur ab obseruatione legis
 Mosi, ijs multo magis nos liberamur
 ab obseruatione humanarum tradi-
 tionum, quæ nō diuinitus, ut lex Mo-
 si, sed humanitus tantum institutæ fue-
 runt. Dices autem, Si gentes liberan-
 tur ab operibus legis, propter hanc
 causam, quòd opera legis non expi-
 ant peccata, nec merentur iusticiam,
 profecto consequitur, non gentes tã-
 tum, uerum etiam Iudæos, adeo q; o-
 mnes homines eadem ratiōe liberos
 esse. Et non solum liberos esse ab o-
 peribus legis Mosaicæ, sed & ab ope-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

ribus omnium legum, siue naturaliū, siue
ciuilium, quia nullū opus ab homi-
ne factum tam perfectum est, ut pos-
sit expiare peccata. Respondeo, Re-
cte dicis. Fides enim in Christum nō
potest ferre, ut maiestas remissionis
peccatorum transferatur in opus ali-
quod humanum, siue naturalis siue
positiuae legis. Quare nec Iudaei nec
Ethnici debent opera legis ea opinio-
ne obseruare, ut mereantur propter
ipsa expiationem peccatorum, quia
iustificatio contingit nobis propter
solum Christum, quem per fidem ac-
cipimus. Fides autem non tantum ac-
cipit Christum filium Dei, & expia-
torem peccatorum nostrorum, sed
etiam accipit spiritum sanctum, qui
cū non aboleat legem naturalem,
sed potius illustret eam, nec aboleat
caritatem in proximum, sed accēdat
potius eam, exigit obedientiam legis
naturalis & caritatem proximi, ut &
si, quantum attinet ad unam fidei ra-
tionē,

tionem, liberi sumus ab omnibus legibus, tamen quantum ad alteram fidei rationem attinet, obnoxij sumus obedientiæ tum legis naturalis, tum legum eius politicæ, in qua externam uitam agimus.

ASCENDI IUXTA REVELATIONEM.)

Absolutio est. Nam pseudoapostoli uulgauerant Paulum profectum esse Hierosolymam, ut agnosceret Apostolos, Præceptores suos in Evangelio. Sed Paulus commemorat multas alias causas profectionis suæ. Primum enim profectus est Hierusalẽ, iuxta reuelationem, hoc est, ut obedi-
ret mandato spiritus sancti: deinde, ne quo modo inuanum curreret aut cucurrisset. Currere autẽ phrasi Paulina significat officio suo fungi, Philip. ij. Vt gloriari possim quod non inuanum cucurrerim. i. Cor. ix. Sic curro, non quasi in incertum. Et aliàs; Cur-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

rebatis bene. Item Act. xiiij. Cùm Io-
 annes impleret cursum suum. Sed
 quid hîc dicemus? Num Paulus, qui
 iam plus minus decē & octo annos
 prædicauerat Euangelion suum, du-
 bitat de ueritate eius, et ascēdit ad A-
 postolos, ut cognoscat ex ipsis, nū ha-
 ctenus uerè, et non falso cucurrisset,
 hoc est, Euangelion prædicasset? Mi-
 nimè omnium. Non ascendit Hiero-
 solymam, ut se liberaret dubitatione
 de ueritate Euangelij sui. Fuit enim
 plerophoria spiritus de Euāgelio suo
 certissimus. Et intantum nihil de ue-
 ritate eius dubitauit, ut etiam angelis
 anathema adnunciauerit, si quis ipso-
 rum aliud Euangelion prædicaret.
 Nec solus Paulus fuit de ueritate E-
 uangelij sui certus, sed exigitur ab o-
 mnibus hominibus, ad ueram salutē
 aspirantibus, ut sint de ueritate reli-
 gionis suæ certissimi. Non amplius,
 inqt Paulus, simus pueri, qui fluctue-
 mus, & circumferamur quouis uen-

to doctrine. Deus enim exigit, ut uerbo eius adhibeamus fidem. Quomodo autem adhibebitur fides uerbo, de quo dubitas, utrum sit uerbum Dei, aut uerum. Necesse igitur est, ut de ueritate doctrinae Religionis certissimi simus, & non sentiamus iuxta referre, siue hanc siue illam religionem secteris. Sed quomodo, inquis, efficimur certi de ueritate nostrae Christianae religionis? An non et infantes baptisati saluantur, si in infantia moriuntur, & tamen nihil cognoscunt de certitudine nostrae religionis? quid si & ego non ualde de cognitione religionis curarem, sicut puer? Alia est ratio puerorum, alia adultorum. Pueri nondum possunt praetate quicquam extrinsecus cognoscere, & tamen habent suam cognitionem à spiritu sancto excitatam, quae etsi non patet humanis, patet tamen diuinis oculis. Adultorum autem uocatio est, ut etiam manifestam habe-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

ant cognitionem ueræ religionis, id-
 que consequuntur diligētissimo stu-
 dio cognoscendæ ueræ religionis, &
 studiosissima collatione aliarum reli-
 gionum cum Euangelio Christi &
 Apostolorum, ac cum tota sacra scri-
 ptura. Nam hoc studium, hæc diligē-
 tia, est organon, quo utitur spiritus
 sanctus ad illustrandas mentes no-
 stras, ut certissimè cognoscamus, nul-
 lam aliam esse ueram doctrinam re-
 ligionis, quàm eam, quæ est tradita
 scriptis & concionibus Prophetarū
 ac Apostolorum. Gloriantur sunt Ethni-
 ci de sua religione aduersus Christia-
 nismum, sed qui tunc uoluit adhibe-
 re studium suum, potuit, autore spiri-
 tu sancto, facile discernere inter uani-
 tatem Gentilitatis & ueritatem Chri-
 stianismi. Gloriātur hoc tempore Iu-
 dæi & Mahumetistæ aduersus Chri-
 stianismum. Et Mahumetistæ affir-
 mant archangelum Gabrielē dictas-
 se Mahumeti suam religionem. Sed

si quis studiose inquirat, inueniet Ma-
 humetem caduco morbo affectum,
 & postea mentitum fuisse, quòd ra-
 ptus fuerit in colloquium archange-
 li Gabrielis. Gabriel enim adnuncia-
 uit Zachariæ & Mariæ natiuitatem
 Ioannis Baptistæ & Christi, quod ne
 ipsi quidem Mahumetistæ negare
 possunt, si modo agnoscant dictata
 sui Mahumetis. Non potuit autē Ga-
 briel sibi contraria adnunciare & ali-
 am religionem Mahumeti dictare, quæ
 antea Zachariæ & Mariæ adnuncias-
 set. Gloriantur etiam Papistæ aduer-
 sus ueritatem Euangelij. Sed uanitas
 eorum manifeste deprehendi potest,
 si quis diligenter ueritatem rei scru-
 tetur. Tantam ne, inquires, diligentiam
 exigis ab unoquoque, ut cogitet tam
 accurate de cognitione ueræ religio-
 nis? Deus certe ipse exigit in Decalo-
 go suo hanc diligentiam, dum iubet:
 non esse habendos aut adorandos a-
 lienos deos, Et Christus: Cauete à

Pseudoprophetis. In hūc. n. usum cō-
 diti sumus, in hunc usum nati sumus,
 nō ut carni seu uentri seruiamus, sed
 ut Deū cognoscamus, & ueritatē re-
 ligiōis sectemur. Quāto, obsecro, stu-
 dio *χρηστες* addiscunt manuariū opifi-
 ciū, ut uentrē curēt? multo certe ma-
 iori diligētia addiscenda est ueritas re-
 ligionis, ut animā curemus, quādo il-
 le aboleū, ut Paulus ait, hęc autē per-
 petuo cōseruanda est. Quid ergo est,
 quod Paulus hoc loco dicit, Ne quo-
 modo inuanum currerem, aut cucur-
 rissem? Paulus utitur uerbis Pseudo-
 apostolorū. Hī enim spargebant Pau-
 lum inuanum currere seu prædicare
 Euangelion. Et est sensus: Ascendī ad
 Hierosolymam, non ut discerem ali-
 quid ab Apostolis, aut dubitarem de
 ueritate Euāgelij mei; sed ut obstrue-
 rem ora Pseudoapostolorum, qui di-
 cebant me frustra prædicare Euan-
 gelion inter gentes, & temere libera-
 re eas obseruatiōe legis, propterea quod
 neces-

necessarium sit, ut uel tandem susci-
 piant onus legis, si modo salutem cō-
 sequi uoluerint. Sic & hoc tempore,
 aduersarij saepe dixerūt, Nos frustra
 suscipere religionem Euangelij, quia
 necesse sit nos redire ad uetera & a
 nobis abolita sacra, cū uictoriā re-
 portauerit Pontificius exercitus, &
 cōegerit nos suam sententiam sequi.
 Nos igitur appellamus ad pia collo-
 quia & legitima ac Christiana Conci-
 lia, non quod dubitemus de ueritate
 religionis, sed ut publice ostēdamus
 ex Scripturis, hanc esse ueram & cer-
 tam religionem, quam nunc praedica-
 mus. Postremo Paulus profectus est
 Hierusalem propter Ecclesias genti-
 um, ut etiam Apostolorum autorita-
 te conseruarentur in pura doctrina
 Euāgelij, quæ est, quod remissio pec-
 catorum non contingat propter me-
 rita operum, sed propter Christum
 per fidem. Et hoc est, quod dicit, Ve-
 ritas Euangelij permaneret apud

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

uos. Habes autē infigne exemplum
Apostolici affectus erga Ecclesias.
Non enim subterfigit Paulus, quo-
minus adnunciārit Ecclesijs omne
cōsiliū Dei, & tueretur ueritatem
Euangelijs, quemadmodum est Act.
xx. & i. Corinth. xi.

SED NEQVE TITVS, QUI
MECVM ERAT.)

Probat exemplo Titi, Apostolos
in suam potius sententiam, quā
ipsum in Apostolorum sententiam
cōcessisse. Nisi enim Apostoli appro-
bassent Euangelion Pauli, Titus, qui
unā cum Paulo ad Hierusalem uene-
rat, & incircuncisus erat, coactus fu-
isset circuncidi. Nunc autem cū
circuncisione etiam Apostolorum
consensu liberatus sit, perspicuū est,
Apostolos liberare gentes ab onere
legis. Quid ergo? Num de sola circū-
cissione contentio fuit inter Paulum
et Pseudoapostolos? Minime omniū
Contentio

Contentio enim fuit de tota lege, & allegatur circuncisio exempli tātum gratia, tanquā primarium & præcipuum opus legis, à quo tota lex Moſi pendet. Masculus enim, inquit, cuius præpuciij caro circuncisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo. Non fuit autem præcipua contentio, de ipsis externis operibus legis, sed de appendice, quæ operibus legis adijciebatur, uidelicet, quòd opera legis necessaria sint ad expianda peccata, & mereantur remissionē peccatorum & uitam æternam. Hæc appendicem, non ipsum externum opus, dānabat Paulus. De ipso enim per se opere dicit. i. Corinth. viij. Circuncisus aliquis uocatus est, ne accersat præpucium. Et mox: Circuncisio nihil est, & præpucium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei. De appendice autem dicit Gal. quinto. Ecce ego Paulus dico uobis, quòd si circuncidamini (uidelicet hac opinione,

*In circuncisio-
ne & alijs
operibus le-
gis, quid dā-
nauerit Pau-
lus.*

ut consequamini remissionem peccatorum propter circūcisionem) Christus nihil uobis proderit, Christus factus est uobis ociosus, & excidistis a gratia. Vnde aliās Paulus circūcidit Timotheum, Act. decimosexto, quia non addebatur appendix de necessitate & merito operis, Titum autem circūcidit noluit, quia tunc exigebatur circūcisio, ut necessaria ad salutem & meritum remissionis peccatorum. Et hoc est, quod addit: Propter obiter ingressos falsos fratres. Erant enim Pharisei, qui exigebant, ut Paulus circūcideret Titum, quo ipsi inter gentes gloriari possent, Euangelion Pauli esse falsum, & opera legis esse necessaria ad expiationem peccatorum & consequendam salutem. Etsi autem post reuelatum Euangelion Christi circūcisio per se est opus ἀνάγκη, tamen cū Paulus intelligeret Phariseos impiam appendixem adijcere, ne ad horam quidem cessit,

cessit, ac uicit etiam publico Aposto-
 lorum consensu. Non dissimilia ferè
 exempla habes in Tertulliano de thure
 in ignem iniiciendo, & apud Nazi-
 anenum in oratione contra Iulia-
 num apostatam. Et memorabilis
 est historia apud Basilium de marty-
 re Barlaam. Hic adductus ad altare
 idolatricum, iussus est thura in ig-
 nē iniicere, ut sacrificaret idolo. Sed
 cū recusaret, dextra manus eius su-
 per altare ita supinā colligata est, ut
 uertere posset, retrahere autem non
 posset. Itaq; impositi sunt ardentes
 carbones unā cū thure in uolā ma-
 nus eius, ut uehementia ignis cogere-
 tur manū uertere, & carbones cum
 thure in altare effundere, quo uideretur
 idolo sacrificare. Etsi autem thura
 incendere per se opus indifferens
 est, tamen cū hanc haberet appen-
 dicem, quòd esset argumentum ob-
 lationis idolo factæ, maluit Barlaam,
 ut manus arderent, quàm ut uerten-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

do manum & effundendo carbones
in altare significaret se idolo sacrificare. Quid hac fidei confessione uel fortius uel commendabilius? Discamus igitur ex his exemplis, ueram fidem, quocumque modo licet, fortiter confiteri, & in rebus adiaphoris omnia quidem omnibus fieri & per omnia placere, si non addatur impia appendix. Sic enim infirmitati proximorum cedere, caritatis est. At si additur impietas, ibi ne angelis quidem cedendum est, & hac in parte pertinacem esse, summa est uirtus.

QVIBVS NE AD HORAM
QVIDEM CESSIMVS.

Videntur & hæc uerba plena arrogantia & pertinacia, sed in hoc negotio sancta est arrogantia & pertinacia, maledicta autem humilitas & obedientia. Distincta enim sunt inter se, Deus, & res huius seculi, creator & creatura. Cùm auferuntur à nobis

bis res huius seculi & creaturæ Dei,
 ibi tum uolentia humiliter & obedi-
 enter ferenda est, nec est ad retinen-
 dam creaturam aduersus creatorem
 peccandum. Vnde corpus, uita cor-
 poris, diuitiæ, gloria, & quicquid est
 bonorum huius seculi dimittendum
 potius est, quàm inique aduersus De-
 um agendum. Cùm uero periclitamur
 de Deo, & aduersarij conantur
 nobis Deum ipsum eripere, ibi arro-
 gantia & pertinacia sunt uera obedi-
 entia et humilitas, ac etiã cultus Dei.
 In hoc autem negotio, quod Paulus
 tractabat aduersus Pseudoaposto-
 los, agebatur periculum amitten-
 di Dei creatoris, non rei cuiuspiam
 creatæ. Nam Pseudoapostoli uole-
 bant Ecclesiæ Christi eripere suam li-
 bertatem, & redigere eam in seruitu-
 tem. Num corporalem? minime om-
 nium, sed spiritualement, quod certe ni-
 hil aliud erat, quàm auferre ab Eccle-
 sia Christum, et tradere eam Satang.

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

Non enim agebatur, utrum alter deberet alteri seruire in Christo per caritatem, quod est omnibus pijs necessarium, sed agebatur, utrum conscientia deberet sentire se liberatā per Christum à peccatis, an liberari à peccatis propter opera legis, seu merita operum? Nam Christus uindicauit omnes credentes in ipsum è seruitute in ueram libertatem, non ut nulli hominum seruiamus, sed ut conscientia sentiat se consequi remissionē peccatorum tantum propter Christum, non propter merita operū. Et quòd, cum antea eramus obnoxij morti, damnationi & inferno, propter peccatum, liberati simus ab horum iure per Christum, non per legem, seu opera legis. Hæc est libertas consistēs in conscientia, nō in externis manib. seu humanis officijs. Pseudoapostoli autem conabantur conscientiam iterum redigere in seruitutem meritorum legis, quod erat Christum aufer

EXPLICAT. IOAN. BRENT.

re. Quare necessaria fuit Pauli arrogantia & pertinacia, hoc est, constantia, ut Christum retineret atq; conseruaret. Deinde Pseudoapostoli ueritatem Euangelij inuertebant & corrumpabant. Prædicabant enim & ipsi Euangelion Christi, sed corrumpebant illud doctrina meritorum, quæ admodum hoc tempore corrumpitur à Papistis. Veritas Euangelij est, quòd solus Christus sit expiator peccatorum. Euangelion autem corruptum est, quòd Christus passus quidem sit propter peccata nostra, sed nos necesse habeamus etiam nostris operibus mereri remissionem peccatorum. Hoc similiter est C H R I S T V M auferre. Officium igitur Pauli fuit, ut non cederet Pseudoapostolis, sed ut tueretur etiam aduersus Angelos ueritatem Euangelij. Ne ad tempus quidem (inquit) cessimus per subiectionem, ut ueritas Euangelij permaneret apud uos.

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.
AB HIS AVTEM QUI VIDEBAN-
TUR ALIQUID ESSE.)

Subintelligendum est, Nihil didi-
ci, uel accepi. Inficiatio est, coniuncta
cum inuersione. Et est sententia, Apo-
stoli, quantumuis magni, nihil contu-
lerunt mihi ad doctrinam Euangelij,
quemadmodum nugantur Pseudo-
apostoli, non elegerunt me in Apo-
stolum, non docuerunt me Euange-
lion, non adiecerunt quicquam Euan-
gelio meo, non correxerunt, adeoque
nulla mihi, quantum ad doctrinam
Euangelij attinet, mandata dederunt,
nec agnosco eos in Euangelio prae-
ceptores aut magistros, sed potius ipsi
econtra agnouerunt me diuinitus e-
doctum, agnouerunt me diuina &
coelesti autoritate Euangelion prae-
dicare, agnouerunt me in ministerio
Euangelij socium & aequalem, com-
mendauerunt in me gratiam Dei. Et
intantum non condemnauerunt Euan-
gelion meum, ut hortati etiam sint,
ut

ut quod hactenus fecissem, facere
 pergerem, uidelicet, ut quemadmo-
 dum ipsi præcipue inter Iudæos, ita
 ego inter gentes Euangelion prædi-
 carem. Hoc tantum non tam præce-
 perunt quàm rogarunt me, ut darem
 operam, quo gentes conferrent elee-
 mosynam afflictis & spoliatis Iudæis
 ad Christianismum conuersis. Ex his,
 quæ hoc loco Paulus scribit, diligen-
 ter consyderanda est generalis illa
 gnome, Deus personam non accipit.
 Quid enim dicemus? An non in Psal-
 mis scribitur, Oculi eius in pauperẽ
 respiciunt? Et in Esaia: Super quem
 respiciam nisi ad pauperculum & cõ-
 tritum corde? Hoc certe est personã
 respicere. Videtur & Paulus abuti
 hac gnoma, ad contemnendos Apo-
 stolos, quos tamen maximè obserua-
 re debemus. Sic enim argumētatur:
 Deus personam non respicit, Ergo
 non est mihi respicienda aut curanda
 autoritas & dignitas Apostolorum.

*Personam re-
 spicere quid
 sit.*

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

Num à simili sic licebit argumentari? Deus non respicit personas, Non igitur agnoscam parentes, nō magistratum, non præceptores, non liberos? Excutiamus ergo quid sit personam respicere. Nam respicere personam non est proprie uel splendorem hominis, uel miseriam hominis simpliciter sibi ob oculos ponere, sed est propter alicuius uel magnitudinem uel paruitatem, uel aliam circumstantiā, siue præclaram siue abiectam, ab officio suo recedere, & iniuste facere. Exempli gratia. Venit diues & potens uir ad iudicium, & habet malam causam. Venit & pauper atq; abiectus, & habet bonam causam, Ecce, diuitia, potentia, paupertas & abiectio, sunt circumstantiæ personarum. Itaque si iudex consyderatione diuitiarum pronunciat causam diuitis iustam esse, quę tamen iniusta est, tunc dicitur respicere personas. Primum igitur de Deo scriptum est, quòd nō respici

respiciat personas. Officiū enim Dei
 est, iuxta suum ipsius uerbum, quod
 seruet eum, qui credit in Christum,
 & bene agit ex fide: condemnet au-
 tem illum, qui non credit in Christū,
 & male agit. Hoc officiiū seruat De-
 us erga quoscūq; quarumcunque
 personarum seu facierum. Si quis ab-
 iectissimus omnium fuerit & credi-
 derit in Christū, tunc Deus non abi-
 cit eum propter humilitatem, sed po-
 tius seruat eum propter Christum,
 per fidem. Non enim respicit perso-
 nas. Item, Si quis potentissimus om-
 nium fuerit, & male egerit per incre-
 dulitatem, tunc Deus non seruat eū
 propter maiestatem eius, sed cōdem-
 nat eum propter impietatem. Non
 enim respicit personas. Sic Pharaos,
 Saul, Ahab, & alij impij dānati sunt.
 Hęc gnome prodest tam ad alēdum
 timorem Dei, in præclaris donis & di-
 gnitatibus, quā ad augendam fidu-
 ciam erga Deum, in aduersis & affli-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

ctionibus . Deinde exigitur à iudici-
 bus, ut non respiciant personas. In le-
 ge dicitur: Nec pauperis misereberis
 in iudicio . Officium enim iudicis est,
 causam cognoscere, et secūdum eam
 ex legibus pronunciare. Ab hoc offi-
 cio non est recedēdum propter per-
 sonam, & non est iniūque iudicādum,
 propter circumstātiā personarum.
 Postremo exigitur ab omnibus, etiā
 priuatis hominibus, ut non respiciāt
 personas, hoc est, ut non recedant ab
 officio suo & iustitia, propter perso-
 narum uel auctoritatem uel humilita-
 tem. In externa quidem conuersatio-
 ne hominum obseruandum est discri-
 men personarum, & unicuiq; suum
 est tribuendum. Magistratui, paren-
 tibus, liberis, amicis tribuendum est,
 quod debemus, cui honorem, hono-
 rem, cui curam, curam, cui beneuolē-
 tiam, beneuolentiam. In spiritali au-
 tem uita coram Deo, nulla plane per-
 sona, imò ne angelus quidem ita re-
 spicien

spiciendus est, ut propter personam hominis aut angeli recederemus ab officio nostro, & peccaremus aduersus Deum. Petrus ait: Magis est obediendum Deo, quàm hominibus. Et Christus, Quisquis amauerit patrem aut matrē plus quàm me, non est me dignus. Præterea hoc loco uocatur Petrus Apostolus Iudæorū, non quia non prædicauerit Euangelion gentibus, quia adnunciauit etiã gētibus Euangelion, Acto. x. & habuit mandatum eundi in totum orbem terræ, Sed quòd maximè omnium inter Iudæos tantisper uersatus sit, dum licuit ei libere inter Iudæos uersari. Paulus autem dicitur Apostolus gentiū, non quod non etiã Iudæis prædicauerit, sed quòd maxima ex parte ministerij sui uersatus sit inter gentes. Porro, cùm dicitur: Qui fuit efficax Petro ad Apostolatū, commendatur autoritas externi ministerij Euangelij, uidelicet, quòd spiritus sanctus sit

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

*Ecclesie funda-
mentum.*

Ephc. 2.

efficax per illud ad salutem omni cre-
denti. Vocantur & hoc loco Apосто-
li columnæ Ecclesiæ, non quòd Ec-
clesia fundata sit personis, sed doctri-
na eorum. Sic & in Ephesijs dicuntur
fundamētum. Et Christus ait: Super
hanc Petram, hoc est, super hoc mini-
sterium, super hanc doctrinam ædifi-
cabo Ecclesiam meam. Est & hoc ob-
seruandum, quòd Apostoli agnoscunt
gratiam Paulo datam, & dant ei dex-
tras societatis, quo perspicue signifi-
catur Apostolos, quod ad ministeriū
attinet, esse inter se æquales, nec alte-
rum superare alterum autoritate mi-
nisterij. Vana est igit̃ gloriatio eius,
qui iactat se unum & solum esse ca-
put Ecclesiæ & uicarium Christi. Ad
hæc, ad officium Apostolorum perti-
net non tantum prædicare Euange-
lion, sed etiam habere curam paupe-
rum, tum priuatam, tum etiam pu-
blicam. De cura Pauli erga paupe-
res uide Roman. decimoquinto, i. Co
rinth.

rinthiorum decimosexto, & ij. Co-
rinth. octauo, nono.

CVM AVTEM VENISSET PE-
TRVS ANTIOCHIAM)

Recitat Paulus aliam rem inter se
& Petrum, ac alios quosdam Antio-
chia gestam, ex qua probat se doctri-
nam Euangelij sui intantum non ac-
cepisse ab hominibus, ac ne ab Apo-
stolis quidem, ut etiam Petrum præ-
cipuum inter Apostolos, cum non re-
cta ad ueritatem Euāgelij incederet,
publice reprehēderit, ac Petrus ipsi,
non ipse Petro cesserit. Est autē hæc
narratio parasceue, qua præparat si-
bi Paulus aditum ad Assumptionē,
seu Minorem propositionem syllo-
gismi huius Epistolæ. Hæc uerò res
sic se habuit. Petrus recte sensit, ac do-
cuit, quòd gentes non sint onerandæ
observatione legis Mosaicæ, nec pos-
sit homo iustificari ex meritis operū,
quemadmodum perspicua concione

exponit in concilio Hierosolymitano Act. decimoquinto. Et ex hac cognitiōe, usus est, cū uenisset ad Antiochiam, consuetudine gentium, in rebus prohibitis quidē lege Mōsi, per se autem ἀναφύγοις, uidelicet in cibis, & familiari conuictu. Sed cū quidā Iudæi Hierosolymitani ad Christianismum conuersi, uenissent legati à Iacobō ad Antiochiam, ibi tum Petrus meticulosior quàm par erat, subduxit se à gentium, qui tamen Christiani erant, conuictu, ne uideretur Iudæis liberare gētes ab obseruatione Mōsaicæ legis. Paulus ergo reprehendit Petrū, ac restitit ei κατὰ πρόσωπον, hoc est, palam, coram, publice, non autē κατὰ χῆμα, hoc est, secūdam speciem, quemadmodum interpretatur Chrysostomus, qui existimat Paulū simulasse tantum reprehensionem, non autem uere Petrum reprehendisse. Itaq; Petrus non errauit quidem in sententia & doctrina ueri Euangelij, quia

Petrus reprehensus fuit, hoc est, Reprehensibilis sicut dicimus Inuictus, pro inuincibilis.

quia sensit gentes non esse onerandas lege Mosis, & merita operum non iustificare hominem, sed peccauit nimia indulgentia, & simulatione, qua pertinacibus Iudæis ad Christianismum conuersis obsecutus est. Et si enim hoc Petri factum uidetur per se indifferens, quia & Paulus cum Iudæis uiuebat Iudaice: Factus sum, inquit, omnia omnibus. Et in Act. cap. uigesimo primo, purificatur cum his qui habebant super se uotum, tamen importune, & non suo tempore factum, fuisset causa maximorum malorum, nisi Paulus restitisset & reprehendisset. Primum enim Petrus hac simulatione confirmasset hypocritas Iudæos in sua impietate, quod opera legis seu merita operum essent necessaria ad iustificationem. Hoc certe est abolere Euangelion & occasionem dare abiiciendi Christi. Dixisset enim hypocritæ: Ecce Petrus præcipuus Apostolus, non uult gentiliter

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

cum gentibus uiuere . Ergo necesse est, ut gentes fiant Iudæi, si uolunt esse participes Euangelij . Deinde Petrus fuisset autor, quod gentes non essent receptæ in communionem Euangelij, nisi suscepissent iugum legis Mosaicæ . Itaq; omnes Christiani coacti fuissent fieri Iudæi. Quod certe nihil aliud fuit, quàm occasionem dare deuastrandæ totius Ecclesiæ, & abolendi Euangelij Christi. Quare merito accusatur Petrus à Paulo, & etsi recte cognoscit Euangelion, non tamẽ recte incedat ad ueritatem Euangelij . Ac uides in hoc loco non esse controuersiam de asini, quod aiunt, prospectu, sed de summo statu Christianismi, atq; hac Petri simulatione, totam Ecclesiam in extremo periculo uersari. In hac autem historia multa ueniunt obseruanda. Initio, habemus in Petro exemplum infirmitatis sanctorum. Etsi enim Petrus accepit spiritum sanctum, edidit multa miracula,

cula, liberatus fuit è carcere per ange-
 lum, admonitus fuit cœlesti uisione,
 ut gentibus concionaretur Euan-
 gelion, ac uidit ipse ex miraculo spiritus
 sancti, Act. x. q̄ Deus agnosceret gē-
 tes tantum per fidem, absque operi-
 bus legis: deniq; definiuit perspicue
 in concilio Hierosolymitano, Gentes
 non esse onerandas lege Mosi, & me-
 rita operum legis non iustificare ho-
 minem, tamen nunc tam incogitāter
 cedit pertinacibus Iudæis, ut quantū
 in ipso est, dederit occasionē pereun-
 dæ totius Ecclesię. Hæc certe magna
 est incogitātia, magnum peccatum.
 Recitatur autem nobis, non ut blan-
 diamur nobis propter errata sancto-
 rum, aut excusemus præfracte no-
 stra peccata, sanctorum peccatis, &
 pergamus peccare, sed ut iudicio
 Dei propter peccata reprehensi, nō
 desperemus. Sanctorum enim pecca-
 ta non docent nos peccare, sed do-
 cent nos reliquam adhuc esse spem

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

2. *Timoth. 1.*

salutis post peccata, ut resipiscamus. Paulus dicit: Misericordiam cōsequutus sum, ut in me primo ostenderet Iesus Christus omnem clementiam ad exprimendum exemplar his, qui credituri essent in ipso in uitam æternam. Deinde quemadmodum Paulus supra dixit, quòd ne angelo quidem cedendum est, si aliud Euangelion prædicauerit, ita nunc docemur, quòd ne Apostolo quidem cedendū est, si adnunciauerit aliud Euangelion, quàm quod à Christo reuelatum & confirmatum, atque ab Apostolis in inicio prædicatum est. Christus enim omnino exigit, ut hoc Euangelion conseruemus, quod in die Pentecostes maximis miraculis cōfirmatum, & prædicari cœptum est, sicut habes Act. ij. Præterea uides in Paulo memorabilem uirtutem. Pseudoapostoli reprehendebant Paulum, ac detrectabant ei non coràm, sed clam & in angulis, absente ipso. Sic & alij homines,

nes, susurroneſ, ſolent proximos ſu-
 os clam infamare. Paulus autem non
 detrahit Petro clam, ſed cùm uideret
 ipſum eſſe reprehensibilem, & pec-
 catum eius eſſe intolerabile Eccle-
 ſiæ, arguit eum in faciem & coràm.
 Hæc eſt ingenua uirtus. Nam quem-
 admodum hi ſunt ſordidi & ignaui
 animi, qui alterum adoriuntur gladio
 à tergo, fortes autem iudicantur, qui
 hoſtem aperto Marte petunt, ſic qui
 clam de proximo male loquuntur,
 dant ſignificationem formidoliſſi-
 mi animi: qui autem habent honeſtū
 animum, hi ſi res ipſa exigat, in faciem
 ſeu coràm reprehēdunt, quod repre-
 henſu neceſſarium eſt. Loquimur au-
 tem de his quorum intereſt alterum
 reprehendere, nō de illis qui ſine uo-
 catione legitima uſurpant ſibi offici-
 um reprehendendi temere. Nam clā-
 culariæ detractiones prohibitiæ ſunt
 in hoc præcepto, Non occidas. Eſt &
 in Petro obſeruanda modeſtia, quòd

patienter ferat reprehensionem Pauli. Deinde, quòd & Barnabas, & multi alijs abducantur exemplo Petri in simulationem, & peccent cum Petro, monet nos, quàm facillè hi decipiuntur, qui personas respiciunt. Sed non est prætereundum, quòd cùm Paulus de Barnaba & alijs loquitur, dicit, *οὐκ ἔστιν ἡμεῖς* (hoc est) simulant una cum illo. Manifeste igitur uocat Petrum, hypocritam. Quàm male uerò audiant hypocritæ in scriptura, manifestum est. Vocantur & Barnabas & alijs, hypocritæ, qui exemplo & autoritate personæ Petri peccant. Quare, ne alieno exemplo peccemus, nè ue fallamur, debemus respicere in solum uerbum Dei, non in personas & exempla sanctorum. Iudæi respexerunt in personam Abrahamæ, & facti sunt homicidæ liberorum suorum. Monachi respexerunt in personam quorundam piorum eremitarum, & facti sunt non supersticiosi tantum,

tātum, sed etiam impij. Quare unusquisq; ponat sibi ob oculos uerbum Dei, & suam uocationem, ne aliena autoritas perstringat sibi oculos, & abducat in errorē. Postremò, admonemur etiam exemplo Pauli, ut omnia alia relinquamus, modo cōseruemus Christum & ueritatem Euangelij eius. Petrus maluit hoc loco relinquere patrociniū ueritatis, quā suscipere odia quædam Iudæorum suorum hypocritarum. Sic alij homines solent facillime relinquere Christum, & Euangelion eius in periculo. Si quid autem bonorum externorum in periculū uenerit, ibi sunt fortissimi, nec quicquam relinquere uolunt. Paulus autem alijs quidem in rebus patientissimus est, & facilè fert, ut auferatūr gloria nominis sui, & etiam uita, Sed ferre non potest, ut doctrina Christi obscuretur, & ueritas Euangelij opprimatur. Atq; hoc est, quod dicunt Christum sensisse, cūm

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

ad Apostolos ait: Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Aiunt serpentes totum corpus obijcere percussori, tantum ut caput defendant. Columbas autem esse sine felle sine ira. Sic & nos debemus omnia alia relinquere, tantum ut seruemus caput nostrum, quod est Christus, & omnia aduersa æquo animo ferre.

NOS NATURA IVDÆI, ET
NON EX GENTIBVS
PECCATORES.)

Etsi hæc ita recitantur, perinde ac si dicta essent à Paulo ad Petrum, in Antiochena illa reprehensione, ac uerisimile est huiusmodi quidpiam Petro fuisse coràm obiectum, tamen quia Paulus ingreditur hac occasione ad argumentationem, qua confirmat doctrinam de iusticia fidei, nos constituemus hîc alteram partem huius Epistolæ. Itaq; cùm Paulus inicio proposuit, nullum aliud Euangelion
audien

EXPLICAT. IOAN. BREN. 61

audiendum esse, præter id, quod prædicauerit, ac cōfirmauit hanc propositionem perpetua expositione suæ uocationis, in qua expositione sparsit multorum argumentorum semina, pro ut fieri solet in expositione. Sequitur nunc, quod fœlix faustumque sit, Assumptio, seu ea quam uocant minorem syllogismi propositionem, uidelicet, quod sit illud Euangelion quod Paulus docuit & prædicauit. Si quis aliud, inquit, Euangelion prædicauerit, præter id quod prædicauimus, anathema sit. Quod ergo est illud Euangelion? Hoc uidelicet, quod gentes non iustificentur ex operibus legis, sed tantum per fidem Iesu Christi. Hanc assumptionem probat nunc Paulus uarijs argumentis, usque ad quintum Epistolæ caput. Sed priusquam uel uerba huius assumptionis, uel argumenta probationis explicemus, corrigenda est cogitatio illorum, qui admirari solent, qui fiat,

H

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

quòd uel Paulus, uel nos, qui hoc tē-
 pore prædicamus Euangelion Chri-
 sti, tam frequenter, tanq̃ sollicitè in-
 culcemus, repetamus & iteremus
 doctrinam de iustitia fidei, qua doce-
 tur, quòd nullus hominum iustifice-
 tur ex meritis bonorum operum.
 Quid enim necesse est, rem toties ex-
 plicatam, iterum tractare? Et hoc tē-
 pore, etiã periculosum uidetur, hanc
 doctrinam frequenter meminisse.
 Tanta enim est uulgi licentia, ut bo-
 na opera magis sint ornanda, quàm
 contemptim exagitanda. Nec pericu-
 lum uidetur, ut fidamus meritis ope-
 rum nostrorũ, quia paucissimi sunt,
 qui bona opera faciunt, & talem agi-
 mus uitã, ut etiam si bona opera me-
 rerentur gratiam Dei, tamen nulla
 essent merita nostra, quia nulla penè
 habemus bona opera. Quid ergo o-
 pus est, ut tam sollicitè doceat, quòd
 iustitia non sit ex meritis nostrorum
 bonorum operum? Respōdeo. Nos
 certe

EXPLICAT. IOAN. BREN. 99

certe idem conquerimur, quòd maxima eaque effrenis sit licentia uulgi, & paucissimi faciant bona opera, nihilominus tamen necessarium est, ut doctrina de iustitia fidei semper in ecclesia perspicue tractetur. Homines enim natura ita affecti sunt, ut nihil gratis uelint à Deo accipere, sed suis operibus, atque iustitia mereri, si quid accepturi sint. Nam, quemadmodum in politica uita, hi qui honestiori ingenio præditi uidentur, arrogantiores sunt, quàm ut gratis, pro mendicorum more, accipiant eleemosynam aut panem à uicino, propter Deum, ut uocant. Ita in spiritali uita, homines natura sunt superbiores, quàm ut sine meritis eleemosynam à Deo accipere cupiant. Ac illud quidem in politica uita, honestas esse potest, si reliqua uitia abfuerint, propterea quòd mendicare, præter necessitatem, sit quodammodo furari, & aliena rapere. Ac laborandum

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

quidē est, ne cuiquam grauis & molestus sis, necessitas autem uel morbi, uel aliarum legitimarū rerum excusat mendicitatem. Sed in spirituali uita, uere sumus coram Deo mendici, & res nostræ in eo statu sunt, ut non possimus meritis nostris gratiam Dei cōsequi. Quare diabolica est arrogancia, quod nihil uelimus gratis à Deo accipere, sed omnia mereri, hoc est, quod uelimus nobis ipsis Deus esse. Hoc illud est, quod in Adamo adhuc in Paradiso incepit, & inde propagatum est in omnes homines. Nam, cū Adam accepisset præceptum de non uescendo fructu ligni scientiæ boni & mali, & Satan dixisset, Quocunq; die comederitis, aperientur oculi uestri, & eritis sicut dii, scientes bonum & malum, delectatus est Adam tanta maiestate, & cupiens sibi ipsi Deus esse, ne quid gratis ab alio Deo acciperet, comedit. Ex eo tempore propagatum est
hoc

hoc malū in omnes homines, ut iam natura cupiant seipſos ſuis meritis iuare, hoc eſt, ſibiꝑſis eſſe dij . Vnde & Cain obtulit de fructibus terræ Domino, non ut confirmaret fidem ſuam, qua gratis acciperet ſalutem à Domino per miſericordiã, ſed ut mereretur iuſticia ſua ſalutem, hoc eſt, ut ſibiꝑſi eſſet deus . Et ex hac impietate ortæ ſunt poſtea tam diuerſæ religiones, Gentium, hypocritarum, Phariſæorum, Papiſtarum, Monachorum, Turcarum. Natura igitur afferimus nobiſcum in hanc terram, Cainicam & monaſticã religionem. Quæ cum ſit impiſſima, & pernicioſa, nec poſſit retundi ac refutari, niſi doctrina Euangelij de Ieſu Chriſto, idcirco neceſſarium eſt, ut doctrina de iuſticia fidei ſemper in Eccleſia inculcetur. Accedit huc, quòd etſi uulgo in magna licẽtia uiuit, tamen ex uulgo colligit Chriſtus Eccleſiam ſuam, & ſunt ex uulgo, qui reſipiſcunt, ac fiũt

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

membra Ecclesiæ. Nō potest autem
 uera fieri resipiscentia, nisi per doctrī
 nam de iustitia fidei. Periculose qui
 dem docet de iustitia fidei inter præ
 fractos, & contemptores religionis,
 Sed propter ea pericula, non est frau
 danda Ecclesia doctrina sibi ad salu
 tem necessaria. Periculose etiam cre
 scit uinum, quia homines fiunt ex ui
 no ebrī. Nihilominus tamen Deus
 creat uinum, quia si eo recte utimur
 salubre est. Periculose fabricatur gla
 dij, quia alter in alterum grafsatur, at
 tamen propter periculum, res ad de
 fensionem fabricatu necessaria, non
 est intermittēda. Quare, cūm doctri
 na fidei sit Ecclesiæ ad salutē neces
 saria, nec quisquā possit uere ad Deū
 conuerti sine hac doctrina, merito
 semper debet primas partes in Eccle
 sia habere. Deinde uidendum erit,
 quomodo hoc quod dicitur, Gentes
 non iustificari ex operibus legis, in
 telligi debeat. Ac primū dicamus de
 uoca

uocabulo legis. Nam hoc loco per legem non intelligenda tantum est lex ceremonialis; Sunt enim, qui dicunt, opera quidem legis ceremonialis non iustificare hominem, sed opera legis moralis conferre iustitiam. Exempli gratia. Si quis offert bouē, hoc opus dicunt non iustificare hominem, aut si quis circumciditur. Sed si quis pauperem iuuet elemosyna, hoc opus dicunt esse meritum, & iustitiam coram Deo. At uerò Paulus comprehendit uocabulo legis totam legem, quemadmodum in Epistola ad Romanos comprobatum est. Nullum enim opus legis siue moralis siue ceremonialis iustificat coram Deo, quia nullum opus potest à nobis ea perfectione & integritate fieri, qua nobis à Deo præcipitur. Omnia nostra bona opera sunt imperfecta & uitiosa, Non possunt igitur iustificare. Libet hoc loco commemorare testimoniū Augustini, ut perspicuum fiat, quòd

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

hi, qui in hac disputatione de iustificatione hominis, intelligunt nomine legis, tantum cerimonialem & iudiciallem partem legis, obtrudant Ecclesiae Christi noua sua somnia & commenta, pro uera sententia spiritus sancti. Sic autem scribit Augusti. Epistola cc. Non solum autem illa opera legis, quae sunt in ueteribus sacramentis, & nunc reuelato Testamento nouo non obseruantur à Christianis, sicut est circumcisio prepucij, & sabba-
 ti carnalis uacatio, & à quibusdam
 escis abstinentia, & pecorum in sacri-
 ficijs immolatio, & Neomenia & A-
 zymum, & caetera huiusmodi, uerū
 etiam illud quod in lege dictum est,
 Non cōcupisces, quod utiq; & Chri-
 stianus nullus ambigit esse dicendū,
 nō iustificat hominem nisi per fidem
 Iesu Christi, & gratiā per Iesum Chri-
 stum Dominum nostrum. Et in libro
 de spiritu & litera cap. xiiij. & xiiij.
 His consyderatis pertractatisq; pro-
 uiribus,

uiribus, quas Dominus donare dignatus, colligimus non iustificari hominem præceptis bonæ uitæ, nisi per fidem Iesu Christi, hoc est, non lege operum, sed lege fidei: non litera, sed spiritu: non factorum meritis, sed gratuita gratia. Quamuis itaque illos, quibus circumcisio persuadebatur, ita corripere atque corrigere uideatur Apostolus, ut legis nomine eandem circumcisionem appellet, cæterasque eiusmodi legis obseruationes, quas tamquam umbras futuri iam nunc respuunt Christiani, id tenentes, quod per illas umbras figurate promittebatur, tamen legem, ex qua neminem dicit iustificari, non tantum in illis sacramentis, quæ habuerunt promissiuas figuras, uerum etiam in illis operibus uult intelligi, quæ quisquis fecerit, iuste uiuit, ubi est & illud, Non concupisces. Hactenus Augustinus, cuius testimonio manifestum est, quod Paulus nomine legis in hac disputatione non

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

tantum intelligat ceremonialem, sed etiam moralē. Deinde, cū dicitur: Gentes non iustificari ex operibus legis, non est intelligendum, quòd bona opera, quæ sunt moralia, aut quæ sunt naturalis legis, non sunt faciēda. Omnino enim lex naturalis faciēda est, & qui eam non sectatur, is impius est, & infideli detērior. Sed intelligendum est, quòd merita nostrorū operum non constent in iudicio Dei, nec liberent nos à sententia condemnationis. Itaq; faciēda quidem sunt opera legis naturalis, sed non est sentiendum, quòd ea seruent nos in morte, ne pereamus, & quòd liberēt nos coram tribunali Dei. Nam in iudicio Dei alia iusticia habēda est, uidelicet iusticia Christi, quæ est perfecta, & accipitur per fidem. His ita præmissis, uideamus nunc argumenta, quibus Paulus probat, Gentes non iustificari ex operibus legis, ideoque non debere onerari Mosaica lege.

Ac

Ac primum probat illud suo & aliorum Apostolorum, ac piorū, qui ex Iudaismo ad Christianismum conuersi erant, exemplo. Nos, inquit, natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores. Quod dicit, hanc habet sententiam. Et si nos Apostoli non sumus tales peccatores, quales sunt gentes, ab infantia idolatræ, & manifeste impij, sed sumus ab ineunte ætate circūcisi, subditi legis, & studiosi pietatis, non tamen iustificati sumus propter opera legis, & propter studium pietatis nostrę in lege, sed necesse habuimus conuerti ad Christum, & credere in Christum, ut iustificaremur, seu iusti reputaremur coram Deo propter Christū, quem fide accepimus. Multo igitur minus Gentes possunt iustificari ex operibus legis, si iam primum, post tanta scelera & impietates, legem Mosi faciendam suscipiāt, Sed necesse habent & ipsi iustitiam suam ē Christo per fidem accipere.

Argumentum à maiori: si nō Iudæi, ergo nec gētes possunt ex operibus legis iustificari.

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

Hoc est argumentum Pauli ab exemplo Apostolorum, & aliorum piorum Iudæorum ductum, quod potest in duo enthymemata diuidi.

Alterum est negatiuum.

Nos Apostoli non sumus iustificati ex operibus legis. Ergo nec gentes iustificantur ex operibus legis.

Alterum est affirmatiuum.

Nos Apostoli iustificati sumus per fidem Iesu Christi. Ergo gentes iustificantur etiam per fidem Iesu Christi.

Quòd autem Apostoli non sint iustificati propter opera legis, significat Paulus suo ipsius exemplo, perspicue in i. Corinth. decimoquinto, Quid & nos, inquit, periclitamur omnino tempore? Et, Indies morior pro nostra gloriationem, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro. Si secundum hominem, cum bestijs depugnauit, quæ mihi utilitas? Nam si Paulus & alij Apostoli habuissent iusticiam

EXPLICAT. IOAN. BRENT. 67

stultitiam ex operibus legis, quid necessesse fuisset, ut ad Christum conuerterentur? ut tot pericula propter Christum adirent? ut etiam morti se propter Christum exponerent? Hæc certè fuisset summa stultitia, si iustitia esset ex meritis operum. Etiã Petrus ipse in Actis dicit, Patres iustificatos per gratiam Christi. Ergo si ex operibus esset iustitia, cur in Christum credidissent? Deinde Paulus probat etiam hoc, ex generali sententia. Non iustificatur ex operibus legis omnis caro. Hanc sententiam sumpsit Paulus è Psal. cxxxix. Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Et si enim Paulus addit (ex operibus legis) idem tamen manet huius dicti sensus, tam apud Paulum, quam apud Dauidem. Quod enim Dauid generaliter extulit, hoc Paulus accommodat ad suum institutum de operibus legis. Non intres (inquit Dauid) in iu-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

dicium cum seruo tuo, quia non iusti-
 ficabitur in conspectu tuo omnis ui-
 uens. Nullus homo quicquam habet
 ex se meriti, quo coram Deo iustifice-
 tur. Videamus ergo de rebus Dau-
 idis. Primum, Dauid habuit legem, &
 sectatus est legem ab infantia, Circū-
 cisus est, obtulit multa holocausta. Et
 tamen petit Dauid, ut Deus non in-
 tret cum ipso & his operibus in iudi-
 cium. Deinde, Dauid multa aduersa
 passus est, tam à fratribus suis, quam
 à Saule, idēq; iniquissime. Et tamen pe-
 tit, ut nec Deus cum his passionibus
 intret in iudiciū. Adhuc, Dauid mul-
 tas habuit uirtutes, Remisit iram, Cō-
 donauit alijs delicta, defendit innocē-
 tes, & tamen etiam has uirtutes non
 audet adducere ad iudicium Dei. De-
 inde, Dauid gubernauit imperium
 suum longe omnium optime, & ta-
 men non audet hac gubernatione co-
 ram Deo fidere. Præterea Dauid ha-
 buit donum spiritus sancti, et multas
 prophecias

prophecias edidit, ac multos optimos Psalmos condidit, & tamen nec his spiritus sancti donis confidit se in iudicio Dei constare. Postremo, multa edidit miracula, i. Reg. decimosextimo, Leonē & ursum occidit, Goliathem prostravit. Hæc fuerunt insignia miracula. Et tamen post omnia ista petit, ut Deus nō intret cum ipso in iudicium, quod nihil ex his sit, propter quod homo coram Deo iustificetur. Vides nunc perspicue, Paulū accommodare ad unum, & suo proposito conueniens genus operum, uidelicet ad opera legis, quod Dauid de omnibus omnium uocationum operibus, uirtutibus, donis & miraculis intelligit. Nam quemadmodum Paulus dicit opera legis non iustificare, ita iuxta Dauidem, imò iuxta totius scripturæ sensum, nec donum sapientiæ, nec uirtutes morales, nec donum prophetiæ, nec donum miraculorum, iustificāt coram Deo, Et sem

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

per cum Dauide dicendum est: Non intres in iudiciū cum seruo tuo, quia non iustificatur in conspectu tuo omnis uiuens. Quid ergo est, inquis, quòd opera legis, seu etiam dona & uirtutes aliæ non iustificant: Num uitium est in ipsa lege, quòd non sufficienter doceat bona opera? Nequaquam, uitium non est in lege, quippe quæ omnia bona opera perfectissime docet, & diligentissime exigit. Quid enim potest perfectius præcipi & exigi quàm quod dicitur, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, Et proximum sicut te ipsum? Vitium igitur non est in precepto legis, sed uitium est in homine & obedientia eius. Quod enim lex perfectissime docet ac præcipit, hoc homo non potest perfecte facere & implere. Paulus ait Ro. octauo, Lex imbecillis est per carnem. Per se quidem fortis est, & perfecta, sed fit imbecillia

EXPLICAT. IOAN. BRENT. ¶

becillis per hominem, quia homo nō
facit opera legis perfecte. Et mox. Af-
fectus carnis inimicitia est aduersus
Deum. Nam legi Dei non subditur,
siquidem ne potest quidem. Nam ho-
mo contaminatus est peccato origi-
nali, quod remittitur quidem in ba-
ptismo, reatu, manet tamen actu: &
quia homo affert hoc peccatum ad
omnia bona opera legis, ad omnes
virtutes, ad omnes passiones, ad om-
nia dona, & ad omnes actiones suas,
ideo omnia contaminat, & facit sor-
dere in cōspectu Dei. Nihil igitur est
in toto homine, quod possit in iudi-
cio Dei constare. Habes primum ar-
gumentum, quo Paulus probat Gen-
tes non iustificari ex operibus legis.
Et est idem cum eo argumēto, quod
Paulus tractat in Epistola ad Roma,
cap. ij, ubi docet omnes homines tam
Iudaos quàm gētes esse peccatores.

QVOD SI DVM QVAERIMVS
IVSTIFICARI.)

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

Secundum argumentum ducitur ab officio Christi. Christus non est minister peccati, sed iustitiæ. Si autem hi, qui querunt iustitiam in Christo, adhuc sunt peccatores, Christus certe minister est peccati. Itaq; non esset minister iustitiæ. Vt hoc argumentū recte intelligamus, cognoscendum est ex Prophetis uerum officiū Messiaæ seu Christi. Tametsi enim data fuit lex, quæ perfectam iustitiam doceret, tamen sentiebant sancti, quod nullus potuerit eam præstare, & per opera eius sanctificari. Quare spiritus sanctus proposuit Messiam, qui sit populum suum liberaturus ab omnibus malis. Ac carnales quidem intellexerunt eam liberationem fore carnalem, & Messiam dominaturū in hoc mundo corporaliter, ut liberarentur ab omnibus externis malis. Spirituales autem & uerè pijs non ingemuerūt præcipue propter corporales afflictiones, sed maxime omniū propter

Christi
officiū.

EXPLICAT. IOAN. BREN. 78

propter afflictiones cōscientiæ, quòd uiderent se non posse iustificari ex lege, & se propter peccata obnoxios esse morti & inferno. Hæc erat crux longe omnium grauissîma. Itaq; ostēsus fuit eis per diuinas promissiones Messias seu Christus, qui sit hoc officium habiturus, ut afferat uerā & perfectam iustitiam, ut quicūq; crediderit in ipsum, reputetur uere coram Deo iustus. Gen. decimoquinto, Credidit Abraam Deo, et reputatum est ei in iustitiam. Esa. liij. In cognitione sui iustificabit multos. Et cap. lx. Populus tuus omnes iusti in perpetuum hæreditabunt terram. Et Dan. ix. Finem accipiet peccatum, delebitur iniquitas, & adducetur iustitia sempiterna. Ex his & alijs prophecijs uides, Christum in hoc præcipue à pijs expectatum fuisse, ut afferat secum iustitiam, & reddat omnes in ipsum credentes coram Deo iustos. Vnde & Abraam, etsi obsequabatur Deo,

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

& ducebat uitam sanctam iuxta legē naturæ, tamen non fuit contentus operibus legis nature, nec sentiebat se propter merita eorum iustificari, sed ut iustificaret uere coram Deo, credidit in Christum ipsi promissum. Alioqui quid necesse habuisset credere in Christū, & se tot periculis propter promissiones de Christo obijcere. Sic & Moses, etsi promulgabat legem perfectissima opera præcipientem, non tamen contentus fuit eam promulgare, Sed, quia cognouit, quòd lex non iustificet hominem, statim post decalogi promulgationem, docuit clarissimam illam promissionem de Christo, Prophetam suscitabit Dominus eis de medio fratrum. Sic alij Prophetæ, diligentissime quidem inculcabant legem, Sed addunt promissiones de Christo, manifeste significantes, solius Christi officium esse, iustificare hominem. Atq; adeo, quicumque uere pij fuerunt an

te aduentum Christi & in aduentu eius, non fuerunt contenti obedire legi, nec senserunt se propter opera legis iustos fieri, sed agnouerunt Christum, ut propter ipsum reputarētur iusti coram Deo. Redeamus igitur nunc ad propositum Pauli argumentum. Si reperimur, inquit, adhuc peccatores, postquam accepimus Christum per fidem, & necesse habemus redire ad opera legis, ut propter ipsa iustificemur, perspicue sequit̄, quod Christus non sit minister iustitiæ, sicut Prophetæ prædicauerunt, & p̄i crediderūt, sed quod sit minister peccati. Hæc uerba simpliciter prolata, uidentur etiam simplices res in se cōplecti, sed si explicueris, uidebis maximam omnium impietatem, quam hi designant, qui sentiunt, quod postquam in Christum credideris, necesse habeas iustificari ex lege seu propter merita operum. Et in hac parte non peccauerunt solum Pharisei seu

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

Pseudoapostoli, contra quos Paulus hanc epistolam nominatim scripsit, sed peccat totus Papatus, & totus coetus hypocritarum. Vide mihi consuetudinem Papatus. In quadragesima post confessionem peccatorum, & absolutionem, necesse habebant homines opera poenitentiae facere, ut horum meritis expiarent peccata sua. Quid hoc aliud erat, quam absolutione in peccata coniicere, minime autem à peccatis liberare? Nam si absolutio deleuisset peccata, quid opus fuisset peccata postea per opera poenitentiae expiare? Audi ergo nunc quanta sit impietas, sentire, quòd necesse habeas, postquam credideris in Christum, expiare peccata meritis operum. Primum, dānas tua sententia omnes Patriarchas, quòd ipsi post opera crediderunt in Christum, ut per ipsum iustificarentur: tu autem post Christum, redis ea opinione ad opera, ut meritis ipsorum iustificeris. Hoc certe

te nō est religionem Patriarcharum
 sectari, sed religionem eorum inuer-
 tere, & cū ipsa pugnare. Deinde dā-
 nas promissiones omnium propheta-
 rum de Christo: Hī post legē docue-
 runt Christum, tu post Christum, do-
 ces legem, quōd iustificet. Postremo,
 quod est sceleratissimum, damnas i-
 psū Christum, & aboles, quantum
 in te est, maiestatem eius. Facis enim
 ipsū ministrum peccati, aut talem,
 qui relinquat hominem in peccatis,
 cū tamen sit minister iustitiæ, hoc
 est, is q̄ tam perfectam iustitiā secū
 affert, ut quicūq; credat in ipsū, re-
 putetur coram Deo iustus. Quare,
 postquam accepisti Christum per fi-
 dem, non est redeundum ad legem,
 nec sunt facienda opera legis, ut con-
 sequaris iustitiā, quam iam habes
 in Christo. Quid igitur faciemus: nō
 ociabimur: num peccabimus: Maria
 Magdalena consecuta est à Christo
 iustitiā. Ergone, postquam abiit à

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

Christo, non debuit amplius redire ad opera decalogi: Latro in cruce cōsecutus est iustitiam in Christo. Nūc fingo eum de cruce descendisse, & aliquot adhuc annos in hac terra uixisse, num non debuit facere bona opera, quæ lege Dei præcepta sunt, sed licuit ei redire ad latrocinium suum? Minime omnium. Nam post acceptū Christum, redeūdum est ad bona opera, Et non est ad ea redeundum. Redeundum est ad ea, quia facienda sunt, ut testemur fidem, ut conseruemus Christum, ne amittamus eum propter peccata & scelera nostra. Non est autem redeundum ad ea, ut consequamur meritis eorum iustitiam. Hanc enim possidemus iam in Christo per fidem, quia Christus est minister iustitiæ, & non peccati.

NAM SI EA QVAE DESTRUXI REAEDIFICO.)

Etsi hæc periodus possit ad prius argu-

argumentum referri, tamē quia Paulus in tractanda materia gratiæ Christi tam fecundus est, ut singula penē uerba, singula exhibeant argumenta, idcirco non ineptē fortassis faciemus, si hanc periodum accipiamus pro tertio argumēto, Et est ductum à scopo totius Euangelij; sentētia autem eius hæc est. Vos Pseudoapostoli accusatis me transgressionis, propterea quòd doceam gentes non grauidas esse lege Mosi, & nullum hominem consequi remissionem peccatorum propter merita operum legis. Ego autem dico uobis, quòd multo magis essem transgressor, si docerem, quemadmodū uos docetis, gentes debere suscipere legem, ut meritis operum eius consequerentur salutem. Transgressor enim est, qui ea iterum restituit & ædificat, quæ antea uera prædicatione Euangelij dissoluit & destruxit. Destruxi autem & aboleui prædicatione Euangelij,

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

legem, merita operum legis, peccata, mortem & infernum. Quare si nunc ea iterum restituerem, & docerem legem esse seruandam, ut peccata meritis operum expiarentur, & peccata, mortem ac infernum adhuc inherere his, qui crediderunt in Christum, certe manifestus essem transgressor non solum uocationis meae, sed etiã totius Euangelij. Videamus ergo nunc, quomodo prædicatio Euangelij destruat legem, peccata, mortem & infernum. Iucundissimum nobis esset audire, si nunciaretur nobis, quòd nostri milites, qui hoc tempore belligerantur aduersus Turcam, non oppugnarent tantum, sed etiam expugnarent Belgradum & Constantinopolim. Hoc enim nuncio polliceremur nobis publicam pacem & tranquillitatem. Multo iucundius nobis esse debet, quòd audimus tale quid in Ecclesia institutum esse, quo non solum oppugnentur, sed etiam destruantur

struantur Lex, quæ nos damnat, peccatum, mors & infernus. Hæc enim sunt castra, ex quibus Satan infert nobis multo maiora damna, quam Turca ex Belgrado & Constantinopoli, etsi etiam Turca est organon Sanaæ. Quod autem hæc destruit, prædicatio est Euāgelij de Christo. Videamus ergo quomodo hæc destructio fiat. Nam prædicatio Euangelij est, quòd solus Iesus Christus sit expiator peccatorum nostrorum, & quòd ipse reconciliauerit nos Deo patri, ut propter Christū reputemur iusti, & adoptemur in filios a hæredes Dei. Hac prædicatione primum expugnetur & destruitur Lex, non quòd non sunt facienda bona opera moralia, quæ lex præcipit, sed quòd reijciuntur merita operum legis, quæ opera nos homines imperfecte facimus, & quòd per Euangelion accipimus in Christo perfectam iustitiam, quam non potuimus habere ex lege. Etsi

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

enim lex præcipit perfectissimam iustitiam, tamen quia nos præ imbecillitate nostra, & uitio originis nõ possumus illam legis iustitiam præstare, idcirco destruitur lex, & abrogatur per Euangelion, ut habeamus perfectam iustitiam in Christo per fidem. Nam his, qui credunt in Christum, imputatur iustitia Christi, quæ est perfecta, perinde ac si præstitissent omnia & perfecta opera legis. Deinde prædicatione Euangelij expugnatur & destruitur peccatum, quia Euangelion docet peccatum esse remissum propter Christum, & nos esse Deo reconciliatos per Christum. Cùm autem dicimus peccatum esse remissum, non est intelligendum, datam esse licentiam peccandi, sed tam peccatum actuale, quod transijt, quàm peccatum originale, quod actu manet, esse remissum. Aliud est enim peccatum actuale, quod est fructus peccati originalis, Et hoc transit cùm

perpe-

perpetratur, ac remittitur per fidem in Christum, si modo non perseveraueris in eo perpetrando, sed resipueris, & actum eius uitaueris. Aliud est peccatum originale, quod est ignorantia Dei, incredulitas, inobedientia erga uoluntatem Dei, affectus malorum. Hoc peccatum semper manet actu in carne & sanguine, sed reatus eius remittitur per fidem in Christum, si modo spiritu facta eius mortificentur, ut non secundum illud peccatum ambulemus, nec obediamus concupiscentiae eius. Ad haec praedicatione Euangelij expugnatur & destruitur MORIS, quia Euangelion docet, Christum resurrexisse a mortuis, & uicisse mortem, ut omnis qui credit in eum, uiuat, etiamsi moriatur. Quare morituri accipiant secum Christum Euangelio praedicatum, ut expugnent mortem. Hactenus susceperunt morituri uaria ad expugnandam mortem. Alius accepit in manum ca-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

delam , ut lumine eius per tenebras
 mortis euaderet. Alius proposuit si-
 bi bullas indulgentiales. Alius meri-
 ta ordinum monasticorum, alius ali-
 ud quiddam. Sed mors nō potuit his
 machinis expugnari . Expugnatur
 autem solo Christo per Euangelion
 cognito. Postremo prædicatione Eu-
 angelij expugnatur & destruitur ig-
 nis inferni. Nam cūm deberemus esse
 obnoxij perpetuo igni inferni, pro-
 pter peccatum nostrum, Euāgelion
 adnunciat nobis in Christo remissio-
 nem peccati, qua accepta, nullū am-
 plius ius habet in nos ignis inferni,
 nec potest nos comburere, etiamsi
 adhuc urere conetur : Fit autem per
 Euangelion ueluti flamma picta, quæ
 habet speciē ignis, sed nihil affert in-
 commodi. Quanta ergo diligentia,
 quanta obseruantia Euangelion de
 Christo excipiendum & conseruan-
 dum est: Nunc autem uide mihi, quā-
 tus fuisset transgressor Paulus, si, ut
 Pseudo-

Pseudoapostoli, post prædicationem
 Euangelij docuisset gentes debere
 operibus legis gratiam Dei mereri.
 Nam hac prædicatione restituisset,
 quantum in ipso fuisset, peccatum,
 mortem & infernum, hoc est, factus
 fuisset præcipuus minister Diaboli,
 qui hoc unum dies noctesq; agit, ut
 peccatum augeat, ut mortē inferat,
 ut inferni ignem exufflet, quo in per-
 petuum flagret. Tales trāsgressores
 & ministri Satanæ sunt omnes Papi-
 stæ hypocritæ. Nam baptisarunt in-
 fantes, & per baptismum, quod est
 sacramentum Euangelij, inseruerūt
 ipsos Christo, id quod & recte factū
 est, quantum quidem ad baptismum
 attinet. Nam de appendicibus, quas
 ipsi pro sua superstitione adiecerunt,
 nihil nunc dicimus. Post baptismum
 autem, adulta iam ætate, docuerunt
 eos mereri gratiam Dei operibus su-
 is. Hoc certe nihil aliud fuit, q̄ pecca-
 tum, mortem & infernum in bap-
 ti-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

imo abolita, & destructa, iterum ædificare, & restituere, quod est Satanicum . Sic concionati sunt passionem Christi, quam suscepit pro peccatis nostris, & distribuerunt sacramentum cœnæ dominicæ, quod & ipsum est sacramentum Euangelij, quo expugnantur peccatum, mors & infernus . Sed post illa iusserunt homines expiare peccata sua meritis operum suorum , quæ uocârunt E-mendas. Quid hoc aliud fuit, quàm peccatum, mortem & infernum, antè prædicatione passionis Christi, & distributione sacramenti abolita & destructa, iterum ædificare, hoc est, Satanae ministrũ esse? Caueamus igitur impietatem hypocriticam & Pharisaicam, ne adiuemus Satanã in ædificio peccati & inferni.

EGO ENIM PER LEGEM
LEGI MORTVVS.)

Repetit Paulus prius argumen-
tum.

tum, sed alia forma orationis. Quod enim antè in persona Apostoli & cōcionatoris dixit, Si quæ destruxi, ea rursus ædifico, &c. hoc nunc transfert in personam auditoris & credentis concioni Euangelij. Ego, inquiens, mortuus sum legi, per legē; hoc est, sicut prædicatione Euangelij aboletur lex, ita, si Euangelion fide accipimus, morimur legi, ut uiuamus Deo. Nā cū Paulus dicit, Mortuus sum legi, intelligit de tota lege Mosi. Cū uerò ait, Per Legem, intelligit Euāgelion Iesu Christi, ut sit sensus: Mortuus sum legi Mosi, per Euangelion, seu fidem Euangelij. Nihil nunc ad me lex Mosi, quia adhibeo fidem Euangelio, quo lex aboletur. Valeat lex Mosi, Viuat autem Euangelion. Quòd autem Paulus uocet Euangelion, legem, utitur phrasi prophetica. Nam, cū Prophetę uaticinantur de reuelatione & diuulgatione Euangelij in totum orbem terræ, uocant

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

Esaias 2.
 Hier. 31.
 Doctrina.
 Lex.
 Euangelion.

Cum ergo
 Euangelion
 uocatur lex,
 tunc sumitur
 species pro
 genere.

Euangelion legem, *καταχρηστικῶς*.
 Esaias ait: De Zion exhibit lex, hoc
 est, Euāgelion. Et Hieremias: Dabo
 legem meam, hoc est, Euangelion, in
 uisceribus eorum. Et Paulus ad Ro.
 octauo, Lex spiritus uitæ, liberum
 me reddit. Cum enim nomen legis
 magnæ esset autoritatis inter Israēli-
 tas, & regeret populum, uocatur &
 Euāgelion lex, quod ad regendos pi-
 os diuulgandum erat in totum orbem
 terræ. Alioqui enim Euangelion non
 est proprie lex quæ damnat, sed est
 lex, hoc est, doctrina, quæ uiuificat,
 quemadmodum aliās sæpe dictum
 est. Nec Christus est legislator, sed
 saluator. Audiamus autē nunc, quo-
 modo Paulus, aut quiuis auditor &
 credens Euangelij mortuus sit legi
 per legem, hoc est, per Euangelion.
 Ac primū, Morimur legi per fidem
 Euangelij, non quòd non debeamus
 amplius bona opera moralia facere,
 quia hæc semper facienda sunt, sed quod
 non

non necesse habeamus in politijs nostris uiuere iuxta politicam & ceremoniam legem Mosi . Licet enim Christianis quarumcunq; gentium politijs uti , tantummodo ut Deo uiuant, ut ducant honestam uitam iuxta naturalem legem, ex fide & caritate. Vnde, quod Paulus dicit , Per legem, legi mortuus sum, ut Deo uiuerem, simplicissime sic exponi potest. Liberatus sum à lege Mosi per Euangelion, non quòd liceat mihi quiduis agere, sed ut ducam uitam Deo placentem, ut obediã Deo. Hæc est simplicissima huius loci sententia . Sed Paulus tractat hoc loco aliquid altius, spiritualius & diuinius. Nam dicimur proprie mori legi per Euangelion , quòd seruemur propter Christum à damnatione legis . Lex enim, quia præcipit sanctissima opera, quorum nos nullum perfecte facimus, accusat nos inobedientiæ, & damnat nos perpetuo exitio. Euangelion au-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL:

tem adnunciat nobis Christum, qui est perfectè sanctus, & donat nobis illum, ut si quis credit in eum, fiat omnium bonorum eius particeps. Nam qui credit in Christum, is reputatur iustus propter Christum, & habet uitam æternā propter Christum. Lex igitur nihil amplius habet iuris in credentem, sed credens est mortuus legi, est liber ab accusatione & damnatione legis, ac uiuit nunc Deo, quia habet ueram uitam coram Deo. Habet enim Christum, qui est iustitia, uita & salus. Iudæi, Turcæ, Monachi, hypocritæ, & impœnitentes scelerati, uiuunt adhuc legi, quia accusantur à lege peccati & damnationis. Itaque mortui sunt Deo, nec habent ueram uitam in Deo. Pij autem & credentes in Christū, mortui sunt legi, quia liberi sunt propter Christum, ab accusatione & damnatione legis, Quare soli ipsi uiuunt Deo. Hæc non sunt oscitanter prætereunda, sed diligentissime

tissime consideranda, quia habent maximum usum in tentationibus & certaminibus conscientiae. In spirituali enim pugna solet nobis decalogus obijci, ac exprobrantur nobis in conscientia, non solum illa peccata, quae hodie & heri designauimus, & quae adhuc sunt in recenti memoria, sed etiam ea, quae sunt occultissima, & a nobis uel iam dudum oblita, uel nunquam sensibiliter cogitata. Psalmus lxxxix. dicit: Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, & incognitum nostrum, in illuminatione uultus tui. Vnde & alias David orat: Ab occultis meis munda me. Et Paulus, Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non sum iustificatus. In hac autem peccatorum exprobratione & manifesta reuelatione, accusamur impietatis, & damnatur aeterno supplicio. Quid ergo nobis faciendum est? In hoc certamine utendum est praesenti dicto Pauli: Per legem, mortuus sum legi. Fateor me

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

peccatorem, fateor me iure damnari debere, si adhuc uiuerem legi, quæ me accusat, & damnat. Nunc autem habeo aliam legem, quæ est Euangé- lion, seu Christus. Per hanc legem factum est, ut non amplius pertineat ad me lex illa damnatrix, sed pertinet ad me iustitia, uita & salus propter Christum, quem fide accepi. In hoc conflictu expugnatur infernus, quæ expugnatio nobis lōge utilior, & magnificentior est, quàm si quis expug- naret Constantinopolim. Addit au- tem Paulus:

VNA CVM CHRISTO CRU-
CIFIXVS SVM.

Eadem est sententia cum priori di-
cto: Crucifixus sum cum Christo. Er-
go lex nihil ad me pertinet, mortuus
sum legi per conrucifixionem cum
Christo. Si autem lex nihil ad me per-
tinet, quomodo posset me damnare?
Pertinet quidem ad me, ut bona ope-
ra

ra faciam in hac uita, Sed quando adducor ad iudicium Dei, & sistor ante tribunal Dei, tunc lex nihil amplius ad me pertinet, cum sua damnatiōe, quia sum cum Christo crucifixus & mortuus. Est & hoc diligenter perquirendum, quid sit, quod Paulus dicit, se esse Christo cōcrucifixum. Ac p̄ij dicuntur concrucifigi cum Christo, quando affliguntur ad exemplum Christi. Vnde & Petrus ait, Christus passus est pro nobis, relinquens nobis exemplum, ut imitemur uestigia eius, hoc est, sicut ipse afflictus est, nec retulit malum pro malo, ita & nos nō debemus in afflictione malum malo referre. Sic & Paulus aliās dicit, se implere ea quæ adhuc defunt passioni Christi, & ferre stigmata Christi. Sed hoc loco Paulus longe aliter loquit̄ de concrucifixione. Non enim sentit de imitatione, qua sectandum est exemplum Christi, in sufferendis aduersis, sed de participatiōe

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

ne eorum bonorum, quæ Christus
 meritus & consecutus est per cru-
 cē & mortem suam. Nam, qui credit
 in Christum, incorporatur Christo
 per fidem, & fit membrum eius. Qui
 autem est membrum corporis Chri-
 sti, ad hunc pertinent etiam omnia
 bona Christi, quæ ipse per crucem &
 mortem impetrauit. Quæ ergo im-
 petrauit? Primū, Christus cruce sua
 diruit & sustulit interstitium inter Iu-
 daeos & gentes, & fecit ex utrisq; u-
 num populū, hoc est, deleuit sangui-
 ne suo legem Moisi, ut iam nullum sit
 in Christo discrimen Gentium & Iu-
 daeorum. Cū igitur per fidem sum
 Christo incorporatus, sum etiā parti-
 ceps huius beneficii, quod etsi non ut
 uo iuxta politicam legem Moisi, nihi-
 lomīnus tamen acceptus sum Deo
 propter Christum. Deinde Chri-
 stus sustulit cruce & sanguine suo
 chirographum, quod erat cōtra nos,
 Colo. ij. Hoc chirographum est con-
 scientiā

Eph. 2.

EXPLICAT. IOAN. BREN. 52

scientia peccati, quod scribitur in cor
de nostro per legem, ostendentem
peccata, & damnantem nos. Cùm i-
gitur sum incorporatus Christo per
fidem, tunc fio etiam particeps huius
beneficij, quòd nihil nunc ad me per-
tineat chirographum conscientiae
meae, quia deletum est sanguine Chri-
sti, et sigillum est fractum, nec est am-
plius alicuius autoritatis, aut ualoris,
quia sigilla per crucem Christi abla-
ta sunt, & literae eius sunt sanguine
Christi deletae. Atque hoc est uere
Christo concrucifixum esse.

VIVO AVTEM NON IAM

EGO, SED VIVIT IN

ME CHRISTVS.)

Et si etiam hoc dictum cum priori
argumento coniungi, & ad ipsum ap-
tari potest, tamen quia Paulus utitur
nova forma loquendi, faciemus etiam
hic nouum argumentum. Prius illud
argumentum est: Mortuus sum legi
seu Mosis, per Euangelion, Ergo lex

L

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

nihil ad me. Sequitur nunc aliud ex antithesi: Christus uiuit in me, ergo non Moses, non lex: Itaque lex nihil ad me. Si autem nihil ad me, quia eram Iudaeus, multo minus debet iugum legis imponi gentibus, ut ex meritis operum eius iustificentur. Et ut magis perspicue hoc argumentum explicem, quod Paulus dicit, *Uiuo non iam ego, sed uiuit in me Christus*, hanc habet sententiam: Non sum amplius Iudaeus, sed Christianus. Ergo lex Mosi nihil ad me pertinet, ac sum nunc liber a lege Mosi. Sed ut Paulina uerba recte intelligamus, considerandum est, quod Paulus hic non loquitur de uita naturali, cum ait, (*Ergo non amplius uiuo, uiuit autem in me Christus*,) sed loquitur de uita spirituali coram Deo. Deinde uidendum est, quomodo fiat, ut Christus in nobis uiuat, seu ut Christus fiat anima nostra spiritualis. Non enim, sicut animam humanam, ita etiam Christum afferimus nobiscum ex utero matris
in

in mundum, sed afferimus nobiscum peccatum, mortem, & infernum. Itaque quod ad primam nostram naturam attinet, sumus mortui coram Deo. Consequimur autem Christum, qui est anima & vita spiritualis, per fidem, & per baptismum, quia cum credimus in Christum, & baptisamur nomine ipsius, tunc & nos incorporamur Christo, & Christus incorporatur nobis, ut fiamus unum corpus. Itaque Christus est vita seu anima credentis in ipsum, & credens est uel corpus uel membrum eius. In homine enim Christiano duplex est homo. Alter $\psi\omicron\chi\omicron\varsigma$, hoc est, animalis, qui est constitutus ex corpore & anima humana. Et hic homo nihil percipit rerum spiritualium. Alter est $\pi\upsilon\sigma\mu\alpha\tau\iota\kappa\omicron\varsigma$, hoc est, spiritualis, qui est compositus ex homine animali, tanquam corpore, & ex Christo tanquam anima. Et hic homo est Christianus, qui ut generatur per fidem & baptismum,

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

ita uita eius sustentatur per auditum
 uerbi Dei, & usum coenae dominicae.
 Videamus autem nunc, quis sit Chri-
 stus, & quod sit officium eius, ut etiam
 intelligamus quomodo Christus ui-
 uat in Paulo, & in quouis credente.
 Primum, Christus factus est sub le-
 ge, ut eos, qui sub lege erant redime-
 ret. Ergo qui credunt in Christum,
 & in quibus Christus uiuit, non sunt
 amplius obnoxij legi Mosaicae. Dein-
 de, Christus placauit nobis Deum
 Patrem. Quare, si quid nobis benefi-
 cij diuinitus contingit, Christianus
 non tribuit id suis meritis, sed meri-
 tis Christi, quia Christus uiuit in ipso.
 Adhaec Christus expiauit peccata no-
 stra, si ergo peccata minantur nobis
 damnationem, tunc Christianus con-
 temnit has minas, quia Christus, qui
 est peccatorum expiator, uiuit in i-
 pso. Praeterea Christus affert secum
 spiritum sanctum. Quare, si animalis
 homo sollicitat Christianum homi-
 nem

nem ad obsequendum uoluntati peccati, tunc resistit peccato uirtute spiritus sancti. Deinde Christus est uictor omnium afflictionum, & mortis. Quare, si Christianus affligitur & moritur, cōtemnit, quia Christus uiuit in ipso. Sicut enim mors nihil dāni potuit inferre Christo, ita nec potest aliquid damni inferre Christiano, cuius anima & uita est Christus. Alij homines, aliam habent uitam, ut Auari hominis anima & uita est, pecunia. Hæc uiuit in ipso noctesq; diesq;, quia siue uigilet, siue dormiat, omnia sua sic componit, & disponit, ut consequatur pecuniam, siue iuste siue iniuste. Ac si affligitur, confugit ad pecuniam, & sperat se per pecuniam consecuturum salutem. Si prospera fortuna affulget, fert eam acceptam pecuniæ. Sic Ebriosi uita est uinum, Amatoris uita est amica, quia hanc cogitat, uigilans & somnians. At nec pecunia, nec uinum, nec ami-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.
ca, sunt uerus Deus, Solus Christus
est uerus Deus. Quare, in quibus illa
uiuunt, hi uiuentes mortui sunt. In
quibus autem Christus uiuit, hi etiã
mortui uiuunt, multo magis uiuētes
uiuunt. Danda igitur nobis est ope-
ra, ut cum Paulo possimus dicere: Vi-
uo non iam ego, uiuit aut in me Chri-
stus. Sed qd dicemus de Paulo: num,
qa omnino urget, ne gentes onerent
iugo legis, ut non sentiant se cōsequi
iusticiam & salutē per merita operū
legis, nihil ipse operę legis fecit: Et qa
affirmat Christum in se uiuere, nul-
lum etiam humanum opus fecit: ni-
hil ne edit: nihil bibit: non dormiuit:
non ambulauit: Fuerunt quidem nō
nulli Eremitę, qui se abduxerunt ab
omnibus externis operibus, ut uaca-
rent soli contemplationi. Sed hac est
mera superstitio. De hac. n. re sequit.
VITAM AVTEM QVAM NVNC
VIVO IN CARNE, PER FI-
LIUM VIVO FILII DEI.)

In carne uiuere, non est hoc loco in peccatis uiuere, sicut aliàs Paulus hac phrasi utitur, sed est uiuere secundum externa opera legis, & humanę uitæ. Et est sensus: Viuo quidem adhuc secundum legem, sector aliquoties opera legis externa, & exerceo opera uitæ humanæ, edo, bibo, dormio. Hæc autem omnia facio per fidem filij Dei, qui me dilexit & tradidit semetipsum pro me. Quid ergo est aliquid facere per fidem Christi? Num est credere, quòd Christus sit Deus? Recte. Hoc omnino credendum est, sed hoc loco facere aliquid per fidem Christi, est credere, quòd Christus diligat nos ex mera sua clemētia, & sit nobis propicius, ac placauerit nobis patrē, & expiauerit peccata nostra, merueritq; nobis æternā salutem. Hoc ante omnia credendum est. Deinde, quicquid faciemus, ex hac fide faciendum est. Non enim est faciendum tãquàm meritum coram

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

Deo, quia habemus meritum nostrum
 in Christo, sed est faciendum, tanquam
 obedientia & gratitudo erga Christi-
 stum. Exempli gratia, Paulus oravit
 pro persecutoribus suis Iudæis. Hoc
 est opus huius legis, Diliges proximi-
 mum tuum sicut teipsum. Hoc autem
 opus fecit ex fide Christi, quia facien-
 do hoc opus, non sensit se hoc opere
 expiare peccata sua, sed credidit se
 Deo acceptum esse propter Christi-
 stum, & hoc opus fecit ut obedientiam
 et gratitudinem suam testaretur.
 Sic Paulus edit ac bibit, ex fide, quia
 sensit se Deo gratum per Christum,
 idcirco non displicere etiam Deo, quod
 edat, quia Deus creauit cibum ad hu-
 manam necessitatem, tantummodo, ne
 abutamur cibo ad crapulam. Vides
 omnia opera piorum esse cultum
 Dei. Interim observa etiam pronomen
 ME. Qui dilexit Me, Non aliter
 os tantum, sed etiam ME.

Non

EXPLICAT. IOAN. BRENT. 15

NON ABIICIO GRA-
TIAM DEI)

Dixit Paulus antea, se esse liberū à lege, quòd nunc uiuat in ipso Christus. Sed inquiet quispiam. Nihil ergo nunc amplius facis externorum bonorum operum: nihil ne agis iuxta legem: nulla ne facis amplius opera humana seu secundum carnem, hoc est, externa? Ad hoc respondit Paulus. Quod nunc uiuo in carne, in fide uiuo filij Dei. Obseruabile dictū, Quo primū docet Paulus, quòd etsi Christus in nobis uiuit, & facti sumus Christiani, tamen non sic mutamur, ut nulla humana & externa opera agere debeamus, sed necesse habemus, tam bona externa opera facere, quā necessitati nostræ corporali consulere, quandiu uiuimus in hac mortali carne. Deinde docet, quòd omnia opera nostra debeamus facere ex fide Christi. Non debemus operari, ut Iudæi, ut hypocritæ, sed ut Christiani.

L 5

Iudæi operantur, ut propter merita operum placeant Deo, & mereantur beneficia eius, hoc non est operari ex fide, sed contra fidem. Christiani debent ex fide operari. Quid ergo est operari ex fide? Est ante omnia credere, quòd simus Deo grati propter Christum, & quòd Deus agnoscat nos filios suos propter Christum. Postea operandum est, non quòd mereamur beneficia Dei propter opera, sed operandum est propter alios fines, quales unumquodq; opus requirit. Exempli gratia: Audiendum est uerbū Dei, propter quā causam? Non ut hoc opere mereamur ueniā peccatorum, sicut Pontifices dederunt Indulgentias his qui audiunt cōciones, sed ut discamus Christum, & resipiscamus. Item: Orandum est, ac præsertim hoc tempore precandum est pro ciuibus nostris cum Turca pugnantis. Id autē faciendum est, nō quòd opus illud Litaniarum,
 &

& canticorum expiet peccata nostra, & mereatur indulgentiam coram Deo, sed ut nos ipsi admoneamur nostrorum periculorum, & excitemur ad resipiscentiam, ad fidem, ut consequamur salutem. Sic Sobrius uiuendum est, non ut ieiunio satisfaciamus pro peccatis, sed ut uocationi nostræ seruire queamus, quia in ebrio homine nec pes nec manus facit suum officium, multo minus ratio seu intellectus hominis. Sic & edendum est pro necessitate, non ut esu mereamur aliquid coram Deo, sed ut cōsulamur corporali necessitati. Habet enim unumquodque opus suum proprium finem, ad quem ordinatum est. Sic & Paulus uixit cum Iudæis suis Iudaice, in rebus adiaphoris. Vixit autem Iudaice, non ut Iudæus, sed ut Christianus. Non sentit se his operibus mereri indulgentiam peccatorum coram Deo, sed sentit se habere peccatorum remissionem tantum pro

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

pter Christum per fidem. Postea fe-
 cit opera Iudaica in hūc finem, ut ser-
 uiret infirmis Iudæis ex caritate, do-
 nec & ipsi grandescerent in Christo.
 Ante omnia enim sentiendum est,
 nos tantum propter Christum repu-
 tari iustos coram Deo per fidem. Et
 quæ deinceps opera facimus, iuxta
 legitimum & ordinarium suum finē,
 ea dicuntur fieri ex Fide Christi, ac di-
 cimus ea operari ut Christiani: Ac
 de his quidem haftenus. Nunc sequi-
 tur aliud argumentum, quo Paulus
 probat iustitiam non esse ex meritis
 operū, ideoq; Galatas non debere su-
 scipere legem ea opinione, ut ex ope-
 ribus eius iustificentur. Non abijcio,
 inquit, non facio uanam aut irritam
 gratiam Dei. Etsi hæc uerba possunt
 coniungi cum sequentibus, ac unum
 cum ipsis argumentum constituere,
 tamen si quis recte perpēdat, depre-
 hendet Paulum etiam his paucissi-
 mis uerbis singulare argumentū indi-
 dicare

care uerius quæ explicare. Nam quod dicit: Non abiicio, seu non duco frustraneam esse gratiam Dei, plane idem est cum eo quod ad Rom. cap. iiii. copiosius dicitur, Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Et Ro. xi. Si per gratiam, iam non ex operibus, quandoquidem gratia iam non est gratia. Et Ephe. ij. Gratia seruati estis per fidem, id est non ex uobis, Dei donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur. Dicit ergo Paulus, Non abiicio gratiam Dei, hoc est, Saluamur ex gratia, quam scio non esse uanam, ergo non ex meritis operum. Perstringit autem his uerbis Pseudoapostolos & hypocritas. Vos hypocritæ, uos seducti Galatæ, uultis esse magni operatores, & meritores coram Deo, Non uultis esse mendici Dei. Ego autem uolo esse Mendicus, Volo ex gratia seruari, ut maneam mendicus Dei, quia necesse habeo mendicare salutem à Deo.

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

Non enim possum eam mereri. Debet quidem nos pudere præter necessitatem mendicare, sed si necessitas, quæ est ingens telum, exigit, iam non est pudor, sed officium, & uocatio mendicare. Magna autem necessitas exigit, ut simus mendici coram Deo, quia non possumus mereri nostris operibus iusticiam. Hæc ergo mendicitas, non est ignauia, sed officium & uocatio nostra. Duo nobis hic obseruanda ueniunt. Alterum, quod omnia monasteria, omnia collegia sacrificulorum, omnes Missæ institute ad expianda peccata uiuorū & mortuorum, & omnia opera hypocritarum, sunt abiectores, contemptores, & blasphematores gratiæ Dei, quia omnia illa instituta & seruata sunt, tanquàm merita & expiationes peccatorum. Itaq; cū uideris monasterium aut collegium sacrificulorum Missificum, cogita ibi esse officinam, in qua Deus semper contumelia afficitur.

ciatur, & publice decantetur, quòd non sit misericors. Etsi enim hæc uerba non sonant publice, tamen ipsa opera hoc clamant coram Deo. Quanta autem obsecro hæc est contumelia Dei? Alterum est, quòd speramus hoc argumēto multos ex maioribus nostris seruatos esse ad ueram salutem. Etsi enim per omnes uitæ suæ dies audiuerūt missas, & sectati sunt hypocrisim, ac merita operum, tamē multi deducti in necessitatem mortis, clamauerunt, Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Hoc certe est abnegare omnia merita, & sola misericordia Dei propter Christum confidere. Loquor autem de his, qui ignorauerunt reuelationem Euāgelij, non de his, qui hoc tempore, cū reuelatum est Euāgelion, persequuntur ipsum. De his non magna admodum spēs habetur resipiscentiæ in ultimo, ut loquūtur, suspirio. De illis autem maioribus no-

IN CAP. II. EPIST. AD GAL:

stris , quibus nondum prædicatum
fuit Euangelion tam manifeste, opti-
ma spes habenda est.

NAM SI PER LEGEM
IUSTITIA.)

Aliud, ac perspicuum argumen-
tum, quo probatur, quòd non iustifi-
cemur propter operum nostrorum
merita. Non est autem mirandum, q̄
Paulus & alij Apostoli, ac etiam Pro-
pheta tam sollicite urgent, iusticiam
non esse ex humanis meritis , quia
postquam peccavit Adam, & nos in
peccatis concepti sumus , natura sic
afficimur, quòd uelimus esse dij no-
stri, ac nos ipsos nostra iusticia iua-
re, hoc est, iusticiam & salutem pro-
pter merita & opera nostra cōsequi.
Hæc autem est uera idolatria, & ma-
xima omnium impietas. Non tamen
agnoscitur ab hominibus pro idola-
tria, sed existimatur esse summa pie-
tas. Quare necesse est, ut hæc doctri-
na

na de inutilitate meritorum nostrorum diligenter urgeatur, quo magnitudinem & grauitatem naturalis nostrae impietatis cognoscamus. Accedit huc, quòd hic præcipue sit articulus ille, quo uera Christianismi religio, à reliquis religionibus distinguitur. Omnes aliae religiones in hoc cõueniunt, quòd homines consequantur iusticiam & salutem propter nostra merita, quæ est summa uanitas. Vera autẽ Christi religio docet, nos tantum propter Christum habere iusticiam. Neesse igitur est, ut hæc doctrina inculcetur, quo ueram Christianismi cognitionem habeamus. Præterea, in horrore mortis & damnationis, Satan maximè omnium conatur nos hac ratione è possessione cœlestis nostræ hereditatis deicere, quòd simus indigni, quibus contingat cœlestis hereditas. Dicit enim: Quid speras? Putas ne cœlum tibi posse cõtingere, cum tam multa pec

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

cata designaueris? Recipit quidem
 Deus poenitentes, sed tu indignior es,
 propter peccata tua, quam ut Deus
 te recipiat: nec potes uerā agere poe-
 nitentiam, quia non es meritus, nec
 ulla habes opera, propter quae dig-
 nus esses poenitentia. Hæc sunt igni-
 ta iacula Satanae. Itaque, nisi probe mu-
 nitus fueris recta Christianissimi do-
 ctina, de uanitate meritorum huma-
 norum, & gratuita remissione pecca-
 torum propter Christum, quid reli-
 quum erit, nisi praesentissima despe-
 ratio & damnatio: Quare necessitas
 exigit, ut hæc doctrina semper nobis
 ob oculos ponatur. Dicit ergo Pau-
 lus: Si per legem est iusticia, igitur Chri-
 stus frustra mortuus est. Principio,
 nomine legis, intelligenda sunt meri-
 ta operum, quae lege praecipuntur.
 Hypocritæ enim sentiunt legem id-
 circo praecipere bona opera, ut pro-
 pter ipsa consequamur & mereamur
 iusticiam ac salutem. Deinde sentien-
 dum

dum est, Paulum non loqui tantum de una parte legis, sed de uniuersa lege. Sunt enim tres partes legis, una est Cerimonialis. Manifestum autem est tam prophetis concionibus, quæ reuelatione Euangelij, quod opera huius partis non mereantur iusticiam coram Deo. Circuncisio enim, & sacrificium uituli, non iustificat, id quod etiam hoc tempore aduersarij Euangelij fatentur. Alia pars legis est Iudicialis. Huius opera reddunt quidem homines honestos inter ciues, non iustificat autem coram Deo, quod & ipsum manifestum est, nec indiget probatione. Tertia pars est Moralitatis, seu decalogus. Quale quid est, fateri se unum Deum colere & hunc adorare, Honorare parentes, Non furari, sed dare egentibus eleemosynam, Non occidere, sed remittere iniuriam aduersarijs. Hæc sunt bona opera & facienda, attamen non iustificat, quia non sunt perfecte bona, prout ab ho-

mine fiunt, Iuxta illud Psalmi, Non iustificatur in conspectu tuo omnis uiuens. Et, Affectus carnis inimicitia est aduersus Deum. Nam legi Dei non subditur, siquidem ne potest quidem. Nullius igitur partis legis opera iustificat coram Deo. Deinde, per iusticiam hoc loco non est intelligenda iusticia ciuilis et externa. Nam hanc meremur per legem, hoc est, per bona opera legis fit, ut simus & repute mur ciuilitate iusti. Sed intelligenda est iustitia, qua coram Deo in iudicio eius constamus & absolui mur a peccatis: hanc non meremur operibus, sed tantum accipimus eam per fidem propter Christum. Solo enim Christo possumus in iudicio Dei constare. Quod autem Paulus meminit in conclusione tantum mortis Christi, Frustra, inquiens, mortuus esset Christus, uno uerbo comprehendit omnia, quae Christus salutis nostrae gratia facienda & patiēda suscepit, Christi
stus

stus natus est homo propter nos. Christus prædicauit Euangelion, & edidit miracula propter nos. Christus esuriit, sitiit, sudauit & alsit propter nos. Christus captus, ligatus, cõsputus, illusus, percussus & flagellatus est propter nos. Christus crucifixus est propter nos. Christus descendit ad inferos propter nos. Resurrexit, ascendit in cœlum, & misit spiritum sanctum propter nos. Hæc omnia comprehendit Paulus uno mortis nomine. Quare, qui sentiunt se cõsequi coram Deo iusticiam propter merita operum suorum, hi quantum in ipsis est, omnia faciunt irrita, quæ Christus pro nobis fecit & passus est. Natiuitas Christi, Prædicatio Christi, Miracula Christi, Afflictiões Christi, captiuitas Christi, Passio Christi, Resurrectio Christi, Ascensus Christi in cœlum, Missio spiritus sancti, Omnia illa uana, frustranea, & irrita sunt iusticiarijs, qui confidunt operũ

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

suorum meritis. Hic iterum uide mihi, quis sit usus omnium monasteriorum, collegiorum, & operum quæ ab hypocritis fiunt. Nam hæc omnia eo instituta sunt, & fiunt, ut propter merita ipsorum consequamur iusticiam coram Deo. Hoc autem est omnia opera Christi euacuare, & uana reddere, imò est Christum ipsum ab negare. Nam frustra Christus mortuus est ihs, qui sentiunt se iustificari propter opera legis diuinæ, multo magis his frustra mortuus est, qui sentiunt se iustificari operibus monasticis, & excogitatis ab hypocritis. Lex enim diuina longe superat omnes ordines monasticos, & omnia opera hypocritarum. Et dicit Esaias, Frustra me colunt, docentes doctrinas hominum. Quare monasteria & collegia Papistica sunt summa blasphemia & contumelia in Christum, tantum abest, ut colatur in eis Deus. Publicis literis mandatum est, quòd cum expugnata

gnata esset Constantinopolis à Mahumete Imperatore Turcarum, iusserit Turca imaginem Christi crucifixi erigi, & inscribi: Is est Christianorum Deus, ac præceperit, ut proiectis stercoreibus, ignominia causa, cõspurcetur. Horrendum spectaculum, ac pius homo mallet centies mori, quàm uel semel tale spectaculum uidere. Et si enim lignea imago per se nihil est, tamen contumelia Christo ipsi illata longè maior est, quàm quis cogitare potest. At si rectè iudicare uolueris, non minor contumelia quotidie inferunt Christo crucifixo in monasterijs & collegijs, ac Missis sacrificulorũ, quàm Turca ei intulit. Nam quod Turca fecit uisibiliter, hoc illi faciunt inuisibiliter. Quod Turca fecit externe, hoc illi faciunt spiritaliter, ac multo contumeliosius. Lutum enim nõ aufert à Christo dignitatem & maiestatem suam, sed opinio & impietas iusticiariorum, qua sentiunt

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

se propter merita operum iustificari, auferunt eam à Christo, quātum quīdem in ipsis est. Discamus igitur recte iudicare de iusticia operum, ut & recte cognoscamus Christum, uerā iusticiam & salutem nostram.

CAP. III.

STULTI GALATAE, QVIS VOS FASCINAVIT.)

Priusquā Paulus aliud argumentum cōmemoret, quo probet iusticiam non esse ex meritis operū legis, sed ex fide propter Christum, facit apostrophen ad Galatas, & interferit grauem ac seuerā obiurgationem, quod cū tam perspicue acceperint ueram Euangelij doctrinam, ut Christus non potuerit manifestius eis ob oculos pingi, turpissime

pissime tamen defecerint ab Euange-
 lio ad impiam doctrinam Pseudoapo-
 stolorum, ac incipiant iterum, quod
 est horrendum, Christum crucifige-
 re. O stulti, inquis, quis uos fascina-
 uit. Quomodo, inquis, Paulus uocat
 Galatas stultos, cùm Christus hoc
 manifeste prohibuerit, Quisq; dixe- *Stulti con-*
 rit fratri suo, fatue, obnoxius erit ge- *uicium.*
 hennæ incendio: Sed hîc consyde-
 ra est diuersitas uocationum. Sicut
 enim nulli hominum licet alterum,
 quamuis fontem, occidere, nisi legiti-
 me uocato, ita nulli licet in alterum
 conuicium stulti aut fatui conijcere,
 nisi uocato. Vocatio autē Magistra-
 tus est, punire fontes, sic etiam uoca-
 tio patrisfamilias est, reprehendere
 delinquentem familiam. Similiter uo-
 catio doctoris est reprehendere errã
 tem, aut ignauum. Quare sicut non
 peccat magistratus occidendo legi-
 time fontes, qui mortem sceleribus
 suis meriti sunt, ita cùm doctor uo-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

cat discipulos suos errantes, stultos
aut fatuos, non est conuicium, sed of-
ficium. Vnde & Christus uocat du-
os discipulos proficiscētes in Emaus,
stultos, propterea quòd ualde stulte
de regno Christi diserebant. Et aliàs
Paulus uocat eos stultos, qui nega-
bant resurrectionē, Stulte, inquires,
tu quod seminas. Hæc uerba à tali ho-
mine, q̄ habet publicam autoritatē,
prolata, non sunt contumeliosa, sed
sunt iusta reprehensio, & pars legis
diuinæ, qua excitatur agnitio pecca-
torum. Quid autem est, quod Pau-
lus dicit: Quis uos fascinauit? Sentit
ne Paulus, fascinationem aliquid es-
se? Certe fascinationem & ueneficia
aliquid esse, testatur lex Mosi, Exo.
xxij. quæ iubet maleficam seu uene-
ficam occidere. Et Paulus enumerat
postea cap. quinto, Veneficium in-
ter opera carnis. De hac igit̄ re pau-
ca dicamus, quātum ad propositum
satis est. Et ut ab ouo, quod aiunt, in-
cipiam,

cipiam, manifestum est, Satanam factū esse dominum huius mundi propter peccatum hominis. Itaq; Satanam potens spiritus est, ut queat turbare aërem, tempestates excitare, inficere aërē, lādere segetes, pecora & homines, ac etiam interficere. Sed cōtra potentiam Satanæ ordinatus est filius Dei Iesus Christus, qui cū peccatū expiavit, uicit etiā Satanā, ac conterit caput eius, iuxta illud Gen. Semen mulieris conteret caput tuū. Etsi autē filius Dei est potentior Satana, ac etiam uicit eum, tamen donec uenerit nouissimus dies, nō semper coërcet potentiam eius, sicut nec impiorum, in hoc seculo, sed conuiuet interdum ad tyrannidem eius, & permittit eum suo more grassari, sed ita, ut non transgrediatur definitos terminos. Necesse enim habet Satanam intra prescriptos à filio Dei terminos consistere, nec audet ultra progredi. Ac primum Deus interdum permittit

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

tit ei, ut homines occidat. Sic occidit
 liberos Iobis. Deinde permittit, ut in
 ferat corpori læsionem, nō tamen au
 ferat uitam. Exemplum habes in ipso
 Iobe. Adhæc permittit interdum, ut
 illudat sensibus externis, nec inferat
 læsionem corpori, nec uitæ. Exem
 plum extat in uita Macarij, de puella
 quę uidebatur esse equa. Satan enim
 ita perstrinxerat sensus tam paren
 tum, quàm puellæ, ut existimarent i
 psam esse mutatam in equam. Itaque
 rogauerunt Macarium, ut restitue
 ret eam pristinae humanę formæ. Ma
 carius autem uidebat puellam, non
 equam, ac sentiens esse tam in puel
 la, quàm in parentibus illusionem Sa
 tanæ, dixit ad parentes: Ego hanc,
 quam ostenditis mihi, puellam uideo
 nihil pecudis in se habere. Hoc autē
 quod dicitis, non est in eius corpore,
 sed in oculis intuentium. Phantasiæ
 dæmonum sunt istæ, non ueritas re
 rum. Itaq; impetrauit precibus à Do
 mino,

mino, ut illusio Satanae discederet,
 &c. Haec illusio nec corpus nec uitā
 ledebat, quia non erat permillum Sa-
 tanae ultra progredi. Sic factum est
 haecenus à tumultuosis illis, quos ita
 uocant, spiritibus. In domibus enim
 nonnunquam exauditi sunt noctur-
 ni & diurni tumultus, excitati non à
 mortuorum animabus, sed à Satana,
 qui sic illusit humanis sensibus, ut exi-
 stimarint se audire tumultum, cum
 tamen reuera nihil fuerit, nisi illusio,
 quemadmodum in uertigine capitis
 fieri solet. Nam qui patiuntur capitis
 uertiginem, hi iurarent omnia circū-
 uolui & circumgyrari: ita Satan solet
 interdū illudere sensibus humanis,
 ut iurarent mille iuramenta se exter-
 num tumultum audire, re ipsa tamen
 nihil est. Noctu audiri solet talis tu-
 multus, perinde ac si omnino dome-
 stica supellex dissiparetur, & cōfrin-
 geretur, & tamen mane facto, om-
 nia inueniuntur adhuc in suis locis re-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

posita. Satanæ igitur illusio est, non uera res. Postremo sicut solet externis sensibus illudere, ita etiam solet illudere internis sensibus, adeoq; ipsi humanæ rationi ac intellectui. Huc pertinent mulieres ueneficæ, quæ uidentur excitare tempestates, aut noctu uolare. Nam Satan, qui est princeps aëris, uidet futuram tempestatem, ac segetem accepturam magnū detrimentum. Priusquàm autem uenit tempestas, illudit Satan mulieribus sibi deuotis, & excitat eas, ut conquant nescio quas herbas, cumq; deinceps uenit tempestas, iurarent impiæ mulieres, eam sua opera excitatam esse. Sic etiã illudit Satan humanæ rationi. Exempla sunt Anabaptistæ, qui sic dementati fuerunt à Satana, ut iurassent suam opinionem esse certissimam ueritatem. Sic etiam illusi sunt Galatæ, qui ita fuerunt fascinati, ut iurassent mille iuramenta, quòd opinio ipsorum esset certissima ueritas.

tas. Eadem est dementatio in omnibus hypocritis. In ijs quoque de quo Christus ait: Veniet tempus, ut omnis, qui uos occiderit, putabit se obsequium Deo præstare. Talis dementatio & fascinatio fuit etiam in Paulo ante conuersionem suam. Sed quam ob causam filius Dei permittit hoc Satane? Permittit partim, ut agnoscamus potetiam aduersarij, & eo plus cognoscamus beneficiũ Christi: partim, ut probeſ fides nostra. Quid ergo faciendũ est aduersus tantã potestã Satane? Ioannes ait: Maior est, q̄ in nobis est, q̄ qui in mundo. Quare danda est opera, ut efficiamur ueri Christiani, hoc est, ut simus uera mēbra Christi, ut inhabitet in nobis Christus. Deinde, ut muniamus nos aduersus Satanã gladio spiritus, qui est Euangelion Christi, Et ut in timore Dei, ac inuocatione nominis eius semper ambulemus. Sic enim tuti erimus à Satana. De fascinatione & ue-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL:

neficijs haftenus. Nunc uideamus se
 ueritatem Pauline obiurgationis. Ga
 latae enim defecerant ab Euangelio
 ad legē, siue ut nos loquimur, ad Pa
 patum & Monachatum, hoc est, sen
 tiebant se iustificari propter merita
 operum. Vide ergo mihi quibus no
 minibus digni censeantur, & quan
 tam impietatem hac sententia sua de
 signent. Primum, uocatur stulti. Hoc
 epitheton non tantum pertinet ad
 Galatas, sed ad omnes Papistas, Mo
 nachos, sacrificulos & hypocritas. Et
 tamen hi uolunt uideri, nō solum es
 se sapientissimi, uerumetiam capita
 & defensores Ecclesie. Magis autem
 credendum est spiritui sancto, qui uo
 cat eos stultos, quā humanae gloria
 tioni. Deinde uocantur Fascinati, seu
 ueneficijs infecti. Omnes enim, qui
 sentiunt se iustificari meritis operum
 suorum, arripiunt mendacium pro
 ueritate: & sicut fascinati iurāt se pro
 puella uidere equam, quemadmodū
 habuimus

habuimus in exemplo Macarij, ita hypocrita iurarent se recte ac uere sentire, cum tamen ipsissimum sit mendacium, quod sentiunt. Postea uocat eos Incredulos, qui non adhibeant fidem ueritati. Quis uos, inquit, fascinauit, ut non crederetis ueritati? Ergo, quotquot putant se suis meritis iustificari, non pertinent in numerum credentium, sed incredulorum, Turcarum, & Tartarorum. Postremo uocantur, Recrucifixores Christi. Quibus, inquit, prae oculis depictus fuit Iesus Christus, in uobis crucifixus, Hoc est: Multas clarissimas conciones Euangelij apud uos habui, quibus Christum ita perspicue uobis ob oculos depinxi, ut manifestissimum factum sit eum resurrexisse a mortuis, & per resurrectionem suam attulisse ad uos iusticiam, & inter uos regnare. Nunc autem, horrendum dictu, iterum crucifixistis eum, iterum inter uos crucifixus

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

est. Etsi enim Christus, quod ad suam
personam attinet, semel tantum mor-
tuus est, nec ultra moritur, tamen,
quantum attinet ad impietatem iusti-
ciariorum, toties dicitur in ipsis & ab
ipsis crucifigi ac mori, quoties sentiunt
merita operum suorum expiare pec-
cata. Qui enim sentit peccata sua non
dum expiata esse, is reuocat, quantum
in ipso est, Iesum iterum ad crucem
& mortem, Qua contumelia quid po-
test esse grauius? Hypocritæ sunt so-
cij eorum, qui crucifixerunt Christum.
Execramur Iudæos, quod clamaue-
runt coram Pilato, Crucifige, crucifi-
ge. At non minus hypocritæ, confide-
tes meritis suorum operum, crucifi-
gunt Christum, quam Iudæi. Nostra
memoria quidam impius & deplora-
tæ mentis homo, cum pecuniam suam
ludo dissipasset, Mogūtia, exiens ur-
bem incidit in ligneam imaginem Chri-
sti crucifixi. Cum igitur propter dam-
num fureret, grassatus est gladio in
imaginem

imaginē Christi, execratus est Christum, quod non se in ludo adiuuisset, dicitur & mox ex ligno sanguis erupisse. Et si autem hæc imago lignum fuit, præterea nihil, nec licuit eam colere, tamen quia impius homo putauit se Christum ipsum petere gladio, miraculum æditum est, ac dedit etiā impius statim atrocissimas pœnas. Quis ad tanti facinoris impietatem non obstupesceret? Et tamen Iusticiarij in omnibus suis Missis, non tantum uulnerant Christum, quantum in ipsis est, sed etiam crucifigunt ipsum totum. Hoc fit in omnibus collegijs sacrificulorum, & monachorū. Hoc fit in omnibus operibus hypocritarum. Cur ergo non etiam ad has impietates obstupescimus? Sed hæcenus explicuimus obiurgationem Pauli. Nunc uideamus argumentum quod sequitur.

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.
HOC SOLVM CVPIO A VOBIS
DISCERE, VTRVM EX
OPERIBVS LEGIS.)

Hoc est perspicuum argumentū,
quo probatur, quòd non reputemur
iusti coram Deo propter merita ope-
rum, sed tantum propter Christum
per fidem. Et est ductum à miraculo
spiritus sancti, ac cœlesti testimonio.
Datus est vobis (inquit) spiritus san-
ctus ex auditu Euangelij, quo prædi-
catur, solum Christum esse expiato-
rem peccatorum, non est autem vo-
bis datus ex operibus legis. Ergo re-
putamur iusti non propter opera le-
gis, sed propter Christum per fidem.
Vt hoc argumentum recte intelliga-
mus, probe cognoscēda sunt ea, quæ
in Actis Apostolorum de missione
spiritus sancti copiose commemoran-
tur. Nam cū in die Pentecostes di-
scipuli ad mandatum Christi unā cō-
gregati sederēt, datus est eis spiritus
sanctus mirabiliter, & cœperunt lo-
qui

qui varijs linguis, prout spiritus dabit illis eloqui. Antè, etsi multa opera fecerant, tamen nunquam datus est ipsis spiritus sanctus tantis miraculis, sicut in die Pentecostes. Et ne quis cauilletur Apostolos meritos esse spiritum sanctum iusticia operum suorum, quæ iuxta legem fecerunt, datus est etiam postea spiritus sanctus, mirabiliter, Samaritanis, qui habebantur à Iudæis heretici, quemadmodum scriptum est in Actis cap. octauo. Nec Samaritanis tantum, sed etiam Gentibus incircuncisis, ut est in Actis cap. x. Gentes enim, quæ audiebant concionem Petri, etsi nulla habebant merita operum, tamen statim audito Euangelio Christi, & accepto Christo per fidem, donantur admirabiliter spiritu sancto, sicut Apostoli in die Pētecostes. Sic & apud Galatas factum est. Hi enim etsi aliquoties audiuerant à Iudæis legem, tamen erant ipsi magna ex parte Eth

IN CAP. II. EPIST. AD GAL.

nici incircuncisi, nec habebāt merita bonorum operum, nec unquā ante acceperant dona spiritus sancti. Postquā autem audierunt Euangeliō de Iesu Christo, quōd Christus solus sit expiator peccatorū nostrorum, & quōd propter eum solum habeamus remissionem peccatorum, ac crediderunt huic Euangelio, statim donati sunt spiritu sancto, quem admodum Apostoli in die Pentecostes. Quo miraculo significatum est, quōd hi, qui acceperunt spiritum sanctum, sint Deo grati, ac reputentur coram ipso iusti. Et tamen nulla habebant merita operum, nec unquā legem fecerant. Quare ex hoc miraculo manifestum est, primum, quōd nō reputemur iusti coram Deo propter merita operū legis, sed propter Christum per fidem. Deinde, quōd prædicatio Euangeliij sit organon, quo spiritus sanctus efficax est in credentibus. A hoc quidem tempore non il-

labitur

labitur spiritus sanctus in nos tam mirabiliter, sicut in die Pentecostes, & apud Galatas reuelatus est, tamē affert nobis per Euangelion omnia necessaria dona ad salutem, uidelicet, timorem Domini, spem, fiduciam, inuocationem nominis Dei, obedientiam in præceptis Dei, & quicquid nobis ad salutem necessarium est.

ADEO STULTI ESTIS, CVM SPIRITV COEPERITIS.)

Illustre argumentum iusticiæ fidei est, quod Paulus antea commemorauit, uidelicet, Spiritum sanctum datum esse Galatis, non ex operibus legis, sed ex prædicatione Euangelij. Opera igitur legis, quæ nos facimus, non merentur iusticiam, sed iusticia gratis imputatur propter Christum, per fidem. Spiritus enim sanctus non fuisset datus Galatis, aut alijs auditibus Euāgelij, nisi ante fuissent Deo grati, & reputati coram ipso iusti.

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

Non fuerunt autem reputati iusti propter opera legis, quæ nondum fecerant, aut si fecerant, non datus est propter ipsa spiritus sanctus, priusquàm audiuisent & credidissent Euangelio. Ergo reputati sunt iusti propter Christum, quem ex Euangelio didicerunt, & fide acceperunt. Ac de hoc quidem argumento supra multa dicta sunt. Nunc priusquam Paulus pergat ad commemoranda alia argumenta, recitat quædam absurda & incommoda, quæ his accidunt, qui postquam facti sunt Christiani, & didicerunt nos tantum propter Christum per fidem iustificari, sentiunt se iustificari seu iustos reputari propter merita operum. Et enumeratione horum absurdorum atque incommodorum, deterret Galatas à sectanda opinione sua impia de iusticia operum. Galatæ enim defecerant à iusticia fidei, ad iusticiam legis, hoc est, defecerant (ut nos quidem loquimur, & ut uere se habet

bet res) ab Euangelio ad Papatum.
 Quid ergo absurdi, quid incommodi accidit his, qui cum antè crediderunt se iustos propter Christum, nunc sentiunt se non posse iustificari nisi meritis operum? Hoc absurdum, hoc incommodum accidit eis, quod cum coeperint spiritu, consumatur carne. Spiritus est uera & perfecta iusticia, quæ habetur in Christo, Caro est carnalis, imperfecta, & mendax iusticia, quæ habetur ex meritis operum carnis. Spiritus est sanctus ac uere diuinus, Caro est prophana, ac Satanæ obnoxia. Caro enim legi Dei non subditur. Spiritus est cœlestis, Caro autem deputata est propter peccatum ad infernum. Ergo, qui antè credidit se iustificari propter Christum per fidem, & postea sentit se iustificari propter merita operum, is rectè ac uerè quidem incepit, sed pessime desinit. Præterea, abijcit ueram & perfectam iusticiam, ac pro ea accipit mendacem,

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

Imperfectam, ac plane carnalem iusticiam, quæ non potest in iudicio Dei constare. Ad hæc, deficit à spiritu sancto ad Satanam, qui dominatur carni. Postremo deijcit seipsum è cælo, & conijcit se in infernum. Quid autem stultius, quid insipientius dici potest? quid item absurdus, quid incommodus homini accidit? Quare maxime cauendum est, ne deficiamus ab Euangelio ad Pharisaismum seu Papatum.

TAM MVLTÀ PASSI
ESTIS FRVSTRA.)

Aliud incommodum, quod his accidit, qui deficiunt ab Euangelio ad pharisaismum, à iusticia fidei, ad iusticiam operum. Nam hi, quicquid aduersi patiuntur, frustra patiuntur. Afflictiones eorum nullam habent rationem coram Deo. Vide ergo mihi, quàm miseri homines sint hypocritæ & iusticiarij. Et quo significantius loquamur, sumamus pro hypocrita,
Mona

Monachum. Nam qui facti sunt Monachi, hi defecerunt à iusticia fidei ad iusticiam operum. In baptismo enim susceperunt Christum, induiti sunt Christo, ut habeant propter ipsum remissionem peccatorum, ac ueram iusticiam. Postquam autem tradiderunt se monasticæ professioni, quam iudicauerunt esse ueluti nouum baptismum, defecerunt à Christiana iusticia ad operum iusticiam. Deinde necesse habuerunt multa aduersa ferre: primum quidem, ut homines adhuc uiuentes in hoc mundo, quia sicut auis ad uolatum, ita homo nascitur ad miseriam, & calamitates ferendas: deinde ut Monachi, qui susceperunt multas spontaneas cruces, ieiunia, uigilias, chaumenias, & id genus alia. Quid ergo de his afflictionibus dicemus? Audi iudicium Pauli: Tam multa, inquit, passi estis frustra. Hæ afflictiones prorsus fuerunt frustraneæ, ac fuerunt martyria, ut ita dicā,

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

Satanæ, nō passiones Christi. Quod de monachis dictum est, hoc intelligendum erit de omnibus hypocritis, de omnibus hominibus, qui nullam habent cognitionem Christi, & sentiunt se iustificari propter merita operum. Ergo frustraneæ sunt omnes passiones & afflictiones Papistarum, Iudæorum, Turcarum, adeoque omnium impiorum. Inter Gentes multis honestis uiris illatæ sunt maximæ iniuriæ. Et adhuc Turcæ interdū affligunt se inuicem grauissimè. Sic & inter Iudæos potentior opprimit impotentior, ac honestior se. Sed quia hi, qui patiuntur aduersa, ignorant Christum, & fidunt carnali suæ iusticiæ, frustraneæ sunt omnes aduersitates & afflictiones eorum coram iudicio Dei. Non solum autem afflictiones, sed etiam omnia opera hypocritarum sunt uana. Quid ergo faciendum est, ne tantæ actiones & afflictiones sint superuacaneæ, & uanæ?

na: Non est sentiendum, quòd reputemur iusti corã Deo propter actio-
num aut passionum nostrarum iusti-
ciam, sed tantum propter iusticiam
Christi. Sic enim, quicquid nobis de-
inceps aduersi acciderit, sanctificat
Christi passiõe, & dicimur unã cum
Christo pati, ut & unã cum ipso glo-
rificemur. Quod autem Paulus ad-
dit: **SI MODO FRVSTRA**, hanc
habet sententiam: Etsi certum est,
quòd qui deficit ab Evangelio ad le-
gem, à iusticia fidei ad iusticiam ope-
rum, frustra patiatur afflictiones su-
as; tamen optime spero de uobis, quod
aut non omnino defeceritis, aut mox
resipiscatis, ne frustraneę sint passio-
nes, quas propter Christum tulistis.

**QVI IGITVR SVBMINISTRAT
VOBIS SPIRITVM, ET
OPERATVR.**

Redit Paulus ad argumentum su-
perius positum, ut paret sibi uiam ad

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

alia argumenta, quæ sequuntur, de iusticia fidei. Accepistis, inquit, spiritum sanctum, qui & fuit efficax in uobis, ac operatus est multas uirtutes, partim in edendis miraculis, partim in instituēda uitę honestate, hunc, inquam, spiritū sanctum accepistis non ex operibus legis, aut ex carnali iusticia, sed ex prædicatione Euangelij, quod gratis affert iusticiam propter Christū per fidem. Manifestum igitur est per experientiam & per cœlestia miracula, quòd reputemur iusti non propter operum merita, sed propter Christum per fidem. Hic ergo uide, quæ facilis sit lapsus à Christianismo ad pharisaismum & Papatum. Hi Galatæ ediderant miracula, postquam acceperunt fide Christum per prædicationem Euangelij, & tamen deficiūt tam facile à doctrina Euangelij ad doctrinam de meritis operum. Magna ergo diligētia opus, & sollicitè cum Deo ambulandum est, & conserue-

mur

mur in synceritate doctrinae Evangelij.

QVEMADMODVM ABRAHAM
CREDIDIT DEO.)

Aliud argumentum, quod reputemur iusti tantum per fidem propter Christum, & non propter merita operum. Iustificamur exemplo Abraham: Abraham enim dicitur pater multarum gentium, & propositus est toti orbi in exemplum. Sed Abraham iustificatus est tantum per fidem. Quare & nos tantum per fidem iustificamur. Probatur autem ex Genesi cap. decimoquinto, quod Abraham tantum per fidem iustificatus sit. Scriptum est. n. Abraham credidit Deo, & reputatum est ei in iusticiam. Idem argumentum copiose tractatur in epistola ad Rom. cap. iiii. Et quia haec sententia, una ac precipua est ex illis, quibus confirmatur veritas totius religionis nostrae ac Christianismi, ideo non est oscitanter praetereunda, sed

*Abrahae ex
emplo iust
ficamur.*

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

diligentiſſime excutienda, ac ſingula
 etiamnum uerba ponderanda. Abra
 ham enim conquerebatur in Geneſi
 Deo, quòd non haberet hæredem:
 Non dedifti, inquiēs, mihi ſemen, ſed
 uernaculus meus hæres meus erit.
 Statim autem Deus reſpondit, non il
 lum hæredē fore, ſed eum, qui egreſ
 ſurus ſit de utero ipſius. Ac ut fidem
 illius aliquo ſigno confirmaret, edu
 xit eum foras, iubens ſuſpicere cœlū,
 & numerare ſtellas: Sic, inquiens, e
 rit ſemen tuum. Quid ergo adhęc A
 braham? Credidit, inquit ſcriptura,
 Deo, & imputatum eſt ei in iuſticiā,
 Abraham fuit uir magnus, ac heros,
 & quanquām initio etiam ipſe unā
 cum parentibus ſuis ſectatus eſt ido
 latriā, quemadmodum ſcriptum eſt
 Joſuæ xxiiij. tamen ab idolatria con
 uerſus, multa eaq; ſanctiſſima fecit
 opera. Nam dereliquit patriam, &
 cognationem ſuam, iuxta mādatum
 Dei, & profectus eſt in regiōem ipſi
 ignotam.

ignotam. Adhæc, instituit in terra Canaan altaria, hoc est, diuinos cultus, & publica sacra, ut est in Gene. cap. xij. Præterea fuit uir māsuetissimus, & patientissimus, maluitq; Lotho cognato suo cōcedere optimam partem terræ, quàm cum ipso contendere. Deinde gessit bellum paucis uernaculis ad militiam instructis, aduersus quatuor reges, ut seruaret cognatum suum Loth, & reliquos captiuos. Dedit & decimas spoliōrū Melchisedeco. Et quod est admirandum, non solum suscepit circumcisionem, sed etiam uoluit suum ipsius unigenitum filium Isaac, ex mandato Domini ad sacrificiū mactare. Hæc & multa alia fecit opera planè heroica, & longe omnium sanctissima. Et tamen nullum horum operum tanti fuit, ut Abraham propter meritum eius iustificaretur coram Deo. De nullo eorum operum in scriptura dicit, Hoc bonum opus fecit Abraham, & me-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

ritus est propter ipsum iusticiam, scilicet
 remissionem peccatorum, & uitam
 æternam. Quæ ergo huius rei causa
 est: quia etsi Abraham his & alijs o-
 peribus habuit suam laudem coram
 humano iudicio, tamen non fuerunt
 perfecta opera coram Deo. Non
 enim habuit perfectam dilectio-
 nem Dei, nec perfectam dilectio-
 nem proximi. Propter peccatum
 originale non satisfecit huic diuinæ
 legi: Diliges Dominum Deum tu-
 um ex toto corde & tota anima,
 &c. & proximum tuum sicut te
 ipsum. Quare iusticia operum A-
 brahæ fuit imperfecta, & non potuit
 constare in iudicio Dei. Et tamen
 Deus reputauit Abrahamum maxi-
 mi, iudicauit eum iustissimum, & cō-
 tulit in ipsum maxima omnium be-
 neficia. Quid igitur illud est, propter
 quod Abraham fuit Deo tam gra-
 tus, & Deus ipsum reputauit iustū?
 Hic habes manifestum testimonium
 scripturæ.

scripturæ, quæ, postquam Deus pro-
 misit Abrahæ multiplicationem se-
 minis, ait: Credidit Abraham Deo,
 & reputatum est ei ad iusticiam. A-
 braham multa optima & sanctissi-
 ma opera fecit, non est autem repu-
 tatus iustus, quia illa fecit, sed quia
CREDIDIT. Quid ad hæc dice-
 mus: nonne & ipsum Credere seu fi-
 des est opus: Si ergo opera non iusti-
 ficant, quomodo fides iustificat: Et fi-
 des quoque ipsa est imperfecta in ho-
 mine, etiam in Abrahamo, sicut & a-
 liæ uirtutes. Nemo enim tam perfe-
 ctè credit, quàm credere deberet.
 Quomodo ergo fides iustificat: Hic
 obseruandum est, quòd etsi fides est
 præstantissimum omnium operum,
 & sanctissimus Dei cultus, quia tri-
 buit Deo gloriam & honorem ueri-
 tatis, misericordiæ ac omnipotentia.
 Nam qui promissioni Dei credit, is
 sentit Deum esse ueracem, clemen-
 tem & omnipotentem. Hi sunt san-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

Fides, quomodo sit iusticia nostra ctissimi cultus Dei; Sic de Deo sentire, est ipsum maximè omnium honorare, tamen quia fides est etiam imperfecta in homine, non meretur iusticiam propter operis sui dignitatē, sed consequitur iusticiam propter imputationem, seu misericordiam Dei, & ut significantius loquar, propter Christum, qui in omnibus promissionibus Dei comprehenditur. Vnde & scriptura dicit; Credidit Abraham Deo, et imputatum est ei ad iusticiam. Non dicit, Abraham meritus est iusticiam fide sua; Sed ipsum credere est ei imputatum pro iusticia, quia Abraham per fidem accepit Christum, semen promissum. Christus autē solus est perfecta iusticia. Etsi enim Christus non exprimitur disertis uerbis in ea promissione, quæ ad Abraham hoc loco dicta est, tamē ubicumq; fit mētio misericordiæ Dei, & promittitur liberalitas Dei, ibi necesse est Christum intelligi. Nulla enim

nim est misericordia, nulla liberalitas Dei, nisi propter Christum. Et, In Christo omnes promissiones Dei sunt etiam & amen, ut Paulus ait. Itaque Abraham non meritus est iusticiam propter fidem, sed imputata est ei iusticia propter Christum, quæ fide accepit. Nam quemadmodum in Arithmetica, calculus per se minimi ualoris est, positus autem supra quartam lineam, designat mille florinos, non propter ipsius materiam, sed propter positionem lineæ, ita in Theologia fides per se est imperfectum opus, sicut & alia bona opera per hominem facta, sed quia accipit Christum, reputatur & numeratur iam fides pro perfecta iusticia, non propter operis dignitatem, sed propter Christum hoc fidei opere acceptum. Cæterum, cum hoc loco fit sermo de iusticia, non est intelligenda de iusticia ciuili, seu externa. Ad hanc enim iusticiam non sufficit fides, sed necessa-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

*Es gehoret
vil zur
frumkeit,*

riae sunt omnes aliae bonae uirtutes.
Et de hac uere dicitur, quod multa
necessaria sint ad iusticiam. Sed hoc
loco intelligenda est iusticia, de eare,
qua Abraham constitit in iudicio Dei,
& quam opposuit morti, & horribi-
bus inferni. Ad hanc iusticiam suffi-
cit fides, seu Christus fide acceptus.
Postremo etsi hic fit tantum mentio
de Abrahamo, tamen exemplum ei-
us ad omnes homines pertinet. Ro.
iiiij. Non scriptum est propter illum
tantum, imputatum fuisse illi, sed eti-
am propter nos, quibus imputabi-
tur credentibus, &c.

SCITIS IGITUR QVOD QVI
EX FIDE SVNT, HI SINT.)

*Potest et ta-
lis esse syllo-
gismus, Sicut
Abraham, ita
et ueri filij
eius iusti-
cantur ex fi-*

Hæc est Conclusio enthymema-
tis: Abraham credidit Deo, & imputa-
tū est ei ad iusticiam, Ergo, quotquot
credunt, seu sunt ex fide, hi sunt filij
& hæredes Abrahamæ: & quemadmo-
dum ipsi imputata est fides ad iusti-
ciam,

ciam, sic & illis imputatur, ut conse-
 quantur eam benedictionem, quæ
 promissa est Abrahamæ. Hæc autem vi-
 dentur multis hominibus ociosa, su-
 peruacanea, ac etiam molesta. Alij e-
 nim audiunt seu legunt conciones a-
 postolicas, fallendi tantum temporis
 gratia. Quare non afficiuntur publi-
 cis concionibus, nisi quædam iucun-
 dæ historiæ commemorentur. Alij
 sentiunt sibi sufficere generalē quan-
 dam cognitionem externæ honesta-
 tis, nec requirunt certam & firmam
 cognitionem Christianismī. Hi tan-
 tum ea considerant, quæ docentur
 de bonis moribus, & putant tum op-
 time prædicari, cum scelera externa,
 exempli gratia, ebrietas, impostura,
 execratio per nomen Dei, seueriter
 reprehenduntur. Alij sentiunt iuxta
 referre, quid quis credat. Si nati es-
 sent inter Iudæos, manerent Iudei: Si
 inter Turcas, manerēt Turcæ. Cum
 autem nati sint inter Christianos, ser-

*de: Veri at-
 tē filij Abra-
 he vult
 credunt, Er-
 go, Qui cre-
 dunt iustifi-
 cantur ex
 fide.*

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

uant speciem Christianismi, donec a-
 lia religio publice instituatur. Hi au-
 diunt conciones apostolicas tantum
 consuetudinis & publicę honestatis
 gratia. Quare & his iniucūda & ina-
 moena est concio, de uera fide ac reli-
 gione Christianismi. Sed profecto
 hæc est magna partim oscitantia, par-
 tim impietas. Homines enim creati
 & nati sunt, ut discant ueram religio-
 nem, & cognoscant uerum Deum,
 quo consequantur ueram beatitudi-
 nem. Non habebis, inquit, alienos de-
 os coram me. Et, Non assumes no-
 men Domini Dei tui in uenum. Nec
 discenda tantum est uera religio, ut
 possimus coram aduersarijs homini-
 bus, nostram religionem defendere,
 & alienam impietatem refutare, sed
 ut per eam consistamus in morte, in
 horrōre inferni, in iudicio Dei aduer-
 sus Satanam, & seruemur ab omni
 interitu. In hoc autem loco, quo Pau-
 lus tractat exemplum Abrahamæ, ostē-
 dit

dit nobis fontē ipsum Christianismi,
 seu ueræ religionis, & iacit certissi-
 ma ac firmissima eius fundamenta,
 Quare, quæ hoc loco dicuntur, de-
 bent nobis præ omnibus huius ter-
 ræ opibus commendatissima esse.
 Et ut, quicquid id sit, intelligamus,
 exponemus sententiam Pauli de A-
 brahamo copiosius. Nam Abraham
 is est, per quem restituta est in terris
 uera religio, postquam ea inter homi-
 nes post diluuium, & ædificationem
 turris Babylonicæ, ac dispersionem
 eorum collapsa esset. Nec ulla est
 nunc in terris gens, quæ non sentiat
 Abrahamum fuisse uirum Deo acce-
 ptum, & ueræ religionis cultorem,
 ac promissã ipsi & semini eius à Deo
 benedictionem. Ethnici, & Incircun-
 cisi quondam, qui coluerunt idola,
 non habuerunt quidem Abrahamū
 pro uiro sancto, nec crediderunt reli-
 gionem eius esse ueram, horum au-
 tem impietas manifestior facta est, &

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.
ut nunc refutari debeat, et dii eorum
evanuerunt ut fumus. Nec quicquam
de his diis superest, præter nuda no-
mina. Vnde manifestissimum est, e-
os nec fuisse, nec esse ueros deos.
Sed hoc tempore, sunt præcipue tria
genera populorum seu gentium. A-
lij sunt Iudæi, qui tamē, quia nullam
habent politiam, uix merentur nunc
dici, populus, sed tantum sex populi.
Alij sunt Turcæ & Mahumetistæ.
Alij sunt Christiani. Iudæi habent A-
brahamum pro Patriarcha ipsorum,
& uiro sanctissimo. Similiter & Tur-
cæ seu Mahumetistæ gloriantur e-
tiamnum de Abrahamo. Nam Ma-
humetistæ initio uocati sunt Agare-
ni, ab Agar ancilla Abrahamæ, quæ ge-
nuit Ismaëlem, postea mutauerunt
nomen suum in Sarracenos, ut signi-
ficarent se esse de Sara uxore libera
Abrahamæ. Quid autem Christiani de
Abrahamo sentiant, manifestius est,
quàm ut hîc commemorari debeat.

Itaq̃

Itaq; uides omnes gentes, quæ nunc sunt, in hoc consentire, quòd Abraham fuerit sanctus uir, & cultor ueræ religionis, & quòd Deus promiserit ipsi benedictionem gentium, ac uelit esse Deus seminis eius. Sed in hoc summa est dissensio, qui sint uerum semen Abrahæ, qui sint ueri successores, ueri filij, & hæredes benedictionis promissæ à Deo ipsi Abrahæ. Iudæi contendunt se esse uerum Abrahæ semen, ideoq; uerum esse populum Dei, ac ueram habere religionem, Mahumetistæ similiter contendunt se esse ueros Abrahæ successores, ideoq; accepturos benedictionem Abrahæ promissam. Hoc idem Christiani contendunt. Hanc ergo controuersiam Paulus ille, qui fuit ex Iudæis, dirimit nunc, & docet hoc loco firmissimo testimonio scripturæ, qui sint ueri successores, uerum semen Abrahæ, cui benedictio diuinitus promissa debeat. Ac pri

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

mū hi qui ex Agar ancilla nati sunt,
 ut Agareni, non possunt dici uerum
 illud Abrahe semen, cui debeat be-
 nedictio, quia scriptum est: Ence an-
 cillam & filium eius, non enim heres
 erit filius ancillæ, &c. De qua re in-
 fra cap. iiii. Itaque Mahumetistæ non
 sunt ueri successores Abrahæ, quan-
 tum quidem ad genus ipsorum atti-
 net, nec habent ueram religionem.
 Deinde nec Iudæi qui descendūt ex
 Abraham per Isaacum, sunt ueri suc-
 cessores Abrahæ coram Deo, quia
 Deus non est respector personæ, &
 non considerat externam atq; car-
 nalem successionem, si non accesserit
 uera pietas. Ad Rom. cap. ix. dici-
 tur: Non omnes, qui sunt ex Israël,
 sunt Israël, neq; quia sunt semen A-
 brahe, statim sunt filij. Qui ergo sunt
 ueri filij Abrahæ? Sequitur. Non qui
 filij carnis, sed qui sunt filij promissio-
 nis recensentur in semē. Et hoc loco
 dicitur, Qui sunt ex fide, hi sunt filij
 Abrahæ:

Abrahæ: Scriptum enim est de A-
 braamo; Abraam credidit Deo, &
 reputatū est ei ad iusticiā. Atq; hoc
 Deus respexit in Abraamo. Non re-
 spexit in ipso, q̄ sit uir aptus genera-
 tioni carnali, quòd habuerit uxore.
 Itaq; nondum sunt ueri filij eius co-
 ram Deo, qui ex carne eius nati sunt.
 Nec respexit in ipso Circūcisionem.
 Ideoq; qui circunciduntur, nondum
 censentur ueri filij Abrahæ. Sed re-
 spexit in ipso, quòd credidit promiss-
 sioni eius, quòd habuit fiduciam mi-
 sericordiæ propter Christum futu-
 rū promissæ, quòd uidit in ipso Chri-
 stum filium suum, per fidem. Hoc il-
 lud est, quod Deus respexit, & repu-
 tauit ad iusticiam in Abraamo. Qua-
 re ij ueri dicuntur filij Abrahæ, & hæ-
 redes benedictionis diuinæ, qui sunt
 ex fide Abrahæ, hoc est, qui sectantur
 fidem eius, qui credunt promissioni
 Dei de Christo, qui Christum agno-
 scunt per fidem, sicut Abraam agno-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL:
uit eum. Agnouit autem eum uentu-
rum, seruato rem nostrum, qui nunc
uenit, & impleuit, quæ de ipso per
prophetas promissa extant. Soli igitur
Christiani sunt ueri successores
& hæredes Abrahæ, ac habent uerã
religionem in Christo, propter quẽ
etiã consequuntur liberationem à
morte, & æternam uitam. Abraam
duplicia bona habuit, Alia corpora-
lia, ut est terra Canaan, Alia spiritua-
lia, ut est iusticia, & acceptatio diui-
na. Spiritualia autem longè superant
corporalia. Et carnales filij Abrahæ
acceperunt hæreditatem bonorum
corporalium. Spirituales autem filij
eius, accipiunt hæreditatem spiritua-
lium bonorum. Cùm igitur Christiani
fiãt spirituales filij Abrahæ per fidẽ,
accipiunt etiã pro hæreditate iusti-
ciã, quam Abraam per fidem habuit.

PRAEVIDENS AUTEM SCRIPTU-
RA, QVOD EX FIDE GEN-
TES IUSTIFICET.

Paulus

Paulus probauit exemplo Abrahæ, quòd reputemur iusti corâ Deo, & simus accepti, non propter opera legis, & merita eorū, sed per fidem, propter Christum Abrahæ promissum. Posset autem sycophanta quispiam contradicere, ac exemplum Abrahæ ita inuertere, ut contenderet id pertinere tantum ad carnale semen Abrahæ, quòd legem faceret, & ad eos, qui etsi non sunt de familia Abrahæ, suscipiunt tamen legem faciendam, non ad eas gentes, quæ nec sunt de externa familia Abrahæ, nec suscipiunt legem familiæ Abrahæ diuinitus datam. Nam, quemadmodū parens quispiam, qui habet duos filios, alterum honestum, alterum inhonestum, etsi agnoscit honestum tantum pro filio suo, & inhonestum exheredat, tamen non reputat alienos à prosapia sua, pro filijs suis, etiamsi honestiorem uitam ducant, quàm sui naturales liberi, nisi magnis meri-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

tis consequantur, ut adoptentur in filios: ita quanquam Deus non agnoscit impium Iudæum pro filio Abrahamæ, tamen non agnoscit etiam alienum à prosapia Abrahamæ & à lege, quæ huic familiæ data est, pro filio Abrahamæ, nisi is antea mereatur iusticiam suam, ut adoptetur in filium. Necesse igitur erit, ut si gentes, quæ sunt alienæ à familia Abrahamæ, uoluerint sibi exëplo Abrahamæ polliceri iusticiam ex fide, consequantur id prius meritis suis, & suscipiant legem faciendam, quo adoptentur in filios, & fruantur rebus Abrahamæ promissis. Hæc sunt, quæ ad ea, quæ superius dicta sunt, obijci possent. Paulus igitur respondet nunc ἐν τῷ πρῶτῳ, & docet testimonio scripturæ, quod non sit necesse, ut gentes suscipiant legem Moysi faciendam, nec possint mereri operibus, ut reputentur iusti ad exemplum Abrahamæ, Sed eos iam esse filios Abrahamæ, & iustificari exëplo Abrahamæ.

si sectatur Abrahamæ fidem. Præuidēs
 (inquit) scriptura, quòd Deus iustifi-
 cet Gentes ex fide, præeuangelisauit
 Abrahamæ, Benedicentur in te omnes
 Gentes: hoc est, Spiritus sanctus pru-
 dentissime intellexit ac præuidit fu-
 turos quosdam, qui dicturi essent,
 Gentes, nisi susciperent legem Mosi,
 & mererentur beneficia Dei suis o-
 peribus, nō posse exemplo Abrahamæ
 per fidem iusti reputari. Idcirco uo-
 luit hanc calumniam præcauere, &
 adnunciauit ac reuelauit Abrahamæ E-
 uangelion de Christo, antequàm A-
 braham egressus esset è patria sua,
 & dum adhuc in Idolatria hæreret,
 priusquàm etiam circumcisus esset,
 ac longè antequàm lex Mosi esset da-
 ta. Dicit enim ad Abrahamum ad-
 huc in patria sua existentē: Benedicē-
 tur in te uniuersæ cognatiōes terræ,
 Gen. xij. Cùm ergo Euangelion de
 benedictione in Christo adnunciatū
 sit Abrahamæ sine lege, ante legem, an-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

te etiam circumcissionem, imò anteq̄
 egressus fuerat è patria sua, hoc est,
 ante omnia operum merita: cunque
 in eo Euangelio promittatur benedi-
 ctio per Christum, non tantum ipsi
 Abrahæ, sed etiam omnibus genti-
 bus, omnibus cognationibus in toto
 orbe terrarum, Omnes, inquit, gen-
 tes benedicentur in te, hoc est, in se-
 mine tuo, qui est Christus, manifestū
 est, quòd sicut Abraham fuit coram
 Deo iustus reputatus tantum per fi-
 dem propter promissum Christum,
 ita etiam gentes reputentur iustæ tā-
 tum propter Christum per fidem,
 non propter merita operum legis. I-
 taque exemplum Abrahæ pertinet
 non ad Iudæos tantum, qui sunt è car-
 nali semine Abrahæ, uerum etiam ad
 omnes gentes totius terræ, ut quot-
 quot sunt ex fide, hoc est, quotquot
 credunt in Christum, sicut Abrahā
 credidit, benedicantur seu consequā-
 tur benedictionem, iusticiam, & fœ-
 licita-

licitatem, cum fideli Abrahamo, etiã
 si non fuerint de carnali profapia A-
 brahæ, nec suscipiant legem Moli fa-
 ciendam. Multa in his paucis uer-
 bis Pauli obseruanda ueniunt. Pri-
 mum, cum promittitur Abraham: **IN**
TE benedicent omnes familiæ, om-
 nes gentes terræ, recte intelligendũ
 est illud, quod dicitur, **IN TE**. Iudæi
 enim, ut sunt populus carne suffoca-
 tus, ita etiam carnaliter intelligunt.
 Sentiunt enim, quod Deus promit-
 tat Abraham, omnes gentes laudatu-
 ras esse Iudæos, propter Abrahamũ,
 quod sint de familia eius prognati.
 Sed hæc est magna uanitas. Nonnul-
 la quidem laus & benedictio fuit co-
 ram hoc mũdo, natum esse de exter-
 na familia Abraham, sed Deus in cœ-
 lo non respicit externam cognatio-
 nem. Nec Abraham ipse intellexit
 hanc promissionem de sua persona,
 quippe qui optime cognouit, se nul-
 lam habere in persona & natura sua

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

ueram benedictionem. Quare quod dicitur IN TE, intelligendum est de semine Abrahæ, nec de quouis semine, sed de Christo, quemadmodum Paulus postea perspicue ostendet. Cùm igitur dicitur: Benedicentur in te omnes cognationes & gentes terræ, hanc habet sententiam, In semine tuo, non quouis, sed Iesu Christo, cõsequentur benedictionẽ omnes gentes, quotquot recipiunt ipsum per fidem. Deinde benedictionem hoc loco promissam Iudæi exponunt de benedictione corporali, uidelicet, & qui sunt de externa prosapia Abrahæ, habituri sint prosperam in hoc seculo fortunam, ac fœlicẽ rerum suarum successum, consecuturi sint regnum terræ, & uictoriam super hostes suos. Atq; hæc corporalis benedictio, beneficium quidem Dei est, sed ut non est summum ac præcipuum, & nec Abrahã ipse semper fuit in hac terra in rebus externis fortunatus,

natus, ita Deo neminem acceptum reddit. Quare quæ hoc loco de benedictione dicuntur, præcipue intelligenda sunt de spirituali benedictione, de iusticia corâ Deo, de remissione peccatorû, de liberatione ex morte, de resurrectione à morte, de quæternâ uita & fœlicitate. Itaq; cùm dicitur, In te benedicentur omnes gentes, sensus est, In Christo consequentur omnes gētes, quotquot in ipsum credunt, remissionem peccatorum, iusticiam coram Deo, (reputabuntur. n. coram ipso iusti propter Christum per fidem) uictoriã super mortem, resurrectionem à morte, adeoque æternam uitam & fœlicitatem in cœlis. Hæc est summa, optima, & præcipua benedictio, qua nulla maior excogitari potest. Postremo, cū Paulus dicit, *πρὸ βηγγελισαυ τοῦ ἀβραάμ*, (hoc est, antè adnunciauit Euangelion ipsi Abraham) perspicue significat, Abrahamum fuisse uirum Euã

IN CAP: III. EPIST. AD GAL.

gelicum, et Christianum, priusquam
Euāgelion sparsum est in orbem ter-
ræ per Apostolos. Atq; hoc loco ma-
nifeste uides, quòd unum & idem sit
Euangelion, nostrum, ac Patriarcha-
rum, quodq; una et eadem sit religio
nostra, ac Patriarcharum. Vides itē
omnes ueteres Patriarchas necesse
habuisse Euāgelicos & Christianos
esse, ut ueram iusticiam, & salutem
consequerentur. Etsi enim Euange-
liō de Christo, paulò obscurius apud
ipso adnunciatum est, tamen pror-
sus idem est Euāgelion. Ab Adamo
usq; ad Abrahamum, hæc erat con-
cilio Euangelij inter Patriarchas: Se-
men tuum conteret caput serpentis.
Deinde in Abrahamo instituta fuit
paulò clarior concilio Euangelij, uide-
licet, In semine tuo benedicentur om-
nes gentes terræ. Et hoc fuit Euange-
lion de Christo, quo usi sunt Patriar-
chæ post Abrahamū, & ex quo Pro-
pheta multas pulcherrimas & uti-
lissimas

EXPLICAT. IOAN. BREN. 116

lissimas conciones de Christo texuerunt. Nam quod Dauid inquit, Dominabitur à mari usq; ad mare. Et, In omnem terram exiuit sonus eorum, manat è fonte huius promissionis; benedicentur in semine tuo omnes gētes. Similiter quod Esaias concionatur, omnem populum tempore Messia iustum fore, & nō amplius in terra uenturas calamitates, non audient ultra uocem fletus & clamoris, & id genus multa alia, originem suā habent ex hac promissione, Benedicentur in semine tuo omnes gentes. Propheta enim uerbum benedictionis per spiritum sanctum optimè ac rectissimè intellexerunt, &c.

Esaias. 60.

Esaias. 59.

NAM QVOTQVOT EX OPERIBVS LEGIS SVNT.)

Hactenus probauit Paulus, quòd iusticia coram Deo contingat tantū per fidem propter Christum. Nunc probat *βία* quodam, quòd fieri non

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

possit, ut iusticia coram Deo contin-
 gat propter opera legis, seu propter
 merita bonorum operum, quæ homi-
 nes faciunt. Vos Pseudoapostoli, uos
 hypocritæ, uehementer contenditis
 hominem iustificari & seruari coram
 Deo, quod faciat opera legis: at ego
 contra probabo, hominem ideo iudi-
 cari impium, & maledici ac damna-
 ri, quod faciat opera legis. Quot-
 quot (inquit) sunt ex operibus legis,
 execratiõis sunt obnoxij, hoc est, Ma-
 ledicti sunt, qui faciunt opera legis.
 Quid hac propositione absurdius di-
 ci uidetur? Sed Paulus probat eam
 testimonio scripturæ. Scriptum est
 enim Deutero. xxvij. (inquit) Male-
 dictus omnis, qui non manserit in o-
 mnibus quæ scripta sunt in libro le-
 gis, ut faciat ea. Quid audio? Quam
 absurda uisa est antè propositio, tam
 impertinens & inconueniens uide-
 tur nunc probatio. Hæc enim est sen-
 tentia: Maledictus omnis, qui non fa-
 cit

cit legē, ergo maledictus omnis qui legem facit. Affirmatiua probat per negatiuam. Quid magis inconueniens uidetur? Sed si sententiam Pauli rectē intellexeris, perspicies cum optime & conuenientissime argumentari. Quare, quo sententia fiat magis perspicua, ordinabimus hanc argumentationem in legitimum Syllogismum, qui talis est.

Omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, est maledictus. Hæc est maior propositio, sumpta ex Deut. cap. uigesimo septimo. I.

Sed omnis, qui est ex operibus legis, seu facit opera legis, non permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro legis. Hæc est minor propositio, quæ Paulus omittit. II.

Ergo, omnis qui est ex operibus, seu facit opera legis, maledictus est. III.

Paulus utitur Enthymemate, quod fit hoc loco perfectus syllogismus, si

IN. CAP. III. EPIST. AD GAL.

addatur Minor propositio. Videamus nunc sententiam propositionum ex ordine. In Deut. cap. uigesimo septimo, dicit Moses, iuxta Hebræam ueritatem: Maledictus, qui non implet uerba legis huius, ad faciēda ea, iuxta Græcam uerò translationem, (qua usus est Paulus, propterea quod Græcè scripsit hanc Epistolam) sic legitur: Maledictus omnis homo, qui non manet in omnibus uerbis legis huius, ut faciat ea. Eadē prorsus sententia, cum Hebræa ueritate, quam alia uerba leguntur. Ex hoc autem loco manifestum est, quòd ad ueram et perfectam impletionem legis nō sufficiat externa unius aut alterius precepti obseruatio, sed requiritur perfecta & consummata totius legis obseruatio, & qui non seruauerit totā legem, tam interne, puro corde, & totis sanctis uiribus, quam externe perfectis operibus, is maledictioni obnoxius est. Dicit enim lex: Diliges
Domi

Dominū Deum tuū ex toto corde,
ex tota anima, Et proximum sicut te
ipsum. Hęc sunt generalia præcepta,
quæ includunt in omnibus alijs præ-
ceptis Dei, & quæ in quouis manda-
to Dei subintelligenda sunt. Exem-
pli gratia. Præceptum Dei est, Non
assumas nomen Dei tui in uanum.
Hoc præcepto exigitur inuocatio &
confessio nominis Dei. Non sufficit
autem ut ore tantum inuoces nomē
Dei, & ut confitearis Deum extra
pericula, sed requiritur, ut diligas
Dominum Deum tuum ex toto cor-
de, hoc est, ut inuoces Deum, nulla
prorsus dubitatione, sed plena fidu-
cia, sine omni tergiuersatione aut hæ-
sitatione. Quòd si quid hesitaueris,
iam nō est dilectio Dei perfecta, nec
inuocatio nominis eius sincera. Præ-
terea exigitur, ut non solum cōfitea-
ris nomen Dei extra persecutionē,
sed etiam in media ipsa persecutio-
ne, præsentaneo uitæ tuę periculo,

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

idq; non rebellante animo, non renitenti corde, non repugnante cogitatione, sed ex toto corde, ex tota anima, & omnibus uiribus. Aliud præceptum Dei, Non occidas, Hic non sufficit, ut non occidas hominem manu, sed quia Deus præcepit hanc legem, diligendus est Deus ex toto corde, obsequendum est præcepto Dei ex tota anima, ut non solum non occidas proximum, uerū etiam ut diligas eum propter Deum, quē admodum tu te ipsum diligis, hoc est, necesse habes & amicum & inimicum ita diligere, ut ex sincero & candido affectu ipsis benefacias, & sanguinem tuum, si ita Deus uocauerit, pro salute eorum effundas, idq; facias, nulla cordis tergiuersione, sed plena & perfecta obedientia. Quod si non feceris, maledictus es, etiam si non occideris inimicum, sed benefeceris ei externis operibus. Lex enim Dei, inquit Paulus, est spiritualis, & exigit omnia

omnia in homine spiritualia, sancta, pura, munda, perfecta et consummata. Quod si quid immundi repertum fuerit, continuo abijcitur, & damnatur totum opus. Lex enim Domini tales requirit, qualis ipsa est, nimirum, sancta & immaculata. Et Deus est ignis consumens, Nihil potest ferre sordium. Quare maledictum est, quicquid non est perfecte purum & sanctum. Habes maiorem propositionem, quæ est in Deut. cap. xxvij. Audiamus nunc minorẽ: Omnis, qui est ex operibus legis, seu qui facit opera legis, is non facit, non implet ea perfecte. Hanc propositionem Paulus in hac argumentatione omittit, quia probavit eam abunde satis in Epistola ad Rom. cap. i. ij. & iij. Ratio igitur huius propositionis est, quia quãdiu sumus in hac uita, habemus carnem, obrutam & infectam adhuc actu peccati originalis. Etsi enim reatus peccati originalis remittitur no-

bis per fidem, in baptismo, tamen affectus huius peccati manet, quandiu caro manet. Caro autem semper pugnat cum spiritu. Et, Affectus carnis inimicitia est aduersus Deum. Nam legi Dei non subditur. Siquidem ne potest quidem. Ac iterum dicit Paulus: Noui quod non habitet in me, hoc est, in carne mea bonum. Et mox, Non quod uolo, facio bonum, sed quod non uolo malum, hoc ago. Similiter & Dauid: Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificatur in conspectu tuo omnis uiuens. Moses ad mare rubrum consistens, inuocauit nomen Domini, quod est mandatum in secundo precepto Decalogi. Nunquid ergo faciendo hoc opus legis, impleuit legem? Minimè omnium. Et si enim reputatus fuit iustus coram Deo per fidem, tamen si opus operatum inuocationis per se consideraueris, non fuit perfectum opus, quia non fuit sine hæsitatione, sine rebellionem carnis,

carnis, sine praesentia peccati originalis. Itaque faciendo hoc opus legis, non fecit legem. Similiter dicendum est de eo opere, quo non affectauit uindictam aduersus inimicos suos. Israelitae enim aliquoties insidiati sunt uitae eius, & uoluerunt eum lapidibus obruere. Moses autem remisit eis hanc iniuriam, nec appetiuit uindictam, sed potius benefecit eis: Aut dimitte, inquit, eis hanc noxam, aut dele me de libro uiuentium. Quid igitur dicemus? Num Moses impleuit hanc legem, Diliges proximum tuum sicut teipsum, perfecte? Si opus ipsum respexeris, non fuit perfectum opus, quia caro restitit spiritui sancto. Faciendo igitur hanc legem, non fecit eam: Idem est dicendum de operibus aliorum sanctorum. Quod si sanctorum opera per se non sunt perfecta, nec implent legem Dei absolute, multo minus implent eam operae hypocritarum & impiorum. Manife

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

stum igitur est, quod qui sunt ex operibus legis, seu qui faciunt opera legis, non faciant legem, nec permaneant in omnibus quæ lex præcepit, ideoque quantum ad opera eorum & severitatem legis attinet, sunt obnoxij maledictioni. Itaque tantum abest, ut iusticia & salus contingat nobis ex operibus legis, ut potius hi qui faciunt legem sint maledicti & damnati. Quid autem ad hæc absurdissima, ut apparent, dicemus? An non statim, cum hæc dicuntur, uenit auditori in mentem, si damnatus est, qui facit opera legis, seu bona opera, nunquam igitur in æternum faciam bona opera. Ego alioqui mallem in peccatis uiuere, quam operam dare honestati. Nunc igitur, quia audio, eum damnatum esse, qui facit bona opera, diligenter cauebo, ne unquam aliquid boni faciam. Et hæc quidem solent auditoribus in mentem uenire. Sed longe alia est sententia spiritus sancti in Paulo. Nam
 Paulus

Paulus hoc loco non agit de bonis operibus inter nos in hac uita faciendis: Certus enim & fixus est sermo, quòd necesse habeamus in hac uita bona opera, quæ Deus præcepit, facere, Sed agit de bonis operibus iudicio Dei opponendis. Qui enim sic faciunt bona opera legis, ut sentiant ea esse perfecta, & posse constare in iudicio Dei, hi bene operando maledicti & damnati sunt. Vnde si Moses opposuisset iudicio Dei opus inuocationis suæ, & sensisset, se huius operis merito cõsequi liberationem, certe inuocando, nõ inuocasset Deum, ac maledictus fuisset. Quid ergo agendum est, inquires, ut siquidem omnino bona opera facienda sunt, nõ maledicamur & damnemur, sed consequamur benedictionem, & opera nostra grata sint Deo? Primũ, credẽdũ est, q̃ accepti simus Deo non propter nostra opera, sed propter Iesum Christum, Deinde sentiendum est,

Q

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

quòd opera bona quæ facimus, non sint perfecta coram Deo iusticia, sed tamen placeant Deo, propter Christum, quem in nobis inuenit per fidem. Atq; hoc est uere legem Dei facere ac implere, uidelicet, ut credas te acceptum esse Deo propter Christum, & sancta opera tua placere Deo, nō propter dignitatem & perfectionem operū, sed propter Christum, qui solus est iusticia & sanctificatio nostra.

QVOD AVTEM IN LEGE
NULLVS IUSTIFICETVR
APVD DEVM.)

Sequitur aliud argumētum, quo Paulus probat nullum hominē esse Deo acceptum, aut reputari coram Deo iustum, propter opera legis, seu merita bonorum operum. Hæc autem res diligentissime in Ecclesia urgenda est, ut & natiuam nostram impietatem probe cognoscamus,

camus, & Christum, ueram nostram iusticiam, ardentem inquiramus. Cæterum, Paulus accipit hoc loco argumentum, è testimonio Prophetæ Abacuc: Iustus, inquit, ex fide uiuet. Hoc testimonium scriptum est in Abacuc cap. ij. quod & Paulus tantæ autoritatis esse iudicauit, ut in epistola ad Romanos usus sit hoc testimonio pro propositione & statu præcipuæ partis eius Epistolæ, ad quem statum referat omnia argumenta de iustificatione per fidem. Quare & nos debemus hoc testimonium summa diligentia & cura obseruare. Ac initio recitabimus argumentū, quod Paulus ex hoc testimonio Prophetæ texuit.

Iuxta sententiam Prophetæ seu Maior. spiritus sancti, iustus uiuit ex fide, seu homo iustificatur & uiuificatur ex fide: iuxta sententiā autem legis, homo iustificatur ex operibus, & nisi quis opera perfecte fecerit, non po

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.
test habere iusticiam ac uitam per le-
gem, sed est maledictus.

Minor,

Nullus autem hominum facit o-
pera legis perfecte.

Conclusio.

Nullus igitur hominum iustifica-
tur & uiuificatur ex operibus legis
seu meritis operum, sed necesse est,
ut iustificetur ex fide.

Hæc est sententia Pauli, cuius par-
tes nunc explicabimus. Nam quod
ait, Iustus ex fide uiuit, etsi aliàs co-
piose explicuimus hoc dictum, tamē
& nunc quædā dicemus de eo. Cū
enim de fide sermo est, non erit intel-
ligendum humanæ rationis figmen-
tum, sed firma fiducia ex Euangelio
concepta, per spiritū sanctum, quod
Deus sit nobis misericors & propi-
cius, propter Iesum Christum, non
propter nostrorum operum merita.
Etsi enim uaria sunt genera Euange-
lij seu diuinarum promissionum, ui-
delicet, non solum de rebus spiritua-
libus, & de Christo, sed etiam de re-
bus

bus corporalibus. Vnde Abrahamo fuit promissa multiplicatio seminis, & regnum terræ Canaan, Israëlitis fuit promissa externa liberatio è captiuitate Babylonica: omnes tamen promissiones, & omnia Euangelia respiciunt potissimum in hoc summum Euangelion, quod est de semine Abrahamæ, in quo omnes gētes sunt benedicendæ, hoc est, de Iesu Christo. Nemo enim potest credere Deū daturum ipsi beneficia seu corporalia seu spiritualia, nisi credat Deum ipsi propiciū esse. Deus autem nō est propicius, nisi propter Christum mediatorem. Quare unaquæuis promissio Dei continet in se promissionem mediatoris Christi. Quid ergo affert nobis hæc fiducia, quod Deus sit nobis propicius propter Christū? Iustus, inquit, ex fide uiuit. Primum, homo reputatur ex hac fide iustus, & fit acceptus Deo. Quid hoc fidei beneficio maius dici potest? Homi-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

nes, qui fuerunt sana mente præditi,
 semper ab initio orbis terre, hoc unū
 studuerunt, ut haberent Deum propi-
 cium, & fierent Deo accepti. Sen-
 serunt enim se habere omnem fœlici-
 tatem, si habeant Dominum propi-
 cium, & sint Deo accepti. Si ambula-
 uero in medio umbræ mortis, non ti-
 mebo mala, quoniam tu mecum es.
 Et, Dominus mihi adiutor, non time-
 bo quid faciat mihi homo. Alij igitur
 alias excogitârunt rationes, quibus
 facerēt sibi Deum propicium, & fie-
 rent ei accepti. Hypocritæ Iudæorū
 excogitârunt lucos, excelsa, & om-
 nia genera diuinorum cultuum, qui
 non tam magno labore quàm sum-
 ptu constabant. Ethnici instituerunt
 uaria sacra, obtulerunt hecatombas,
 interdum etiam sacrificauerunt ho-
 mines. Hypocrite Christianorum, co-
 luerunt sanctos, uixerunt iuxta dur-
 rissimas regulas ordinum monasti-
 corum, & innumera alia sacra fece-
 runt,

runt, quibus redderent sibi Deum propiciam, & fierent Deo accepti. Sed hi omnes uanissimo labore & sumptu occupati sunt, nec his cultibus & sacris satisfactum est uotis ipsorum. Nam una hæc Prophetæ Abacuc sententia docet, solam & ueram rationem, qua Deus fit nobis propicius, & nos simus accepti Deo. Iustus ex fide uiuit, hoc est, Homo fit Deo acceptus, & Deus reputat eum iustum, ac fit ipsi propicius, ex fide, uidelicet, si credat Deum sibi propiciam & clementem esse propter Christum filium Dei. Quod igitur alij non potuerunt impetrare multis operibus, multis sacris, maximo sudore, labore, & sumptu, hoc consequitur credens tantum ex fide propter Christum. Deinde, homo non solum iustificatur, seu iustus reputatur coram Deo, & fit Deo acceptus ex fide, sed etiam uiuificatur ex fide. Loquimur autem nunc, non de corporali & ex-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL:

terna uita, quæ contingit homini ex anima : hæc enim est uita hominis Phycici, sed loquimur de uita spiritali, & æterna : huius enim uitæ anima est FIDES. Videamus igitur aliquas partes uitæ spiritalis : Ac una pars eius est, Cōsolatio & spes in aduersis huius seculi. Nam qui est animo desperato, & nullam habet consolationem, is uiuens mortuus est. Vnde ergo uenit nobis cōsolatio & spes in aduersis : Non certe aliunde quàm ex fide. Si enim credimus, q̄ Deus sit nobis propicius propter Christū, & quòd eo accepti sumus, profecto manifestū est nobis, quòd nulla aduersa possint nocere, sed q̄ Deus sit nos ex omnibus liberaturus. Alia pars uitæ spiritalis est, certitudo liberationis ex morte. Et hæc uita contingit nobis ex fide, propter Christum, quia scimus Christum uicisse nobis mortem. Alia pars uitæ spiritalis est, Certitudo uitæ & fœlicitatis

citatis æternæ. Contingit & hæc ui-
 ta nobis ex fide propter Christum,
 quia Christus meritis nobis est re-
 surrectione sua, ut unâ cum ipso in
 cœlo regnemus. Quare consequi-
 mur ex fide non solum iusticiam &
 acceptationem coram Deo, sed etiã
 ueram spiritualem & æternam ui-
 tam. Postremo consequimur etiam
 ex fide spiritum sanctum, cuius du-
 ctu ambulamus in bonis operibus,
 quæ & ipsa pertinent ad cœlestem
 uitam. Peccata enim sunt mortifera,
 ac pertinent ad mortem. Opera au-
 tem iusticiæ pertinent ad uitam. Er-
 go qui credit in Christum, & uiuifi-
 catur per fidem, is etiam in hoc secu-
 lo ambulat in operibus uitæ, quæ
 sunt opera iusticiæ. Hæc pauca suffi-
 ciant de hac sententia, Iustus ex fide
 uiuit. Nam tractauimus aliàs de ea
 copiosius. Quod uerò Paulus addit:
 Lex aut non est ex fide, &c. opponit
 inter se dictum propheticum, & le-

gem, & habet hunc sensum: Prophe-
 ta ex spiritu sancto affirmat hominē
 reputari coram Deo iustum, ac uiue-
 re in conspectu Dei ex fide, adeoque
 contentus est fide ad consequendam
 iusticiam coram Deo. Lex autem nō
 est ex fide, hoc est, lex nō est contēta
 fide, nec exigit tantum fidem ad iusti-
 ciam & uitam, sed exigit perfectissi-
 ma opera iusticiæ. Dicit enim Leui.
 decimooctauo: Qui fecerit ea, uideli-
 cet, opera, is uiuit per ea. Et si quis ea
 non fecerit perfecte, tunc lex maledi-
 cit ac damnat eum. Non enim est cō-
 tenta, quōd quis gloriatur de aliena
 iusticia per fidem, sed exigit propriā,
 eamq; perfectissimā iusticiam. Cū
 autem nullus hominum præstare
 possit hanc iusticiam, perspicuum
 est, nullum hominem posse ex operi-
 bus legis, seu meritis operum iustifi-
 cari. Vide ergo hīc mihi admirabilē
 pugnantīā Prophetę et legis. Prophe-
 ta dicit, hominem uiuere ex fide. Lex
 autem

aut dicit, hominem uiuere ex operi-
 bus. Propheta dicit, hominem repu-
 tari iustum, & fieri Deo acceptum,
 aliena iusticia, quæ per fidem accipia-
 tur. Lex dicit, hominem fieri iustum
 & Deo acceptum per propriam iu-
 sticiam, quæ fiat operibus legis. Iuxta
 sententiam Prophetæ, sufficit ad con-
 sequendam iusticiam & uitam, Cre-
 dere. Iuxta sententiam autem legis,
 non sufficit credere, sed exigitur ip-
 sum operari, & lex dicit, Volo ut ad
 consequendam iusticiam & uitam,
 opereris legem perfectissime, alio-
 qui maledictus eris. Quid ergo nos
 ad hæc dicemus? Cui accedemus?
 Num Prophetæ, an Legi? Certe huic
 accedendum est, ad quem nos ipsa
 Lex mittit. Tametsi enim lex ad con-
 sequendam uitam exigit propriam
 & perfectam iusticiam, tamen, cum
 sciat nos non præstare eam, mittit ipsa
 met nos ad summum illum Prophe-
 tã, è cuius spiritu alij Prophetæ pro-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

phetarunt, uidelicet, ad Iesum Christum: et iubet nos hunc audire, Deut. decimooctauo, Prophetam suscitabit tibi Dominus, Hunc audite. Is igitur Iesus Christus iussit nos in ipsum credere, & promisit nobis iuxta sententiam Prophetæ Abacuc, quod propter ipsum consecuturi simus ueram iusticiam & uitam.

CHRISTVS NOS REDEMIT AB
EXECRATIONE LEGIS.)

Lex, inquit Paulus, non est ex fide, hoc est, lex non sentit sibi satisfieri, & se impleri per fidem, nec est contenta fide, sed ut sibi satisfiat, exigit perfecta opera, exigit facta ipsa. Qui FECERIT (inquit) ea, uiuet. Si quis autem non fecerit perfecte, hunc maledicit & occidit. Dices ergo: Quis igitur saluus erit? Nullus enim hominum est, qui perfecte possit legem suis operibus implere: Ergo ne omnes homines maledicentur
&

& occidentur ? Ad hoc respondet
 nunc Paulus. Christus (inquiens) re-
 demit nos à maledictione legis, dum
 factus est pro nobis maledictio. Hic
 mihi observa, quòd Paulus hoc loco
 tractet, non de asini umbra, non de
 consequenda sanitate corporis, aut
 externis facultatibus, quas res solas
 pene suspicit & admiratur hic mun-
 dus, sed tractat de negotio cognitu
 maximè omnium necessario, tractat
 de consequenda uera salute nostra,
 de uictoria super mortem, Satanam,
 & infernum. Quare non sententia
 tantum horum uerborum, sed etiam
 uerba ipsa diligentissime conseruan-
 da sunt. Christus, inquit, redemit nos
 à maledictione legis. Videamus er-
 go primum, quæ sit legis maledictio.
 Supra diximus, legem non conten-
 tam esse fide, ad sui impletionem, &
 ad consequendam iusticiam ac uitam,
 sed exigere facta ipsa, & opera perfe-
 ctissima. Quòd si autem non inuenit

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

perfecta opera, tūc primum iudicat
 hominem dignum ira Dei: deinde
 pronunciat eum dignum omnibus
 corporalibus & externis supplicijs:
 præterea iudicat eum dignum non
 tantum simplici morte corporali, sed
 ipsa in crucem suspēsiōe, & si quid
 hoc supplicio inter homines est hor-
 ribilius & abominabilius. Postremo
 pronunciat eum dignum, qui & pri-
 uetur omnibus cœlestibus bonis, &
 conijciatur in perpetuam mortem,
 & damnationē, ac sempiternos cru-
 ciatus. Hæc est maledictio legis. Cū
 igitur nullus hominum impleat legē
 perfecte, manifestum est, omnes ho-
 mines esse per legem maledictos.
 Sed Christus redemit nos ab hac ma-
 ledictione. Videamus igitur nunc,
 quomodo nos redemerit. Additur,
 Dum pro nobis factus est maledi-
 ctio. Sic ergo redemit nos à maledi-
 ctione, quia factus est pro nobis ma-
 ledictio. Quomodo autem, inquires,
 fieri

fieri potuit, ut benedictum semen
 Abrahæ factum sit maledictio: Fieri
 quidem non potuit, ut ipsa benedi-
 ctio fiat maledictio, Sed Christus id-
 circo dicitur esse factus maledictio,
 quia suscepit in se maledicta suppli-
 cia legis propter peccata nostra. Nã
 quod ad ipsum attinet, nullum unquã
 peccatum fecit, ideoquã nulla maledi-
 ctio habet in ipso locum. Sed quod
 ad nos attinet, suscepit Christus in se
 supplicia nostrorum peccatorum. In
 lege autem horribilissimum, & abo-
 minabilissimum genus mortis fuit,
 suspensio in patibulum. Nam tantæ
 fuit abominationis, ut is, qui suspen-
 sus esset, iudicaretur contaminare
 & inficere aërem ac terram, si ultra
 diem in patibulo penderet: Ideoquã in-
 stitutum fuit, ut eadem die deponere-
 tur de patibulo, Ne contamines, in-
 quit, terram tuam. Et additur, Male-
 dictus enim à Deo qui pendet in li-
 gno, hoc est, Supplicium patibuli ta-

IN CAP. III EPIST. AD GAL.

le est supplicium, ut cùm iudicetur coram populo Dei longè omnium horribilissimum & maledictissimū, dicatur etiam is qui in patibulum suspensus est, coram Deo maledictus, & abominabilis. Porro, Christus suscepit propter peccata nostra supplicium patibuli, & passus est se suspendi in ligno, quemadmodum notum est. Quare rectè dicitur, quòd factus sit propter nos maledictio. Præterea, supplicium patibuli, etsi fuit inter corporalia supplicia horribilissimum apud Iudeos, tamen longè horribilius est supplicium conscientiae, quod est terror inferni. Tolerabile esset aliqua ex parte, si quis suspensus in ligno, cognosceret certo, se statim post mortem intraturum in paradysum & regnum cœleste, quod Latroni in cruce promissum erat, Sed hic intolerabilis est cruciatus, & quispiam sentit se etiam à Deo derelictum, nec aliter in corde suo affectus

ctus est, quàm si esset ipsi perpetuo
pereundum, quod est supplicium om-
nium impiorum. Suscepit autem
Christus in se & hoc suppliciũ, quod
est horror inferni, clamãs, Deus me-
us, ut quid me dereliquisti. Cũ igitur
hoc horrore nihil sit abominabi-
lius & maledictius, rectissime dici-
tur, quod Christus factus sit pro no-
bis maledictio, quia hoc supplicium
suscepit in se propter peccata nostra.
Ex his uides, q̄ Paulus scribat hoc lo-
co cõmentarium & expositionẽ pas-
sionis Christi. Deinde munit nos in
omnib. aduersis, ac presertim instru-
it nos, quo possimus in iudicio corã
tribunali Dei cõstare. Cũ enim ac-
cusator dicit, Tu peccator es, ergo
habes maledictionẽ diuinæ iræ; Re-
spondendũ erit, Meritus sum p̄pter
peccata maledictionẽ, sed Christus,
in quem credo, redemit me à maledi-
ctione diuinæ iræ. Sic & in Corinthijs
ait Paulus, Christus factus est p̄ no-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL:

bis peccatū, hoc est, hostia pro peccato, ut nos essemus in ipso iusticia. Et iterum: Cū accusator dicit, Peccator es. Dignus igitur es, quā nō solum affligaris morbo in corpore, sed etiā plectaris suspensione in ligno. Respondendū erit. Fateor me dignū esse hac maledictione; Sed Christus redemit me ab ea, quia ipse factus est pro me maledictio. Redemit autem me, non quod non debeam externa aduersa perferre, sed quod hæc non debeant nocere. Ac rursus cū accusator dicit: Peccator es, merito igitur perpetuo damnaberis. Respondendum est. Meritus sum damnationis maledictionē, sed Christus redemit me à maledictione, dum ipse factus est pro me maledictio. Vides Paulum tradere nobis hoc loco talem scientiam, quæ superat omnes artes, & omnem sapientiam huius seculi.

VT IN GENTES BENEDICTIO
ABRAHAE VENIRET.)

Hic

His uerbis exponit Paulus finem seu fructum eius maledictionis, quæ Christus in se suscepit. Nam permisit ut suspenderetur in ligno, quæ est in lege maledictio horribilissima. Quam ergo ob causam, ad quem finem, & qua utilitate suscepit Christus in se hanc maledictionem? Num suscepit eam ut suum aliquod scelus expiaret? Minime omnium, fuit enim longe omnium innocentissimus. Num suscepit, ut tantum nobis exemplum esset, quo & nos aduersa patienter toleraremus? Reliquit quidem nobis exemplum, ut insequeremur uestigia eius, & aduersa patienter sufferemus, sed præcipua causa, præcipuus finis hic est, ut per ipsum ueniret benedictio Abrahæ in gentes. Nam Abrahæ promissum est diuinitus, In semine tuo benedicentur omnes gentes, hoc est, Benedictio debet uenire super uniuersas gentes per semen Abrahæ. Hoc autem se-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.
men non fuit Isaac. Etsi enim Isaac da-
tus est Abrahamo iuxta promissio-
nem, tamē propter Isaacī personam
non uenit benedictio ad gentes. Sed
semen Abrahæ, per quod uenit be-
nedictio, est Iesus Christus. Ac uenit
benedictio per Christum, non mediā
te benedictione, hoc est, non terrena
maiestate & fœlicitate, sed mediante
maledictione, quam Christus in se su-
scipit. Hoc enim spiritus significauit
rat iam inde ab initio orbis terrę, per
sacrificia, & per afflictiones piorum.
Nā in sacrificijs effundebat sanguis
pecudum, q̄d adumbravit Christum
effusurū sanguinem suum, ut gentes
consequerentur benedictionem. Idē
etiam significauerant Prophetæ, præ-
sertim Esaias cap. liij. Posuit Domi-
nus in eo iniquitatem omnium ho-
strū. Et, Si posuerit animam suam
hostiam pro peccato. Dices autem:
Qualis ergo est hæc benedictio, quā
gentibus cōsecutus est Christus ma-
ledi-

EXPLICAT. IOAN. BREN. 138

ledictione sua: Num est benedictio
corporalis: num est regnum exter-
num, & fœlicitas huius seculi: Sic
somniaut quidem Iudæi, & homines
carnales. Sed Paulus hoc loco diser-
te explicat, qualis sit illa benedictio.
Addit enim: Vt promissionem spiri-
tus acciperemus per fidem. Hæc uer-
ba interpretantur priora, & expo-
nunt quæ sit illa benedictio, quæ ue-
nit per Christum in gentes, & quam
Christus maledictione sua nobis gē-
tibus consecutus est. Non enim est
corporalis & externa benedictio, nō
est terrenum regnum, & carnalis fœ-
licitas; Sunt & hæc dona Dei, & ha-
bēt suam dignitatem in suo genere,
sed nec sunt præcipua, nec summa,
nec optima. Vera autē benedictio,
quæ uenit per Christum ad gentes,
est promissio spiritus, hoc est, pro-
missa bona spiritualia & cœlestia,
non carnalia, non terrena. Quæ ergo
sunt illa bona spiritualia & cœlestia?

R 3

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

Primum est, Remissio peccatorum, & imputatio iusticie, seu acceptatio, Christus enim impetrauit sua maledictione, ut gentes sint Deo gratæ & acceptæ, ac habeant coram Deo remissionem peccatorum propter Christum. Quod quale sit beneficiũ, & qualis benedictio, hi proprie cognoscunt, qui torquentur iudicio dei propter peccata. Secundũ est, Liberatio ex omnibus aduersis, ac morte ipsa. Christus enim impetrauit maledictione sua, ut gentibus nihil noceant queuis aduersa, siue morbus, siue mors. Hęc est maxima omnium consolatio in omnibus afflictionibus. Tertium est, Spiritus sanctus, cuius uirtute possimus ambulare in uocatione Dei, & inuocare Deum ut Patrem. Quartum est, Resurrectio ad uitam & fœlicitatem sempiternam. Hęc sunt, benedictio illa, quam Christus meritus est gentibus sua maledictione. Et hæc epilogo tantũ breuissimmo

mo indicata sunt, quæ si quis explica-
 re uellet, dies eum deficeret. Sed, in-
 quies, si Christus impetrauit omni-
 bus gētibus tantam benedictionem,
 quid est, quòd tot gentes pereunt, et
 non consequuntur hanc benedictio-
 nem Christi? De hac re admonet nos
 Paulus, cū non simpliciter dicit, ut
 promissionem spiritus accipere-
 mus, sed addit, **PER FIDEM.**
 Et si enim Christus, quantum in ip-
 so est, meritus est omnibus & sin-
 gulis gentibus benedictionem, ta-
 men non omnes accipiunt benedi-
 ctionem. Et, ut maiores nostri lo-
 quuntur: Christus passus est pro
 omnibus sufficienter, Sed non effi-
 cienter: hoc est, passio Christi suf-
 ficiens quidem est pro salute om-
 nium populorum, sed non est in o-
 mnibus efficax. Non enim omnes
 accipiunt eam. Nam alij prorsus
 contemnunt Christum, & sunt &
 &oi, Non curant Deum, Non requi-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

runt filium Dei. Tantum curant terrena: Et sunt contemptores religionis. His nihil prodest benedictio Christi, quia non accipiunt eam. Alij sunt superstitiosi & idolatræ, qui etsi uidentur curare Deum, & cupere cœlestem benedictionem, tamen nõ recte contendunt ad eam consequendam, quia sperant se consequi ipsam per opera legis, seu per merita operum suorum, non per mediatorem Christum. Paulus uerò dicit PER FIDEM. Benedictio enim merita per Christum, accipitur tantum per fidem, uidelicet, ut credat in Christum, quòd propter te suscepit maledictionem crucis & mortis. Pereunt igitur omnes *ἄθιοι*, et hypocrite, quia etsi Christi passio per se sufficiens est, tamẽ illi non accipiunt eam, sed contemnunt: hi cupiunt quidem accipere benedictionem, non quærunt autem eam per fidem propter mediatorem Christum, sed per opera, propter

pter merita operum . Et horum hominum plenus est uniuersus mundus . Paucissimi enim sunt , qui propter mediatorem Christū , per fidem ad benedictionem adspirant . Pauci igitur sunt electi , etiamsi multi fuerint uocati .

FRATRES, SECUNDVM HOMINEM DICO, HOMINIS LICET TESTAMENTVM.

Sequitur aliud argumentum , quo probat Paulus , quòd non datur benedictio propter opera legis , seu propter merita operum . Et est ductum à sanctitate seu firmitate Testamentorum . Fratres , inquit , secundum hominem dico , hoc est , adducam nunc argumentum ab humana consuetudine sumptum , quam homines in Testamentis suis obseruant . Nam Testamenta hominum , si fuerint legitima aut legibus approbata , sunt sacrosancta

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

& inuiolata. Multo igitur magis Testamentum Dei est sacrosanctum & inuiolatum, nec quicquam tam potens est, quod possit illud uiolare, aut abrogare. Dominus autem Deus noster condidit Testamentum cum Abrahamo, et semine eius. Et hoc est Testamentum Dei cum Abrahamo, quod promisit Deus, in semine Abrahami benedicendas omnes gentes. Non dicit, in feminibus, Sed tantum in semine, qui est Christus. In nullo enim alio datur nobis benedictio praterquam in Christo Iesu per fidem. Lex autem Mosi data est longe post hoc Testamentum Dei, uidelicet, annos ccccxxx. Non potest igitur fieri, ut lex Mosi uiolet, aut abroget Testamentum Dei: hoc est, fieri non potest, ut mereamur benedictionem propter opera legis Mosaicæ, cum benedictio antea promissa sit gratis per fidem propter Christum. Quod enim datur ex gratia, non uenit ex merito.

to. Hic initio obseruanda erit sacro-
 sancta firmitas Testamentorum.
 Nam Testamentum, quod conditur
 iuxta leges, & confirmatur morte te-
 statoris, diligēter conseruādum est.
 Ad Romanos numerat Paulus *ἀσυν-
 ἔτους*, hoc est, pacta non seruātes, in-
 ter eos, qui dati sunt in reprobā men-
 tem. In horum catalogum etiam per-
 tinent hi, qui uiolant legitima mor-
 tuorum testamenta. Quid igitur di-
 cemus de horum Testamentis, qui
 instituerunt Missas pro peccatis, &
 alia impia sacra? Num & hæc Testa-
 menta seruāda sunt? Nulla certe im-
 pietas unquā seruanda erit, ac ma-
 gis prodest Testamenta prorsus ab-
 rogare, quā impietatē sectari. Sed
 in talibus Testamētis ea omnino san-
 cte seruāda sunt, quæ cum pietate ob-
 seruari possunt, ea autem dimitten-
 da quæ sunt impia. Vouerunt autē
 Testatores his suis institutionibus
 prodesse Ecclesiæ, ac sunt, qui erra-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

uerunt quidem in delectu, non errauerunt autem affectu. Quare error eorum corrigendus est, satisfaciendum autem erit pio affectui, & rectae uoluntati, ut abrogatis impijs sacris, instituantur & conseruentur ea, quae Ecclesiae sunt utilia, & pietatem adiuuant. Itaque hi, qui nunc passim diripiunt facultates Ecclesiasticas, nec conferunt eas ad legitimum usum Ecclesiae, sed uertunt eas in suum priuatum commodum, uere sunt uiolatores Testamentorum, & numerandi inter ἀσωδίτους, in reprobam mentem datos. Deinde diligenter notandus est hic locus Pauli de semine Abrahæ. Interpretatur enim Paulus Semen Abrahæ in hac promissione: In semine tuo benedicentur omnes gentes, de Iesu Christo. Etsi enim Iudæi intelligunt generaliter de tota posteritate Abrahami, tamen nobis est sectandus spiritus Apostolicus, qui in Paulo & Petro interpretatur hoc semen

men de Christo, Acto iij. Nec est aliud semē, in quo possimus ueram benedictionem consequi, præterquam in Christo Iesu. Præterea hoc præcipue consyderandum est, quòd Paulus uocet promissionem Dei, TESTAMENTVM. Hoc enim cognomine significat non solum gratuitam clementiam promissoris, uerumetiam firmissimam certitudinē promissionis. Nihil enim inter humana pacta firmitus censetur Testamento. Cùm igitur Paulus uocat gratuitam promissionem Dei, Testamentum, significat nihil ea posse firmitus excogitari. Ac probe consuluit Dominus saluti nostræ, quòd firmauit eam super certitudinem promissionis seu Euangelij sui. Nam si Deus fundasset eam super nostra merita, tunc nunquam possemus esse de salute nostra certi, Necesse haberemus semper dubitare. Nunc autem, ut certi essemus, fundauit eam super

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

firmitatem suæ promissionis, ut pos-
 semus in iudicio Dei constare. Quæ
 admodum enim, si cui in Testamēto
 legatum esset prædiū, nullo suo me-
 rito, sed tantum favore testatoris, ac-
 resisteretur ei ab aduersario, q̄ nullū
 haberet meritū, nec deberet accipe-
 re legatum, is certe fundaret se iure
 super Testamentum, & fateretur in
 genue, se non quidem merito suo pe-
 tere legatum, petere autem illud iu-
 re & certitudine Testamenti: ita si
 quis nostræ reijcitur in iudicio Dei, q̄
 non debeat accipere hæreditatem re-
 gni cœlestis, quia non sit meritus, is
 ingenue fateatur, se nullum habere
 meritum, sed tamen petere hæredita-
 tem regni, ex firmitate & sanctitate
 Testamenti, in quo propter Christū
 sit ipsi legatum regnum cœlorum,
 ex mera clementia Dei. Huc accedit
 etiam, quòd sicut Paulus argumenta-
 tur à tempore legis datæ, ita possi-
 mus & nos argumentari à tempore
 monasti-

monasticorum ordinum, aduersus
 merita operum. Sicut enim Paulus
 dicit: Deus promisit benedictionem
 suam propter Christum ex miseri-
 cordia, quadringentis & triginta an-
 nis, priusquam lex Mosi data esset,
 Non possumus igitur mereri operi-
 bus legis Mosaicæ benedictionem: i-
 ta possumus & nos dicere, Christus
 passus est pro peccatis nostris, & ex-
 piavit ea, plusquam sexcentis annis
 antequam Monastici ordines insti-
 tuerentur, & hypocritica opera ex-
 cogitarentur. Non possunt igitur ea
 opera expiare peccata nostra, nisi
 fortè diceremus, passionem Christi
 tanto tempore euanuisse. Sed hæc
 sentire maxima esset impietas.

NAM SI EX LEGE EST
 HAEREDITAS.)

Sequitur aliud argumentum ex
 contrarijs, uidelicet, lege & promif-
 sione, seu meritis, & gratia ductum.

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

Et hoc argumentum nō solum expo-
 lit prius illud ab humana Testamen-
 torum consuetudine ductum, uerū
 etiam refutat ea, quæ priori obijci
 possent. Dicit enim quispiam: Et si
 lex Mosi nondum fuit data tempore
 Abrahami, tamen Abraham habuit
 legem naturalem. Itaque iustificatus
 est ex operib, legis naturalis. Faciunt
 enim triplicem legem, uidelicet, legē
 naturalem, legem Mosaicam, & le-
 gem Euangelicam. Et dicunt Patriar-
 chas saluatos esse ex lege naturali, Iu-
 dæos, ex lege Mosi, Christianos au-
 tem ex lege Euangelica. Præter-
 rea, etiamsi Abraham non habuisset
 aliquot præsentia, aut præce-
 dentia merita, cū acciperet pro-
 missionem hæreditatis, tamen Deus
 respexit in ipso sequentia merita, De-
 us uidit ipsum fore iustum & pro-
 bum, ideo promisit ei hæreditatem.
 Hæc & id genus alia solent ab impe-
 tritis, & defensoribus humanorum
 me-

meritorum obijci. Paulus uerò uno hoc argumento omnia illa refutat. Si ex lege, inquit, est hæreditas, non est ex promissioe. Atqui Deus donauit Abrahamæ hereditatē per promissionē. Hic initio obserua hæreditatem dici benedictionem in Christo promissā, & in omnes gentes uulgandam, uidelicet, remissionem peccatorum, imputationem iusticię, liberationem à morte, & eternam fœlicitatem. Unde & Abraham uocatur pater multarum Gentium, & hæres mundi, quod per semen eius uenerit benedictio in totum orbem terræ. Quæritur ergo unde contigerit Abrahamæ illa hæreditas? A Domino Deo, inquires. Recte. Sed qua de causa dedit Deus hanc hereditatem Abrahamæ? Respondeo: Donauit ei per promissionem, ut patet in Gen. xij. Manifestum igitur est, quod non dederit ei hæreditatem propter merita ipsius, sed ex mera gratia & gratuita clementia. Lex enim exigat

IN CAP. III. EPIST. AD GAL:

opera & merita operum, ideoq; pro
 meritis operum hoc loco accipitur.
 Promissio autem uenit ex gratia &
 clementia, ideoq; sumitur pro gratia
 & clementia. Quare, quod Paulus
 dicit, Si ex lege est hæreditas, & c. ha-
 bet hanc sententiã. Si hæreditas cõ-
 tigit Abrahæ propter merita sua, tũc
 non contigit ei gratuito. Meritum e-
 nim & gratia sunt inter se contraria.
 Manifestum autem est, quòd hæredi-
 tas contigerit Abrahæ per promissio-
 nem. Ergo non ex meritis, sed tantũ
 ex gratia, quia promissio uenit ex
 gratia. Idem argumentum est Rom.
 quarto. Si hi qui ad legem pertinent,
 hæredes sunt, inanis facta est fides,
 & irrita facta est promissio. Et cap.
 xi. Quòd si per grãtiam, iam non ex
 operibus, quãdoquidem gratia iam
 non est gratia. Ex his nunc uides re-
 futationem superiorum obiectionũ.
 Si enim hæreditas non est data Abra-
 hæ ex meritis, perspicuum est, quòd
 non

non sit ipsi data nec propter opera legis naturalis, nec propter opera legis Mosaicæ, nec propter opera præcedentia, nec propter opera sequentia. Hæc enim omnia comprehendunt in genere, nomine legis, et meritorū. Ac si nemo iustificatur propter opera legis Mosaicæ, multo minus iustificatur quispiam propter opera legis naturalis, quia lex Mosi est explicatio legis naturalis. Accedit huc, quod falsissimum est, Patriarchas iustificatos esse ex lege naturali, Iudæos ex lege Mosi, Christianos ex lege Evangelica. Nam lex Mosi non est alia lex à lege naturali, nisi quod accommodet legem naturalem, ad politiam gentis Israëliticæ. Decalogus non est noua lex, sed est explicatio ueteris & naturalis legis. Euangelion autem omnino non est lex, quemadmodum nunc de lege loquimur, sed est tantū reuelata prædicatio de Iesu Christo Seruatore nostro, qui Patriarchis

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

promissus fuit. Etsi enim in scriptis
 Euangelicis continentur aliquot le-
 ges, hæ tamen non sunt noua lex, sed
 sunt uetus & naturalis lex, ac expli-
 catio eius, sicut & Prophetæ aliquo-
 ties explicuerunt. Nam, quod ad ius-
 tificationem attinet, una tantum est
 ratio, unus tantum est modus iustifi-
 candi & saluandi, communis Patriar-
 chis, Iudæis, & Christianis. Quicun-
 que enim aut quondam iustificatus
 est, aut nunc iustificatur, huic conti-
 git iusticia, non per legem uel natu-
 re, uel Moisi, uel alterius legislatoris,
 nec propter merita, sed tantum per
 fidem, propter Iesum Christum, qui
 Patriarchis promissus erat, & nunc
 uenit, ac impleuit promissa, quæ de
 aduentu eius extabant. Cæterum,
 Paulus nomine quoque **HÆRE-**
DITATIS haud obscure signifi-
 cat, remissionem peccatorum, iusti-
 ciam & salutem contingere nobis gra-
 tis, ex clemētia Dei, nō ppter merita
 nostra.

nostra. Inter homines enim contingit liberis hæreditas paterna, non ex merito proprio, sed ex iure natiuitatis & legitimæ successionis. Fingamus diuitem parētem mori filio suo adhuc in cunis iacente, & nihil plane præterquam plorare, & hominibus molestus esse sciente. Hic certe filius est hæres omnium paternorum bonorum: Nec quisquam aduersarium dicentem, Hic filius non sit hæres, quia nondum quicquam meritus est, sed adhuc uagit in cunis. Etsi enim nihil est meritus suis operibus, tamen debetur ei hæreditas, quòd sit filius. Sic etiam, quicumq; credunt in Christum, adoptantur in filios Dei. Dedit eis, inquit Ioānes, potestatem filios Dei fieri, his q; credunt in nomen eius. Filij autem accipiunt paternam hæreditatem, non ex merito suo, sed ex ipsa, ut ita dicam, filiatione. Quare pñ credentes in Christum, accipiunt remissionem peccatorum & sa-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

lutem, non quòd meriti sint, aut mereri possint, sed quòd filij Dei sint, ad optati per fidem propter Christum. Postremo, necessarium est, quòd hæc reditas cœlestis donetur nobis per promissionem, & non ex lege, hoc est, detur nobis ex gratia & non propter merita, quia Deus exigit à nobis certam & firmam fidem. Si autem promitteret beneficia sua propter nostra merita, tunc nunquam possemus promissioni Dei firmam adhibere fidem. Merita enim nostra nunquam sunt perfecta & sufficientia. Quare necesse est, ut promissa sint nobis beneficia Dei, gratis, ex mera clementia, quo possimus certam & indubitatam fiduciam de salute nostra, in Christo Iesu concipere.

QVID IGITUR LEX?)

· Priusquam Paulus recitet alia argumenta, quibus probet, aut confirmet, iusticiam contingere per solam fidem

fidem propter Christū, exponit uerum ac spiritualem usum legis. Cū enim hactenus docuerit iusticiā non esse ex lege, ac bonis operibus, ac demonstrauerit Testamentum de promissione iusticiæ in semine Abrahamæ, qui est Christus, longe ante legem conditum fuisse, statim uenit auditori in mentem, si iusticia non est ex lege, nec ex meritis bonorum operū, ad quid ergo prodest lex? ad quid profunt bona opera? Cur tantis miraculis constitit, ut liberaretur Israël ex Aegypto, & daretur lex in deserto? Cur adhuc nobis inculcāt Decalogus, præcipua pars legis? Et si per bona opera nō contingit iusticia, qd frustra desudamus, ut bene operemur? Hanc dubitationem aut objectionem Paulus nunc paucis soluit. Ac de bonis quidem operibus postea plura disseret, in fine huius Epistolæ. Nunc autem tractat de lege, et ostendit quis sit usus legis. *Legis usus quis sit.* Et si enim

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

lex non iustificat per se, tamen non est ideo inutilis, aut damnanda & reijcienda, sed habet alium usum. Panis non iustificat, Lignum non iustificat, Tunica non iustificat, Arare & fodere non iustificat, Et tamen non sunt inutilia, sed habent alium commodum usum. Sic etsi lex non iustificat, tamen alius est commodus legis usus. Ob quam ergo causam lata & data est: Propter transgressiones, inquit, addita est lex Testamento Dei, donec ueniret semen, nimirum, Christus, de quo testatus fuerat Deus Abrahamæ, quòd gentes propter ipsum consecuturæ essent iusticiam & fœlicitatem. Hic significat Paulus duplicem esse usum legis, Alter est politicus seu civilis, Et tunc, cum ait, (Propter transgressiones) subintelligendum est, cohibendas & coërcendas. Nam cùm Israël liberaretur ex Aegypto, instituit Deus in hoc populo politian, qua antè, nimirum, Aegyptio

runt

rum seruirebant, dedit eis leges, instituit Magistratus, dedit eis regionem Canaan, in qua deuictis hostibus dominarentur. In quem ergo usum Deus hæc instituit: num ut hac externa dominatione & politica uita iustificarentur: Nihil minus, sed ut transgressiones cohiberentur, ut publica scelera coërcerentur, & honesta tranquillitas cōseruaretur. Ad quem finem: num, ut hac tranquillitate contenti uitam in ocio transigerent: Minime omnium, sed donec, inquit, ueniret semen, cui promissum erat: hoc est, hæc politica uita idcirco fuit instituta, ut interea temporis cōseruarentur in populo Israël promissiones de Christo ad Abraham & alios Patriarchas dictæ, & publice prædicarentur, ac publicis sacris cōmendarentur, quo homines coram Deo ex fide iusticiam haberent, donec ipse Christus ueniret, ac uulgaret Euangelion suum in totum orbē

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.
terra. Nam ubi sunt seditiones, ubi
scelera manēt impunita, ubi nō sunt
leges & magistratus, ubi non est ho-
neſta uita politica, ibi nullus est lo-
cus ſacrorum, nullus locus concio-
num. Quare, ut cōciones de promiſ-
ſione Chriſti, & ſacra, quæ ipſum ad-
umbrabant, publice conſeruarētur,
neceſſe fuit inſtitui politiam, & le-
ges, quibus coererentur transgreſ-
ſiones & ſcelera, ut in tranquillitate
ſuus eſſet locus ſacrorum de Chri-
ſto, donec reuelaretur. Vides igitur
hoc loco, quòd quicquid beneficio-
rum Iſraelitæ acceperunt à Deo,
hoc acceperint in hunc uſum & fi-
nem, ut conſeruarietur concio de
Chriſto. Deus liberauit eos ex Ae-
gypto, Eduxit eos ſaluos per mare
rubrum, & per deſertum, Dedit eis
māna de cœlo, Introduxit in terram
Canaan, Dedit eis uictoriam ſuper
hoſtes, Dedit eis Reges, & ciuilem
magiſtratum, tantum propter hanc
cauſam,

causam, ut his omnibus seruiret promissioni, seu Euangelio de Christo, hoc est, ut esset populus, in quo conseruaretur Euangelion Christi, donec Christus ipse ueniret. Quod autem de regno & legibus ac magistratibus, imò de tota politia populi Israelitici dicitur, ante aduentum Christi, hoc idem sentiendum est, de omnibus regnis, de omnibus politis in toto orbe terrarum, postquam Christus aduenit, & iussit Euangelion in uniuerso orbe prædicare. Regna enim huius seculi, principatus & politia unà cum legibus suis huc spectant, ut publica honestas & tranquillitas conseruetur. Publica autem tranquillitas in hunc usum à Domino donatur per magistratum & leges, non quòd sufficiat ad ueram foelicitatem, sed ut coercitis publicis transgressionibus, & instituta tranquillitate, maneat suus cursus Euangelio Christi, quo solo

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

homines consequuntur iusticiam & salutem. Quare regna & politia huius seculi non sunt nisi serua Euangelij, & huc praecipue conferendum est studium eorum, ut Euangelion promoueat, De hoc uaticinatus est Esaias cap. lx. Gēs & regnum, quod non seruierit tibi, peribit, & gentes solitudine uastabuntur, Sic & muri & propugnacula urbium, seruire debent Euangelio Christi. Praepostera igitur cura est, Muros instaurare, & interim Euangelion & parochias negligere. Quod de politico regno dicitur, hoc idem intelligendum est de regno œconomico, de domestica familiae administratione. Nam patres familias omnia debent referre ad usum audiendi & conseruandi Euangelij. Liberi educantur, serui coercentur, agri coluntur: In quem finem? ut sit tranquillitas, qua liceat audire Euangelion Christi, & per fidem consequi iusticiam ac salutem. Habes politicum

liticum seu civilem legis, & omnium eorum, quæ ad legem pertinent, usum. Alter usus legis est spiritualis, ac pertinet ad conscientiam. Et tunc, cum dicit Paulus, (Propter transgressiones) subintelligendum est, ostendendas, illustrandas, amplificandas, exaggerandas & agnoscendas in conscientia. Nam in Testamento, quod Deus instituit cum Abrahamo & semine eius, qui est Christus, promisit Deus benedictionem, seu iusticiam & salutem omnibus populis propter Christum. Natura autem humana in tantum est excæcata peccato originali, quod non agnoscit iniusticiam suam, Sed putat se suis viribus posse consequi iusticiam ac salutem, nec indigere Christo. Quod enim Satan dixit ad Evam, Eritis sicut dii, hoc adhuc heret in carne & sanguine hominis, ut natura sua deprauata tribuat sibi aliquam diuinitatem, nec agnoscat se esse Satanæ mancipium, sed

potius existimēt se deum quendam
 esse , qui suis se uirtutibus iuuare
 queat . Data igitur est lex , datus est
 decalogus , ut ostendat nobis pecca-
 tum nostrum , ut illustret peccatum
 in conscientia nostra , ut amplificet
 peccatum , ac breuiter , ut declarat
 nos non esse deos , sed potius Dia-
 bolos , aut diaboli mancipia , & ge-
 hennæ obnoxios . De qua re uide in
 Epistola ad Rom. cap. quarto , & se-
 ptimo . In quem autem finem lex o-
 stēdit nobis peccata , & declarat nos
 diaboli mancipia & num , ut studea-
 mus operibus nos redimere à pecca-
 tis & diabolo & nequaquam , hoc e-
 nim fieri nō potest . Sicut nec Adam
 potuit se perisomatis abscōdere à fa-
 cie Dei . Num , ut desperemus de sa-
 lute nostra , & maneamus mancipia
 Diaboli & Nihil minus , Dicit enim,
 Viuo ego , nolo mortem peccato-
 ris , sed magis ut conuertatur & ui-
 uat . Lex igitur ostendit nobis ma-
 gnitudi-

gnitudinem & gravitatem peccati,
 ac addicit nos Satanæ, ut cogat nos
 Christum inquirere. Donec, inquit,
 ueniret semen cui promissum est,
 hoc est, lex ideo revelat transgressio-
 nes, ut nos ad Christum adigat, nec
 cessat nos damnare, nisi dum ueniat
 Christus, nisi dum accipiamus Chri-
 stum per fidem. Tunc enim non am-
 plius damnat nos lex, sed dimittit
 nos liberos. Vnde & postea ait: Cō-
 clusit scriptura omnia sub pecca-
 tum, ut promissio ex fide Iesu Chri-
 sti daretur credentibus. Hic idem
 est finis suppliciorum, & afflictio-
 num, quibus non uult Deus nos per-
 dere, sed inuitare ad quærendam sa-
 lutem in Christo filio suo, alioqui
 contemptissimo, & prorsus abiecto:

ORDINATA PER ANGELOS IN
 MANV INTERCESSORIS,
 (scilicet MEDIATORIS.)

Audiuimus duplicē usum legis, AI

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

terum civilem, quo continentur homines legibus in publica tranquillitate & honestate, Alterum spirituale, quo per legem reuelantur peccata, & augentur transgressiones ac scelera. Videtur autem imperito res ualde mirabilis, quod cum lex civiliter instituat ad coercendas transgressiones, spiritualiter ualeat ad augendas & cumulandas transgressiones. Sed si probe hanc rem expendas, uidebis hic nihil absurdi fieri, sed hunc legis usum necessarium esse. Primum enim lex seu decalogus (libet enim docendi gratia, decalogum, quæ est præcipua pars legis, pro tota lege sumere) non ita auget peccata, ut noua in homine efficiat, quæ antea non in eo fuerant, sed ideo augere dicitur, quia uetera peccata, antea nobis incognita, & tamen in carne ac sanguine latentia, atque naturaliter inhaerentia, reuelat, & ad cognoscenda ea excitat. Decalogus enim, quod ad ipsum attinet,

attinet, est sanctissimus, & sanctissima opera præcipit, quomodo igitur posset peccata operari? Nos autem sumus prophanissimi, & maxima impietate obruti. Itaque decalogus dicitur augere impietatem, quia ostendit & eruit impietatem, antea latentem & incognitam. Deinde ualde necessarium nobis est, ut Decalogus augeat, seu reuelet in nobis peccatum. Nullus enim arrogans, nullus confidens de sua iusticia, requirit Christum seruatorem, quemadmodum exempla Phariseorum testantur. Omnes autem homines sunt natura sua arrogantes, & de suis uiribus confidentes. Etsi enim inuenis, qui uerbis fateantur se peccatores, & meritos supplicium Dei, tamen non sunt, qui natura sua uere sentiant, se tantos esse peccatores, ut propter peccata sua meriti sint coram Deo, non solum cruces, rotas, gladios, & alia corporalia supplicia, uerum etiam perpe-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

tuum infernum, & sempiternam dā-
 nationem cum omnibus angelis Sa-
 tanæ. Nam quemadmodum ij, qui
 sunt phrenetici aut mentē moti, et si
 tenentur grauiſſimo morbo, tamen
 putant ſe longe omnium ſaniſſimos,
 ac iurarent ſe optime ualere: ita natu-
 ra omnes excæcati ſumus, ut quan-
 tum ad nos attinet, iurarem nos
 non tam malos eſſe, ut iure ſimus
 mancipia Satanæ, & participes æter-
 narum pœnarum. Ac illud tacite ſen-
 tire ſolemus: Non deeſt qui impleat,
 ſed deeſt qui iubeat. Exiſtimāt enim
 ſufficere nobis, ut audiamus legem,
 Reliqua enim ex nobis ipsis præſta-
 re nos poſſe putamus. Sic & Iſraëli-
 tæ dicebant: Cuncta, quę locutus eſt
 Dominus, faciemus. Cū igitur tan-
 ta ſit arrogantia humanæ naturæ, ne-
 ceſſario datus eſt decalogus in hunc
 uſum, nō ut ſignificet nos poſſe per
 opera eius iuſtificari, ſicut hypocrite
 ſentiunt, ſed ut reuelet nobis iniuſti-
 ciam

tiam nostrā, & ostendat nobis, quantā malorum lerna in carne & sanguine nostro hæreat. Id autem fit, si consideremus decalogum, non iuxta explicationem hypocritarū & Phariseorū, sed iuxta interpretationē Christi, Prophetarū & Apostolorū. Itaq; cū docetur aliqua lex ex Decalogo, exempli gratia, Non assumes nomen Domini in uanum, Non occidas, Non fureris, non est cogitandum, Ecce nunc cognoscis quid sit boni faciendum, Ergo facies, & implebis. Sed cogitandum est: Ecce nunc manifestum est, quòd nunquam rectè impleueris legem, nec possis implere. Quid ergo facies: aut quo te uertes? Atq; is est legitimus & spiritualis usus legis. Nam si ex lege didiceris tuam damnationem, tunc mox in Christo ostenditur salus per Euangelion. Cæterum, Paulus hunc spirituales usum legis idcirco proponit, ut & hinc confirmet statum suæ disputa-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

tionis, uidelicet, opera legis non iustificare hominē. Lex enim auget peccata, ergo non aufert peccata, tantum abest ut iustificet. Deinde idem significat ex circumstantijs latae legis seu decalogi. Addit enim: Ordinata per angelos in manu mediatoris. Quomodo decalogus, & alia lex lata sit, manifestum est ex Exodo cap. xix. & alijs capitibus, Et Deut. cap. quinto. Primum enim Deus misit angelos ad Mosen, qui ipsum nomine & mandato Dei eligerent in ducem & legislatorē populi Israelitici. Unde Exod. iij. dicitur: Apparuit angelus Domini in flamma ignis de medio rubi. Deinde Angelus in persona Dei recitauit decalogum in monte Sinai. Recitauit autem eum, non simpliciter, nec humili uoce, sed maximis, & stupendis miraculis, multis ac magnis tonitruis, fulguribus & densissimis nebulis, adeoque tanto horrore & tremore, ut Israelitæ re-
tro-

troceserint , nec potuerint diutius
 tam horribilem uocem ferre, Sed di-
 xerint ad Mosen: Loquere tu nobis,
 & audiemus , Non loquatur nobis
 Dominus, ne forte moriamur . Po-
 stremo, cum Israelitæ nō possent fer-
 re uocem Domini, seu angelorum lo-
 quentium in persona Domini, Mo-
 ses factus est mediator inter Deum
 & Israelitas, & quas leges postea ab
 angelis, nomine Dei loquētibus, ac-
 cepit, eas populo promulgauit. Vn-
 de & Stephanus ait : Hunc Mosen
 Deus Principem & Redemptorem
 miserat per manum angeli, qui appa-
 ruit illi in rubo. Et mox : Hic est , qui
 fuit in congregatione in solitudine
 cum angelo, qui loquebat̃ ei in mon-
 te Sinai. Ac iterum : Accepistis legē
 per dispositiōes angelorum, &c. At-
 que hoc est, quod Paulus dicit: Ordī-
 nata per angelos, in manu mediato-
 ris, qui est Moses . Dicit enim Moses
 Deut. cap. quinto . Ego sequester &

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

medius fui inter Deum & uos in tē-
 pore illo. Sed in quem usum Paulus
 ista in hoc loco commemorat? Non
 exciderunt ei temere, Sed idem his
 uerbis significat, quod antea, uideli-
 cet, opera legis non conferre homini
 iusticiam. Nam si decalogus afferret
 iusticiam, nō dedisset eum Deus per
 angelos, sed per filium suum, quem
 Abrahæ promiserat, Benedictio e-
 nim iusticiæ promissa est per semen
 Abrahæ, non per Angelos. Cū igitur
 Angeli attulerint legem, non fi-
 lius Dei, non semen Abrahæ, perspi-
 cuum est, legem non iustificare. Pre-
 terea, Decalogus datus est maximo
 horrore, ita ut Israelitæ fugerint &
 mirum in modum trepidauerint. Iu-
 sticia autem exhilarat animum, non
 pauefacit. Quare si decalogus attulis-
 set iusticiam, non exterruisset audi-
 tores, sed potius exhilarasset, & re-
 creasset eos. Nunc autem cū tanto
 horrore concusserit ipsos, ut nescier-
 rint,

rint, quo se uertant, manifestum est, decalogum afferre secum, hoc est, reuelare iniusticiam, damnationem, & infernum, minimè autem iusticiam & regnum cœlorum. Adhęc, Lex data est per mediatorem Mosen. Si autem decalogus attulisset iusticiam, & iustificasset populum, tunc non necesse fuisset, ut Moses esset mediator populi. Mediator enim, inquit Paulus, non est unius, (hoc est) Vbi est unitas, & concordia, ibi non est necessarius mediator seu intercessor. Deus autem unus est, hoc est, solus Deus sibi ipsi conuenit, ac sui similis est. Nullus autem hominum Deo similis est: Nec Israelitæ sunt similes Deo (hoc est, iusti) facti per decalogum: Quare necessarius fuit eis mediator, qui audiret uocem Dei per angelos, & afferret ad populum. Itaque mediator ipse, & sequester Moses perspicue indicat, quòd decalogus non attulerit iusticiam. Sed nec

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

is mediator attulit eam: Quare promissit alium mediatorem, uidelicet Iesum Christum. Prophetam, inquit, suscitabit Dominus post me: hoc est, etsi & ego sum mediator uester, tamen non afferro nisi legem, iram, peccata, & infernum. Alius autem mediator ueniet, Christus, qui afferret secum Euangelion, gratiam, iusticiam, & coelum, Hunc AVDITE.

LEX IGITUR NUM EST AD
VERSUS PROMISSIO-
NES DEI)

Cum Paulus supra dixisset legem positam esse propter transgressiones reuelandas, & augendas, & alias dictum esset, Legem occidere, statim uenit homini non omnino stulto in mentem, Legem esse contrariam promissionibus, seu Euangelio Dei, & legem facere irritum Euangelion de semine Abraham. Euangelion enim aufert,

aufert, lex affert peccata. Euangeli-
 on promittit remissionem peccato-
 rum & occultationem, Lex autem
 reuelat & auget peccata. Euangeli-
 on affert gratiam Dei, Lex autem i-
 ram Dei. Euangeliō affert iusticiam:
 Lex autē affert peccata. Euangelion
 consolaf, Lex autem turbat conscien-
 tiam. Euāgelion uiuificat, lex autem
 occidit: breuiter, Euangelion affert
 regnum cœleste, Lex autem affert
 infernum. Hæc certe sunt pugnan-
 tia. Quid ergo dicemus? num Deus
 ipse, qui & Euangelion dedit Abra-
 hæ, & legē Israelitis, secum pugnat?
 num Lex euacuat Euāgelion? Hanc
 quæstionem seu obiectionem expli-
 cat nunc Paulus, & docet, quòd etsi
 lōge aliud est effectus legis quàm E-
 uangelij, tamen lex intantum non
 abolet promissionem Euangelij, ut
 potius ad consequendas res Euange-
 lio promissas plurimū prosit. Quin
 potius, si iustificaremur ex lege & o-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

βιάσιν,
Violationem
uocant Rhe-
tores.

peribus eius, tunc promissio seu Eu-
angelion ad Abraham dictum mul-
to magis fieret irritum, quàm quòd
lex auget peccata & occidit. Si, in-
quit, data esset lex quæ uiuificaret,
uere ex lege esset iusticia, hoc est, p-
missio ad Abrahamum dicta fieret ir-
rita & uana, si lex posset conferre iu-
sticiam & uitam. Dictum enim est
ad Abrahamum, In semine tuo bene-
dicentur omnes gentes. In hoc Euan-
gelio promissus est Christus, qui affe-
rat benedictionem, quæ est, remissio
peccatorum, fauor & gratia Dei, iu-
sticia coram Deo, liberatio ab omni-
bus afflictionibus, cōseruatio in mor-
te, resurrectio à morte, & sempiter-
na foelicitas. Et hoc Euangelion ad-
nunciatum est ccccxxx. annis, ante-
quàm lex ferretur. Nunc, si lex af-
ferret benedictionem, hoc est, re-
missionem peccatorum, iusticiam,
consolationem conscientia, & ui-
tam aeternā, tunc perspicuum esset,
quòd

quòd aboleret promissionem prius ad Abrahamum dictam, & faceret irritum Euangelion. Non potest autem fieri, ut Testamentum Dei, quod est promissio eius, fiat irritum. Quare fieri non potest, ut lex uiuifcet, ac conferat iusticiam. Idem testatur etiam uniuscuiusq; experientia in conscientia sua. Cùm enim docetur Decalogus, & explicatur lex, tunc conscientia, quo magis intelligit sententiam & mentem legis, eo magis fit formidolosa, timet mortem, & horret ad iudicium Dei. Timor autem & horror, non sunt uitæ, sed mortis nunciij. Lex igitur non uiuificat, non consolatur conscientiam, nec confert iusticiam. Quod autem de lege diuina dicitur, hoc multo magis sentiendum est de humanis constitutionibus, de regulis & ordinibus monasticis. Quid ergo facit lex diuina? Concluserit, inquit, scriptura omnia sub peccatum, ut

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

promissio ex fide Iesu Christi datur
 tur credentibus. Hæc est una è prin-
 cipalibus gnomis totius scripturæ:
 Et Paulus dissoluit hoc dicto obie-
 ctionem illam, qua dictum est, legē
 uideri aduersus promissioēs. Quare
 diligēter est obseruādum, principio,
 Paulus non iam de sola lege loquit,
 sed de tota scriptura. Scriptura, inqt,
 conclusit omnia sub peccatum; Sunt
 enim præcipue duæ partes scriptu-
 ræ, Altera est lex, altera Euangelion.
 Etsi autem lex præcipue concludit
 omnia sub peccatum, tamen hoc fa-
 cit etiam Euangelion. Cū enim ad
 Adam diceretur Euāgelion, Semen
 mulieris conteret caput serpētis, per-
 spicue significatum est, homines esse
 in potestate Satanae, & peccato ob-
 noxios. Est igitur bona argumenta-
 tio: Semen mulieris conteret caput
 serpentis, ergo omnes homines sunt
 peccatores. Item ad Abrahamum di-
 ctum est Euangelion; In femine tuo
 be-

benedicentur omnes gentes. Ex hoc
 statim sequitur, Ergo omnes homi-
 nes sunt peccatores, & maledicti. I-
 dem sentiendum et dicendum est de
 omnibus promissionibus, quæ de
 Christo dictæ sunt. Quare nõ solum
 Decalogus, sed etiam Euangelion ar-
 guit nos peccatores. Itaque tota scri-
 ptura ostendit nobis peccata nostra,
 & docet, quòd non simus ex nostris
 operibus iusti. Deinde Paulus nõ di-
 cit, Conclufit omnes homines, sed ac-
 cipit generalius uerbum, Conclufit
 OMNIA, uidelicet, non omnes tã-
 tum homines, sed etiam omnia alia.
 Nam propter hominis peccatum, o-
 mnis creatura subiecta est uanitatĩ.
 Et propter hominem, introijt pecca-
 tum in mundum. Omnia, quæ subie-
 cta fuerunt homini, defecerunt à
 Deo, & excusserunt iugum obedi-
 tiæ. Bestiæ terræ, pisces maris, uola-
 tilia cœli, fuerunt data in potestatem
 hominis, ac si homo cõstitisset in sua

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

iusticia & obedientia, tunc & cætera omnia animalia fuissent homini obsequentia. Nunc autem, quia homo peccauit, excusserunt omnia alia iugum suum. Leo nō obsequitur homini, nec lupo, nec aues, nec alia, sed potius inferunt aliquoties homini damnum. Quare etiam hæc animalium inobedientia et ferocitas, admonere nos debet peccati nostri. Vide nunc mihi sortem humanæ conditionis. Quocumq; enim homo respexerit, siue in scripturâ, siue in creaturâ, tunc inuenit testimonia peccati sui. Si recenset Decalogum, aut alias leges, uidet suum peccatum. Si considerat bestias, uolatilia, & pisces, uidet suum peccatum. Vbi autem inuenit & agnoscitur peccatum, ibi certissimus est interitus, & perpetua damnatio. Peccatū enim secum affert interitum & damnationem. Quo igitur nos uertemus? Hic nobis considerandus est summus & principalis status

status scripturæ, concludentis nos
sub peccatum. Addit enim Paulus:
Ut promissio ex fide Iesu Christi da-
retur credentibus: hoc est, Cùm
scriptura concludit omnia sub pec-
catum, non hoc uult, ut homines
in peccato maneant, & propter pec-
catum perpetuo pereant, sed ut a-
gnito peccato inuitentur ad inqui-
rendum Christum, & accipiant in
Christo per fidem eam benedictio-
nem, quæ promissa est Abrahamæ.
Quare, cùm lex ostendit & auget
peccatum, non pugnat cum promif-
sione, sed adiuuat potius, ut homi-
nes, agnitis peccatis, accipiant ea per
fidem, quæ in promissione Christi
continentur. Hic est obseruabilis
& memorabilis locus, Reuelat e-
nim nobis omnes secretissimas &
absconditissimas cogitationes Dei
in operibus suis. Nam, si Deus per-
mittit, ut Lex reuelet nobis pec-
cata, quibus uideamus interitum

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.
nostrum in conscientia, quid, obse-
cro, cogitat? Non certe cogitat interi-
tum nostrum, sed salutē. Vult enim,
ut agnitis peccatis, quæramus in
Christo iusticiam per fidem. Item, si
Deus permittit, ut bestia nobis noc-
ceant, & sint nobis inobedientes, ac
permittit, ut alia afflictiones nobis
accidant, quid, obsecro, cogitat? num
ut pereamus? Minime, sed ut serue-
mur, ut afflictione excitati, quæra-
mus in Christo filio suo conseruatio-
nem. Ac postremo, Deus permittit
ut concutiamur horrore inferni, &
moriāmur, quid ergo cogitat? nō co-
gitat damnationem & perpetuam
mortem, sed cogitat uitam & cœlū.
Habes ergo, quomodo cognoscan-
tur absconditæ cogitationes Dei er-
ga nos, ex hoc dicto, Concluserit scri-
ptura omnia sub peccatum, ut pro-
missio, &c. Idem aliās dicit Paulus:
Concluserit Deus omnes sub incredu-
litate, ut omnium misereretur. Idē
pro-

propemodum uult & hoc dictum
Ezechielis: *Viuo ego, dicit Domi-
nus, nolo mortem impij, sed magis
ut conuertatur & uiuat.*

CAETERVM, ANTEQVAM
VENISSET FIDES)

Pergit Paulus explicare usum le-
gis, & quod nunc dicit, est expolitio
prioris. Tribuit autem legi duo me-
morabilia epitheta, quibus perspi-
cuae significatur, qualis sit usus legis.
Vocat enim legem, *Carcerē, & Pæ-
dagogum.* Ac de carcere quidem sic
ait, *Antequam uenisset fides, custo-
diebamur sub lege, conclusi in eam
fidem, quæ erat reuelanda: hoc est,
Lex data est, ut esset Carcer, quo ho-
mines nocentes aliquandiu conclu-
derent, & captiui detinerent.* Lex au-
tē carcer est, primum politicè & pu-
blicè: quia politica Mosis idcirco insti-
tuta fuit, ut esset gens, in qua conser-
uarentur sacra et promissiones de Chri-

sto, donec reuelaretur. Antequam,
 inquit, uenisset fides, hoc est, prius
 quam uenisset Christus, & prædica-
 retur Euangelion de fide in Christū,
 custodiebamur uelut excubijs, sub
 lege, tanquam in carcere, donec re-
 uelaretur Christus. Cogitandum e-
 nim est, quòd decalogus, & aliæ le-
 ges, sint ueluti carcer: Decreta autē
 de pœnis & supplicijs, quæ sunt legi-
 bus addita, sunt ueluti excubiæ, qui-
 bus captiui detinentur, ne effugiant.
 Sic circūcisio, carcer est. Et quod ad-
 ditur, Masculus cuius caro non fue-
 rit circūcisa, delebitur anima eius de
 populo, pro excubijs habendum est.
 Sic carcer est, Caue ne offeras holo-
 causta tua in omni loco, quem uide-
 ris. Excubiæ sunt, Homo si occiderit
 bouem, & non obtulerit ad ostium
 tabernaculi oblationem Domino,
 sanguinis reus erit, quasi si sangui-
 nē fuderit, sic peribit de medio po-
 puli sui, Leuitici, xvij. Sic dicendum
 etiam

EXPLICAT. IOAN. BRENT. 144

etiam erit de moralibus. Carcer est,
Non occidas, Excubiæ sunt, Qui oc-
ciderit hominem morte moriatur.
Ac carcer quidem moralium legū,
& excubiæ earum, quæ sunt decre-
ta de supplicijs, ac pertinent ad leges
iudiciales, semper sunt mundo neces-
saria, per duraueruntq; etiam post re-
uelatum Euangelion inter omnes gē-
tes, ut contineatur publica tranquil-
litas, quo Euangelion habeat suum
cursum: carcer autem legum cerimo-
nialium, et genera suppliciorum, quæ
in lege Mosi instituta fuere, abroga-
ta & sublata sunt, postquam Euange-
lion sparsum est in totum orbem ter-
ræ. Deinde lex dicitur Carcer spiri-
tualiter & priuatim, quia in hoc est
data, ut per legem reuelentur unicuique
que priuatim in conscientia peccata
sua, & cōiiciatur in captiuitatem ma-
ledictionis, mortis, & perpetuæ dā-
nationis. Nam quicumq; uere cogno-
scit se peccasse aduersus Deum, is ne-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

cesse habet concludi propter peccatum, ac ueluti captiuari in maledictionem, mortem, & sempiternum interitum. Mors enim stipēdium est peccati. Lex autem reuelat peccatum, et reuelando peccatum, concludit peccatorem in æterna supplicia. Lex igitur spiritualis uniuscuiusque carcer est, quo detineatur captiuus. Quamdiu autem, & quousq̃: Hic certe diligenter considerandum est, qualis carcer sit lex. Non enim est talis carcer, qualem habet ciuilis magistratus, et carnifex. Nam ciuilis magistratus conijcit furem aut latronem in carcerē suum, nō ob hanc causam, ut latro adigatur ad petendam ueniam & misericordiam, sed ut suo tempore producaturn ad crucem, ad rotam & gladium. Etsi enim latro imploratur eam, sed necesse habet ultimum ferre supplicium. Similiter, si quem latronem uinxerit Carnifex, non idcirco

circo uinxit eum, ut cogat ipsum cō-
 fugere ad clementiam iudicis, sed ut
 cogat ipsum sufferre supplicium gla-
 dij, quod iussu magistratus illaturus
 sit. Lex autem longe alius est Car-
 cer, & multo aliud uinculum. Sic e-
 nim dicit Paulus: Antequam uenisset
 fides, custodiebamur sub lege, cō-
 clusi in eam fidem, quæ erat reuelan-
 da: hoc est, Lex, carcer noster est, nō
 autem talis, qui detineat nos ad mor-
 tem & æternum interitum, sed qui
 concludat nos captiuos, ut cogat
 ad eam fidem, quæ est in Christum
 Iesum, tunc quidem reuelandum,
 nunc autem reuelatum, & ut per
 Christum consequamur salutem.
 Antequam enim uenisset fides, hoc
 est, priusquam cognitus est Chri-
 stus per fidem, lex tenet nos capti-
 uos, ostendit nobis peccata, & pro-
 pter peccata iudicat nos reos mor-
 tis ac æternæ damnationis. Non gras-
 satur autem in nos hac captiuitate

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

& iudicio propter hanc causam, ut
 in aeternum pereamus, & sicut latro
 ē carcere ad extremum supplicium
 educi solet, Sic nos per legem ad in-
 fernum, in ipso semper mansuri, per-
 ducamur. Nihil certe minus. Sed cō-
 cludit nos hac captiuitate, in eam fi-
 dem, quæ erat reuelanda, hoc est, ut
 sensu huius captiuitatis adigamur ad
 quærendum Christum, & in ipsum
 credendum, quo seruemur & salutē
 cōsequamur. Nihil autem nobis ma-
 gis necessarium est, quàm ut hunc le-
 gis ac diuinæ uoluntatis per legem
 manifestatē finem & propositum re-
 cte intelligamus. In huius enim rei
 cognitione & usu fit discrimen pio-
 rum, & impiorum, ac eorum, qui &
 seruantur, & pereunt. Adam & fili-
 us eius Cain, coniecti sunt uterq; in
 carcerem legis propter peccata sua,
 Sed Adam euasit, quia intellexit se
 captiuum factum, in eam fidem, quæ
 erat reuelanda, hoc est, ut concipe-
 ret

ret fidem de semine mulieris, seu de Christo, qui erat uenturus. Cain autem non euasit, sed desperauit & perijt, dicens, Maior est iniquitas mea, quia non intellexit hunc legis seu captiuitatis finem, quem tradit Euangelion seu promissio Dei. Idem dicendum erit de Dauide, & Saule. Vterque grauissime peccauit, & coniectus fuit uterque in captiuitatem legis. Hic autem perijt, quia non intellexit uerum & legitimum finem captiuitatis, nec inquisiuit Christum per fidem, ille autem seruatus est. Sic sentiendum est de Petro & Iuda, &c. Sed ut rectius intelligamus hunc finem carceris legis, tribuit Paulus aliud epitheton legi, & uocat legem, Pædagogum. Lex, inquit, pædagogus noster fuit ad Christum, ut ex fide iustificaremur. Diuersa sunt Pædagogus & Carnifex. Nam carnifex uincit captiuos, ut afficiat eos ultimo supplicio; Pædagogus autem ca-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

stigmat puerum uirga, non ut occidat sicut carnifex, sed ut cogat eum ad disciplinam & honestatem, quo consequatur paternam hæreditatem, aut euadat in præclarum uirum. Sic & lex non est carnifex, sed pædagogus. Quemadmodum autem de carcere diximus, quòd lex sit carcer tam politicè, quàm spiritualiter, ita etiam lex est pædagogus tã politicè quàm spiritualiter. Politicè cohibuit Israëlitas publica disciplina ad conseruandam honestatem et tranquillitatem, ut conseruarentur promissiones de Christo, donec ueniret. Spiritualiter autem affligit conscientias uirga horroris mortis & inferni, non ut perdat, sed ad Christum, inquit, ut ex fide iustificaremur.

AT POSTQVAM VENIT FIDES,
NON AMPLIUS SVB.)

Quid ergo, inquires? Non sumus
amplius sub pædagogia legis diuine,
postq̃

postquam uenit fides, seu reuelatum est Euangelion: Licebit igitur nobis impudenter uiuere, quemadmodum adolentes remoto pædagogo solent: Nihil certe minus. Quod enim aliquoties diximus, hoc etiam nunc est obseruandum, uidelicet, Omnino nobis sentiendum esse, quòd scriptura sacra nullo modo abalienet & abstrahat nos à faciendis operibus uerè bonis, sed multo magis in hoc ponat studium suum, ut excitet nos ad bona opera facienda. Quare, si eiusmodi sententia in scriptura nobis occurrat, quæ uideatur bona opera prohibere, aut nos à bonis operibus faciendis absterrere, sentiendum est, quòd nos non recte eam intelligamus, ideoq; danda opera, ut uerum eius sensum percipiamus. Itaq; cum Paulus dicit, Postquam uenit fides, non amplius sumus sub pædagogo, non docet impudentiam, & licentiam uiuendi, sed exponit ueram Chri

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

stianisimam rationem. Postquam enim
 uenit Christus, & reuelatum ac di-
 uulgatum est Euangelion in uniuersum
 mundum, non sumus amplius
 sub pædagogia legis, tam politicè, &
 spiritualiter. Politicè, quia nec Leuiti-
 cis & ceremonialibus nec iudicialibus
 ordinationibus politicæ Mosaicæ ob-
 ligamur, sed licebit nobis uitam age-
 re iuxta uniuscuiusque reipub. leges,
 quæ recta ratione institutæ sunt. Pre-
 terea obligamur legibus moralibus
 faciendis, quæ compendio compre-
 henduntur in decalogo. Obligamur
 autem his, non quia Moses tradidit,
 & Israëlita uisi sunt, sed quia sunt na-
 turales leges, quas Euangelion non
 abrogat, sed potius affert spiritum fa-
 ciendi eas, iuxta modum in hac car-
 ne possibilem. Spiritualiter autem
 non sumus amplius sub pædagogia
 legis Mosaicæ, primum, quia lex Mo-
 si exigit à nobis bona opera, ut me-
 reamur his regnum cœlestis. Euan-
 gelion

EXPLICAT. IOAN. BREN. 40

gelion autem uidens nostra bona opera esse imperfecta, offert nobis gratis regnum cœleste, sine meritis operum, tantum per fidem propter Iesum Christum. Quare cùm exiguntur à nobis, nō dico, bona opera, quæ certe facienda sunt, sed bonorum operum merita, tunc respondendum est, Non sumus amplius sub lege, sed sub fide, hoc est, sumus Euangelici, et accipimus regnum cœleste gratis propter Christum. Deinde, Lex ostēdit nobis peccatum, & facit ex nobis maximos peccatores. Fides autem, seu Christus, & Euangelion eius auferunt remissionem peccatorum, & pronūciāt nos iustos propter Christum. Cùm igitur turbamur in conscientia, propter peccata, tunc dicendum est, Non sumus amplius sub pedagogo: Etsi enim agnoscimus peccatum in nobis hærere, tamen nō sumus amplius peccatores corā Deo, quia sumus sub fide, sumus fideles,

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

sumus Euangelici, sumus Christiani,
 qui habent remissionem peccatorum,
 & iusticiam propter Christum. Præ-
 terea pædagogus, lex, pronunciat
 nos propter peccatum reos maledi-
 ctionis, mortis & inferni. Fides autē,
 seu Christus & Euāgelion eius, quia
 absoluunt nos à peccato, liberant eti-
 am nos maledictione, morte & infer-
 no, & afferunt propter iusticiā Chri-
 sti benedictionem, uitam & cælum.
 Quare, cū affligimur aduersis, &
 obruimur morte ac horrore inferni,
 tunc dicendum est: Non sumus am-
 plius sub pædagogo seu lege, Et ad-
 uersa non possunt nobis nocere:
 mors non potest nos perdere: Infer-
 ni horrores non possunt nos in con-
 demnatione detinere, quia sumus fi-
 deles, sumus Euāgelici, sumus Chri-
 stiani. Cū pædagogus uult nos ca-
 ptiuos conijcere in carcerem mor-
 tis & inferni, alleganda est præroga-
 tiua fidelium, Christianorum, seu E-
 uan-

uangelicorum: Sicut quondam capti
ui allegabant prærogatiuam ciuium
Romanorum, ut habes in Actis de
Paulo. Quare, quod Paulus dicit,
Postquam uenit fides, nō sumus am-
plius sub pædagogo, eiusmodi do-
ctrina est, qua possimus reportare
uictoriam à morte & inferno, ac con-
sequi uitam & regnum cœleste. Sed
unde fit, quòd nō simus amplius sub
pædagogo? Sequitur:

OMNES ENIM FILII DEI
ESTIS PER FIDEM IN
CHRISTO IESV.)

Hoc est, Non estis amplius infan-
tes & pueri, qui indigēt pædagogis,
sed estis nunc adulti filij Dei, & per-
uenistis ad eam ætatem, qua hæredi-
tas cœlestis uestræ ipsorum admini-
strationi commissa est. Legitimum
& ordinarium tempus est, quo libe-
ri continentur sub pædagogo & tu-
toribus. Postquam autem tempus il-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

Iud pertransierit, tunc relinquuntur
 suo arbitrio, de qua re Paulus postea
 pluribus tractabit. Sic & legis tem-
 pus fuit tēpus pædagogicę, & tutorę.
 Postquã autem uenit Christus, ue-
 nit etiam tempus adultę ætatis. Ita-
 que Christianus non est amplius sub
 pædago & tutore, quia est iam a-
 dultus filius Dei. Quomodo autem
 factus est filius Dei: PER FIDEM,
 inquit, in Christo Iesu: quia Christus
 est naturalis filius Dei, impetrauit
 autē passione & morte sua, ut quot-
 quot in ipsum credunt, adoptentur
 propter ipsum in filios Dei adopti-
 uos, Ioannis i. Dedit potestatem fili-
 os Dei fieri. Quanta autem sit maie-
 stas esse filium Dei, & quanta secum
 bona afferat, humana mens non sa-
 tis cogitare potest. Non enim in cor
 hominis ascendit, nec oculus uidit,
 quæ Deus preparauit diligētibus se.

NAM QVICVNQVE BAPTISATI
 ESTIS, CHRISTVM.)

Supra

Supra dixit Paulus, quòd omnes, qui credunt in Christū, fiant filij Dei per fidem, ideoq; sint liberi à pædagogia legis, non ut nihil boni facere debeant, sed partim, quòd in aliena rep. non necesse habeant iuxta politica & cerimonialia iura legis Mosai- cæ uiuere: partim quòd accusatio legis de peccato, & maledictione, de morte & inferno, nihil amplius iuris habeat in ipsos. Posset autem quispi- am dicere, Num indiscriminatim om- nes, quales quales sint, siue Iudæi, si- ue Græci, siue serui, siue domini, fiūt filij Dei per fidem in Christum? Et quo modo, aut quo mysterio ac sa- cramēto Deus adoptat nos in filios? In ciuilibus enim adoptionibus suæ sunt cerimonialia, sua sunt sacramen- ta, quibus adoptio peragitur & con- firmatur. Quod ergo illud sacramen- tum est, quo quis certificatur & con- firmatur in conscientia sua, se esse ad- optatum in filium Dei, propter Chri-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

stum: Ad hoc respondet nunc Paulus. Ac initio, neminem excipit ab adoptione, si modo in Christum credat, **QVICVNQVE**, inquit, siue ille sit Iudeus, siue Ethnicus, siue liber, siue seruus, siue masculus, siue foemina, siue magistratus, siue subditus. Deus enim non est respector personarum: Omnis, omnis, inquā, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Deinde addit sacramētum, quo fieri solet ex diuina institutione adoptio. Quicumq; inquit, baptisati estis, Christum induistis. Habes paucis uerbis eximiam, & obseruatione dignissimam descriptionem maiestatis & dignitatis Sacramenti baptismi. Baptismus enim sacramentum illud est, quo qui baptisatur, induitur Christo Domino nostro. Videamus ergo quis sit Christus, & quale sit indumentum, ut cognoscamus, quanta beneficia nobis per baptismum contingant. Christus enim est filius Dei:
Christus

ma
dig
nitatis.

Christus item est perfecte iustus: Christus est hæres Dei, ac Dominus regni cœlorum. En, tale indumentum est Christus. Quare qui baptifatur, is, quia induitur Christo, per baptismum, fit etiam per baptismum filius Dei, consequitur in Christo perfectam iusticiam, nō quōd habeat eam in carne sua, sed quōd imputetur ipsi iusticia Christi, fit & hæres Dei, ac Dominus regni cœlorum. Quid potest de baptifimo præclarius dici: Idē habes ad Titum cap. iij. Secundum misericordiam suam saluos non fecit per lauacrum regenerationis ac renouatiōis spiritus sancti. Baptifimus igitur non est tantum signum, quo Christianus à Iudæo aut Turca extrinsecus discernitur, sed quo consecramur coram Deo in cœlestia bona, adeoq; quo induimur Iesu Christo Domino nostro, & quo ita incorporamur ipsi, ut fiamus participes omnium bonorum eius. Dicimur eti-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

am Christū induere, cū imitamur
 uirtutes eius. Sicut Paulus ad Rom.
 decimotertio ait: Induamini Domi-
 num Iesum Christum, hoc est, Imita-
 mini uirtutes Christi: sed nisi prius
 induas eū regeneratione, quæ fit per
 fidem sacramento baptismi, non por-
 tes eum induere imitatione. Quid er-
 go: inquit, Num omnes baptisati
 habent Christum, & iusticiam: quo-
 modo igitur tam multi baptisati sunt
 impij: quomodo multi, adeoq; innu-
 meri ex baptisatis pereunt, & dam-
 nantur: Hic obseruandum erit, Pau-
 lum loqui nō de uitijs hominum uel
 abutentium baptismō, uel non recte
 accipientium baptismū, sed de ipsius
 baptismi uera ratione, & de recto
 usu eius. Suffraganei, quos ita uocā-
 runt, episcoporum baptisauerunt ali-
 quoties Campanas, magno appara-
 tu, adhibitis etiam testibus, ac impo-
 sito Campanæ proprio nomine. Nun-
 quid ergo Campanæ induerūt Chri-
 stum?

stum: Minime omnium. Hęc enim actio Suffraganeorum non fuit baptismus, sed fuit abusus, & summa contumelia in baptismum, ac etiam blasphemia in Christum baptismi institutorem. Et si nihil aliud impietatis à Papisticis episcopis designatum esset, tamen hæc una contumelia baptismi satis iusta causa est, cur eos deseramus. In historia, quam uocant Tripartitam, describitur Iudæus quidam impostor, qui ficto Christianismo, crebro suscipiebat baptismum, ut hoc astu emungeret pecuniam. Itaque cùm iam aliquoties in conuentibus hereticorum esset baptifatus, uoluit etiam baptismum accipere ab his, qui orthodoxam tenebāt fidem, sed cùm fons baptismi præparatus esset, aqua euanuit subito, idēq; semel & iterum. Qua ex re impostura Iudæi deprehensa est. Hic Iudæus non induit Christum, quia etsi minister recte baptifauit, tamen ipse non sus-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

cepit baptismū. Quale esset, Si quis minister insciens publico matrimonio coniūgeret & consecraret, duos uiros aut duas mulieres, aut fratrem & sororem. Hæc consecratio, etsi, quod ad ministrum attinet, non est nulla, tamen quod ad has personas attinet, prorsus nulla est ipsis, quia non sunt capaces legitimi inter se cōiugij: sic etiam, quod ad ministerium attinet, baptismus uerus est baptismus, si administratur iuxta ordinationem Christi, sed impostor non accipit fructum huius baptismi. Quid autem dicemus de his, qui initio recte acceperunt baptismum, ut nunc infantes accipiunt, & uerè induti sunt Christo, postea autem abijciunt Christum propter peccata: num & illi retinēt baptismum? aut si resipuerint, debent ne iterum baptisari? Respondeo, Paulus ad Rom. scribens, Deus, inquit, est uerax, omnis autē homo mendax. Et, Incredulitas impiorum,

piorum non facit irritam fidem Dei. Quare, etsi quispiam amittit Christum per peccata, tamen pactum Dei in baptismo cum baptisato in initum manet firmum, quantum quidem ad ipsum Deum attinet, & non requiritur, ut qui peccauerit, iterum baptiset, sed tantum requiritur, ut resipiscat, ac redeat per poenitentiam ad Christum. Nam quemadmodum si nuptiae semel confirmatae sunt publica promulgatione & benedictione in Ecclesia, non est necessarium, ut iterum instituatur publica benedictio, etiamsi coniuges aliquoties inter se ita dissentiunt, ut alter ab altero fugiat, ac postea iterum reconcilientur: Nam si reconciliantur, redeunt ad ius benedictionis semel factae: ita, Si quis abicit Christum post acceptum baptismum, & resipiscit, tunc redit ad ius prioris baptismi, nec debet iterum baptisari. Apud Hierem. cap. iij. dicitur: Si dimiserit uir uxorem suam,

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

& recedens ab eo duxerit uirum alterum, nunquid reuertetur ad eum ultra: nunquid non polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & suscipiam te. Vides pactum Dei firmum manere, etiamsi nos recesserimus: Et hoc tantum quaeritur, ut nos redeamus seu resipiscamus.

NON EST IVDÆVS NE
QVAE GRÆCVS.)

Ostendit Paulus baptismum esse Sacramentum, quo Christus tanquam uestimentum induitur. Ostendimus & nos, quale sit uestimentum, ac ornamentum, Christus. Nunc autem exponit Paulus, quam formam, quam speciem, hoc uestimētum afferat homini baptisato. Vulgo dicitur, uestis facit uirum. Cū igitur Christus fiat uestimentum accipiēti baptismum, uideamus, quam uel autoritatem,
uel

uel dignitatem, uel speciem homini
 afferat. Non est, inquit, Iudæus, neque
 Græcus, non est seruus, neque liber:
 hoc est, Qui baptifatur, exiit om-
 nibus alijs formis, quas habet in hoc
 seculo, & induitur una forma, quæ
 uocatur Christus. Iudæus, qui bapti-
 fatur, non habet amplius formam Iu-
 dæi, sed habet formam Christi, quo
 indutus est. Ethnicus nō amplius ha-
 bet formam Ethnicī, sed habet for-
 mam Christi, qui factus est uestimen-
 tum eius. Obseruandum autem est
 initio, quōd Paulus hoc loco non lo-
 quatur de formis hominum, quales
 apparent in humano iudicio, nec sen-
 tiat, nulla debere esse personarum
 & statuum discrimina in politica ui-
 ta. Nam in politia necessarię sunt ex-
 ternæ ordinationes, & personarū di-
 stinctiones, quo cōseruetur tranquil-
 litas & honestas. Quādiu enim hoc
 seculum steterit, alius certe erit pa-
 ter, alius filius, alius dominus, alius

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

seruus, alius uir, alia mulier. Nec debet, ac ne potest quidem, alicubi hæc ordinatio inuerti. Male agitur cum ea familia, in qua dominus est seruus, & seruus dominus: Male agitur cum eo coniugio, in quo uir est mulier, & mulier, uir. Quare Paulus nõ abrogat hoc loco ciuiles ordinationes, nec loquitur de ea specie, quam quis habet coram humano iudicio, sed loquitur de specie ac forma, quam unusquisque consequitur per baptismum, coram diuino iudicio. Nam cum in baptismo induamur Christo, manet quidem uetus nostra forma coram humano iudicio, (uir enim manet uir, mulier manet mulier, dominus manet dominus, seruus manet seruus, infans manet infans) Sed coram diuino iudicio consequimur aliam speciem, quæ talis est, quale est indumentum nostrum, quod est Christus. Videamus ergo formarum in hoc seculo genera & discrimina

discrimina, ut cognoscamus, quomodo ihs in baptismo exutis, consequamur formam Christi. NON EST, inquit, Iudæus. In hoc seculo Iudæus talem habet formam, quod est iuxta legem circumcissus, & habet multa bona opera, quæ fecit iuxta legem, quibus uidetur meritis esse iusticiam & uitam æternam. Hæc est species Iudæi in hoc seculo. Postquam autem baptifatur in Christum, tunc exuitur coram Deo hac specie, & ornatur alia, iuxta uestimentum Christi, Induitur enim Christo. Itaque Iudæus nunc non habet coram Deo, quod gloriatur de circumcissione, de bonorum suorum meritis, Sed quia indutus est Christo, iudicatur iustus gratis propter Christum.

NON EST GRAECVS.

Græcus est Ethnicus, Et is habet talem speciem, quod sit sapiens quidem humana prudentia, Sed est in-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.
circuncisus & idolatra. Postquam au-
tem baptisatur in Christum, tunc ex-
uta hac forma, apparet coram Deo,
prout est uestimentum eius, quod
est Christus. Itaq; non habet, quod
glorietur de sua sapientia, quia iam
Christus est sapientia eius. Nec ha-
bet, quod diffidat aut desperet, pro-
pter præpucium suum, & propter
idololatriã, quam sectatus est, quia
Deus non respicit amplius præpuci-
um, aut præteritam idololatriam, sed
respicit Christum filium suum, quo
uidet Ethnicum indutum.

NON EST SERVVS.

Servus habet in hoc seculo mise-
ram speciem. Est enim alienæ pote-
stati subiectus, & necesse habet ex
alieno arbitrio pendere. Loquitur
autem Paulus de seruitute, qualis
quondam fuit inter gentes, & qualis
adhuc esse dicitur inter Turcas. Et
est miserrimum hominũ genus. Ha-
bentur enim serui pro iumentis. Cũ
autem

autem seruus induit Christum in baptismo, tunc abiecta priori specie, oratur iam Christo, & iudicatur coram Deo non ut seruus, sed ut membrum Christi. Nec debet seruus amplius despondere animum, nec sentire, quod cum sit abiectus inter homines, sit etiam abiectus coram Deo, sed bene confidere, quia iam habet coram Deo aliam formam, quæ est Christi.

NON EST LIBER.

Liberi, domini sunt. Hi uidentur in hoc seculo magnificam habere speciem. Multo enim illustrior est Cæsar aut Rex, quam opilio aut bubulcus. In baptismo autem exiit Cæsar aut Rex suam formam, & induit Christum pro uestimento, ut iam nihil differat coram Deo à bubulco aut opilione. Rex enim non habet quod gloriatur coram Deo, quod sit rex, sed quod sit membrum Christi, & habeat Christum pro uestimento. Quod

IN CAP. IIL EPIST. AD GAL.

autem diximus de his statibus, aut uitæ generibus, idem dicendum est de omnibus alijs, ut sunt, Masculus, fœmina, diues, pauper, infans, adultus, uirgo, uidua, coniunx, doctus, indoctus, formosus, deformis, sanus, infirmus, etc. Hi enim omnes, etsi habent discrimen in hoc seculo, tamen si induerunt Christum, omnes sunt coram Deo VNVS, quia unus est Christus, quem induerunt, Vnus est Deus, iustificans nos propter Christum. Non est autem sentiendum, quod hæc Christianorum unitas in Christo, debeat tantum constare coram Deo, ac nullo modo sese in hoc seculo inter homines ostendere. Etsi enim non debet turbare discrimina ordinationum huius seculi illegitime, tamen debet esse efficax in pijs, ut declaret mutuis officijs erga se inuicem hanc unitatem in Christo. Vir enim in hoc seculo potens, non debet ideo contemnere impotentem, quod ipse habeat

habeat ornatiorem speciem in hoc seculo, quàm impotens, sed potius debet eum diligere, & officijs caritatis profequi, quòd sit unus cum ipso in Christo, & habeat eandem speciem coram Deo. Sic diues non debet fastidire pauperem, quòd excellat diuitijs huius seculi, sed debet eum humanitate complecti, quòd sit eiusdè Christi membrum. De dominis ait Paulus, Vos domini exhibete æquitatem & equabilitatem seruis, scientes quòd & uos Dominum habeatis in cœlis, nec est personæ respectus. De seruis autem, inquit: Qui fideles habent dominos, ne contemnant, quòd fratres sint, sed magis inseruiant, quàm fideles sint ac dilecti. Nihil enim stultius, nihil magis insanum esset, quàm ad retinendum summum ius dominationis suæ, sic se erga seruum gere, ut amitteretur ius cœlestis regni. Fingamus regem quempiam adoptare omnes aulicos suos, in filios &

1. Timoth. 6.

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

hæredes suos, ac ornare eos omnes
 æqualiter uestitu deaurato, relin-
 quēs interim discrimen calceorum,
 ut alius ferat nigros, alius albos, alius
 rubeos calceos. Nonne iudicares ex-
 tremam insaniam, si duo aut tres ad
 retinendum discrimen calceorū mal-
 lent abijcere uestitum deauratum,
 & ex aula excludi, ne essent hære-
 des, quàm puerilem illam contentio-
 nem de calceorum discrimine inter-
 mittere? Sic stulti & insani sunt, imo
 omnes insanos superant hi, qui ad
 conseruanda insignia nobilitatis aut
 dignitatis suæ in hoc seculo, quæ cer-
 te sunt coram Deo puerilia ludicra,
 tantam tragœdiam excitant, ut ma-
 lint aduersus legem Dei peccare, &
 præter officia Christiani hominis fa-
 cere, atq; cum aduersarijs irreconci-
 liabiliter contendere, ac ius æternæ
 suæ hæreditatis amittere, quàm de
 externo suo iure nonnihil recedere,
 & ei unitati, quam habemus in Chri-
 sto,

sto, condonare: Nam cùm VNVS sumus in Christo, necesse etiam habemus hanc unitatem suis officijs declarare, ut in Christo maneamus.

OMNES ENIM VOS VNVS
ESTIS IN CHRISTO IESU.)

In baptismo omnes priores species & formæ abolentur, ut nullus amplius sit uel Iudæus circumcisus, uel Ethnicus incircuncisus, uel masculus, uel fœmina, uel puer, uel uir, uel Cæsar, uel bubulcus. Quid ergo, inquis, efficiuntur, & quam formam per baptismum consequimur? Omnes, inquit, uos, VNVS estis, in Christo Iesu. Diserte addit, In Christo Iesu: Nam inter Christianos manent sua ordinaria discrimina in hoc seculo, sed in Christo Iesu VNVS sunt. Hæc autem unitas non constat corporali sed spiritali modo. Primū enim, omnes Christiani fiūt per baptismum Vnus, quantum ad Christū

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

ipsum attinet, quia unus est Christus, quo unusquisque induitur in baptismo. Forma igitur & species Christi, omnibus Christianis una est. Neque enim Cæsar Christianus aliam habet formam coram iudicio Dei, quam subulcus Christianus, quia VNO Christo induti sunt. Neque mulier Christiana aliam habet formam coram Deo, quam uir Christianus, (etsi diuersus est sexus eorum coram mundo) quia VNO Christo induti sunt. Hoc non est tantum nobis sciendum, sed etiam pro eare ratione, qua est diuinitus reuelatum, legitime utendum. Valet igitur huius rei cognitio ad retundendam arrogantiam eorum, qui in hoc seculo precellunt alios uel maiestate, uel potestate, uel diuitijs, uel alijs donis. Cur enim superbires aduersus proximum tuum, te quidem in hoc seculo minore, Christianum tamen, habentem eandem formam Christi, quæ excellit omnes

omnes huius seculi maiestates : & quæ sola constat in conspectu & iudicio Dei : Valet item ad consolandos abiectos huius mundi. Hi enim vident quosdam magnis donis ornatos in hoc seculo, se autem prorsus esse sine omni ornamento. Itaque existimant se tanto abiectiores esse coram Deo, quanto contemptiores sunt coram mundo. In hoc autem loco extat præsentissima eorum consolatio, Et si enim non habent speciem magnorum donorum huius seculi, tamen induti & ornati sunt forma Christi, quod est ornamentum longe omnium excellentissimum. Hoc enim ornamentum affert secum remissionem peccatorum, propitium Deum, adoptionem in filium & hæredem Dei, & ueram adeoque perpetuam salutem. Quid ista specie ornatus : quid his donis excellentius : Valet etiam ad confirmandam fidem omnium imbecillium. Nam, cum sit

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

Sermo de sanctis in cœlo, existimant
 imbecilles in fide, sibi nullum patere
 aditum in cœlum, propterea quod
 non sint tam iusti, quàm illi sancti fue-
 rint, ideoque facile ad inuocationem
 sanctorum inuitati sunt, ex qua dein-
 de orta est Idolatria. Sed ex hoc Pau-
 li loco manifestum est, quod omnes
 Christiani sint VNVS in Christo.
 Petrus enim & Paulus, cùm uene-
 runt ad iudicium Dei, non attulerunt
 aliam formam Christi, aut alium Chri-
 stum, quàm abiectissimus bubulcus
 Christianus. Etsi enim Petrus sana-
 uit infirmos umbra sua, & Paulus ex-
 citauit mortuos, non tamen uenerunt
 in conspectum Dei, ut sanatores in-
 firmorum & excitatores mortuorum,
 sed ut habentes formam Christi, qui
 omnibus Christianis unus est. Qua-
 re cùm nō attulerint maiorem Chri-
 stum. quàm bubulcus habet, non potue-
 runt etiam afferre maiorem sanctita-
 tem, quæ è solo Christo petenda est.

Quid

Quid ergo, inquires: num omnes sancti & pii in cœlo unâ & eandem formam ita habebūt, ut nullus excellat alterū in gloria aut maiestate: æqualis ne erit gloriæ Christianus qui spiram, qui in bona tranquillitate uixit ac mortuus est, cum sancto Petro & Paulo, qui in hoc seculo multa grauiam passi sunt propter Christū? Non certe erit per omnia æqualis gloriæ. Nam, quod attinet quidem ad Christum, ad remissionem peccatorum in Christo, ad hæreditatem regni cœlestis ac uitæ æternæ, æqualitas erit, sed quod attinet ad alia quædam dona, in uita æterna, præclarior erit in regno cœlorum, qui maiora fecit & passus est propter Christum in hoc seculo. Vt enim in humano corpore æqualitas uitæ est in omnibus & singulis membris, alterum tamen excellit alterum in officijs, ita in regno cœlorum. Et Paulus ait: Stella differt à stella in gloria, sic & resurrectio mor

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.
tuorum, Alia est gloria solis, alia glo-
ria lunæ. Sed hoc nunc non perferu-
tabimur curiosius. Nam si Christo
induti fuerimus, re ipsa id melius cõ-
periemus suo tempore, quàm nunc
uerbis dici potest. Deinde, Christia-
ni per baptismum fiunt VNVS,
quantum quidem attinet ad corpus
Christi, quod est Ecclesia. Vnum e-
nim est corpus Christi, in quo Chri-
stus ipse caput est. Reliqui aut Chri-
stiani membra eius sunt. Cùm igitur
simus membra unius corporis, re-
cte dicimur unus in Christo Iesu.
Monet & hæc unitatis ratio, ne inter
nos contendamus, sed in pietate con-
ueniamus. Monet item, ut confirme-
mus fidem nostrã in tentatione per-
ditionis. Cùm enim simus membra
corporis Christi, fieri non potest ut
pereamus, quia corpus Christi peri-
re non potest.

QVOD SI VOS ESTIS CHRISTI
IGITVR ABRAHAE SEMEN
Docuit

Docuit Paulus sententijs aliquot ante explicatis, quòd efficiamur mēbra Christi per fidem. Quicumq; inquit, baptisati estis, Christum induistis. Et, Omnes uos unus estis in Christo Iesu. Nunc autem perspicue ostendit, quid ex hoc probare uelit, uidelicet, quòd cū omnes credentes in Christum, sint membra Christi, qui est semen Abrahæ, manifeste sequitur, quòd etiam omnes in Christum credentes sint semen & posteritas Abrahæ propter Christū. Quare pertinet etiam ad ipsos hæreditas, quæ est Abrahæ & semini eius promissa, de qua Paulus supra disseruit. Etsi autem contemptores religionis existimant hæc prorsus inutiliter dici & doceri. Non enim curant, quàm firma & certa sit religio, quam sectantur, sed agunt tantum, quod ipsis tutum uidetur, sequuntur maiorum & magistratus sui exempla ac uoluntatem, & inter Turcas sunt Turcæ,

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

inter Christianos sunt Christiani, inter Iudæos sunt Iudæi, tamē qui sunt pii, & solliciti de rebus uenturi seculi, diligentissime scrutantur certitudinem suæ religionis, quibus etiam utilissimum est, quod Paulus hoc loco de Abrahamo & semine eius disputat. Nam uera religio de promissione Christi, & fide in ipsum, propagata est ab Adamo ad Patriarchas, usque ad Noë. Sub Noë uenit diluuium, & perdidit omnes homines, præter Noë & familiam eius. A Noë post diluuium propagata est uera illa religio de fide in Christum in posteros eius. Sed cū homines multiplicarentur ac dispergerentur in orbem terræ, collapsa est uera religio & exorta idolatria. Selegit igitur Dominus Abraamum ex posteritate Noe, & restituit per ipsum ueram religionē in terrā, ac significauit, quod ex omnibus gentibus, agnoscat tantum ipsum & posteritatem eius pro uero suo

suo populo, ideoq; primum reuela-
 uit ei Euangelion de Christo, & non
 solum promisit eum uenturum, sed
 etiam e semine & posteritate sua af-
 futurum. Deinde promisit ipsi & po-
 steritati eius propriam regionem &
 politiam, in hunc usum, ut in ea præ-
 dicarent promissiones de hoc Chri-
 sto, donec ueniret. Cùm autem so-
 lus Abraham, cum posteritate sua e-
 lectus sit in uerum populum Dei, ad
 quem pertineant diuinæ promissio-
 nes, magna fuit inter gentes conten-
 tio, qui sint ueri successores & poste-
 ritas Abraham. Iudei contenderunt se
 esse ueram Abrahamæ posteritatem,
 ideoq; uerum populum Dei. Vnde
 & frequenter iactant in Euangelio,
 se esse Abrahamæ semen. Agareni, seu
 Sarraceni, in quorū locum successerunt
 Turcæ, contendunt se esse ue-
 rum semen Abrahamæ, ideoq; etiam ue-
 rum populum Dei. Nec fuit hæc o-
 ciosa contentio, sed admodum ne-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

cessaria. Nam qui habet rationem ueræ salutis, huic necessarium est cognoscere, initio, qui sint ueri successores Abrahamæ. Hi enim soli sunt uerus populus Dei: deinde quid sit Abrahamæ & semini eius promissum. Paulus igitur ostendit hoc loco, quæ sit uera Abrahamæ posteritas, & uerus populus Dei. Christus enim semen illud Abrahamæ est, de quo in promissione dicitur, In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ. Qui autem credunt in Christum, hi fiunt membra Christi per fidem, etiam si non sint de corporali familia Abrahamæ. Quare fiunt etiam semen seu posteritas Abrahamæ propter Christum. Reliqui autem, qui non credunt in Christum, non reputantur pro semine Abrahamæ, ideoque non sunt uerus populus Dei. De hac re concionatur etiam Iohannes Baptista, Nolite dicere, patrem habemus Abraham, potest enim Deus facere, ut ex his lapidibus surgant filij

filij ipsi Abrahæ. Habes solos creden-
 tes in Christum, esse ueram posteri-
 tatem Abrahæ. Ad hos igitur solos
 pertinet promissiones ad Abraham
 dictæ. Quid ergo Abrahæ promis-
 sum est: Primum, quod Deus uelit
 esse Deus seminis seu posteritatis e-
 ius, Ergo soli credentes in Christum,
 sunt uerus populus Dei, Reliqui au-
 tem sunt à Deo abiecti. Deinde pro-
 misit Deus in semine Abrahæ, qui
 est Christus, benedictionem. Bene-
 dictio autem est, remissio peccato-
 rum, imputatio iusticiæ per fidem,
 uictoria super mortem, & fœlicitas
 sempiterna. Cùm igitur soli creden-
 tes in Christũ, sint uera Abrahæ po-
 steritas, pertinet etiam ad ipsos solos
 hæc benedictio. Reliqui omnes sunt
 in peccatis, sunt iniusti, pereunt in
 morte, & condemnantur perpetuo.
 Sic enim inquit Paulus: Quod si estis
 Christi, igitur semen Abrahæ estis,
 & iuxta promissionem heredes, hoc

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

Est, ad uos pertinet omnis hereditas, quæ est Abrahamo & semini eius promissa. Hæc autem hæreditas non intelligenda est corporalis. Etsi enim Abrahamo fuit etiam promissa externa regio, tamen ea non fuit promissa, nisi ad conseruandam promissionem & prædicationem de spirituali hæreditate. Spiritualis enim hæreditas Abrahamæ promissa, hæc est, Remissio peccatorum et iusticia per Christum, Liberatio & conseruatio in morte, & regnum cœleste. Hac hæreditate nulla potest dici maior, aut excellentior. Ad hanc consequendam nullus labor intermittendus est. Ad hanc consequendam in hac terra uersamur. Cōsequimur autem eam per fidem in semen Abrahamæ, qui est Christus, & conseruamus eam, per obedientiam fidei. Quare nihil non agendum est, quo Christū uere per fidem cognoscamus, & in ipso maneamus.

Caput

CAP. III.

ICO AVTEM,
 QVANDIV HAE-
 RES PVER EST.)

Perseuerat Pau-
 lus adhuc in expli-
 cando usu legis, ut
 ostēdat, q̄ nec lex,

nec opera legis iustificent, sed quòd
 iustificemur tantum propter Chri-
 stum per fidem. Cùm autem antè ex-
 plicauerit usum legis similitudinibus
 ductis à Testamēto, à pēdagogo, &
 carcere, nunc ponit aliam similitudi-
 nem sumptam à tutela, qua orphani
 curantur. Etsi autem similitudines
 non probant nec confirmant per se
 rem dubiam, ac in controuersia posi-
 tam, tamen rem antè probatam cla-
 rissimè explicant & illustant. Qua-
 re, cùm Paulus supra probauerit
 firmissimis argumentis, quòd nec le-
 ge nec operibus eius iustificemur,

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

sed tantum propter Christum per fidem, illustrat nunc illud aptissimis & eruditissimis similitudinibus. Quamdiu, inquit, hæres puer est, nihil differt à seruo, &c. Hic initio obseruandum est, quàm necessariae sint legitimæ ordinationes de tutela & curatione pupillorum, & quantum cultum Deo præstent, qui fideles agunt tutores & curatores. In lege enim Exod. cap. xxiij. dicitur: Viduæ & pupillo non nocebitis. Si leseritis eos, uociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem, &c. Sunt autem pupilli alienæ iniuriæ facile obnoxij, & non solum nocetur eis, cum opes ipsorum diripiuntur, uerum etiam cum sine tutela & curatione dimittuntur. Quare publicæ leges humanissime & necessario instituerunt ordinationes tutorum & curatorum, ut pupilli horum autoritate & opera tuti essent, ac recte erudirentur. Nec potest resp. foelix esse, ubi pupilli non prou

prouident̄ tutelis & curationibus. Si
 leseritis, inquit, eos, indignabitur fur-
 ror meus, percutiamq; uos gladio,
 & erunt uxores uestræ uiduæ & fi-
 lij uestri pupilli. Læduntur autem nõ
 solum uolentia, sed etiam neglectio-
 ne. Quare si resp. uoluerit esse fœlix,
 necesse habebit pupillos & uiduas
 diligentissime tueri & curare. Qui
 autem suscipiunt administrationem
 tutelæ & curationis, hi etsi suscipiunt
 graue onus & magnam molestiam,
 quæ parum utilis in rem ipsorum ui-
 detur, tamen si fideliter eam admini-
 strant, faciunt cultum Deo gratissi-
 mum. In Deut. enim cap. x. dicitur de
 Deo, Facit iudicium uiduæ & pupil-
 lo, amat peregrinum, & dat ei uictũ
 atq; uestitum. Qui ergo suscipit tute-
 lam & curationem pupilli, is diuinũ
 agit officium, & est Domini Dei mi-
 nister. Præterea, cùm resp. consequatur
 fœlicem tranquillitatem, si non
 lædantur pupilli, sed curentur quem

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

admodum in Exodo cap. xx. scriptum est, manifestum erit, tutorem & curatorem, quantum in ipso est, conseruare sua opera remp. Muri enim non constāt, nisi antea Deus sit reip. propicius. Quare tutor fidelis multo plus defendit remp. & urbem, quam muri & propugnacula. Deinde, ut ad explicandam Pauli similitudinem ueniamus, uidendum erit, quæ sint conditiones tutoris & pueri, & quomodo conueniant cum lege seu Mose, qui dicitur tutor omnium filiorum Dei. Sunt autem hæ conditiones & proprietates: Tutor non datur pupillo in perpetuum, sed tantum ad tempus, uel per legem, uel per Testamentum patris præscriptum. Sic & Moses institutus est à Deo filiis suis in tutorem, non perpetuum, sed temporaneum, donec uidelicet ueniret semen promissum, Iesus Christus Dominus noster. Postquam igitur Christus aduenit, abrogatus est Moses cum

cum lege sua, ideoque nec lex nec opera seu merita eius iustificant. Ad hæc, Tutor non solet pupillo conferre sua propria bona, sed administrat aliena à parentibus aut consanguineis pupillo relicta. Sic & Moses & lex eius, etsi sunt sancta & iusta, tamen nulli conferunt iusticiam & sanctitatem, sed tantum curant ad accipiendam alienam iusticiam, quæ est iusticia Iesu Christi. Præterea, Tutor etsi graviter reprehendit pupillum propter delicta, & castigat eum virgis, ac minatur ipsi interticionem, tamen si fidelis fuerit, non spoliat pupillum bonis suis, nec potest eum exhæredare, ne accipiat sua legitima bona. Sic & Moses, etsi ostendit peccata, & minatur perpetuam damnationem, tamen facit illud non hoc animo, ut maneamus in damnatione, quam meriti sumus, sed ut ad Christum confugiamus, & damnationem effugiamus.

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

mus. Quod autem ad pupillum attinet, etli est dominus omnium suorum bonorum, tamen non permittitur ei libere in bonis suis uersari, sed habetur ut seruus, castigatur uirgis, nec habet potestatem quicquam uendendi sine autoritate tutoris, donec ueniat tempus emancipationis. Sic & omnes filij Dei, qui fuerunt ante aduentum Christi, necesse habuerunt contineri sub tutela & curatione Moysi & legis, & facere opera legis, quasi necessarium esset multis operibus mereri iusticiam & regnum cœlorum, cum tamen fuerint domini, hoc est, possederint gratis iusticiam & ius regni cœlorum, per semē Abrahamæ, qui est Christus. Sub elementis, inquit, mundi eramus, in seruitutem adacti. Legem & opera eius uocat elementa mundi, hoc est, Alphabetum. Nam quod est Alphabetum in doctrina literarum, hoc est lex Moysi & opera eius in consequenda iusticia. Alphabetum

betum autem non facit quempiam doctum. Est quidem initium doctrinae, non est autem perfecta doctrina, etiamsi quispiam ad unguem sciat alphabetum. Sic & lex ac opera eius nullum hominem faciunt iustum. Sunt quidem, ut sic dicam, initia iusticiae, dum uel continent rudes in externa disciplina, uel ostendunt gravitatem peccati, non autem sunt uera & perfecta iusticia. Quare nequaquam sentiendum est, quod iustificemur coram Deo propter opera legis. Hic autem uide mihi, quanto foelicuius sit tempus Euangelij, quam tempus legis. Nam tempus Euangelij facit statim ex auditoribus summos doctores, hoc est, perfecte iustos, non quidem in carne, sed in Christo. Vnde Hieremie xxxi. dicitur, Non docebit ultra uir proximum suum: Omnes enim cognoscent me a minimo. Qui enim didicit Christum & Euangelion eius, hic factus est summus do-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

ctor & uerè iustus coram Deo. Tēpus autem legis, non fecit nisi Alphabetarios, seu ut uocāt, Abecedarios. Et omnes sub lege fuerunt pueri elementarij. Nullus enim eorum tam doctus fuit, quòd potuerit tam perspicue scire ea de Christo, quæ continentur in symbolo Apostolorum, quæ hoc tempore, etiam pueri nostri recitare solent. Quid ergo: num damnati fuerunt: Nequaquam, quia Paulus dicit, Puer nihil quidem differt à seruo, sed tamen est dominus omnium: ita etsi ueteres sub lege fuerunt pueri elementarij in iusticia, & ueluti serui, tamen quia habuerunt promissionem seminis Abrahamæ, & crediderunt eam, fuerunt hæredes ueræ iusticiæ, & foelicitatis.

AT VBI VENIT PLENITUDO TEMPORIS)

Absoluimus priorem partem similitudinis ductæ à pueris & tutoribus

ribus. Nunc sequitur posterior pars, de libertate ab aliena tutela seu seruitute. Priusquam reuelatus est Christus & Euangelion eius, filij Dei continebantur sub lege Mosi, tanquam pueri sub tutore, qui non differunt à seruis. Vbi autem uenit plenitudo temporis, hoc est, ubi impletum est tempus, quod Deus decreuerat, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, &c. Hic est unus è præcipuis locis totius scripture, ac ualde memorabilis. Continet enim & clarissimam descriptionem Christi Domini nostri, & epitomen ac compendium totius Euangelij. In descriptione autem Christi duo sunt obseruanda, Alterum est persona Christi, Alterum est officium eius. Personam Christi describit Apostolus cum ait, Deus misit filium suum factum ex muliere. Hoc enim significat Christum esse uerum Deum, & uerum hominem.

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

Filius Dei naturalis est, ergo & ipse est Deus. Factus est ex muliere, non ex uiro & muliere, sed ex muliere tantum, hoc est, uirgine. Factus igitur est homo, sed absque peccato, quia de spiritu sancto conceptus. Itaque Christus, quod ad personam ipsius attinet, uerus est Deus, & uerus est homo. Officium autem Christi describit Paulus, cum ait: Factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptione ius filiorum acciperemus. Christus enim uenit in hunc mundum, non ut legislator, non ut nouam ferret legem, sed uenit ut liberator, ut liberaret homines à lege, ideoque factus est non supra legem, sed sub lege. Videamus igitur quomodo Christus factus sit sub lege, aut legi obnoxius, ut etiam cognoscamus, quatenus nos à lege redemerit. Sunt enim tria officia legis: unum est, quod exigit externam & ciuilem obedientiam. Secundum est

est, quod exigit ueram et perfectam obedientiam in omnibus mandatis Dei. Tertium, quod accusat, perterrefacit, maledicit, execratur, crucifigit, & occidit peccatorem. Hæc officia legis Christus in se suscepit, & iuxta ea liberauit etiam nos à uarijs seruitutibus legis. Primum enim Christus suscepit obedientiam legis Mosaicæ. Circumcisus est, Redemptus est Mosaicis oblationibus, ut primogenitus, Observauit Sabbatum, & alia quæ pertinebant ad politiam & caerimonias Ecclesiæ Israeliticæ. Hac obedientia, etsi non tenebatur, tamen quia præstitit eam uolens, impetrauit, ut diuulgato Euangelio suo in orbem terræ, nullus credens in ipsum necesse habere politica & caerimonialia Mosi facere. Itaque postquam Christus uenit, & Euangelion reuelatum est, non amplius sumus sub tutore Mose, & sub elemētis legis, sed facti sumus liberi, uidelicet, à politicis & caerimonia-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.
libus Moſi. Hæc autem minima eſt
pars libertatis Chriſtianæ. Deinde
Chriſtus ſuſcepit in ſe ueram & per-
fectam obedientiam omnium man-
datorum Dei, quæ in his duobus pen-
dent, Diliges Dñm Deum tu-
um ex toto corde, & proximum ſi-
cut teipſum. Nam Chriſtus perfe-
cte impleuit has leges: Itaq; meruit
hac obedientia, ut nos redimeremur
à lege. Quid? meruit ne, ut nos
non neceſſe habeamus diligere De-
um, & proximum? Quid poteſt
hac ſententia abſurdius dici? Reſpon-
deo, Chriſtus non hoc meruit, ut li-
ceat nobis peccare, ſed meruit, ut
cùm non poſſimus his legibus per-
fecte ſatisfacere, donaretur nobis in
ipſum credentibus ſua ipſius ſatifa-
ctio & iuſticia, qua & in conſpectu
Dei non aliter gloriari poſſimus, q̄
ſi nos ſatisfeciſſemus legi, & liceat
nobis facile uirtute ſpiritus ſancti
dilectionem Dei ac proximi, quan-
tum

tum in hac carne possibile est, sectari. Hæc certe est uera liberatio à lege. Postremo, quia Christus suscepit peccata nostra expianda, idcirco suscepit etiam omnes legis maledictiones, quæ peccatoribus debentur. Lex enim maledicit peccatorem uarijs corporalibus afflictionibus, fame, frigore, paupertate, & alijs aduersis. In sudore, inquit, uesceris pane tuo. Quare etiam Christus suscepit in se has maledictiones, & factus est hac in parte sub lege. Ad hæc, Lex perterrefacit peccatorem, ostensa ei magnitudine peccati & iræ diuinæ. Quare & Christus factus est hac in parte sub lege, & suscepit tantum terrorem, ut etiam sudaret sanguineum sudorem, nec posset iam humanis consolationibus sustentari, sed indigeret angelico auxilio. Præterea lex immittit peccatori uincula, & captiuitates, ac infligit ei plagas & per-

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

cusuras. Suscepit igitur & hæc Christus, ut omnino sub lege esset: Captus enim est, & percussus non a lapis tantum, sed & flagellis. Deinde, Lex crucifigit & maledicit, ac occidit peccatorem. Quare Christus etiã in hac parte factus est sub lege. Crucifixus enim est, & reputatus maledictus, ac in cruce mortuus quoq; est. Hoc iterum est uere fieri sub lege. Quid autem Christus hac obedientia meruit? Lex nihil iuris habuit in ipsum, quia fuit innocētissimus. Idcirco meruit, ut quotquot in ipsum credunt, redimerentur à lege, hoc est, non ut nihil aduersi amplius patiantur, non ut non affligantur suis crucibus in hac terra, sed ut peccata non possint amplius eos accusare, & damnare, & ut cruces & mortes non possint eis esse detrimento, sed necesse habeant ipsis in bonum cedere, propter Christum. Hæc est maxima omnium libertas, nullo auro, nullis gemmis,
imò

imo ne omnibus quidem regnis totius terræ comparabilis. Quid ergo dicemus? Si Christus hæc primum in aduentu suo impetrauit, quomodo ueteres Patriarchæ seruati sunt? Fuerunt adhuc sub lege, Ergo ne etiam dānati? Nequaquam. Etsi enim Christus nondum aduenerat, & ipsi necesse habebant sub disciplina legis esse, tamen quia filij fuerunt Dei, licet adhuc paruuli, fuerunt etiam hæredes diuinorum bonorum per fidē in Christum uēturum. Hoc tantum est discrimen inter nos et ipsos, quod post aduentum Christi nobis, hoc tēpore, ut adultis, & non amplius paruulis, hæreditas cœlestis tradit̄ perspicue, manifesta & reuelata prædicatione Euangelij, quod certe meretur nomen libertatis. Ipsis autem tradebatur tantum obscure sub sacrificijs, & per promissiones de uenturo Christo, quod non immerito seruitutis nomine explicatur. Et hoc ipsum

est, quod Paulus Roman. xij. dicit:
 Nunc propius nobis adest salus, quæ
 tum cum credebamus. Caterum,
 quemadmodum tempore legis, an-
 te aduentum Christi, omnes pñ fue-
 runt liberi in conscientia, propter
 Christum uenturum, in quem credi-
 derunt, ita tempore Euangelij, om-
 nes hi, qui nondum agnito Christo,
 in peccatis ambulant, sunt sub lege
 & serui legis, ac damnatiōi obnoxij,
 donec & ipsi Christum per fidem ag-
 noscant, ac resipiscant. Quare danda
 est opera, ut Christum uere cogno-
 scamus, quo & ueram libertatem fi-
 liorum Dei consequamur, & reti-
 neamus.

VT ADOPTIONE IVS FILIO
 RVM ACCIPEREMVS.)

Exponit Paulus manifestius, quid
 Christus impetrauerit nobis obedi-
 entia sua. Nam quod factus est legi
 obnoxius, impetrauit nobis non so-
 luna

EXPLICAT. IOAN. BRENT. 1072

lum, ut essemus à lege liberi, uerum
etiam, ut consequeremur propter
ipsum filiationem, hoc est, adoptio-
nem in filios & ius filiorum, idque
adulorum, & non amplius puero-
rum. Nos enim natura sumus filij
iræ, seu filij Satana, & hæredes infer-
ni, postquam autem Christus factus
est legi obnoxius, & obediens usque
ad crucē mortis, impetrauit, ut quot
quot in ipsum credunt, adoptentur
in filios Dei. Vnde Ioannis. i. ait. De-
dit eis potestatem filios Dei fieri, his
qui credunt in nomen ipsius. Quid
ergo est, filium Dei esse? Nulla hu-
mana uerba possunt hanc dignita-
tem satis explicare, nulla humana ra-
tio potest eam satis comprehende-
re. Sunt & inter homines suæ filiatio-
nes & paternitates, quas Deus, non
in hoc tantum creauit, ordinauit, ac
instituit, ut pater filium nutriat, &
relinquat ei hæreditatem, sed mul-
to magis, ut esset sacramentum, quo

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

cognosceretur, quomodo inter sese haberent Deus & filij eius. Inuisibilia enim Dei, ut Paulus ait, cognoscuntur ex uisibilibus creaturis, hoc tamē sacramentum non potest ad uium exprimere, qualis uerē sit conditio inter Deum & filios eius. Fuerunt enim parentes, qui liberos suos aut neglexerunt, ueluti alienos, aut exposuerunt, aut etiam trucidarunt, cum liberi adhuc essent infantes. Talis autem crudelitas nullum prorsus locū habet apud Deum. Nunquid potest obliuisci, inquit Esaias, mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? Et si illa obliuiscitur, ego tamen non obliuiscar tui. Quare affectus Dei erga eos, quos agnoscit filios, propter Christum, longe superat affectum omnium terrestrium parentum. Quid igitur potest tali homini, qui est à Deo in filium propter Christum adoptatus, deesse? Si indiget iusticia, quæ est summum bonum, habet

bet patrem iustissimum, cuius iusticie filius hæres est. Si indiget sanitate, habet patrem autorem omnis sanitate, cuius ipse hæres est. Si indiget diuitijs, patrem ditissimum, cuius est cælum & terra, & omnis plenitudo eorũ, quarum rerum filius est hæres. Si indiget uita, in ipsa morte, habet patrem omnipotentem, & omnis uitæ autorẽ, cuius ipse hæres est. Quid igitur de miseria nostra conquerimur? Metuo, inquis, ne propter peccata mea, quæ post baptismum, in quo sum in filiũ adoptatus, designati, exhæredatus sim à Deo? Certe Deus exhæredare solet impios filios. De Israelitis, quos Deus antea uocauerat filios suos, ait Dominus per Ieremiam cap. xv. Si steterint Moses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Eijce illos à facie mea. Et cap. xx. Viuo ego, dicit Dominus, Si Ichonias fuerit annulus in dextera manu mea, inde euellã

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.
eum. Attamen, non ita exheredat, ut
non recipiat pœnitentes. Si pœniten-
tiam, inquit, egerit gens illa à malo
suo, agam & ego pœnitentiã. Et, Vi-
uo ego, nolo mortem impij, sed ma-
gis ut conuertatur. Et rursus, Iere.
ij. Si dimiserit uir uxorem suam, &
recedens ab eo nupserit alteri uiro,
nunquid reuertet̃ ad eum ultra? Nũ-
quid non polluta & contaminata e-
rit mulier illa? Tu autẽ fornicata es
cum amatoribus multis, tamẽ reuer-
tere ad me, dicit Dominus, & ego sit-
scipiam te. Nota est parabola Lu. xv.
de filio perduto. Quare, etsi peccasti,
& exheredatus es propter peccatũ,
tamen si resipueris, restitueris etiam
iuri filiationis diuinæ. Deinde, Chri-
stus obedientia sua non impetrauit
tantum, ut essemus filij Dei adhuc
pueri, sed potius adulti, & ut ha-
beamus ius adultorum liberorum.
Quod ergo est illud ius? Primum,
cũ filius adhuc infans, sit sub toto-
ribus

ribus, & nihil propemodum differat à seruo, posteaquàm peruenerit ad iustam ætatem, tunc fit liber, nec necesse habet sub tutoribus esse, ita & Christus, postquàm aduenit, liberauit filios Dei à tutela Mosi & legis eius, & restituit eos libertati. Deinde hereditas paterna traditur filio adulto, ut possit eam deinceps pro suo arbitrio administrare. Sic etiam, postquàm aduenit Christus, reuelatum est Euangelion eius, in quo perspicue, nullis ambagibus, nullis obscuritatibus, nullisq; conditionibus, traditur nobis cœlestis hereditas. Huius autem hereditatis bona sunt, Remissio peccatorum, Iusticia perfecta in Christo, liberatio ab afflictionibus, Conseruatio in morte, Et perpetuum regnum cœli. Hæc nobis libere & gratis traduntur per Euangelion Christi, cùm tamen ueteribus ante aduentum Christi, tradebantur inuoluta multis obscu-

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

ritatibus, ac uidebantur minime gra-
 tis dari, sed propter multa merita o-
 perum legalium, quemadmodum
 puero, etsi est dominus omnis hære-
 ditatis, non solet dari tunica, aut gla-
 diolus, nisi uideatur quodammodo
 mereri, & tamen non est ullum eius
 meritum, sed tantum disciplina aut
 pædagogia. Porro autem, quemad-
 modum filio adulto traditur quidem
 hæreditas libere, non autem in hunc
 abusum, ut dissipet eam, ut perdat e-
 am scortis, ludo, & conuiujs, sed ut
 honestam ducat uitam, & honeste
 opes suas administret: ita hæreditas
 cœlestis, traditur quidem nobis libe-
 re & gratis per Euangelion, non au-
 tem ut abutamur ea ad peccata, sed
 ut utamur ipsa ad ducendam hone-
 stam uitam. Præterea, non traditur
 nobis, ut re ipsa sentiamus hæredita-
 tem externo sensu in hac terra, sed ut
 nunc possidētes ius hereditatis, frua-
 mur ea post hanc uitam. Nunc filij
 Dei

Dei sumus, inquit Ioannes, & non- *1. Ioannis 3.*
 dum apparuit, quid futuri sumus.
 Scimus autem, quoniam, si apparue-
 rit similes ei erimus, quoniam uide-
 bimus eum sicuti est. Etenim, quem-
 admodum Christus ipse, in hac ter-
 ra, gestauit formam serui, obnoxius
 omnibus afflictionibus, ac uideba-
 tur omnium hominū abiectissimus,
 & tamen erat uerus filius Dei, & hæ-
 res regni cœlestis, quam hæreditatē,
 post resurrectionem fructu suo per-
 cepit, ita & nos habemus nunc ius
 cœlestis hæreditatis, qua fruemur
 post hanc uitam. Quare etiam si fra-
 ctus illabatur orbis, tamen console-
 mur nos ipsos ex iure, quod de reg-
 no cœlorum propter Christum ha-
 bemus.

QUONIAM AUTEM ESTIS
 FILII, EMISIT DEVS.)

Docuit Paulus antea, quòd Chri-
 stus impetrauerit nobis, in ipsum
 credētibz, ut adoptaremur in filios

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

Dei. Nunc autem docet, quid tam
 donorum, quàm beneficiorum no-
 bis contingat ex eo, quòd simus fa-
 cti filij Dei. Ac primum, quia, (in-
 quit) estis filij Dei propter Christū,
 idcirco datus est etiam uobis spiri-
 tus Christi, qui clamat Abba Pater.
 Hoc est beneficium longe omnium
 maximum, & ab humano captu in-
 comprehensibile, uidelicet, posse ac-
 scire, clamare & uocare Deū ex ani-
 mo, & certa consciētia, PATREM,
 ac orare, PATER Noster, quod
 est exordium dominicæ orationis.
 Non est nunc nobis sermo de exter-
 na orationis dominicæ enumeratio-
 ne, quæ certe unicuique siue pio siue
 impio obuia & facilis est, sed de cla-
 more conscientia, quo Deus indubi-
 tata certitudine inuocatur ut PATER.
 Nam qui cōsecutus est hanc scientiā
 & eloquentiam, q̄ possit & audeat
 ad Deum, ut patrē, clamare, hoc est,
 orationem dominicam recte orare,
 &

& primum eius uocabulū, quod est
 PATER, ex animo dicere, huic ad sa-
 lutem nihil prorsus deesse potest. E-
 tenim, si obijciuntur nobis in consciē-
 tia, peccata, & mors minatur nobis
 perpetuum exitium, & clamamus
 ad Deum Abba pater, Lieber Vat-
 ter, ex animo, tunc Deus cōmittere
 non potest, ut sinat filium suum in tā-
 tis angustijs perire. Quis ex uobis, *Luce 11°*
 (inquit Christus apud Lucā) pater, a
 quo si filius petierit panem, num lapi-
 dē dabit illi; aut si piscē, num pro pis-
 ce serpentem dabit; aut ouum, num
 porriget scorpium: Si ergo uos cūm si-
 tis mali, nostis bona dona dare filijs
 uestris, quāto magis pater uester coe-
 lestis dabit spiritum sanctum poscen-
 tibus se. Itaq; cum quis comprehen-
 ditur iudicio peccatoris, & clamat ad
 Deum ut patrē, certe is coelestis pa-
 ter, nō augebit peccata peccatis, sed
 potius dabit pro peccatis, ueram &
 perfectam iusticiā, uidelicet, Iusticiā

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

unigeniti filij sui, quam imputabit
 cuius inuocanti se ex fide in Christū
 filium suum. Item, cū quis compre-
 henditur horrore mortis & inferni,
 & clamat ad Deum, ut patrem, tunc
 cœlestis ille pater non est tam crude-
 lis, quōd mortem duplicet, & infer-
 num feruentius accendat, sed est tan-
 tæ clementiæ, ut pro morte uitam,
 pro inferno cœlum largiatur. Quod
 indicauimus de aduersis cōscientiæ,
 hoc etiam intelligēdum est de aduer-
 sis corporalibus. Si enim quem op-
 primat uel egestas, uel infirmitas
 corporalis, uel infamia, & clamet ad
 Deum, ut patrem, fieri non potest,
 ut hæc aduersa male cedant ipsi, sed
 conseruabitur potentissime. Pater en-
 nim cœlestis non potest committe-
 re, ut sinat filium suū, petentem auxi-
 lium, perire. Quare nihil ad salutem
 deest ei, qui potest & audet Deum
 ut patrē, uere & ex animo inuocare.
 Hoc enim unum PATRIS uoca-
 bulum

bulum ita expugnat animum Dei, ut nequeat se continere, quin inuocãti offerat omnem suam operam & auxilium. Sed quomodo, inquis, fieri potest, ut conscientia inuocet Deum indubitata certitudine ut patrem? Multa enim sunt, quæ cõtrarium clamant, quæ & superare uidentur clamorem nostrum. Nam, si consyderamus humanæ naturæ imbecillitatẽ, quomodo tam abiecta creatura potest Deum alloqui ut patrem? Si autem ponimus nobis ob oculos peccata nostra, tunc deprehẽdimus quòd magis patrem habeamus Satanam, quàm Dominum Deum nostrum. Itaq; cùm nos clamamus ad Deum, ut ad patrem, tunc multo fortius re- clamat Satan, & dicit: Non, Non, Deus non est Pater tuus, quia es peccator. Sed ego Satan sum pater tuus, et tu es filius meus. Quare eris & heres meus. Hic Satanæ clamor est fortissimus, ac solet, nisi prouideamus,

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL

& cauteamus, clamorem spiritus ex-
 cutere. Quomodo ergo certi effici-
 mur, quòd clamor noster, quo inuo-
 camus Deum, ut patrem, sit uerus,
 & quòd Deus agnoscat nos, ut fili-
 os? Respondeo. Hanc certitudinem
 affert nobis Iesus Christus Dominus
 noster, si in ipsum crediderimus. Nā
 Christus, qui est uerus & naturalis fi-
 lius Dei, expiauit peccata nostra, &
 reconciliauit nos cum Deo, quem &
 Deus in tantum dilexit, ut receperit
 se omnes eos, qui credunt in ipsum,
 pro filijs agnitorum. Quare si quis
 in Christum filium Dei credit, & cla-
 mat ad Deum, ut patrem, tunc De-
 us agnoscit eum, ut filium, quia inue-
 nit in ipso, uerum & naturalem filium
 suum Iesum Christum, & uidet inuo-
 cantem esse membrum Christi. Ita-
 que certitudo conscientiae, de Deo
 patre, non est sita in dignitate nostra-
 rum uirtutum, sed tantum in Christo
 Iesu, cuius membrum est clamās ad
 eum

eum per fidem. Hic nunc uide mihi, qui sint hi homines, qui nec sciunt, nec possunt, nec audent ad Deum, ut patrem, clamare, & orationem dominicam, PATER Noster, ne incipere quidem, tantum abest, ut queant ad finem usque recte perorare. Nam, qui non sunt certi per fidem, se esse in gratia Dei, & habere propiciam Deum, propter Christum, hi non possunt, nec audent Deum, ut patrem, alloqui. Itaque nullus Turca, nullus Iudaeus, nullus hypocrita Christianus, nullusque impoenitens peccator, nullus denique impius, potest Deum ut patrem inuocare. Hactenus docuerunt Sophiste, nullum posse esse certum, se habere Deum propiciam, & esse in gratia Dei. Haec fuit doctrina impiissima: primum, quod quantum in ipsa fuit, significauit, totum Euangelion, quod nobis certam gratiam Dei in Christo promittit, esse uanum & mendax: deinde effecit, ut nullus hominum potuerit recte dice

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.
re orationem dominicam, adeoque
primum eius uocabulum, PATER
NOSTER. Quare, abiecta illa im-
pia doctrina, teneamus certitudinē
Euangelij Christi, quo certi effici-
mur, quòd credentes in Christum, si-
mus Deo accepti, ut filij eius, & pos-
simus ipsum, ut patrem, inuocare.

ITAQVE IAM NON ES SER-
VVS, SED FILIVS)

Secundum beneficium, quod in-
petrauit nobis Christus obedientia
sua, in hoc consistit, quòd cum clame-
mus spiritu Christi ad Deum, Abba
pater, non simus amplius serui legis,
sed liberi filij. Itaq; Christus liberauit
nos à seruitute legis, & attulit nobis
libertatem filiorū Dei. Quæ autem
sit seruitus legis, supra dictū est: sed
nunc quoque pauca de ea dicamus,
quia res est cognitu ualde necessa-
ria. Vna enim seruitus est, quòd qui
uoluerunt censerī membra populi
Dei,

Dei, & in populi Dei polticia uersari, hi necesse habuerunt obedientiam legis Mosaicæ in cerimonijs & politicis, in circuncisione & sabbatismo ac alijs ritibus suscipere. Ab hac autē seruitute & necessitate liberauit nos Christus per diuulgationem Euangelij sui, in totum orbem terræ. Itaque nunc non sumus serui legis. Alia seruitus est, quòd cùm lex sit agnitio peccatorum, faciat omnes homines reos peccati, quia nullus hominum perfecte satisfacit legi, Christus autē expiauit peccata nostra, ut quemadmodum in lege agnoscimus grauitatem & magnitudinem peccati, ita in Christo agnoscimus perfectam iusticiam nobis per fidem communicatā. Quare nec hac in parte sumus amplius serui legis. Alia seruitus est, quòd cùm lex facit nos omnes reos peccati, obijciat nos maledictioni, morti, Satanae, & perpetuæ damnationi. Hæc est grauissima seruitus. Ab hac

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

autem liberauit nos Christus, quia
suscepta in se maledictione & mor-
te, expiauit peccata nostra, & uicit
mortem atque condemnationem. I-
taque nec hoc modo sumus amplius
serui legis. Hæc non sunt tantum au-
dienda, sed in usum transferenda.
Sunt enim arma spiritualia, quibus
muniendus est animus noster, in pu-
gna aduersus Satanam & mortem,
& in grauibus conscientiaë certami-
nibus. Homines uaria habent nego-
cia, publica & priuata. Publice geri-
tur magistratus, & bellatur aduer-
sus hostes, ac hoc præsertim tempo-
re aduersus Turcas. In his negocijs
conficiendis, multi & magni sunt co-
natus ac labores. Priuatim autem u-
nusquisq; paterfamilias et opifex sua
habet negocia, quibus distinet. Hæc
etsi diligenter pro uniuscuiusq; uoca-
tione peragenda sunt, tamẽ nec sunt
præcipua, nec maxima, ad quæ in
hac terra uocati sumus. Deus enim
con-

constituit nos in hanc terram præcipue ob hanc causam, ut pugnemus cum peccatis, cum Satana, cum morte, cum damnatione, & consequamur iusticiam, uitam, & fœlicitatem. Habemus fortem, astutum & inquietum aduersarium, qui circuit, quasi leo rugiens, & quærit quem deuoret. Aduersus hunc pugnandū est sine intermissione, tam publice quàm priuatim. Cùm Paulus prædicaret Euangelion, Satan excitauit Phariseos, qui uolebant Christianos in seruitutem conijcere, dicentes: Nisi circumcidamini iuxta legem Mosi, Christus uobis nihil proderit. Cùm hoc Satana pugnauit Paulus, quamdiu uixit. Pugnauerunt & alij Apostoli in Concilio Hierosolymitano, Act. xv. Sic & priuatim pugnat Satan cum unoquoque Christiano, & cupit ipsum in seruitutem legis conijcere. Dicit enim, Tu non serualst legem, Ergo es obnoxius morti &

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.
damnationi. Hoc certe nihil aliud
est, quàm conari conscientiam in ser-
uitutem legis iterum subijcere. Sed
obuiandum est Satanæ hoc spiritus
gladio, quem Paulus hoc loco pro-
ponit dicens: iam non estis serui, sed
filij. Respondendum enim est, Quid
tu Satan mihi legem obijcis? Non
sum amplius sub lege, sed sub gratia.
Nō sum seruus legis, sed liber filius.
Quare iudicium & condemnatio le-
gis nihil ad me. Vides igitur quàm
necessarium & obseruabilem usum
habeat hæc Pauli doctrina. Alia ser-
uitus legis est, quòd lex exigebat me-
rita operum. Sicut enim serui neces-
se habent dominorum beneficia &
mercedem mereri, ita lex non confe-
rebat beneficia, nisi meritis. Christus
autem liberauit nos ab hac seruitu-
te, quia confert nobis omnia benefi-
cia gratis, idè non aliter, quàm filij
consequuntur hæreditatem. In fami-
lia enim alia est seruorum, alia filiorū
conditio.

conditio. Serui necesse habent suam mercedem mereri, & quantula est ea merces, si cum tota domini substātia conferatur? Filij autem non merentur, sed sunt heredes omnium bonorum, nascendo tantum. Sic etiam in populo Dei, hypocritæ sunt serui: Vere autem credentes sunt filij. Illi multa faciendo, paucissima merentur. Hi autem renascendo tantum per Christum, consequuntur maxima. Alia seruitus legis est, quòd qui sub lege sunt, tristi & seruili animo faciunt bona opera. Christus autem dedit nobis liberalem & filialem spiritum, ut quæcunq; bona facimus, liberali & candido animo faciamus. Habes seruitutem legis, è qua Christus nos liberauit, & fecit nos liberos filios. Tertium beneficium est, quòd cum Christus fecit nos filios Dei, fecerit nos etiam heredes Dei, suos autem cohæredes. Hoc beneficium maius est, quàm quod ab humana ratio-

ne comprehendi possit. Qui in hoc seculo legitimus hæres fuerit diuitis cuiusdam ciuis, aut principis, aut etiam regis, quã fœlix iudicatur ab alijs tenuibus hominibus? Et tamen hereditas terræ euanida est, nec potest nos seruare in morte. Quantam igitur putas esse fœlicitatem, hæredem esse cœlestium & diuinorum bonorum, ac cohæredẽ esse Christi: Quæ autem sit hæreditas diuinorum bonorum, supra aliqua ex parte enumeratum est. Porro, hæredes Dei sumus, non ex nostris meritis, sed tantum propter Christum, fide acceptum. Vnde, cùm Paulus dixisset, Quòd si filius, & hæres Dei, addit, **PER CHRISTVM.** Huius beneficij usus est, tum in certamine cõscientiæ, tum in instituenda uita nostra. Nam si tentamur de morte & inferno, dicendum est, Nos esse hæredes bonorum Dei, quæ sunt uita & cœlum. Quare nihil ad nos mors

& infernus. Deinde, si sumus hære-
 des Dei, profecto talis etiam uita a-
 genda est in hoc seculo, qualis de-
 cet hæredem Dei. Hæres principis
 agit uitam principi conuenientem.
 Hæres nobilis cuiusdam Comitæ, a-
 git uitam conuenientem nobili. Sic
 & nobis faciendum est. Cùm simus
 hæredes cœlestium bonorum, debe-
 mus etiam agere uitam cœlo conue-
 nientem. Qui peccat, agit uitam
 conuenientem inferno. Non igitur
 peccandum, sed bene agendum est.
 Hæreditas cœlestis non apparet qui-
 dem in nobis uiuētibus adhuc inter
 varias afflictiones huius seculi. Vide-
 mur magis esse hæredes mortis,
 quàm uitæ. Sed accidit nobis, quod
 cuiusdam, cui peregrino contingit hæ-
 reditas regni transmarini. Hic uaga-
 tur inter alienos, laceris pannis obli-
 tus, & cœlat suam tum nobilitatem,
 tum hæreditatē, ne captiuitate inter-
 cipiat. Putas ne, quod is doleat propter

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

laceros suos pannos: Minime omnium, sed libenter eos gestat dummodo in eis lateat, ac uaria suffert pericula, donec per mare, ad accipiendam regni sui hæreditatem nauiget: sic & nos habemus hæreditatem regni cœlestis ultra mare huius seculi, interim autē uagamur in hoc seculo uarijs aduersis circumdati. Hæc autem est consolatio nostra, quòd de hæreditate certi simus, nec afflictiones reddunt nos tristes, propterea quòd sub his tutiores sumus ad accipiendam hæreditatem. Hæc omnia, ab eo loco, Fratres, secundum hominem dico, Hominis licet Testamētum, etc. usq; ad hunc locum, eò spectāt, quòd Paulus significet iusticiam, quæ est pars cœlestis hæreditatis, nō contingere nobis propter merita operum legis, sed tātum propter Iesum Christum, per fidem. Hic est principalis status huius Epistolæ.

Sed

EXPLICAT. IOAN. BREN. 193

SED TVM QVIDEM CVM
IGNORARETIS DEVM.)

Paulus commemoravit hactenus multa argumēta, quibus probavit, hominē reputari iustum coram Deo, non propter merita operum legis, sed tantū propter Christum, per fidem, & Christum liberasse omnes in ipsum credentes à lege. Addet autem Paulus adhuc unam allegoriam de duobus filijs Abrahæ, qua idem demonstrabit. Sed priusquàm allegoriam recitet, ponit Obiurgationem, qua pro autoritate sua reprehendit Galatas leuitatis & inconstantiae, sicut & initio huius Epistolæ: Miror quòd tam cito transferimini. Dicit enim hoc loco, Sed tum quidem, cum ignorabatis Deum, hoc est: Quæ hactenus scripsi literis, ea uobis coram præsens pluribus explicui, et illustravi, ac perspicue docui, nullum hominem iustificari ex operibus Legis, Quam etiam doctrinam suscepistis

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

magna animi alacritate & promptitudine. Quæ ergo est illa leuitas & inconstantia, quòd sinitis uos tam cito abduci à uera doctrina, ueraque religione? Non fuit quidem mirum, quòd cum adhuc eratis Ethnici & idolatra, ac ignorabatis uoluntatem Dei per Christum, facile abducti fueritis ad quorumuis ficticiorum deorum cultum, ac nunc colueritis Martem, nunc Saturnum, nunc Iouem, nunc Venerem, nunc alios deos. Postquam autem cognouistis uoluntatem Dei per Christum, et didicistis uerum Christi Euangelion, non possum non mirari, quòd tam cito à uera doctrina deficiatis, ac pro uero spirituali cultu Dei, suscipiatis iterum cultus illos pueriles, & per Euangelion abrogatos. Habes sententiam increpationis Pauli: Nunc persequemur particularas. Primum, Videmus in Galatis, quòd facile homines deficiant à uera pietate ad impietatem, si ablata fuerit uera Euangelij

angelij doctrina. Paulus non diu ab-
fuerat à Galatis, & Pseudoapostoli
nō diu cōcionati erāt apud Galatas,
& tamen Galatę citius acceperūt im-
piam doctrinā, quā antea piā. Ad-
monemur igitur exēplo Galata-
rum, ut ueram doctrinam Euange-
lij magna diligentia accipiamus, &
danda est opera, ut eam gratitudine
nostra conseruemus. Etenim, cū si-
mus in peccatis nati, natura omnes
proni sumus ad impietatem, & ad se-
cūda merita nostrorum operum.
Vulgo dicitur, facile inuenias cantū,
quo excites eum, qui sua sponte pro-
nus est ad ducendam choream. Sic
etiam cū nostra natura inclinati su-
mus ad impietatem hypocriticam, fa-
cile mouemur, ut præbeamus aures
impie doctrinę de meritis bonorum
operum. Nam quemadmodum ter-
ra, quę propter peccatum maledi-
cta est, multo feracius fert spinas &
tribulos, etiam sine cultura, quā tri-

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

ticum magna & diligēti cultura. Arbores quoq; agrestes, à nullo cultæ, fertiliores sunt arboribus domesticis, propterea quòd terra sit agrestium arborum mater, domesticarum uero nouerca: sic & terra carnis nostræ multo capacior est impię doctrinæ quàm pię, quia natura sumus impij. Quare, cùm clementia Dei contigit nobis uera Euangelij doctrina, conseruanda est magna diligētia, ne ab ea ad impiam transferamur. Deinde mirum fortassis alicui uidebitur, quòd Paulus hoc loco ait, Gentes ignorasse Deum, cùm tamen ad Rom. scribens, dicat Gentes cognouisse Deum: Quod de Deo cognosci potest, inquit, manifestum est in illis. Sed facilis est responsio, si uarietate cognitiōis Dei obseruauerimus. Duplex enim est cognitio Dei. Alia est cognitio Dei, qualem lex prædicat, uidelicet, quòd sit Deus, quòd sit iustus iudex, quòd retribuatur malis ma-

la,

la, & bonis bona. Talem cognitionē de Deo, etiam Gentes aliquo modo habuerūt. Nulla enim fuit gens, quæ non sciret habendum esse Deum, etiam si ignorauerit qualē habere deceat. De hac cognitione loquit Paulus ad Romanos, & dicit, Inuisibilia Dei cognita esse per uisibiles creaturas. Hęc Dei cognitio necessaria quidem est, sed non sufficit ad salutem, quia cum natura simus peccatores, nihil aliud ex hac cognitiōe reportamus, quàm damnationem. Scimus enim Deum esse iustum iudicem: Vnde & ex hac sola Dei cognitione orta est in mundo omnis idolatriā inter gentes & Iudeos, Et est adhuc autor omnis idolatrię & impietatis inter hypocritas, Turcas, & alias nationes. Nam cum cognoscunt Deum esse iustum iudicem, & agnoscunt sua peccata, tunc querunt uarios cultus, quibus Deum placent, & iram eius mitigent. Ethnicus instituit cul-

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

tum Martis, Saturni, aut Iouis, quo sperat se placaturum Deum. Iudæus accipit sacra Leuitica, & facit ea hoc animo, ut recõciliet sibi Deum. Turca arripit cultus à Mahumete præscriptos, & sperat se iram Dei horum merito euasurum. Hypocrita Christianus instituit monachatum, ut merito operum eius consequatur fauorem Dei. Itaq; uides ex hac cognitione Dei, ortam esse omnem idolatriam inter omnes gentes: deinde uides omnium gentium & hypocritarum nõ credentium in Christum, sed promittētium sibi placatum Deum propter merita operum suorum, plane eandem esse impietatem, etiam si opera sint diuersa. Quare mirũ est, q̃ Papistæ contendant cum Turcis & Iudæis de religione, cùm tamen habeant eandem religionem. Alia est cognitio Dei, qualẽ Euangelion prædicat, uidelicet, q̃ Deus sit clemens pater, per Iesum Christum, quodq; remittit

remittat credētibz in Christum pec-
cata sua, & reputet credentes iustos
nō propter merita suorum operum,
sed tantum propter Christum per fi-
dem. Hęc sola uera est cognitio Dei,
quæ non est nobis natura nota, sed
discitur per Euangelion, autore spiri-
tu sancto, Ioannis. i. Deum nemo ui-
dit unquam, filius unigenitus qui est
in sinu patris, ipse enarrauit: hoc est,
Nemo potuit natura sua cognosce-
re, quōd Deus sit nobis propicius,
sed Christus per Euāgelion suum re-
uelauit nobis uolūtatem Dei, uideli-
cet, q̄ Deus uelit nos seruare prop-
ter ipsum, etc. De hac cognitiōe Dei
loquit̄ Paulus, cū de Galatis ait, Ig-
norabatis Deū. Galatę. n. priusq̄ audi-
uissēt Euangelion, cognouerunt qui-
dem Deum legaliter, ut supra dictū
est, sed nō cognouerunt eum Euāge-
lice, hoc est, non cognouerunt clemē-
tem uoluntatē eius propter Christū.
Præterea, q̄ Paulus ait: Nunc autem

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

posteaquàm cognouistis Deū, quin
 potius cogniti estis à Deo, Corre-
 ctio est, qua Paulus significat cog-
 nitionem Euangelicam Dei continge-
 re nobis non nostris meritis, sed me-
 ra gratia & clementia Dei. Cognoui-
 stis, inquit, Deum, uidelicet, per E-
 uangelion, sed ne existimetis uos ue-
 stra prudentia aut iusticia hanc cog-
 nitionem consecutos, corrigam me-
 ipsum, & dicam rectius, Vos potius
 cognitos esse à Deo, & ex sola gra-
 tia Dei consecutos esse ueram Dei
 cognitionem. Ad Titum. iij. Erasmus
 quondam & nos stulti, inobediētes,
 errantes, seruientes desyderijs, ac uo-
 luptatibus uarijs, in malicia & inui-
 dia degentes, odiosi, inuicem odio
 prosequentes. Postquàm autem bo-
 nitas apparuit seruatoris, &c. Hoc
 debet nos monere, primum, ne ab-
 utamur nostra cognitione ad arro-
 gantiam & fastum aduersus proxi-
 mū adhuc errantem, sed utamur ea
 ad

ad ædificationem, ut pro ipso oremus & ei beneficiamus, quo & ipse ad ueram cognitionem Dei inuitetur. Deinde, quia contigit nobis gratis, nullo nostro merito, danda est opera, ne ingratitude amittamus, sed obedientia conseruemus eam.

QUOMODO CONVERTIMINI
 DENO AD INFIRMA
 ET EGENA, &c.

Diximus antea de cognitiōe Dei, legali uidelicet ac Euangelica. Quare ut intelligamus, quā absurde fecerint Galatæ, quōd cū consecuti sint cognitionem Euangelicam, redeant ad iusticiam elementorum, uideamus, quid efficiat cognitio Dei Euangelica. Nam in hac cognitione agnoscitur Deus, ut pater, ut seruator, propter Iesum Christum. Et Deus uicissim agnoscit credentem, ut filium, ut iustum, ut hæredem omnium suorum cœlestium bonorū, propter

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

Christum. Itaque credēs in Christum, habet perfectam iusticiam & salutē, quia habet Christum. Hæc est uita æterna, inquit Ioannes, ut cognoscant te solum Deum uerum, & quē misisti Iesum Christum. Quare cognitio Dei Euangelica, affert ueram & perpetuam iusticiam ac salutem. Nūc uide mihi quid Galatæ fecerint. Postquā cognouerunt Deum per Christum, & acceperunt hac cognitione, perfectā iusticiam in Christo, relapsi sunt postea ad observationes legales dierum festorum, & sperauerunt se propter has consecuturos iusticiā. Dies, inquit, obseruatis & menses. Quid igitur absurdius dici aut fieri potest, quā habere perfectam iusticiam, & tamen abiecta illa sectari iusticiam imperfectam, puerilem & elementalem. Hic initio obseruandū est, quod in lege fuerunt instituti uarij dies festi, et temporum obseruationes. Fuit enim Sabbatum. Fuit Neome-

nia

nia, fuit Pascha, fuit Pentecoste, fuit
 annus Iubilæus, & id genus alia, quæ
 suo tempore durante adhuc rep. Is-
 raëlitica, fuerunt obseruatu utilia, ac
 habuerunt sua præcepta in lege Do-
 mini. Deinde consyderandum est, quod
 obseruationes horum festorum non
 fuerunt diuinitus institutæ, ut essent
 perfecta iusticia, sed tantum ut essent
 elemēta, quemadmodum Paulus uo-
 cat, iusticie. Hic mundus habet sua e-
 lementa. Vnaquæuis ars habet sua
 elementa. Grāmatica habet Alpha-
 betum. Geometria habet quasdam
 demonstrationes pueriles. Hæc ele-
 menta, etsi cognitu necessaria sunt,
 tamen non sunt perfectum artificiū.
 Sicut & elementa mundi nō sunt to-
 tum compositum, sed tantum ea, ex
 quibus reliqua componuntur. Sic et
 iusticia habet sua elementa, habet su-
 um alphabetum. Hęc autem elemen-
 taris & alphabetaria iusticia habuit
 locum suū in lege Mosi. Perfecta au-

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

tem iusticia ea est, quæ habet in Christi
 sto per fidem. Cognito igitur Christi
 sto per fidem, relabi ad consequen-
 dam iusticiam in obseruationibus fe-
 storum legaliū, quid aliud est, quam
 si quis, cū esset doctissimus profes-
 sor ac magister artium, relaberetur
 ad discendum alphabetum: quis hęc
 stulticiam non admiraretur? Multo
 certe absurdus facit, qui cū conse-
 cutus sit perfectam iusticiam in Chri-
 sto per fidē, redeat ad dies festos lu-
 dæorum, ut propter ipsorum obser-
 uationem iusticiam consequatur.
 Quid ergo dicemus de nostris die-
 bus festis, quos & nos obseruamus?
 an non hæ sunt pueriles obseruatio-
 nes: certe non sunt nisi puerilia ele-
 menta. Nam qui ea obseruat, nondā
 est uere iustus, sed tantum habetur
 honestus & tranquillus ciuis, quia
 obseruātur, ut Ecclesia sciat certum
 tempus, quo sit conueniendum, &
 ut, quæ sunt nobis ad salutem neces-
 saria,

faria, ordine discantur. Si enim omnes probe essemus eruditi in religione, aut quotidie cōueniremus ad audiendam doctrinam pietatis, non indigeremus ordinatione dierum festorum. Magna autem impietas est, affingere his puerilibus obseruationibus meritum iusticiæ coram Deo. quemadmodum superstitio hypocritica docuit. Quare ne erremus, dies nostri festi habendi sunt pro elementis, sed infirmioribus, quàm ut queant suo merito iusticiam conferre. Sed quid sentiendum est de reliquis in lege mandatis? In lege enim mandatur, ut uiduæ benefacias, & pupillo, ut misericordiam præstes pauperi, & ut reliqua opera pietatis facias. Num & hæc opera sunt elementa? Profecto non minus sunt elementa, quàm obseruationes festorum. Ac Paulus etiam de his operibus loquitur, quia etsi semper facienda sunt, tamen, quia nō sunt perfecta, non possunt

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

sunt pro uera & perfecta iusticia
Deo obtrudi. Itaque sunt & ipsa ele-
menta infirmiora & egentiora, quæ ut
iustificet hominem. Hic uide mihi, quæ
ridiculi, ut non dicam, quam impii,
sint hypocritæ, qui obtrudunt Deo
sua infirma opera, pro firma & uera
iusticia. Nam perinde faciunt, ac si
puer quispiam sciens tantum alpha-
betum, uellet haberi pro summo do-
ctore, & professore artium: In pue-
ro esset hoc ridendum. In adulto autem
etiam reprehensione cõpescendum,
quia nihil esset magis stultum ac insa-
num. Multo magis ridendum &
damnandum est in hypocritis, quod
sentiant sua opera esse perfectam
iusticiam.

METVO DE VOBIS NE
FRVSTRA.)

Paulus reprehendit supra seueris-
sime Galatas, Vocauit eos Stultos,
Fascinatos, abnegatores Christi, de-
fectores ab Euangelio Christi, quæ
certe

erte uidentur esse contumeliosissima conuicia. Quare Paulus excusat nunc se, & mitigat reprehensionem suam, ac docet, quòd quæ dixerit, nò dixerit hostili, sed candido animo, ac reprehensionem suam esse significationem amoris, & nò inimicitiae. Me tuo, inquiēs, de uobis, hoc est: Quòd grauiter inuectus sum in uos, uestra causa feci, non mea causa. Vestrum damnum mouit me, ut tãta seueritate uos reprehenderim. Si enim pergitis sectari conciones Pseudoapostolorum, tunc frustra uobis prædicatũ est Euangelion. Hic est metus meus, ne Euangelion Christi sit in uobis uanum. Itaq; quòd obiurgauì uos, candido animo feci. Estote, ut ego sum, quandoquidem & ego sum ut uos: hoc est, Peto, ut tali animo erga me affecti sitis, quali ego erga uos affectus sum. Ego certe complector uos animo candidissimo, etiamsi uerba mea duriter sonant. Peto igitur ut

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

uicissim me candide complectamini,
 & ut uerba mea nō iuxta sonum, sed
 iuxta animum dicentis interpretemi
 ni. Nihil me lesistis, sed maxima bene
 ficia in me contulistis. Non reiecistis
 me, etiamsi uenerā ad uos abiectus,
 & ab omnibus contemptus. Prædi
 caui per infirmitatem carnis, hoc est,
 in multis afflictionibus et persecutio
 nibus, tam Iudæorum quā gētiū
 apud uos, & tamen non estis me a
 spernati. Suscepistis me uelut ange
 lum Dei, imo uelut Christū ipsum, a
 deoq; sic dilexistis me, ut si fieri po
 tuisset, oculos uestros effoscos de
 dissetis mihi. Quare q; tam seueriter
 uos reprehendi, nō eo feci, quòd me
 læsistis, sed potius, quòd uos ipsos læ
 sistis, & coniecistis uos in maxima
 quæq; pericula. Quanto igitur ma
 iora beneficia à uobis accepi, & quā
 to magis me amastis, tanto magis sol
 licitus sum de uestra salute. Itaq; uer
 ba mea increpatoria, sunt uerba solli
 citi

citi amoris, non sunt uerba superbi
insultoris & conuicatoris. Hic pri-
mum discendum est, quomodo sint
accipienda & intelligenda publicæ
reprehensiones & uerba increpato-
ria Ecclesiarum. Sunt enim multi
morosi homines, qui cùm audiunt Ec-
clesiastas reprehendere uitia, & in-
crepare uiciosos, rapiunt ea in pessi-
mam partem, & interpretantur pro
uirulentis conuicijs. Isti concionato-
res, inquit, nihil aliud sciunt, quàm
contumeliosi esse in homines, & con-
uicia in eos proijcere. Etsi autem fie-
ri solet, quòd nonnulli cõcionatores
aliquoties priuatis affectibus obse-
quantur, & priuatas iniurias uirulē-
ter exprobrent, Horum amarulen-
tia non est defendenda: attamē, cùm
publica uitia reprehenduntur legiti-
mè, iuxta seueritatē diuini uerbi, cer-
te id non est dicendum conuicium,
sed officium. Vocatio enim Ecclesia-
rum seu ministrorū Ecclesiæ est,

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

ut reuelent peccata, quo agnoscant.
 Ad pœnitentiam enim pertinet agniti-
 tio peccatorum. Non agnoscentur
 autem, nisi reuelentur. Reuelantur
 autem partim expositione diuinæ le-
 gis, partim increpatione & reprehē-
 sione. Ezechiel. xxxiiij. Si dicente me
 ad impium morte morieris, &c. Age
 uerò, quid tu de hoc speculatore sen-
 tires, qui uideret adueniētes hostes,
 & non pulsaret Campanam, quam
 ita uocāt, publici tumultus: aut quid
 de illo uicino sentiendum esset, qui
 cū uideret domum ciuis sui, igniar-
 dere, & non uociferaretur, Ad ignē?
 Certè dignus ille esset, qui à ciuibus
 discerperet, hic autē dignus esset, ut
 in ignem conijceretur. Magnus qui-
 dem tumultus excitat̃ ex pulsū pu-
 blicę campanę, & ex clamore, Ad ig-
 nem, Necessitas autē hoc exigit. At
 multo maius periculū imminet, cū
 homines peccant; Tunc enim uenit
 crudelis hostis Satan, & adducit se
 cum

Sturm-
glocken.

Feuerio.

cum multas legiones Diabolorum. Tunc etiam incipit peccator ardere igni infernali. Maxima igitur & summa necessitas exigit, ut concionator clamet, Ad ignem, & pulset Campanam tumultus, hoc est, ut seuerissime increpet peccatorem, quo agnitis peccatis, resipiscat. De parente dicit Salomon, Prouerb. xiiij. Qui parcat uirgæ, odit filium suum, qui autem diligit illum, instanter erudit. Hoc idem de parente spirituali intelligendum est, quòd legitimæ eius increpationes non sint argumenta odij aut inuidiæ, sed amoris, & sollicitudinis, de uera Ecclesiæ salute. Quare increpatoria uerba in publicis concionibus non sunt pro conuicio, sed pro officio interpretanda. Deinde, quòd Paulus dicit, Galatas non fuisse offensos infirmitate carnis suæ, hoc est, abiecta, & omnibus contempta ac inuisa persona eius, maxima est Galatarum laus. Et

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

Scriptū est in nostri doctrinam, ne & nos offendamur humilitate & abiectione Christianismi. In Euangelio enim prædicatur de magna maiestate regni Christi, de magna fœlicitate, et tamen uidemus omnia esse abiecta & humilia. Christus ipse est crucifixus. Apostoli fuerunt miserrimi in hoc seculo homines. Euangelion scriptum est stylo non admodum elegantis. Concionatores Euāgelij nec sunt principes nec reges. Persecutores autē & aduersarij sunt homines potentes & clari. Accedunt uariæ afflictiones, quæ accidunt his, qui sectantur Euāgelion. Accedunt etiam peccata quædam. Breuiter, omnia sunt abiecta, infirma, & contempta. Quare imperiti homines facile offenduntur. At Christus ait: Beatus est, qui non offenditur in me. Etsi enim nec Christus nec Euangelion habent magnam speciem in hoc seculo, tamē corā Deo nihil est maius, præclarius, & speciosius.

speciosius, Primum enim, Euangeliō
summa est certitudo, maximis mira-
culis & argumentis confirmata. De-
inde Deus non ordinauit hoc præ-
sens seculum, in quo elucescat uera
Christi & regni eius maiestas, sed or-
dinauit futurum seculum. Hic enim
mundus peribit, Cœlum & terra trā-
sibunt. Ecce ego, inquit, creo cœlos
nouos, & terrā nouam. Quare qua-
lemcunq; speciem habeat in hoc se-
culo Christus cum regno suo, tamen
nihil certius est, quàm quòd uera ei-
us maiestas, suo tempore reuelabi-
tur, ideoq; nemo offendi debet præ-
senti eius abiectioe & humilitate.
Præterea, cùm Paulus ait, Galatas
suscepisse ipsum uelut angelū Dei,
uelut Christum, etsi docet hic, quo-
modo Ecclesiæ Christi debeant susci-
pere & tractare suos Ecclesiastas
& pastores, qui synceriter & diligen-
ter adnunciant Euangelion Christi,
& commendant doctrinam honesta

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

te uitæ suæ, tamen ne quis existimet nos nostra querere, & nos ipsos commendare, discemus ex hoc loco magis quomodo Ecclesia debeat Euangelion ipsum suscipere, quam quomodo debeat Euangelij prædicatorem tractare. Necessarium quidem alicubi esset, ut imperitis rusticis explicaretur, quid deberent pastoribus suis. Sunt enim qui suos pastores tanto contemptu tractant, ut ducant uelut uespillonibus, ac tantum abest, ut darent ipsis erutos oculos suos, ut potius, si liceret, eruerent ipsis pastoribus oculos. Fateor, sunt multi impij & inhonesti pastores, qui digniores essent porcis præfici, quam Ecclesiæ Christi. Sed etiam piij ac honesti inciuilissime & ingratissime tractantur. De his autem non est nunc dicendi locus. Sed uideamus, quomodo Euangelion ipsum sit suscipiendum. Primum enim suscipi debet, non ueluti humana uox, sed ueluti uox angeli,

angeli, imò ueluti uox ipsius Christi.
 Qui uos audit, me audit. Deinde sus-
 cipi debet tanta animi gratitudine et
 constantia, ut potius sinamus nobis
 eruere oculos nostros, quibus homi-
 ni nihil est carius, imò sinamus poti-
 us nobis extorquere uitam nostrā,
 quàm ut abijciamus & negemus E-
 uangelion Christi, quia Euangelion
 est clauis regni cœlorum. Hac clauē
 aperitur nobis cœlum. Abiecta igitur
 & amissa hac clauē, non patet
 amplius ianua regni cœlestis. Quare
 omnia potius nostra, quàm Euange-
 lion Christi amittamus.

IGITUR INIMICVS FACTVS
 SVM VOBIS VERA
 LOQVENS.)

Exposuit Paulus antea cœdorem
 animi sui erga Galatas, & osten-
 dit quibusdam argumentis, se nul-
 lo planè hostili animo in ipsos inue-
 ctum esse, sed dura uerba eius pro-

ficisci è summo amore. Nunc idem
 quoq; significat: Num inimicus, in-
 quiens, uobis factus sum, propterea
 quòd ueritatem loquor: Ideo ne iudi-
 cabitis me hostili esse animo erga
 uos, quòd ueritatem simpliciter con-
 fiteor: imo si mendacia dicerem, &
 uobis blandirer in uestro errore, tunc
 essem uere hostis uester. Hoc loco
 obseruandum nobis erit, quòd homi-
 nes eo ferè ingenio præditi sunt, ut
 existiment uera nobis dicentem, ini-
 mico in nos animo esse. Itaq; & nos
 uicissim inuehimur in eum hostiliter.
 Veritas, inquit Ethnicus, odium pa-
 rit. Ac solèt quidem inimici & obtre-
 ctatores nonnunquam ex odio ex-
 probrare nobis ea uitia, quæ uerè no-
 bis inhaerent, Sed aliud est exprobra-
 re alicui uera eius uitia legitimè, ali-
 ud exprobrare illegitimè. Inuidie
 enim & obtrectatores, etsi ueritatem
 loquuntur de proximo, ac uerum est
 crimen, quod obiectant, tamen gra-
 uiter

titer peccant, qui ueritatem sic illegi-
 timè, & sine uocatione ordinaria di-
 cunt. Lex enim naturalis est, Diliges
 proximum tuum sicut teipsum. Et,
 Quod tibi non uis fieri, alteri ne fece-
 ris. Qui uerò sibi cōsciū est alicuius
 criminis, optat, ut cæletur crimen, et
 non diuulgetur in omnibus constri-
 ctis. Quare debet & ipse hāc dilectio-
 nem proximo prestare, ut non diuul-
 get crimen eius in omnibus plateis.
 Præterea, Paulus ad Rom. xv. ait.
 Unusquisq; uestrum placeat proxi-
 mo in bonum ad ædificationem. Di-
 uulgare autem alicuius crimina, etiā
 uera, neminem ædificat. Nec enim
 ædificat auditores, sed potius inijcit
 eis malas suspensiones, nec ædificat re-
 um criminis, quia non audit, & quā-
 uis audiret, tamen quia obijcitur ei
 contumeliose, irritatur potius quā
 ædificatur. Quare obtrectator pec-
 cat contra caritatem. Fingamus Ra-
 ptorē ambulare in foro liberè, num

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

licebit mihi homini, cui non est man-
 data functio administrandi gladij, uio-
 lentas manus in raptorem iniicere,
 & ipsum iugulare? Nihil certe mi-
 nus. Etsi enim manifestum est ipsum
 esse publicum raptorem, & debetur
 ei poena mortis, tamen quia mihi non
 est commendata administratio gla-
 dij, nihil ad me. Sic etiam dicendum
 erit de obrectatoribus, qui cum
 non sint uocati, ut hominibus sua ui-
 tia exprobrent, certe grauiter pec-
 cant suis obrectationibus, etiam si
 uera sint crimina, quae de proximo di-
 uulgant. Quare quem audimus alte-
 ri illegitimè obrectantem, cum lice-
 bit existimare hostili esse animo er-
 ga proximum suum, quia non ambu-
 lat secundum caritatem. Aliud au-
 tem est uitia legitimè exprobrare, id
 quod fieri solet, si ex ordinaria uoca-
 tione uitia pximi iudicamus. Sic pater
 exprobrat liberis suis peccata, sic ma-
 gistratus subditis, Sic ecclesiastes au-
 dito

ditorib. Ecclesiæ suæ, Sic frater fratri,
 & amicus amico. Hæc exprobratio
 nō est habēda pro inuidia, sed p̄ sum-
 ma caritate. De hac dicit Salomon,
 Proverb. xxvij. Meliora sunt uulne-
 ra diligētis, q̄ fraudulēta oscula odiē-
 tis. Quare Paulus recte exigit à Gala-
 tis suis, ut interpretent̄ dura uerba
 sua, non pro inuidia, sed pro caritate.

AEMVLANTVR VOS NON
 BENE, SED EXCLVDERE.)

Hæc de Pseudoapostolis dicta
 sunt, quorum mentionem Paulus id
 circo nunc facit, ut significet, blanda
 uerba Pseudoapostolorū multò ma-
 gis nocere eis, quàm uerba ipsius du-
 rissima. Pseudoapostoli, inquit, æmu-
 lantur uos, iactant se uehementissi-
 mo uestri amore teneri, simulant se
 salutem uestram ardentissime sitire,
 nec aliter uidentur erga uos affecti
 esse, quàm zelotypus erga dilectissi-
 mam sibi uxorem. Non damno qui-
 dem æmulationem seu zelum, si fiat

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

legitimè pro re bona, quemadmodum
 & uos me æmulaſtis, ſeu zelo proſe-
 cuti eſtis, cùm apud uos eram. Debe-
 batis autem hunc zelum conſeruaſ-
 ſe, non tantum erga me præſentem,
 ſed etiam abſentem. Pſeudoapostoſi
 uero proſequuntur uos zelo non ad
 bonum, ſed ad malum, quia uolunt
 uos abducere à uera doctrina Euan-
 gelij, ad impiam ipſorum doctrinã.
 Hic zelus eſt reprehendendus. Qua-
 re etſi blandiſſime uos alloquuntur,
 & uidentur uos magno amore pro-
 ſequi, tamen quia cupiunt uos trahere
 ad impietatem, multo magis pro-
 ſunt uobis mea duriffima uerba, quàm
 ipſorum dulciſſimæ blanditiæ. Hoc
 loco monemur, ut non iudicemus de
 doctrina iuxta blãdicias uerborum,
 ſed iuxta ueritatem diuinitus confir-
 matam. In Deut. xiiij. Si ſurrexerit, in-
 quit, in medio tui Prophetes, ac dixe-
 rit, eamus et ſequamur deos alienos,
 non audies uerba Prophetæ illius.
 Item,

Item, si uoluerit tibi persuadere frater tuus, filius matris tuę, aut amicus quem diligis. Et Paulus. ij. Cor. xi. Isti usmodi Pseudoapostoli operarij dolosi sunt, sumpta persona Apostolorum Christi. Atq; haud mirum, quando quidem ipse Satanas transfiguratur se in angelum lucis. Sic & hoc tēpore Romanus Pontifex iactat magnū zelum pro Ecclesia Christi, ex quo etiam gloriatur se conuocare Concilium, ut reformet Ecclesiam. Vide Bullam eius, qua indicit Concilium ad urbem Tridentinam. Christus autem dicit, Veniunt ad uos in uestimētis ouium, intus uerò sunt lupi rapaces. Sed quomodo, inquis, agnoscā lupos? Lupi sunt, quotquot conātur ab Ecclesia auferre doctrinam Apostolicam, de remissionē peccatorum, quæ nobis propter solum Christum contingit per fidem. Hæc doctrina est confirmata per Apostolos, & miracula eorum. Agnoscimus igitur lu

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL^{as}
pos, si obseruauerimus qui sint illi,
qui conantur nobis hanc doctrinam
abolere, & suam impiam doctrinam
atq; autoritatem statuere.

FILIOLI MEI, QVOS ITE^r
RVM PARTVRIO.)

Possem, inquit, plura de hac re scri
bere, sed malle[m] præsens apud uos
dilectissimos meos filiolos esse, &
coram colloqui, quam literis manda
re. Confundor, consilij inops sum,
nescio quid primū aut postremum
scribam, usque adeo turbor errore
uestro. Quod si autem præsens es
sem, & coram colloquerer, fortas
sis uita uoce plus efficerem, quam
per literas. Hæc sunt uerba plena a
postolicæ & paternæ sollicitudinis,
In quibus hoc præcipue adnotan
dum est, quod dicit se iterum partu
rire Galatas, donec formetur in ip
sis Christus. Perspicue enim signifi
cat, quale sit organon illud, quo
Chri

Christiani regenerentur in Christo,
 & quo Christus formetur, seu pin-
 gatur in nobis. Nemo enim recipi-
 tur in cœlum, nisi sit factus mem-
 brum Christi, per regenerationem,
 & nisi sit depictus ac formatus figu-
 ra seu contofactura Christi. Opor-
 tet enim nos imaginem Christi no-
 biscum afferre. Qui ergo sunt paren-
 tes, qui nos regenerant? Paulus in-
 quit, Quos parturio; Ergo ministri
 Ecclesiæ sunt spirituales parentes
 ministerio suo. Quod est organon,
 per quod regenerant? Euangelion
 Christi, cum sacramentis suis. Qui
 sunt pictores imaginis Christi? Pau-
 lus, & Ecclesiaste. Quo penicillo pin-
 gunt? prædicatione Euangelij Chri-
 sti. Sectemur igitur diligenter con-
 cionem Euangelij, ut Christus sub-
 inde magis & magis in nobis for-
 metur.

DICITE MIHI, QVI SVB LE
 GE V. YLTIS ESSE,

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

Paulus tractauit hactenus copiose eam causam, quam explicandam suscepit, ac docuit multis & firmis argumentis, quod reputemur iusti coram Deo non propter merita operum legis, sed tantum propter Christum per fidem. Potuisset igitur nunc addere Epilogum disputationis sue, & Epistolam concludere, sed priusquam recitet epilogum, addit typum, quem allegoriam uocat, sumptum ex coniugio & liberis Abrahamæ, quo typo non probat quidem causam, quæ antè satis probata & confirmata est, sed ornat & illustrat eam, quo diligentius memoriæ inhæreat, & iucundius excipiatur. Vtitur autem libenter exemplo Abrahamæ: Nam Abraham propositus est à Deo ipso, in patrem multarum gentium, in hoc uidelicet ordinatus, ut non solum id semen, in quo benedicendæ essent omnes gentes, nasceretur è posteritate sua, sed etiam ut esset exemplar totius orbis terrarum,

terrarum, quo consequeremur cor-
 ram Deo iusticiam. Et habet etiam
 hoc tempore Abraham suam auto-
 ritatem inter omnes gentes, ac reli-
 giones, quæ quidem nunc gentium
 & religionum nomine censentur. Iu-
 dæi habent Abrahamum pro sancto
 Patriarcha, Turcæ habent Abraha-
 mum pro sancto Patriarcha, Chri-
 stiani similiter habent Abrahamum
 pro sancto Patriarcha. Vides Abra-
 ham gloriam inter omnes populos
 hoc tempore elucere. Cùm igitur di-
 uinitus sit propositus omnibus gen-
 tibus in exemplar, Paulus supra, &
 ad Roman. iiii, ostendit, quòd nulla
 alia sit ratio iustificandi, quàm
 spiritus sanctus proposuit in Abra-
 hamo, & qua Abraham ipse iustifica-
 tus est: Credidit, inquit scriptura, A-
 braham Deo, & reputatum est ei in
 iusticiam, Et addit Paulus: Hoc scri-
 ptum est, non tantum propter Abra-
 hamum, sed etiam propter nos. Nūc

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.
autem hoc loco ostendit idem ex cō-
iugio et liberis Abrahæ: Docet enim,
quòd simus liberi à lege, ideoq; non
iustificemur propter merita operū
legis, sed tantum propter Christum
per fidem. Dicite, inquit, qui uul-
tis esse sub lege, &c. Paulus scripsit
ad Ecclesiam Galatiæ, quæ erat col-
lecta tam è Iudæis quàm è gentibus.
Alloquitur ergo nunc Iudæos, ac etiam
eos, qui ex gentibus uoluerunt
suscipere iugum legis, Et uocat pri-
mum librum Mosi, Legem, pro uul-
gari modo, quo totum uetus Testa-
mentum, seu omnes libri ueteris Te-
stamenti dicuntur Lex. Abraham du-
os habuit filios, unum ex ancilla, alte-
rum ex libera. Hæc historia scripta
est in Gen. cap. xvi. xvij. & xxi. Lice-
ret autem nunc tractare historiam,
secundum suos locos, de polygamia
Patriarcharum, de humilitate Saræ,
qua cecidit iuri suo, & dedit marito an-
cillam in uxorem, & de alijs locis in
hac

hac historia contentis, sed persequemur nunc duntaxat typum, quem Paulus tractandum suscepit. Abraham enim gerit typum Domini Dei nostri: Videamus igitur in quo Abraham & Deus conueniant. Primum sicut Abraham habuit duos filios, Isaacmaëlem, & Isaacum, alterum ex ancilla, alterum ex libera, (Etsi enim habuit etiam alios quosdam filios, è Cethura, tamen hi duo precipui fuerunt) Sic & Deus habet duo Testamenta, & duplicem populum, Vnū, Legalem, Alterum Euangelicum. Etsi enim multæ sunt gentes, & nationes in terra, tamē distinguuntur tantum in duplicem cohortem coram Deo, iuxta distinctionem uerbi eius, quod diuiditur in Legem & Euangelion. Populus legalis dicuntur omnes isti, qui quarunt iusticiam in meritis operum suorum, siue sint Iudæi, siue Turcæ, siue hypocrite inter Christianos. Populus autem Euangelicus

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

sunt isti, qui tantum quærunt iustici-
 am suam in Christo Iesu per fidem.
 Deinde, Abrahamo natus est filius
 Ismaël ex Agar ancilla, nullo miracu-
 lo, nec ulla præcedente promissione
 Dei, sed naturali modo. Isaac autem
 natus est è Sara libera, magnis mira-
 culis, quia tam Abraham quam Sara
 erant proejectioris ætatis. Præterea ac-
 cessit promissio Dei: Dabo tibi fili-
 um ex Sara: Vxor tua pariet tibi filium,
 & uocabis nomen eius Isaac. Sic &
 legalis seu iusticiarius populus, qui
 quærit iusticiam suam in meritis ope-
 rum, nascitur præcipue ex Decalo-
 go, seu ex lege, cuius decalogus epi-
 tome est. Decalogus autem datus est
 in monte Sinai, qui Arabicè dicitur
 Agar, iuxta nomen ancillæ Abrahamæ,
 & pertingit usque ad Hierusalem, uel
 quia montana Arabiæ pertingat us-
 que ad Iudæam, in qua sita est Hieru-
 salem, uel quia Israëlites profecti sunt
 à monte Sinai, ad Iudæam & Hieru-
 salem.

falem. Cùm igitur mōs Sinai, in quo
 datus est decalogus, dicatur alio no-
 mine Agar, tunc Ismaël natus ex A-
 gar, recte gerit typum eius populi,
 qui quærit iusticiam suā in lege, quæ
 in monte Agar data est. Populus ue-
 rò Euangelicus, qui quærit iusticiam
 suam tantum propter Christum per
 fidem, nascitur ex Euangelio, quod
 est longè antè promissum Patriar-
 chis, priusquàm lex data est, quemad-
 modum & Isaac promissus fuit prius
 quàm nasceretur. Præterea, quia Is-
 maël natus est ex ancilla, idcirco na-
 tus est seruus, uulgo enim dicit: Par-
 tus sequitur uentrem. Isaac autem,
 quia natus est ex libera, natus est &
 ipse liber, ac uerè heres paternorum
 bonorū. Sic & populus legalis, qua-
 les sunt Iudæi, & omnes hypocritæ,
 ac iusti absque Christo, nascitur ser-
 uus, quia nascitur ex decalogo, qui fa-
 cit animum seruilem, cupiētem mul-
 ta mereri operibus suis, & tamen in-

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

terim metuentem Deum tanquam
 tyrannum. Populus autem Euange-
 licus, nascitur liber, quia nascitur ex
 Euangelio, quod affert libertatem,
 & adoptat credentem in filium Dei,
 ideoque in uerum hæredem diuinorū
 bonorum. Accedit huc, quod Agar
 ancilla statim facta est prægnās, in iu-
 uenili sua ætate, & filius eius Ismaël
 ita adoleuit, ut uideretur præcipuus
 in tota terræ heros. Sara autem diu-
 tissime fuit sterilis, & peperit uel tan-
 dem Isaacū, cum iam omnia uideren-
 tur desperata. Et tamen sterilis Saræ
 filius multo plus multiplicatus est, quæ
 foecundæ ancillæ filius. Sic & popu-
 lus legalis uidetur esse præcipuus,
 populus autem Euangelicus, uide-
 tur esse paucissimus & abiectissimus.
 Et tamen Ecclesia populi Euan-
 gelici dilatata est in totum orbem ter-
 ræ, iuxta uaticinium Esaia cap. liij.
 Latere sterilis quæ non parit. Dein-
 de Ismaël semper persecutus est Isa-
 acum.

acum, sic & populus legalis semper
 persequitur populum Euāgelicum.
 Populus enim legalis uult esse ue-
 rus populus Dei, & uera Ecclesia, i-
 deoq; opprimere conatur populum
 Euangelicum, sicut etiam Cain op-
 pressit Abelem, & Esau persecutus
 est Iacobum. Postremo etsi Ismaël iu-
 ctabat se esse uerum hāredem Abra-
 hami, tamen necesse habet tandem
 cum matre sua ē domo Abrahę eijci.
 Dicit enim scriptura, Eijce ancillam
 & filium eius. Solus autem Isaac ma-
 net uerus hāres: sic & populus lega-
 lis (nisi fiat Euangelicus) necesse ha-
 bet tandem perire et damnari, Popu-
 lus autem Euangelicus manet in hā-
 reditate cœlestium bonorum. Qua-
 re demus operam, ut etsi non habe-
 mus magnam autoritatem in hoc se-
 culo, inueniamur tamen in catalogo
 populi Euangelici, quo fruamur cœ-
 lesti hāreditate.

Perstrinximus summatim typum

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

Abrahæ & filiorum eius, quem Paulus hoc loco ad illustrandam libertatē, quam ex Euangelio habemus, ob oculos posuit. Nunc percurremus præcipuas huius typi particulas. Hæc sunt duo, inquit, Testamenta. Sæpe fit mentio Testamentorum, quæ Deus in terris instituit. Hoc igitur loco docet Paulus, duo esse Testamenta Dei, Alterum Vetus, alterum Nouum. Idem docet etiã Hierem. cap. xxxi. Ecce dies uenient, dicit Dñs, & cōsummabo super domum Israël, & super domū Iuda Testamentum nouum, &c. similiter in Epistola Heb. cap. viij. ix. & x. Vetus igitur Testamentum proprie dicitur pactum illud, quod iniit Deus cum posteritate Patriarcharū, Abraham, Isaac & Iacob, uidelicet, quòd uelit ipsis è tyrannide Aegyptiorum liberatis dare regnum & terram Canaan, & hoc regnū ornare suis sacris ac legibus. Præterea promisit, si obseruauerint sa-
 cra

era et leges suas, se daturum ipsis fer-
 tilitatem terræ, sanitatem corporis,
 longitudinem uitæ, uictoriam super
 hostes, & publicam tranquillitatem.
 Hoc proprie dicitur Vetus Testa-
 mētum, quod aliqua ex parte descri-
 bitur in Exod. cap. xix. & xxiiij. Si-
 militer Leuit. xxvi. & Deut. xxviiij.
 Sed quia ubi est Testamentum, quæ-
 admodum Apostolus ad Hebræ. scri-
 bit, necesse est, ut intercedat mors te-
 statoris. Testamentum enim in mor-
 tuis ratum est, quando quidem non-
 dum ualet, cū uiuit testator, idcir-
 co etiam uetus Testamentum dedi-
 catum & confirmatum, est morte &
 sanguine. In Exo. enim, cap. xxiiij, oc-
 ciduntur & mactantur uituli, quo-
 rum sanguinem sumpsit Moses, &
 postquam legis et uolumen legis,
 hoc est, literas Testamenti, resperlit
 sanguinem in populum: Hic, inqui-
 ens, sanguis est fœderis, quod pepe-
 git Dominus uobiscum. Hic iam cō-

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

sydera mihi qui sit uerè populus ue-
 teris Testamenti. Non enim sentien-
 dum est quòd hi tantū censendi sunt,
 fuisse sub ueteri Testamēto, qui ege-
 runt uitam in politia Mosi ante aduē-
 tum Christi, nec hi tātum, qui adhuc
 legem Mosi agnoscunt, dicendi sunt
 Iudæi. Sed primum omnes illi sunt
 populus ueteris Testamenti, & dici
 possunt Iudæi, qui hoc unum agunt,
 ut possideant seu regna, seu opes, di-
 gnitates, sanitatem, longitudinem ui-
 tæ, & tranquillitatem huius seculi,
 Hos aliās uocamus Epicureos. Dein
 de omnes illi sunt sub ueteri Testa-
 mento, & Iudæi, qui meritis bonorū
 operum, quæ in lege Dei præcepta
 sunt, student consequi gratiam Dei.
 Hi enim, si multam consequuntur
 meritis suis, consequuntur bona cor-
 poralia, & benedictionem externā.
 Bona autem spiritualia & æterna nō
 possunt cōsequi meritis suis, quia ea
 merita sunt imperfecta. Sed quid
 profuer

EXPLICAT. IOAN. BREN. 314

profuerit, etiamsi totum mūdum lucrati fuerimus, interim uerò iacturā anime faciamus. Necessarium igitur fuit nouum Testamentum, Et hoc illud est, quo Deus testatus est, se daturū per semen Abrahe, qui est Christus, omnem spiritualem benedictionem, uidelicet, remissionem peccatorum, iusticiam, liberationem in morte, & æternam fœlicitatem ac regnū cœleste. Et hoc Testamentum confirmatū est morte & sanguine Christi. Vnde in nouissima cœna ait: Hic est calix noui Testamēti, in meo sanguine, qui p̄ uobis & p̄ multis effundit. Ea autem bona, quæ in hoc Testamento hominibus legantur, sunt uera & æterna bona, quæ si contigerint, sufficientia sunt, etiamsi quis nō possit consequi externa ueteris Testamenti bona. Cæterum, non est sentiendum, quòd hi tantum, qui post aduentum Christi dicuntur Christiani, sint populus noui Testamēti, sed

IN CAP. III. EPIST. AD GAL.

primum, omnes hi fuerunt sub nouo Testamento, qui quondam crediderunt in Christum uenturum, & acceperunt in ipso remissionem peccatorum, ac hoc unum egerunt, ut consequerentur in Christo bona celestia, ut cunq; res se haberet de externa huius seculi foelicitate. Sic Abraham, sic Isaac, sic Iacob, sic omnes Prophetæ fuerunt populus noui Testamenti. Deinde hi sunt in nouo Testamento, qui faciunt quidem bona opera, non autem sentiunt ea esse iusticiam perfectam, sed credunt in Christum, quod propter ipsum tantum reputentur iusti coram Deo. Quare nec hypocritæ, nec Papistæ, nec ulla alia gens, quæ confidit meritis operum suorum, sunt populus noui Testamenti, sed pertinent adhuc ad uetus Testamentum, quod cum sit abrogatum, necesse habent et ipsi perire.

Præterea Paulus in hoc typo facit duas urbes Hierusalem, quod similiter

ter est diligēter obseruandum. Vna est externa urbs, in qua habitauerūt Iudæi, & habuerunt templum. Hæc urbs habuit suam dignitatem, suo tēpore. Et ciues, qui in ea habitauerūt, etsi habuerunt quādam libertatem, tamen fuerunt subiecti mille casibus & generibus infortūtatū. Hæc seruit, inquit Paulus, cum filijs suis, hoc est, ciuibus. Fuit enim eo tempore, quo Paulus hæc scripsit, subiecta imperio Romanorum, & miserè afflictā, ac paulo post tota deuastata. Alia est urbs cœlestis Hierusalem, non quidem in cœlo tantum, sed etiam in hac terra. Hæc enim urbs dicitur Ecclesia Christi in terris: Quæ urbs non in uno loco terræ consistit, nec est tantum ad urbem Romanam translata, sed sparsa est in totum orbem terræ. Vbicunq; enim prædicatur Euangelion de Christo, & accipitur per fidem, ibi est particula huius cœlestis Hierusalem, Ciues autem

huius urbis semper sunt liberi. Quæ
 sursum est Hierusalem, inquit Pau-
 lus, libera est, quæ est mater omni-
 um nostrum. Hoc est, Qui habitant
 in Ecclesia, & sunt membra Eccle-
 siæ, hi semper sunt felices, & beati.
 Etiam si fractus illabatur orbis, ipsi
 tamen seruantur. De hac felicitate
 concionatur Esa. lxxv. Non audietur
 in ea ultra uox fletus et clamoris, sed
 gaudebitis & exultabitis usque in sem-
 piternum. Quare non necesse habet
 mus nunc proficisci ad externam Hier-
 usalem, ut consequamur dignitatē
 militiæ, aut equitum, ut uocant, auro-
 torum, sed eò contendamus, ubi præ-
 dicatur Euangelion Christi, ut ex fi-
 de iustificati, milites Christi efficiamur,
 & consequamur uictoriā su-
 per mortem et infernum. Postremo,
 diligenter obseruanda sunt ea loca,
 quæ Paulus citat ex Esaia cap. liiij.
 Lauda sterilis, & ex Gen. xxi. Ence
 ancillam, & filium eius, &c. Primum
 enim

enim consolatur uniuersam Ecclesiam, & unumquoduis membrum eius in omnibus afflictionibus. Etsi enim uidetur aliquoties Ecclesia perire, etsi priuatus quispiam, qui est Ecclesiae membrum, uidetur opprimi, tamen Deus conseruat Ecclesiam et membra eius mirabiliter, & lætificat eam suo tēpore summo gaudio. Deinde ex loco Gen. Eñce ancillam, munit nos aduersus scandalum, quo offendi solent infirmiores, cūm necessē habent deficere propter Euangelion à summis Pontificibus, & ab ijs, qui possidere uidentur titulum Ecclesiae Dei. Nam sicut Ismaël, quia erat primogenitus Abrahamæ, uidebatur esse præcipuus hæres Abrahamæ, ideoq; persequebatur Isaacum, atamen eñcitur unā cum matre sua, ita Pontifices & omnes hypocritæ, qui confidunt meritis operum suorum, & habent ueterem, ut dicunt, possessionem Ecclesiae, etiamsi ui-

IN CAP. IIII. EPIST. AD GAL.

deantur columnæ Ecclesiæ, tamen
 eijciuntur è domo Abrahamæ, ut non
 sint hæredes. Quare nihil mouea-
 mur si Pontifices proturbent nos è
 suo cœtu, sed sentiamus potius, ipsos
 uerè ex Ecclesia eiectos esse, & no-
 strum esse officium, ut fugiamus eor-
 tum eorum, nec quicquam, quod ad
 religionem attinet, communionis cõ-
 ipsis habeamus. Qui enim sectantur
 Euangelion Christi ex fide, hi sunt fi-
 lij liberæ. Illi autem, qui cõfidunt me-
 ritis suorum operum, sunt filij Agar,
 filij ancillæ. Quare necesse habent
 audire, Ence ancillam cum filio suo.
 Hoc igitur loco scripta est excom-
 municatio & sententia, qua eijcuntur
 ex Ecclesia omnes Põtifices, mo-
 nachi, sacrificuli, & hypocrite, qui do-
 cent & sentiunt se expiare peccata
 operibus legis, seu meritis operum
 suorũ, & sacrificijs Missarũ suarũ. Et
 hîc est scriptum q̄ abroganda sint om-
 nia monasteria, & collegia Missarũ
 riorum.

Caput

CAPVT V.

TATE IGITUR
IN LIBERTA-
TE.)

Hic est Epilo-
gus seu Conclu-
sio, eius disputa-

tionis, quam Paulus in hac Epistola tractandam suscepit. Diximus enim supra, quòd disputatio huius Epistolæ hoc syllogismo constet: Nullum aliud Euangelion, quàm quod ego concionatus sum, agnoscendum est. Concionatus autem sum hoc Euangelion, quòd liberi simus à lege, & quòd iustificemur non propter merita operum legis, sed propter Christum per fidem. Non est igitur aliud Euangelion agnoscendum, sed permanendum est in ea libertate, ad quã Christus nos uocauit. Ac de confir-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

matione status huius disputationis, haecenus multa audiuiimus, quæ longum esset iterum recitare, & tamen ut facilius retineantur, breuiter percurranda sunt.

1. Nos Apostoli, qui sumus Iudæi, non consecuti sumus iusticiam nisi per fidem propter Christum, & sumus liberi à lege, quanto magis gentes sunt liberæ, non iustificantur nisi propter Christum per fidem.
2. Si per legem est iusticia, tunc Christus frustra mortuus est.
3. Spiritus sanctus datus est, non propter merita operum legis, sed in nomine Christi, iustificamur igitur propter Christum.
4. Abraham credidit Deo & reputatum est ei in iusticiam, Ergo non iustificamur meritis operum legis.
5. Lex maledicit factorem, ergo non iustificat.
6. Christus redemit nos à maledictione legis, ergo iustificamur propter

pter Christū, & sumus liberi à lege.
Iustus uiuit ex fide, ergo non ex 7.
operibus legis.

Lex data est post promissionem 8:
Abrahæ dictam de semine benedi-
cto, Iustificamur igitur per semen
Abrahæ benedictum.

Lex est elementum mundi. Sicut 9.
ergo elementa literaria non sunt per-
fecta doctrina, ita nec lex facit nos
perfecte iustos.

Sumus filij Abrahæ ex Sara libe- 10.
ra, nō ex Agar ancilla. Sumus igitur
liberi & non iustificamur propter
seruilia merita operum legis.

Hæc fuerunt præcipua argumen-
ta, quibus Paulus probauit iusticiam
non esse ex lege, & nos esse liberos
à lege. Addit igitur Paulus nunc con-
clusionem suæ disputatiōis, Et in hac
conclusionem repetit præcipuum ar-
gumentum. Solent enim in Epilogo
præcipua argumenta non quidem
pluribus recitari, sed tantum paucis

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

iterum indicari, ut in memoriam reuocentur. State, inquit, in ea libertate, qua Christus nos liberauit, & nolite iterum, &c. Hic iterum considerandum nobis est de libertate Christiana. Paulus enim non loquitur de externa & ciuili aut corporali libertate, qua externus Monarcha liberat aliquos tyrannide hostis oppressos, sed loquitur de libertate Christiana, Qua Christus, inquit, nos liberauit. Quæ ergo est ea libertas? Primū, Christus liberauit nos à ciuilibus & ceremonialibus legibus Mosis, per hoc, quod sparsit Euangelion suum inter omnes gentes, & reliquit unicuique genti suas politicas leges. Hæc autem est minima pars Christianæ libertatis. Deinde liberauit nos à iure legis. Ius autem legis est, maledicere, & damnare peccatores. Sed Christus quia expiauit peccatum, idcirco sustulit etiam maledictionem & damnationem legis. Hæc est maxima & pract

præcipua pars libertatis Christianæ.
 Postremo liberauit etiã nos hac par-
 te à lege, quòd donat nobis credenti-
 bus in ipsum totam suam iusticiam,
 quam lex exigit. Quare etsi non ha-
 bemus perfectam iusticiam operum
 legis, tamẽ cum Christum habemus,
 reputamur perfecte iusti, propter
 Christum. Hæc est libertas Christia-
 na. Ex altera autem parte Paulus uo-
 cat legem, iugum seruitutis. Lex iu-
 gum est, sicut boues colligantur iu-
 go, & coguntur durissimos quosq;
 labores perficere, arando, & uectan-
 do, Cùm autem peruenerint in seni-
 um, tunc mactantur. Sic etiam facto-
 res legis necesse habent difficillima
 quæq; opera perficere, & cùm pluri-
 ma fecerint, tunc mactantur morte,
 & abducuntur à Satana in infernum.
 Quare etsi bona opera, ut mox se-
 quitur, facienda sunt, tamen non est
 iterum suscipiendum iugum legis,
 sed perdurandum est in ea libertate,

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.
ad quam per Christū uocati sumus.

ECCE EGO PAVLVS
DICO VOBIS.)

Præcipuum argumentum, quo
Paulus probauit nos non iustificari
ex meritis operum legis, hoc fuit: Si
per legem est iusticia, igitur Chri-
stus frustra mortuus est. De quo ar-
gumento diximus supra in fine secun-
di capituli. Nunc igitur Paulus repe-
tit illud in epilogo, & repetit, haud
quaquam oscitanter, sed magno ar-
dore animi, magnaq; seueritate. Ec-
ce, inquit, ego Paulus dico uobis,
quod si circumcidamini, Christus uo-
bis nihil proderit. Ego Paulus, in-
quit, Quis ergo est Paulus, qui hæc
dicit? Paulus est Apostolus Christi.
De Apostolis autem suis dixit Chri-
stus: Qui uos audit, me audit, Quis
igitur nõ adhiberet fidem Paulo A-
postolo? Deinde Paulus uocatur ab
ipsomet Christo electum suum orga-
non. Quomodo & huic non adhibe-
retur

retur fides? Adhæc, Paulus raptus
 fuit in tertium cœlum, in Paradisum,
 & didicit illic Euangelion Christi.
 Quis autem talem, de rebus cœlesti-
 bus disserentem, nō audiret? Postre-
 mo Paulus edidit multa miracula, ad
 confirmationem doctrinæ suæ inter
 gentes. Sic enim act. xv. scribitur: To-
 ta multitudo audiebat Barnabam &
 Paulum narrâtes, quæ Deus edidis-
 set signa & prodigia inter gētes per
 ipsos. Talis igitur cū sit Paulus, me-
 rito fides ei adhibenda est. Quid er-
 go dicit: Si circumcidamini, Christus
 uobis nihil proderit. Hęc uox, prima
 fronte apparet esse durissīma, & hæ-
 reticissīma. Nam circūcisio est præci-
 puum opus inter omnia opera legis.
 Et fuit instituta ab ipso Deo, magna
 autoritate. Masculus, inquit, cuius
 præpuciū caro non fuerit circumcisa,
 delebitur anima illa de populo suo,
 quia pactum meū fecit irritum. Sed
 & Patriarchæ semper sanctissīme &

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

seueriffime obseruârunt circuncisionem. Adde huc, quòd Christus ipse suscepit circūcisionem. Quin & Paulus permisit, ut Tímotheus discipulus suus circūcideretur. Quare cum Paulus tanta seueritate asserat Christum ei non prodesse, qui circunciditur, uidetur primum damnare institutionem diuinam, deinde damnare omnes Patriarchas, præterea damnare Christum ipsum, ac se quoque, Et cum aliàs dicat, Circuncisio nihil est, uidetur prorsus pugnantia scribere. Præterea, cum circuncisio præcipuum sit opus legis, & tamen sic dānatur à Paulo, certe cum dicit, Si circūcidamini, Christus uobis nihil proderit, perinde est ac si diceret, si quis honorauerit parētes suos, si quis miseretur proximí sui, & benefacit ei, Christus ei nihil proderit. Si enim dānatur à Paulo præcipuum ac summū opus, & maximus cultus Dei, profecto uidentur etiam alia opera legis damnari.

damnari. Vide, quanta absurda sequantur ex uno dicto, non recte intellecto. Quare summa danda est opera, ut hoc Pauli dictum recte intelligamus. Obseruandum enim est quod Paulus respiciat, & quod argumentum tractet. Respicit enim in dogma illud Pseudoapostolorum, qui conuincionabantur de meritis operum legis, quemadmodum scriptum est Act. decimo quinto. Dicebant enim: Nisi circumcidamini secundum morem Mosi, non potestis esse salui. Qua doctrina significabant, iusticiam esse consequendam meritis operum legis. Hic ergo Paulus grauissime resistit, Ecce ego, (inquiens) Paulus dico: Si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit. Non est autem contentio de ipso circumcisionis opere, sed de opinione, quae huic operi a Pseudoapostolis adiciebatur. Sententia enim haec est. Pseudoapostoli dicunt, Nisi circumcidamini secundum mo-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.
rem Mosi, non potestis esse salui. Ergo autē dico, si quis hac opinione circumciditur, quod circumcisio sit meritum salutis suæ, tunc Christus ei nihil proderit. Circumcisio instituta quidem fuit à Deo, ut signaculum fœderis, & debuit suo tempore observari, non ut iusticia ex opere, quod uocant, operato, sed ut signaculum iusticiæ fidei. Adhæc, postquam Euangelion cœpit spargi post Ascensum Christi ad cœlos, inter gentes, circumcisio facta est opus indifferēs; Sed cū accedit illa opinio, quod iusticia constet ex meritis circumcisionis, tunc circumcisio, quæ antè erit indifferēs, fit impia, & qui hac opinione circumcidit, huic Christus plane nihil pdest. Vides igitur Paulū loq non de ipso circumcisionis opere, per se, sed de impia opinione, qua circumcisio suscipit. Nam hanc esse Pauli sentētiam, mox perspicue probat, cū addit: Christus uobis factus est ociosus, quicumq; per legem iustificat

Iustificamini, à gratia excidistis. Qui-
cūq; inqt, per legē iustificamini, hoc
est, quicunq; pollicentur sibi iusticiā
& salutē ex merito circūcisionis, aut
alterius cuiuspiam operis in lege mā-
dati, his Christus factus est uanus, &
ipsi exciderunt à gratia, & à Christo.
Amisso autem Christo, non habent
amplius Deū, quia extra Christū nul-
lus est Deus. Hic est locus ualde ob-
seruabilis. Explicat. n. nobis uerā sen-
tentiam totius Paulinæ disputatio-
nis de abrogatione legis, de qua dis-
serit Paulus in Epistola ad Roma. &
ad Galat. Paulus enim, cū dicit nos
liberos esse à lege, & operibus eius,
nequaquam hoc uult, quòd non de-
beamus bona opera facere, sed q̄ nō
debeamus huiusmodi operibus, quę
ex lege facimus addere impiam opi-
nionem, uidelicet, quòd iustificēt co-
ram Deo. Atq; hic locus generaliter
docet, qua in re distinguuntur Tur-
cæ, Iudæi, Papistæ, Hypocrite, & ue-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

ri Christiani . Primum enim non est distinctio in peccatis, Nec est contro- uersia de peccatis: Vt enim Turcæ peccant, ita & Christiani peccant, etiam si aliquoties alia gens altera maioribus criminibus obnoxia est . Vt Papistæ impudicè uiuunt, ita & sunt inter Euangelicos , quos ita uocant, qui impudicè uiuant . Deinde non est cōtrouersia de faciendis bonis operibus. Fatentur enim omnes gentes, siue Turcæ, siue Iudæi, siue Christiani, bona opera facienda, & pie ui- endum esse. Tametsi enim aliquoties contenditur , quæ sint uerè bona opera, quæ Deus approbet , tamen in hoc omnes consentiunt, bonum esse faciendum, & uirtutibus ac pietati studendum. In hoc autem est con- trouersia & distinctio, quòd tã Turcæ, quàm Iudæi, Papistæ, & hypocri- tæ, nullum afferunt Christum ad sua peccata & bona opera, sed existimant sua opera esse expiationem peccato- rum

rum et ueram coram Deo iusticiam. Christiani uerò seu, ut uocant, Euan- gelici, afferunt ad peccata sua, Chri- stum, quia credunt solum Christum expiase ea : afferunt etiam ad bona sua opera, Christum, quia non senti- unt sua opera esse merita iusticiæ, sed habent solū Iesum Christum pro sua iusticia, quem etiam solum oppo- nunt iudicio Dei. Itaq; hi soli habent propiciū Deum, & seruantur, pro- pterea quòd ubicunq; est Christus, ibi etiam sit Deus totus cum omni- bus suis bonis. Extra Christum enim nullus est Deus. Habes hîc iterum definitiuam sententiam aduersus o- mnes Papistas & hypocritas, aduer- sus omnia monasteria & collegia sa- crificulorum, quòd cum quærant iu- sticiam in meritis operum suorum, amiserunt Christum, & exciderunt e gratia Dei.

CONTESTOR AVTEM OMNEM HOMI-
NEM, QVI CIRCUNCIDITVR.)

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

Apparet Pseudoapostolos exegit
 se quidem circuncisionem, tanquam
 necessariam ad salutem, alia autem
 quædam legis Mosaicæ nequaquam ur-
 sisse, sed ea libera permisisse. Quare
 Paulus ostendit hoc dicto, quod faci-
 ant absurdissimè. Si enim circuncisio
 idcirco necessaria est ad salutem, quod
 in lege patribus sit mandata, & con-
 firmata, profecto tota lex Mosi ser-
 uanda erit. Et qui hac opinione cir-
 cunciditur, quod Moses exigat ex in-
 stituto patrum circuncisionem, is eti-
 am necesse habet omnia reliqua in-
 stituta Mosi, tanquam ad salutem ne-
 cessaria obseruare. Dictum autem
 est supra, quod qui sub lege sunt, sub
 maledicto sint, quia seruando legem,
 non seruant eam. Quare qui circun-
 ciditur, etiamsi sperat salutem, fru-
 stranea tamen est spes eius, quia ad-
 huc est maledictus. Memorabilis
 sententia, quæ principio totum fere
 Papatum destruit, quia Romani Pō-
 tifices

tifices multa sumpserunt ex Mose,
quæ obtruserunt Ecclesiæ Christi,
tanquam ideo diuinitus Ecclesiæ ser-
uanda, quòd Moses ea instituerit, ut
est unctio sacrificulorum, consecra-
tio templorum, & alia. Sed si unum
Mosi institutum seruandum est, quòd
Moses præceperit, certe tota eius
lex seruanda erit. Qui enim circum-
ciditur, inquit Paulus, (hoc est,)
qui unum Mosaicum, ut Mosaicum
seruat, debitor est totius legis. De-
inde, sicut is debitor est totius legis,
qui unum in lege, tanquam necessa-
rium ad salutem, obseruat, ita is est
præuaricator totius legis, qui unum
tantum in lege mandatum uiolat.
Vnde Iacobus ait: cap. secūdo. Quis-
quis totam legē seruauerit, offende-
rit autē in uno, factus est omnium re-
us. Dices igit, Qui fur est, erit ne etiā
adulter aut latro? Non iam fit sermo
de ciuili iudicio, coram quo non est
quispiam idcirco pro latrone iudi-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

condus, quòd sit adulter, sed loquimur de iudicio diuino, coram quo is non iudicatur perfecte iustus, qui in uno aut altero offenderit. Quare qui in uno offenderit, idcirco dicitur omnium reus, nò quòd omnia externis suis factis uiolauerit, sed quòd nò habeat perfectam iusticiam, quam omnia & singula mandata Dei exigunt. Nemo igitè potest confidere sua iusticia, sed necesse habemus confidere solius Christi iusticia. Ceterum, quanta sit impietas, quantus interitus sua ipsius iusticia fidere, pergit Paulus aperte & perspicue dicere.

CHRISTVS (inquiens,) FACTVS EST
VOBIS OCIOSVS, QVICVN
QVE PER LEGEM.)

Quid potest esse magis perniciosum, quam excidere à gratia Dei, & nullam utilitatem capere è passione, morte, & resurrectione Christi: At talis pernicies accidit ei, qui iustificatur

tur per legem. Quid ergo est per legem iustificari? certe nihil aliud est, quàm confidere se esse iustum in iudicio Dei propter merita operum, quæ in lege præcepta sunt. Nec loquitur Paulus tantum de operibus ceremonialibus, sed de omnibus operibus legis. Sunt autem triplicia legis opera. Alia sunt ceremonialia, ut sunt circumcisio, Sabbatum. Et hæc nunc non iustificanc, etiam aduersariorum nostrorũ consensu. Alia sunt iudicialia, seu politica: Et nec illa iustificanc iuxta aduersariorum sententiam. Quare nihil est de ipsis dicendũ. Alia sunt moralia, ut diligere proximum, benefacere egeno, subleuare miserũ, ignoscere malefactori. Hæc dicunt aduersarij iustificare coram Deo, & mereri peccatorum remissionem. At Paulus, cùm dicit: Quicũ que per legem iustificamini, intelligit non ceremonialia & iudicialia tantum, sed etiã Moralìa, primum, quia

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

si ceremonialia, ut circumcisio & obseruatio sabbati, non iustificat, certe nec moralia iustificat, propterea quòd circumcisio & quædam aliæ ceremoniæ fuerunt in lege tam seueriter præcepta, quàm aliquot moralia. Deinde Paulus cùm ad Ro. cap. iij. doceret legem nō iustificare, dicit legem iram operari. Nulla autem lex maiorem Dei iram operatur, & seuerius conscientiam occidit, quàm lex præcipiens moralia. Adhæc, Paulus ipse cap. vii. ad Roman. proponit exemplum de lege Morali, Non concupisces. Postremo accedit generalis sententia spiritus sancti: In cōspectu Dei non iustificatur omnis uiuens. Cùm igitur nulla humana iusticia, siue ceremonialis, siue iudicialis, siue moralis, sit perfecta, manifestum est, quòd nulla opera iustificent hominem. Habes ex hoc dicto, quanta sit impietas hypocritarum, imo totius Papatus, & omnium sacrificulorum

ac monachorum. Nam quantum in
 ipsis est, faciunt aduentum, doctri-
 nam, passionem, mortem, & resurre-
 ctionem Christi, ociosissima & ua-
 nissima.

Quæ ergo, inquis, est iusticia no-
 stra: sequitur.

NOS SPIRITV EX FIDE, SPEM
 IUSTICIAE EXPECTAMVS.)

Insignis sententia, & semper no-
 bis ob oculos ponenda. Initio autem
 considerandū est, quòd Paulus non
 loquitur de ea iusticia, quæ constat
 externis operibus, & coram ciuili iu-
 dicio. Hanc enim iusticiam debemus
 re ipsa habere, facere, & in nobis sen-
 tire. Sed hæc tantum est puerilis &
 elemētaria iusticia. Loquitur autem
 de ea perfecta iusticia, quæ ualet co-
 ram Deo in iudicio eius: Hanc iusti-
 ciam nullus hominum re ipsa habuit,
 fecit & sensit in hac uita, et in hac car-
 ne: quia semper in carne nostra hæ-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

ret peccatum, nec potest perfecte ex
 purgari in hac uita. Veteres & noui
 Pelagiani, sentiunt hominem posse
 habere purum cor in hoc seculo. Pri
 mos enim motus dicunt non esse in
 nostra potestate, sed fieri nō potest,
 ut caro sit ab omni peccato pura, in
 hoc mundo. Affectus enim carnis ini
 micitia est aduersus Deum, nam le
 gi Dei non subditur. Et iterum, Ca
 ro concupiscit aduersus spiritum.
 Non potest igitur perfecta iusticia
 in carne haberi & sentiri, quamdiu
 in hac uita sumus, sed tantum habe
 mus & possidemus eam spe & expe
 ctatione, in spiritu, per fidem. Itaque
 non RE, sed SPE tantum iusti sum
 mus. Postquam enim credimus in
 Christum, tunc imputatur nobis per
 fecta iusticia Christi. Et hæc iusticia
 non sentitur carne, in qua adhuc hæ
 ret peccatum, sed tantum habetur
 spiritu, per fidem, & speratur ac ex
 pectat̄ reuelanda in nobis post hanc
 uitam,

uitam, ut tunc etiam re ipsa perfectā Christi iusticiam in nobis sentiamus & possideamus. Spe, inquit Paulus aliās, salui facti sumus. Et Ioannes; Filij Dei sumus, & nondum apparuit, quid futuri simus. Hæc certe sunt nobis cognitu maximè necessaria, quæ & afferūt nobis in grauissimis tentationibus non solum consolationem, uerum etiā presentem salutem. Cū enim sistimur in tentationibus ad tribunal Dei, tentamur de iusticia nostra, quòd non sit perfecta. Et dicit Tentator, Tu gloriaris quidem de Christo & iusticia eius, sed si esses regeneratus in Christo, & haberes iusticiam eius, tunc sentiret etiam eam in carne tua, & esses purificatus à peccatis tuis. Nunc autem re ipsa sentis adhuc intra te peccatum. Quare non es in Christo regeneratus, nec habes iusticiam eius. Sed contra hanc tentationem producendus est hic locus Pauli; Nos spiritu, (non carne)

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

ex fide, (non ex meritis operum) expectamus, (non in carne praesentem) spem iustitiae. Nunc enim credimus tantum, nos habere iustitiam propter Christum. Tunc autem, cum exuerimus carnem, etiam reipsa sentiemus.

NAM IN CHRISTO IESU NE
QVE CIRCUNCISIO QVIC.
QVAM VALET.)

Commoratur Paulus adhuc in epilogo, & postquam antè indicavit, nos non habere nunc in hac vita iustitiam reipsa, sed tantum spe, per fidem, addit nunc *αὐτολογία*. Nam in Christo Iesu, inquit, neque circuncisio, neque praepucium valet, sed fides per caritatem efficax. Si enim aut circuncisio, aut praepucium, aut aliud quidpiam, praeter fidem, conferret nobis iustitiam, tunc haberemus iustitiam reipsa. Nunc autem illa nihil valent in Christo, & non constat in his Christianis,

mus, sed sola fides ualet, ea nimirum fides, quæ est efficax per caritatem. Dictum ualde obseruabile, quo paucissimis exponitur, in quo cõstet uerus Christianismus. Et si hoc dictum diligenter uel in primitiua Ecclesia consideratum esset, uel hoc tempore consideraretur, nunquam tantæ exortæ fuissent dissensiones in religione. Videamus igitur, quàm late pateat: Ac primum, fuerunt Pharisæi, qui docebant post reuelatum Euāgelion Christi, circumcisionem necessariam esse ad iusticiam comparandam, & non sufficere Christum ad salutem. Contra hos igitur Paulus hæcenus docuit, & nunc concludit, quòd in Christo Iesu nihil ualet circumcisio, hoc est, quòd Christianismus non constet circumcissione, nec circumcisio faciat aliquid ad iusticiã, quæ habetur in Christo. Et hoc probauit supra multis argumentis. Circumcisio autem est maximum ac præ-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

cipuum opus in lege. Quare si circum-
 cilio nihil ualet in Christo, hoc est,
 non iustificat hominem, nullum cer-
 te opus legis tantum est, quod possit
 iustificare. Itaque neque abstinentia à
 carne suilla aliquid ualet, neque obser-
 uatio sabbati. Idem de iudicialibus et
 moralibus dicendum est, quæ etsi ha-
 bent suum quendam usum, non ua-
 lent tamen in Christo Iesu, hoc est,
 homo non iustificatur propter ipsa
 coram Deo. Ceterum, ut nomine cir-
 cuncisionis comprehenduntur om-
 nia opera legis Mosaicæ, ita etiam cõ-
 prehenduntur omnia opera huma-
 narum traditionum, quæ longe mi-
 noris momenti iudicanda sunt, quam
 opera diuinæ legis. Fuerunt autem,
 qui contenderunt de die Paschæ, in
 Christianismo, qui exegerunt dele-
 ctum ciborum, tanquam necessariũ
 ad salutem, qui instituerunt diuersa
 genera uestium, ieiuniorum, ordinũ;
 sed sicut in Christo nihil ualet circum-
 cilio,

cisio, ita multo minus ualet opus humana traditione institutum. Vide ergo, quam grauissime & crudelissime peccauerint hi, qui quōdam propter diem Paschæ diris seinuicem deuouerint, & qui nostro tempore trucidauerint eos, qui abiecerunt usitatas uestes in sacris, aut qui non obseruauerunt delectum ciborum. Deinde, sicut quidam exegerunt circuncisionem necessariam ad salutem, ita quidam senserunt contemptum omnium ordinationum esse necessarium. Illi nimis ad dexteram, hi nimis ad sinistram declinauerunt: Illi senserunt Christianismum situm esse in obseruanda circuncisione, hi putauerunt eum situm esse in contemnenda & detestanda ea, Itaque gloriabantur de præpucio suo. Nomine præpucij intelligendi sunt incircūcifarum gentium mores & consuetudines. Intelligenda item est abrogatio aut intermissio humanarum traditionum. Sicut ergo

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

circuncisio nihil ualet, ita etiam præ-
 pucium, hoc est, uel mores gentium,
 uel intermissiones ueterum consue-
 tudinum, nihil ualent, aut non confe-
 runt iusticiam. Ac plane idem dicit
 hoc loco Paulus, quod supra, In Chri-
 sto non est Iudæus, non est Græcus,
 non seruus, non liber. Nullum enim
 uitæ genus, nullus status hominum
 per se iustificat coram Deo. Etenim,
 si quis rex ueniat ad iudicium Dei, et
 dicat: Domine Iudex, peto, ut per-
 mittas mihi, quo ingrediar in regnū
 cœleste, quia sum Rex, hic profecto
 nō auditur, propterea quōd in Chri-
 sto non sit rex, hoc est, Christiana iu-
 sticia non constat regio diademate.
 Item, si alius ueniat, & dicat, Domi-
 ne Iudex, peto ut intromittas me in
 cœlum, quia sum bubulcus. Nec is
 quidē auditur, quia Christianismus
 non constat pastoricio officio. Sic di-
 cendum est, de Marito, de Cælibe, de
 nupta, de uirgine, de uidua. Quid er-
 go

EXPLICAT. IOAN. BRENT. 139

go illud est, quod in Christo ualet, & per quod iustificamur? Sequitur:

FIDES, QVAE PER DILECTIONEM OPERATUR.)

Quid potest magis perspicue dici? In iudicio Dei nihil prorsus ualet, aut iustificat, praeterquam FIDES, hoc est, CHRISTVS Iesus, qui per fidem accipitur. Nam, qui uenit in iudicium Dei, & dicit, Domine Iudex, peto ut intromittas me in caelum, quia credo in Christum filium Dei, et affero eum mecum per fidem. Hic certe solus, si uera loquitur, auditur, & intromittitur in caelum. Scriptum enim est, Sic Deus dilexit mundum, ut daret unigenitum filium suum, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat uitam aeternam. Sed quid illud est, quod addit:

QVAE PER DILECTIONEM OPERATUR.)

Num fides iustificat coram Deo,

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

non propter Christum, sed propter
 opera dilectionis seu caritatis : Hoc
 contendunt quidem aduersarij, &
 quoties prædicamus de iusticia fidei,
 quòd iustificemur sola fide propter
 Christum, tunc ipsi obijciunt nobis
 hoc dictum Pauli, & affirmât fidem
 iustificare propter caritatem. Pau-
 lus autem hætenus semper docuit,
 nulla opera iustificare coram Deo:
 non igitur sentit opera caritatis iusti-
 ficare. Et hic est scopus totius Evan-
 gelij Christi, quòd non iustificemur
 meritis nostrorum operum. Quare
 Paulus nequaquam addit hanc appé-
 dicem, quòd sentiat fidem iustificare
 propter opera. Nō enim dicit, Fides,
 quæ per dilectionem iustificat. Sed
 addit illud ad refutandos & confun-
 dendo tam hypocritas, quàm impu-
 dentes seu impœnitētes. Cùm enim
 prædicatur de fide, & iusticia eius,
 tunc duo occurrunt hominum gene-
 ra, qui cùm non habeant ueram fidē,
 gloriantur

gloriantur tamen de fide. Vnum genus est hypocritarum, Hi dicunt se credere in Christum, tamen interim sectantur humanas tantum traditiones, & non dant operam caritati, aut dilectioni, ut Monachi & sacrificuli. Alterum genus est præfractorum & impœnitentium, qui dicunt se credere, & tamen præfracte pergunt in peccatis, nihilq; non scelerum designant aduersus proximos. Dicunt enim, se Dei amicos, omnium autem hominum inimicos. Contra hos loquitur Paulus, & dicit, Fides, quæ per dilectionem operatur, hoc est, loquor nunc de fide, non ficta, nō imaginaria, non diabolica, sed de uera fide, quæ sua sponte, postquam accipit Christum, profert fructus, & opera caritatis. Nam in iudicio Dei, cum dixerit quispiam; Domine iudex peto, ut intromittas me in cœlū, quia credo in Christum, audiet uicissim: Recte, Sufficit tibi Christus, & si

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

des quæ est in ipsum: sed proba, & ostende quòd uere in Christum credideris. Fides enim declarat se per opera caritatis. Vbi ergo sunt opera tua caritatis? Quot pauperibus benefecisti? quibus remisisti ea quæ in te peccauerunt? Hæc sunt indicia fidei, non sunt opera iustificantiæ. Nam quòd de his operibus quæfio futura sit in iudicio Dei, testatur Christus ipse Matth. xxv. Esuriui & dedistis mihi edere, &c. Et si autem opera caritatis nunquam sunt perfecta in homine, in hac carne, tñ quicquid eis deest, compēsatur per Christum in his, qui in ipsum credunt.

CVRREBATHIS BENE, QVIS
VOS IMPEDIT.)

Est & hæc pars epilogi, in qua parte Paulus reprehendit defectionem Galatarum ab Euangelio, & refutat interim tacitas quasdam obiectiones. Mirum, inquit, est, quòd non amplius obediatis ueritati Euange-
lij,

lñ, cùm antea tam bene cucurreritis. In-
itio enim, cùm Euangelion uobis
prædicatum est, excepistis illud ma-
gna alacritate, & proficiebatis mi-
rum in modum, ita ut in profectu
Euangelij non pedetentim incesserit-
tis, sed festinanter cucurreritis. Hac
uoce monet Paulus totam Ecclesi-
am, ut meminerint quàm diligenter,
& studiose in Christianismo pergen-
dum sit. Christianismus enim non
debet esse status aut cessatio: In-
ter multos autem, qui cessant, eti-
am hi numerandi sunt, qui hoc a-
gunt, ut liberi ab omnibus nego-
cijs hominum, secedant in eremum.
Hoc enim est cessare, imò fugere ex-
ercitium Christianismi, quod in ho-
minum contubernio, & in negocijs
humanis elucere debet. Adhæc,
Christianismus non debet esse retro-
spicientia. Nemo, inquit Christus,
mittēs manum ad aratrum, & retro-
spiciens, aptus est regno cœlorum.

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

Sed Christianismus est progressus
 de uirtute in uirtutem, adeoque Cur-
 sus festinus. Nec mirum, quia mag-
 num βαβείον nobis propositum est.
 Sed dicent Galatæ. Nos persuasi su-
 mus, quòd quæ nunc sectamur, sint
 certissima ueritas, & quòd obedia-
 mus nunc ueritatì, & nequaquam
 mendacio, ut tu sentis. Ad hoc respò-
 det Paulus: Hæc persuasio non est
 pfecta ex eo qui uocat uos, hoc est,
 persuasio uestra non est ex Deo, sed
 ex diabolo. Nō sufficit persuasio mē-
 tis, sed exigitur, ut rectam, iuxta uer-
 bum Dei, persuasionem habeamus.
 Ethnici persuasi erant, quòd colen-
 do deos suos sequerentur certissimā
 ueritatem. Iudæi persuasi erāt, quòd
 faciendo sacra in excelsis & lucis, fa-
 cerent cultum Deo gratissimum. Im-
 pij persecutores Euangelij persuasi
 fuerunt, quòd occidendo Apostolos
 præstent obsequium Deo. Arriani
 persuasi erant, quòd docendo Chri-
 stum

stum non esse uerum Deum, doce-
rent diuinissimam ueritatem. Turce
persuasi sunt, se sectando Mahume-
tem, sectari uerissimam religionem.
Anabaptistæ persuasi sunt, sua som-
nia esse cœlestes reuelationes, sed hi
omnes impijssime errant. Non enim
satis est ipsa persuasio, sed diligenter
consyderādum est, num sit ex Deo,
& uerbo Dei recte intellecto. Do-
cuit autem Paulus hac tota Epistola
ex uerbo Dei, quòd suum Euangeli-
on, & non Pseudoapostolorum, sit
certissima ueritas, ita ut nec angelo
aliud credendum sit. Quare necesse
est persuasionem Galatarum, qua
adhibebant fidem Pseudoapostolis,
non esse ex Deo, sed è Satana.

Sed iterum dicent Galatæ: Quid
causæ est, quòd tu Paule ob rem tam
leuiculam excitas tantam tragœdi-
am? Quid enim nocet, etiamsi susci-
piamus circumcisionem? An non cõ-
sultius est, ut subijciamus nos circun-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

cisioni, & cedamus in hoc Iudæis, ut
 ut excitemus propter circuncisionē
 tantum tumultum: Hæc sunt, que fe-
 rē etiam nostra tempestate à pruden-
 tibus huius seculi dici solent. Quid,
 inquit, magni est Missam legere
 uel audire? Quid multum refert, Sa-
 cramentum sub una, an sub utraque
 specie sumere? An ob has res leuiticu-
 las, debemus exponere tot periculis
 nō solum nostras opes, & uitam, sed
 etiam incolumitatem totius regio-
 nis, imo totius Romani Imperij? Ad
 hoc respondet Paulus, Paululum fer-
 menti totam consersionem ferme-
 tat. Videtur quidem uobis res leuiti-
 cula, circuncisionem suscipere, sed
 hoc uobis dictum uolo, quod quem-
 admodum paulum fermenti totam
 massam fermentat, ita circuncisio, ta-
 li opinione suscepta, qualem docent
 Pseudoapostoli, etsi uidetur res par-
 ua, tamē corrumpit sinceritatem to-
 tius Christianismi, quemadmodum
 Paulus

Paulus in tota epistola probauit, nec est opus nunc iterum recensere. Sic etiam uideat quidem parua res, Misere, & sacramentum sub una tantum specie accipere, sed si hoc tali fiat opinione & sententia, quali Misere est excogitata, & adhuc urgetur atque exigitur, tunc inficit totum Christianismum, & qui ita miserat, huic Christus non est utilis. Quod de doctrina dicitur, hoc de operibus uitae dici potest. Nam Paulus ad Corinthios scribens, utitur hac sententia, Paululum fermenti corrumpit totam massam, ad cauendum unius mali hominis malum exemplum. Quidam apud Corinthios habitabat illegitime cum Nouerca sua, Hoc Paulus acerrime reprehendit. Sederant fortassis quidam, qui dicebant: Quid hoc magni est, quod unus tantum homo illegitime uiuit cum Nouerca: Hoc enim facinus nec est latrocinium, nec praedatio. Quid ergo tam seueriter

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

eset puniendum? Paulus autem adducit hanc sententiam: Modicum fermenti, &c. Malum enim unius hominis exemplum inficit totam Ecclesiam. Quare non est tolerandum. Sic dici potest de puerorum delictis. Aliquoties enim pueri furantur uelligamina tibialium, uel obolos. Quid autem magni aestimandus eset obolus? Sed audi hanc sententiam: Modicum fermenti totam massam fermentat. Si paruum aliquod delictum concedis puero, tunc tota eius uita corrumpitur.

EGO CONFIDO DE VOBIS
IN DOMINO.

Sequitur dilutio alterius obiectionis. Galatæ enim potuissent ad tam seueram increpationem Pauli cogitare: Quid ad nos auditores, quod doctores male doceant Euangelion, & fermentant illud traditione legis Mosaicæ? Nos sumus homines simplices;

plices, & non intelligimus tantum
 negocium. Quare si doctores nostri
 seducunt nos, ueniet super ipsos, &
 non super nos supplicium. Hoc dilu-
 it nunc Paulus, & ait, Is quidem, qui
 uos conturbat, qui seducit, portabit
 iudicium, quisquis fuerit, etiamsi es-
 set sanctissimus omnium, attamen
 confido de uobis, quòd non aliud sen-
 suri sitis, hoc est, bona spes me tenet,
 quòd non sitis errori obsecuturi, sed
 mansuri in meo Euangelio, quod ue-
 re uobis prædicaui. Nam si perrexe-
 ritis sectari errorem & impietatem
 doctorum, certe peribitis unà cum
 doctore. Vnde Christus apud Matt.
 cap. xv. ait, Si cæcus cæco ducatum
 præbet, ambo in foueam cadunt. Et
 Ezech. Si dixero impio, morte mo-
 rieris, ipse impius morietur in iniqui-
 tate sua. Hoc autem idcirco conser-
 uandum est, ut unusquisque excite-
 tur ad diligentiam discendæ ueræ re-
 ligionis. Sunt enim, qui neglectis cõ-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

*Sie wollen
den Pfaffen
darüber uer
trauten.*

cionibus, dicūt, se fidere Ecclesiasticis, quod recta doceant, hoc est, contemnant conciones, non requirunt eas. At Christus longe aliam diligentiam ab unoquoque Christiano requirit. Non est tolerabile sic conciones contemnere, & putare parum referre, quid doceat. Sed necessitas exigit, ut uerbum Dei, & ueram religionem summo studio cognoscamus. Oportet enim unumquemque priuatim & seorsim statui ante seuerum tribunal Dei, coram quo nemo potest constare, nisi per ueram religionem, hoc est, per Christum. Necesse igitur est, ut unusquisque recte discat cognoscere Christum. Turpissimum est, corporalia tam sollicitè curare, & spiritualia, quæ sunt uere salutaria, osertanter contemnere. Alia obiectio: Tu tamen Paule, prædicas ipse, & obseruas circumcisionem, cum aliàs dicis, circumcisio prodest, si legem obseruaueris. Cur igitur sic eam damnas? Et

Et quid, an non esset res preciosissima, si possemus talem concordiam, per circumcisionem, inter nos & Iudæos constituere, ut Iudæi non amplius persequerentur Christianos, sed uiuerent concorditer in una religione? Diluit Paulus & hanc objectionem. Ac primum ostendit manifesto argumento, quod non prædicet circumcisionem, quemadmodum Pseudoapostoli. Quid adhuc, inquit, patior persecutionem, si prædico circumcissionem; hoc est, Iudæi persequuntur me uirulento odio, amplectuntur autem fauore Pseudoapostolos. Hoc manifestum est signum, quod longe alia ratione prædico de circumcissione quam Pseudoapostoli. Hi urgent circumcissionem, & docent eam necessariam ad salutem. Ego doceo circumcissionem per se nihil esse. Iudæi possunt eam in sua politia obseruare, quamdiu politia eorum constat. Gentes autem non coguntur

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

eam suscipere. Hæc est doctrina, quæ
 mihi affert omnem persecutionem
 & odium. Deinde quòd Pseudoapo-
 stoli uolunt concordare Iudaismum
 & Christianismum per circumcisio-
 nem, ut cesseret persecutio, & fiat con-
 cordia, nullum prorsus habet locum
 in uera pietate. Et hi Pseudoaposto-
 li idem agebant, quod hoc tempore
 à prudentibus huius seculi consuli so-
 let. Existimant enim, quòd utile esset,
 ut tam Papistæ quàm Euangelici, ali-
 quid de suis, ut loquuntur, opinionibus
 remitterent, ac instituerent con-
 cordiam, quo cesseret persecutio, &
 mutuum odium, sed hoc consilium
 nihil ualet. Tali enim concordia abo-
 leretur scandalum crucis, euacuare-
 tur crux Christi, inquit Paulus. Abo-
 lere autem scandalum crucis, est tol-
 lere afflictionem ab Ecclesia. Iam
 in ciuilibus quidẽ rebus, multa sunt
 remittenda & condonanda ac tole-
 randa, ut sit concordia, & cesseret di-
 scordia,

scordia, sed in causa religionis, nihil
 est de uerbo Dei concedendum, ut
 sit ciuilibus & politica concordia. Ne-
 cesse enim est, ut fides sit recta et syn-
 cera, non est autem necesse, ut duca-
 mus in hoc seculo iucundam uitam.
 Adhęc, Vetus est consuetudo, quòd
 syncerum uerbum Dei attulit crucē
 in hunc mundum. Patriarchæ, quia
 sectabantur ueram religionem, ne-
 cesse habuerunt à finitimis suis mul-
 ta aduersa tolerare. Prophetæ, quia
 prædicauerunt ueram religionē ad-
 uersus impietatem hypocritarum,
 abiecti & occisi sunt. Christus ipse
 crucifixus est, Apostoli eius trucidati
 sunt: Ecclesia semper maximas tu-
 lit persecutiones tam à Gentibus, quàm
 à Iudæis. Præterea, Christus promi-
 sit tali cruci, & afflictioni, quæ immit-
 titur propter uerbum Dei, magnam
 remunerationem: Gaudete, inquit, &
 exultate, quia merces uestra ma-
 gna est in cœlis. Huc accedit, quòd

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

Ecclesia semper creuit persecutionibus. Israëlita in Aegypto, tanto magis crescebant, quāto plus opprimebantur. Sic Ecclesia sub persecutione Gentium & Iudæorum: Ecclesia enim est uelut hortus, Sanguis martyrum uelut aqua irrigans hortum. Quare nihil est remittendum de uerbo Dei ad conseruandam publicam & politicam concordia. Euangelion autem Christi, ex diametro pugnat cum impietate Iudæorum. Sicut & hoc tempore, Euangelion ex diametro pugnat cum impietate Papistica. Quare non potest fieri concordia, nisi altera pars cedat. Hoc autem non uolunt facere impij, Et qui pij sunt, non possunt cedere. Itaq; manet discordia, manēt persecutiones, graues quidem imbecilibus, sed tamen Ecclesiae utiles. Nam res Ecclesiae in peiori ferè statu esse solent, cum fuerit publica tranquillitas. In Papatu fuit publica tranquillitas, sed magna

magna impietas, Satan enim custodit atrium suum in pace, si non habet aduersarium. Non est igitur propter tranquillitatem cedendum in uerbo Dei, ne euacuetur crux Christi, & tollatur scandalum crucis. Crux enim Christi semper debet esse in Ecclesia, non loquor de lignea cruce, sed loquor de persecutione, quae non est inutilis Ecclesiae. Ex hoc autem non sequitur, quod omnia sint diuina, quae patiuntur aduersa. Nam scelera habent etiam suas afflictiones: Sic enim comparatum est in hoc mundo, ut Deus immittat afflictiones sceleribus, Satan autem immittat crucem pietati. Itaque tam pietas quam impietas suam habent crucem, seu afflictionem. Sequitur autem, quod propter crucem non debeamus recedere a nomine Dei, aut aliquid remittere. Item, quod propter crucem non debeamus damnare, quod per se rectum est. Multi damnant nunc expeditionem in Tur-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

cam, tanquàm minus Christianam, propterea quòd fuerit infœlix. At expeditio per se fuit pia, Homines autẽ fuerunt impœnitentes: sic & de coniugio dicendum, &c.

Post hæc, addit Paulus execrationem, Utinam, inquit, abscindantur. Quid: licet ne hominibus malediceret: Non licet priuato affectu, sed licet ex uocatione Dei. Exemplum habes in Mose, Maledictus, inquit, qui non audierit uocem Dei. In Elizeo iij. Reg. ij. Item in Petro Act. viij. Sicut & licet ex uocatione Dei occidere. Paulus autem hoc loco maledicit ex uocatione Dei.

VOS ENIM IN LIBERTATEM VOCATI FU.)

Absoluit Paulus principalem ac præcipuam partem huius Epistolæ, uidelicet, eam quam instituerat de iustificatione. Ab initio enim Epistolæ exposuit, non esse aliud Euangelion suscipiendum

suscipiendum aut credendum, quam
quod ipse prædicauit. Deinde ostendit
se docuisse hoc Euāgelion, quòd
nullus hominum iustificetur, aut iustus
reputetur coram Deo propter
merita suorum operum, sed tantum
propter Iesum Christum per fidem.
Et hoc probauit Paulus multis ac fir-
missimis argumentis. Postremo adie-
cit Epilogum, in quo exhortatus est
Galatas, ut perseverent in ea libertate,
ad quam Christus eos uocauit, &
non agnoscant doctrinam Pseudoapostolorum,
de meritis operum legis. Hæc est
principalis pars huius epistolæ: Ac poterat
Paulus nunc Epistolam cōcludere, & adijcere
(ut uocant) Datum, sed quia multa concionatus
fuerat de libertate Christiana, & dixerat,
eos esse maledictos, qui sint ex operibus
legis, instituit nunc nouam concionem,
de bonis operibus, ne quis ex prioribus
intelligat, nihil boni in Christianismo operan-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

dum esse. Ac uide mihi admirabilem Paulum. In superiori concione ita dā nauit omnia opera, ut ea usq; in profundum inferni deiecerit. Quotquot enim sunt, inquit, ex operibus legis, maledicti sunt. In hac autē posteriori concione seu parte Epistolæ, ita extollit bona opera, ut ea in cœlo ponat. An non hoc est, ex eodem ore frigidum & calidum efflare, & pugnantia docere? Minimè omnium. Nam in superiori concione tractat Paulus locum iustificationis: Ad consequendam autem iustificationem, prorsus nihil ualent bona nostra opera corā Deo, quia sunt imperfecta & uiciata. In hac autem posteriori parte concionis suæ, tractat de fructibus iustificationis, quos in hac humana uita inter nos proferre debemus. Necessarium autem est, ut iustificati coram Deo per fidem propter Christum, bonos fructus faciamus, quo habeamus testimonia fidei, & ducamus cū
 proxi-

proximo honestam atq; trāquillam
 uitam. Quare quantum bona opera
 in iustificatione damnantur, tantum
 commendanda sunt in uita humana,
 ad consequenda testimonia fidei. Nā
 fingamus esse hominem quendam,
 qui sit bonus citharædus, malus au-
 tem scriptor: Est autem, quod dicta-
 re uelim, & quæro scriptorem. Hic
 ostenditur mihi citharædus, & alius
 quidem commendat eum ab artifi-
 cio ludendi in cithara, alius autē pror-
 sus uilipēdit eum, quod pessime scri-
 bat aut pingat. Itaque is citharædus
 cōmendatur & uituperatur, sed di-
 uersa ratione. Nec fit ei iniuria: Sic et
 de bonis operibus sentiendum est.
 Recte enim uituperantur & damnā-
 tur in loco iustificationis, Recte etiā
 commendantur & exiguntur, in di-
 sputatione de fructibus fidei, & in
 hac humana uita. Dicit ergo Paulus:
 Vos in libertatem uocati estis, tantū
 ne libertatem detis in occasionem

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

carni: Hæc est uetus querela omnium
 Apostolorum, & eorum qui synce-
 rum Euangelion prædicant, quòd fe-
 rè fieri soleat, ut cum iustificatio fi-
 dei perspicue tractatur, impij fiant li-
 cètia deteriores, & p̄ij fiant ignauior-
 res. Sic, i. Pet. ij. Tanquàm liberi, &
 non uelut prætextum habentes ma-
 litia libertatem. Et Iudas in sua Epi-
 stola: Obiter subierunt quidam ho-
 mines impij, qui Dei nostri gratiam
 transferunt ad lasciuiam. Impij enim
 dicunt: Quid faciamus bona opera,
 cum tam facile iustificemur per fidem?
 Pij sed infirmi cogitāt, quid multum
 fatigares te bonis operibus, cum ta-
 men nihil coram Deo mereantur?
 Itaq; gratia Christi transfertur ad la-
 sciuiam & inobedientiam. Quid er-
 gò? Si ex prædicatione iustificationis
 tantum offensio oritur, cur non omit-
 titur hæc prædicatio, & docetur de
 meritis operum, quo homines exci-
 tarentur ad bene operandum? Re-
 spondeo,

spondeo. Inter duo pericula, minus periculum est sectandum. Magno quidem periculo docetur iustificatio fidei, sed multo maiori periculo docetur doctrina de meritis operum. Primum enim, hæc doctrina est mendax & falsa: Horrendum autem peccatum est, mendacia docere. Deinde, hæc doctrina abducit omnes homines in perpetuū interitum. Quantum autem incommodum est, homines conijcere in extremam interitionem? Illa autem altera doctrina, uidelicet, de iustificatione fidei, primum est uera, & diuinitus mandata. Obsequendum autem est Deo, & docenda est ueritas. Deinde etiam si quidam offenduntur, tamen est potentia ad salutem omni credenti. Hæc doctrina seruat totam Ecclesiā: Non posset Ecclesia aut constare, aut salutem consequi, nisi hanc haberet doctrinam. Tolerabilius autem est impios perire, & Ecclesiam serua-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

ri, quàm si unà cum impijs etiam Ecclesia periret. Quare hæc doctrina de iustificatione fidei diligentissime urgenda est, interim tamen suus honor tribuendus est bonis operibus. Itaq; Paulus ait, Vos in libertatē uocati estis, sed ita, ne detis libertatem in occasionem carni, hoc est, ne abutimini libertate ad licentiam & lasciuiam. Nam quemadmodū in rebus, interdum solent ciues quidam donari libertate, ut non necesse habeant annum tributum persolvere, nec cogantur alia publica reip. onera ferre, sed propter hanc libertatem non conceditur eis, ut noctu uagentur in plateis, & effringāt fores ciuium; ita Christiani consecuti sunt libertatem à lege propter Christum, in iudicio quidem Dei, et coram tribunali Dei, ne condemnentur accusatione legis, sed non sunt ideo consecuti libertatem, ut liceat eis quiduis inter homines pro sua libidine facere, Christiana

na enim libertas mirares est, facit hominem liberum coram Deo, in iudicio eius; Sed interim facit eum seruum omnium hominum. Sic enim sequitur in Paulo: Per caritatem seruite uobis inuicem. Hæc doctrina diligentissime obseruanda est. Multi enim sunt, qui cum non debeant es alienum, sentiunt se nihil cuiquam debere. Dicunt: Quid proximus meus ad me? Num sum seruus, aut captiuus eius? Quid ei debeo? Hi sermones tolerabiles quidem sunt in politica Ethnicorum uita, si modo quispiam non fuerit alieno ære obstrictus, sed non sunt Christiani sermones. Nam unusquisque Christianus, etiamsi non est obstrictus ære alieno, tamen est proximi sui debitor, seruus & captiuus. Seruite, inquit, uobis inuicem per caritatem. Unusquisque enim debet alteri opera caritatis. Hoc debitum semper debet solui, & tamen nunquam potest in hac uita per solui ac exolui.

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

Moses uoluit deleri de libro uiuentium propter populum suū, & tamen nondum perfecte exoluit hoc debitū. Paulus cupit esse anathema pro fratribus, & tamē non satisfecit huic debito perfecte. Ioannes eleemosynarius Episcopus Alexandrinus, cū sustentasset cuiusdam inopiam duabus libris auri, & is gratias ei magnas ageret, respondit, Frater, nondū pro te sanguinem effudi, sicut præcepit mihi Christus. Nullus enim hominum unquā exoluit hoc debitum. Solus Christus exoluit. Oportet autem nos semper in continua solutione uersari. Sicut enim creditores æquo animo ferunt dilationem debitorum, si modo debitores pauca quædam singulis terminis numerent. Sic & Deus noster æquo animo fert impotentiam nostram, propter Christum, si modo dominemur carni, & ambulemus in operibus caritatis, quibus possumus in hac uita.

Nam

EXPLICAT. IOAN. BREN. 243
NAM TOTA LEX IN
VNO SERMONE.

De bonis operibus disserit nunc Paulus. Et docuit nos ea conditione in libertatē uindicatos, ne uertamus eam in licentiam peccādi, Sed ut per caritatem inuicem seruiamus. Nunc docet præstantiam & excellentiam Caritatis. Etsi enim nō exigitur à nobis caritas, ut merito eius consequamur remissionem peccatorum & uitam æternam: hæc enim contingunt nobis propter solum Christum per fidem, exigitur tamen à nobis propter obedientiam, quam debemus diuinæ legi. Nam quemadmodum parens nō exigīt à filio, ut operibus suis mereatur patrimonium, sed ut obedientia sua reueretur parentem, & faciat, quod debet: Ita Deus Pater exigīt à nobis caritatem, non ut caritate mereamur hæreditatem cœlestem, sed ut præstemus legi eius obedientiam & reuerentiam, quam tan-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

to benefactori debemus. Quæramus igitur quæ sit lex Dei, ut & cognoscamus quid nobis boni faciendum sit. Tota (inquit) lex, in uno uerbo cõpletur, nempe in hoc, Diliges proximum tuum, ut teipsum. Quare si mutuam dilectionem, & caritatem seruauerimus, totam legem implemus. Non impletis eam, uos Galatæ, si circumcisionem suscipiatis, aut abstineatis à carnibus suillis, aut alia Leuitica feceritis, sed magis implebitis eam, si uobis inuicem per caritatem seruiatis. Lex enim tota impletur caritate. Hic obserua mihi, quòd Paulus non loquatur de uniuersa lege, tam primæ quàm secundæ tabulæ, sed tantum de tota lege secundæ tabulæ, quemadmodum exponit ad Rom. ca. xiiij. Nam prima tabula habet aliã epitomẽ, uidelicet, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex tota anima. Et hæc lex impletur per fidem in Christum: Nam Christus per fidem ac

ceptus, donat nobis suā impletionē, donat etiā nobis spiritum sanctū, ut incipiamus Deū diligere, nomē Dei honorare, & uerbū eius obseruare. Secunda autem tabula decalogi, cōprehenditur tota in hoc uerbo, Diliges proximū tuum sicut teipsum. Et est obseruabile compendium, quod nunquā satis uel explicari uerbis, uel impleri factis potest. Primum enim in hoc compendio docetur uirtus longe omnium excellentissima & præstantissima, quæ est **CARITAS** seu **DILECTIO**. Hæc uirtus est iucundissima. Quid enim dulcius amore? Contrā, nihil est iniucundius, nihil abominabilius odio. Hæc uirtus est utilissima, quia retinet Deum inhabitatorem: Deus enim caritas est, & qui manet in caritate, in Deo manet. Conseruat etiam mutram hominum cōseruationem. Hæc uirtus est necessaria. Non enim potest hominum societas diu consta

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

re, nisi caritate sese mutuo amplectantur. Huc respicit tota externa politia Mosi. Huc respiciunt Leges Romanæ, quæ uaria sanxerunt in hunc usum, ut mutua hominum concordia & caritas aliquo modo constaret. Huc uocauit Christus suos discipulos: Hoc est, inquit, mādātum meum, ut uos inuicem diligatis, sicut ego dilexi uos. Non præscribit eis nouam politiam, sed præscribit eis illam uirtutem, quæ ad omnes politias commoda & necessaria est, & quæ superat omnes alias leges. Deinde, In hoc compendio proponitur nobis tam apertus, tamq̃ explicatus liber, ex quo discamus, qualis & quanta debeat esse dilectio, ut nihil clarius nobis ob oculos poni posset. Diliges, inquit, SIC UT TE IPSUM: En, Unusquisq̃ sibi est liber, & commentarius, è quo discat, quatenus debeat proximum diligere. Natura enim unusquisq̃ ita affectus est, ut cupiat si

bi ab alio subueniri, quibuscumq; mo-
 dis fieri posset, non ore, nō uerbis tā-
 tum, sed etiam rebus ipsis. Ergo ha-
 bet unusquisq; domesticum præce-
 ptorem dilectionis: Quod tibi non
 uis fieri, alteri ne feceris. Christus p-
 ponit etiam suum exēplum, Diliga-
 tis inuicem, sicut ego dilexi uos. Di-
 lexit autē nos ita, ut pro nobis mor-
 tem susceperit: Ergo, inquis, debe-
 mus & nos pro alijs mortem suscipe-
 re? Et si quidem fur suspendendus
 est, debemus nos offerre ad suspen-
 dium, ut fur liberetur: Non hoc exi-
 git Christus. Nam & Christus ipse,
 cum adduceretur adultera, ut lapi-
 daretur, non dixit, Lapidate me
 pro adultera, sed exigit, ut proximo
 iuxta officium meum benefaciam, e-
 tiam si mihi uita impendenda sit. Ex-
 empli gratia. Christus uocatus fuit,
 ut prædicaret Euangelion suum ad
 salutem nostram, & satisfaceret pro
 peccatis nostris. Hoc officium præ-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

stitit nobis uitæ suæ periculo. Sic in periculo pestis, mater infici solet à filia, sed quia mater debet hoc officium filia, ut curam eius habeat, debet etiam ei hoc præstare periculo uitæ suæ. Non est officium nostrum, ut ferrem abstrahamus à cruce, sed potius officium est, ut adiuuemus, quo iniquitas puniatur. Nota de Zaleuco Locrensi, qui cum legem tulisset, ut adulter duobus oculis priuaretur, et filius eius designasset adulterium, tantum fuit iusticie, ut maluerit ferre, quo & sibi unus oculus, et alter filio erueretur, quam ut non satisfaceret legi. Non debuit filio hoc officium, sed tamen fuit admirabilis uirtus. Unusquisque autem suum debet officium proximo facere, etiam periculo suæ uitæ. Sic Patriam defendere est rectum officium. Hoc officium debet unusquisque periculo uitæ suæ facere. Habemus ergo duos commentarios, alterum, Nos ipsos, alterum, exemplum Christi,

sti, è quibus possumus discere, quatenus proximus diligendus sit. Postremo, in hoc compendio, Diliges proximum tuum sicut te ipsum, proponitur nobis excellentissima res in tota terra diligenda. Nihil enim excellentius est proximo homine. Proximus enim non est Satan, non est lupus, non ursus, sed est homo, creatus ad similitudinem Dei, & is, pro quo Christus mortuus est. Habet quidem in se aliquot vitia, Et homines solent tantum in proximis consyderare vitia. Sed virtutes excellunt vitia; Et virtutes nobis conspiciendæ sunt. An non in alijs rebus tam prudentes sumus, ut quæ sunt abominabilia tegamus, & quæ sunt iucunda ostentemus? cur non idem in proximo facimus? Habemus igitur in hoc paruo compendio maximum aceruum bonorum operum.

QVOD SI ALIVS ALIVM VLS
CISSIM MORDETIS.)

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

Paulus docuit antea summam legis, & complexus est uno uerbo infinitam turbam bonorum operum, quæ pijs facere debent, Dilectio, inquit, est plenitudo legis, hoc est, Vno dilectionis uocabulo comprehenduntur omnia bona opera, quæ homo homini in hac terra debet. Nunc reprehendit unum genus delicti, quo aduersus caritatem proximi peccatur, uidelicet, Discordia, Contentio, Lites, Iurgia & detractiones, quas Paulus uocat Morsus, & deuorationes. Hoc uitium etsi uulgare est inter Christianos, tamen tanto grauius est peccatum, quanto est uulgarius. Primum enim, hoc uitio peccat aduersus caritatem seu dilectionem proximi. Cum autem dilectio proximi sit plenitudo legis, manifestum est, quod hoc peccatum pugnet cum tota lege, & qui cum proximo contendit inuidiose, ac detrahit de bona eius existimatione, is totam legem uiolat. Deinde, Christus

stus Matthei v. interpretatur illas cōtentiosas rixas, et conuicia, pro homicidijs : Qui dixerit fratri suo Raha, obnoxius erit Concilio. Adhæc, ut est peccatum, ita etiam affert secum fructum peccati, quod est supplicium. Nam, qui inuidiose inter se contendunt, & mutuo sibi conuiciantur, hi afferunt sibi ipsi detrimentum in anima & corpore. Anima occiditur propter peccatum, corporalia bona præsentis periculo exponuntur. Si alius aliū, inquit Paulus, uicissim mordetis & deuoratis, uidete ne uicissim alius ab alio consumamini. Cōtentio nibus enim & conuicijs, alius alium cōijcit in pericula facultatum, famæ, & uitæ. Quid enim? Si qui mutuis conuicijs certant, et alter alterum nebulonis nomine infamat, fieri solet, ut auditores utrunq; talem iudicent, qualis alter ab altero inuidiose infamatur. Diligenter autem considerandum est, quod Paulus uocat conui-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

tia & detractiones, morsus & deuorations. Sic & in Iob. cap. xxxi. Satirari de carnibus inimici, est inimico maledicere, & opprimere ipsum. Vocat igitur spiritus sanctus conuicia & detractiones ac maledicta in proximum congesta, tam contumelioso uocabulo, ut discamus, quanta sit grauitas & atrocitas huius peccati. Iudicamus Anthropophagos, qui homines deuorant, esse crudelissimos, sed uidemus non illos tantum esse anthropophagos, qui externam humanam carnem deuorant, sed etiam eos, qui inter se certant mutuis conuicijs et maledictis. Hoc enim est uere hominem mordere & deuorare. Sed inquires, Quid faciam? Ira saepe numero me ita uincit ut erumpam, etiam citra uoluntatem in conuicia & maledicta. Quid ergo faciam, ut caueam? Respondet Paulus, sicut sequitur:

Dico

EXPLICAT. IOAN. BREN. 249

DICO AVTEM, SPIRITV
AMBVLATE, ET CON-
CVPISCENTIAM.)

Paulus iubet nos ambulare spiritu, seu fieri spirituales, ut superemus non iram tantum, sed etiam omnes alios affectus carnis. Quid ergo est ambulare spiritu? aut quid est fieri spiritualem? Nunquid est fugere in eremum, & fieri monachū? Nequaquam. Etsi enim fugis in monasteriū aut eremum, tamen accipis & abducis tecum carnem ac sanguinem tuum. Ideoq; comitatur te peccatum, quocunq; ieris. Quare spiritu ambulare, non significat fieri monachum & obseruare ordinē ac regulam monasticam, in cibo, uestitu, & ceremonijs: sed significat spiritu sancto facta carnis mortificare. Hoc autem sic fieri solet: Primum agnoscēda est magnitudo peccati nostri, & metuendum est iudicium Dei, ut excitemur ad odium & execrationem peccati,

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

Deinde credendum est, quòd habeamus remissionem peccati, & Deum propiciũ propter solum Iesum Christum, qui est seruator noster, & nequaquam propter merita nostrorũ operum. Hic ergo uides, q̄ hypocritarũ, & Monachũ, qui confidunt se meritis suis expiare peccata, nunquam ambulent in spiritu, etiamsi maxime uelint uideri spirituales. Nam spiritus sanctus hoc primum & maxime omnium exigat, ut agnoscentes peccata nostra, credamus nos nullis nostris meritis, sed propter solum Christum habere propiciũ Deum. Deinde, quia uerbum Dei est gladius spiritus sancti, ideo excitatis in nobis affectibus carnis, obuiãdum est uerbo Dei, & retundẽda est hoc gladio spiritus acies carnalium affectuum. Exempli gratia, Est quispiã, qui proicit in nos maledictum nebulonis. Hic ergo exurgit in nobis affectus carnis, & sollicitat nos ad illegitimã uindictam,

uindictam, uidelicet, ut reijciamus
conuicium in autorem, & explicemus
publicè omnia scelera eius, quæ
nobis nota sunt. Hoc autem est hor-
ribile peccatum. Quid igitur facien-
dum est? Spiritu, inquit Paulus, am-
bulate, & carnis desiderium non per-
ficietis. Primum enim cogitandum
est, quòd solus Christus, qui propter
nos multa cõuicia passus est, sit pro-
piciatio nostra coram Deo. Cùm er-
go is tot peccatorum nostrorum re-
missionẽ nobis impetrauerit à Deo,
quomodo nos non remitteremus u-
num & alterum peccatum proximo
nostro? Deinde opponẽda sunt huic
affectui, præcepta Dei, Non occidas,
Mea est ultio, ego rependam. Item
obijcienda est oratio dominica, Re-
mitte nobis debita nostra. Hæc enim
sunt gladius spiritus, quo possumus
desyderia carnis mortificare, si mo-
do utamur hoc gladio in fide. Aliud
exemplum, Affecit te aliquis dam-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

no, Caro igitur suggerit, ut uicissim inferas ei damnum. Sed Paulus dicit, Spiritu ambulate. Primum enim at tollēdi sunt oculi in Christum, quod is impetrauerit nobis gratis remissionem peccatorum, cum nos multam damna tam Deo quam proximo intulerimus. Deinde arripiendus est gladius spiritus, quod est uerbum Dei, Dilige proximum sicut teipsum. Ne resistatis malo. Aliud: Egestas te premit, & offertur occasio decipiendi proximi, ut emungas ab ipso pecuniam. Hic hortatur te caro, ut seponas interim animam post fornacem, Sed hoc est magnum peccatum. Quid ergo facias? Spiritu, inquit Paulus, ambulate. Primum enim credendum est, quod Deus sit nobis propicius propter solum Christum, qui etiam impetrauit, ut Deus sit Pater & nutricius noster. Deinde obijciendus est huic affectui gladius spiritus, quod est uerbum Dei, Non fureris; Fures &

& imposteres non accipient hereditatem regni Dei. Item, Si non audieris uocem Dei, maledictum erit hominem. Item oratio dominica, Panem nostrum quotidianum. Item, Primum querite regnum Dei, tunc omnia adicientur uobis. Quod si affectui dominaris hoc gladio, tunc uere dicitur spiritu ambulare. Ceterum quod Paulus ait, Concupiscentiam carnis non perficietis, significat nos in hac uita posse quidem per spiritum sanctum efficere, ut non perficiamus concupiscentiam carnis, sed non posse efficere, ut nullam concupiscentiam habeamus. Hac enim manet, quamdiu caro & sanguis manet. Ac per se quidem est peccatum damnans, sed non imputatur his, qui sunt in Christo, hoc est, qui credunt in Christum, & non ambulant iuxta carnem. Vide Rom. vii. & viii.

NAM CARO CONCVPISCIT
ADVERSVS.)

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

Admonuit Paulus Galatas, ut spiritu ambulent, ne perficiant desyderia carnis. Nunc describit pugnam carnis & spiritus: Caro, inquit, concupiscit, &c. Primum obserua Paulum hic loqui non de impijs, & ijs, qui prius obruti sunt dominio peccati, Hi enim carent spiritu sancto, nec sentiunt pugnam eius cum carne, sed loquitur de pijs, qui sunt spiritu sancto præditi. Hi sunt in perpetua militia, & pugna, quamdiu uitam agunt in hoc mûdo. Deinde per spiritum, hoc loco, non est intelligenda humana ratio, sed spiritus sanctus. Humana ratio dicitur quidem hortari ad optima, sed hoc intelligendum est de uirtutibus ciuilibus, etsi interdum etiã hac in parte à Satana opprimit. Nam quod attinet ad ueram iusticiam coram Deo, ibi humana ratio, peccato excæcata, hortatur potius ad pessima, uidelicet, ad incredulitatem & desperationem, quàm ad optima. Spiritus

tus sanctus autem est, qui hominem ad uera & cœlestia bona hortatur. Præterea, per carnem non est hoc loco intelligendus crassus tantum affectus libidinis carnis, qualem sentiunt plerumque adolescentes, sed est intelligendus totus homo cum omnibus uiribus suis. Totus enim homo per peccatum ita uiciatus est, ut semper pugnet cum Deo, tam in ratione, & uoluntate, quam in crassioribus affectibus, quemadmodum postea enumerantur affectus carnis, hoc est, totius hominis, per peccatum uiciati. Itaque Caro, hoc est, totus carnalis homo, concupiscit aduersus spiritum sanctum pijs donatum, & uicissim spiritus sanctus concupiscit & pugnat cum toto homine & omnibus eius uiribus. Et hæc cōtinua pugna facit, ut non perficiamus ea bona, quæ libenter faceremus. Hic locus cōuenit cū eo, qui est Roma. viij. Dixi autem antea, quod hic locus intelligendus sit,

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

non de impijs, qui non sentiunt hanc pugnam, quia carent spiritu sancto, sed de pijs. Videamus igitur exemplis, quomodo hæc pugna fiat. In fame & penuria, inuocat pius Dominum Deum suum, per Iesum Christum. In hac inuocatione & fide, caro pugnat cum spiritu, & spiritus cum carne. Nam caro sollicitat orantem ad dubitationem: Quid inuocas Deum? Non audit te, Indignus es qui exaudiaris. Quid si nullus Deus esset? Quid si promissiones eius essent uanæ, quando manifestè uideas contrarium? Hæc suggerit caro. Contra autem spiritus sanctus, docet uerè Deum esse, Deum uerè exaudire, & adiuuare afflictos. Aliud exemplum. Moriturus commendat spiritum suum in manum Dei. Hic caro suggerit: Quid si non esset alia uita post hanc uitam? Quid si homo periret unà cum corpore? An est Deus in coelo, qui excitet mortuos? Hæc sunt

sunt carnis cogitationes, quæ iniiciuntur in animū morituri. Contrā spiritus docet reliquum adhuc esse seculum, in quo seruentur pī per Iesum Christum. Aliud exemplum. Proponitur pio occasio furandi aut decipiendi proximi. Hic caro pugnat cum spiritu, & spiritus cum carne. Caro dicit, Decipe proximum, quia nemo uidet, & Deus est misericors. Cū factis opum congregaueris, tum incipe probus esse. Sed spiritus aliō uocat. Hic ergo uides perpetuam pugnam carnis & spiritus in pijs. Fuerūt quidam superstitiosi, & adhuc sunt, qui putant se non haberi coram Deo iustos, si sentiant in se cupiditates carnis. Ideoq; uarias rationes excogitarūt, quibus excuterent ac eradicarēt prorsus cupiditates carnis: sed hoc est impossibile in hac uita, quia cupiditates oriuntur ex peccato originali, quod nobis semper inhæret. Etsi enim peccatū originis remittitur pro-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

pter Christum, tamen actus eius manet in homine, dum homo fuerit in hac terra. Non igitur conandum est, ut simus absq; cupiditatibus carnis, sed ut cupiditates non dominantur in nobis. Ex hoc item loco uides causam, propter quam nostra bona opera non sint meritoria uitæ æternæ, quia propter hanc pugnam, nō sunt perfecta iusticia.

QVOD SI SPIRITV DVCIMINI,
NON ESTIS SVB LEGE.)

Dixit Paulus perpetuam pugnam esse carnis & spiritus, in pijs. Et hæc pugna, causa est, quod pijs non possint facere opera perfecte bona. Hæc, inquit, sibi mutuo aduersantur, ut non quæcunq; uolueritis, faciatis, hoc est, ut non faciatis perfectam iusticiam, quemadmodum cuperetis facere. Qui enim uerè pijs sunt, ardent amore iusticiæ, & hoc unum in uotis habent, ut possent perfecte

sectè bona opera facere, sine omni ui-
 tio & rebellione carnis, sed propter
 carnem & peccatum originis, non
 possunt. Velle quidem, inquit aliàs,
 adest mihi, perficere autem non in-
 uenio. Quid ergo ad hæc dicemus?
 Sine pijs quidem possunt facere per-
 fectam iusticiam, an non & ipsi, sicut
 impij, sunt maledicti & dånati? Lex
 enim concludit omnès, qui non faci-
 unt perfectam iusticiam, sub maledi-
 ctione & damnatione. Ad hoc re-
 spondet nunc Paulus, Si Spiritu du-
 cimini, non estis sub lege, hoc est, si
 gubernat uos spiritus sanctus, non
 estis sub maledictione & damnatio-
 ne, etiam si non faciatis perfectam iu-
 sticiam. Obseruabilis doctrina, quæ
 tanto diligentius est animaduerten-
 da, quanto foedius uera Euāgelij do-
 ctrina fuit ab impijs monachis con-
 spurcata. Nam senserunt hominem
 in hac uita, aut posse perfectam iusti-
 ciam facere, Vnde & uendiderunt

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

sua opera supererogationis : aut si non fecerit, necesse habere alios homines sua in ipsum merita & opera supererogationis conferre. Hæc est impia doctrina. Etsi enim lex exigit perfectam iusticiam, & nos debemus eam facere, tamen propter carnem nō possumus eam facere. Quomodo ergo seruamur ? Si spiritu, inquit, ducimini, si regit & dominatur in uobis spiritus sanctus, tunc non estis sub lege, non estis obnoxij maledictioni & damnationi, qua lex deuotet hos, qui non faciunt perfectam iusticiam. Sed quid est, si spiritu ducimur, aut si spiritus dominatur in nobis ? Hi ducuntur spiritu, primum, qui habent spiritum fidei in Christū, & credunt, quòd solus Christus sit iusticia et sanctificatio ipsorum. Hoc opus spiritus ante omnia necessarium est. Deinde qui uirtute spiritus sancti per uerbum Dei procedunt obnoxiam cupiditati carnis, & compescunt eam,

eam, ne proferat malos fructus, seu ne erumpat ad facienda externa opera mala. Exempli gratia. Abraham proficiscitur ad sacrificandum filium suum iuxta praeceptum Domini. Haec est quidem obedientia erga Deum, sed non est perfecta iustitia, quia caro multa vitia iniiciebat in hoc bonum opus. Nunc cogitabat, Quid si Deus non praecepisset hoc? Quid si non esset uerbum Dei? Item, Quid si Deus deciperet te? & cum antea promiserit multiplicationem seminis, nunc esset mendax. Et iterum, Quomodo fieri potest, ut Isaac conseruetur in morte? Ac rursus, Quid facies? Ita ne committes parricidium? fies ne crudelis tyrannus amicissimi tui filij? O si liceret mihi seruare unigenitum filium meum. Vides quanta vitia sint in hoc bono opere, uidelicet, Incredulitas, Dubitatio, Repugnantia animi, quae certe vitia magna sunt, & arguunt Deum mendacem, atque crudeli

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

tatis. Si ergo Abraham tanta peccata designauit, etiam in bono opere, quomodo, obsecro, saluatus est? Si spiritu, inquit, ducimini, nō estis sub lege. Abraham ductus est spiritu, primum, quia credidit semen ipsi promissum, uidelicet Christum, esse iustitiam & benedictionem suam coram Deo: deinde compescuit ex uerbo Domini illas carnis cupiditates, ne retraherent ipsum ab obedientia, sed sectaretur uocationem Dei, rebellante etiamnum carne. Aliud exemplum, Petrus captus est propter Euangelion, et ductus ad crucem. In hac captiuitate nō amplius quidē negat Christum, quē admodum antea in atrio Caiaphæ, non fuit autē perfecta obedientia, sicut Christus inquit, Cū senueris, extēdes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo non uis. Petrus enim non est crucifixus uoluntario animo. Maluisset liber esse, & in uita manere. Item cogitabat,
 Quid

Quid si regnum Christi euanuisset,
 propterea quòd non iuuat Aposto-
 los, sed sinit ipsos gladijs aduersario-
 rum trucidari? Item, Quid si reuoca-
 res & recātares Euangelion tuum?
 Tunc enim nō solum euaderes mor-
 tem, sed etiam consequeris gloriā
 apud Iudæos & Ethnicos. Hæc & a-
 lia uitia fuerunt in Petro. Quomodo
 igitur seruatus est? Si spiritu, inquit,
 ducimini, non estis sub lege. Petrus
 ductus est spiritu: Primum, quia cre-
 didit solum Christum esse seruato-
 rem, & iusticiam suam. Deinde, com-
 pescuit & uicit per uerbum Dei &
 spiritum sanctum omnes carnis cupi-
 ditates, ut etiam si animus non esset
 uoluntarius ad sufferēdam crucem,
 tamen maluit eam sufferre, quā
 Christū negare, aut uocationi Chri-
 sti non obedire. Idem sentiendum est
 de omnium piorum operibus. Huc
 pertinet quod ad Ro. viij. scribit, Iu-
 stificatio legis impletur in nobis, qui

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

non secundum carnem uersamur, sed
 secundum spiritum. Cæterum, quia
 Paulus dixit de pugna carnis aduer-
 sus spiritum, ideo enumerat nunc cu-
 piditates & opera carnis, atq; spiri-
 tus. Manifesta sunt, inquit, opera
 carnis, quæ sunt hæc, adulteriũ, scor-
 tatio, immunditia. Grauisimæ sunt
 causæ, propter quas Paulus tam dili-
 genter enumerat opera carnis. Vna
 est, ut pijs agnoscant lernam malorũ,
 quæ in carne ipsorum latent: Nam
 quæ Paulus hîc enumerat, ea etsi pijs
 non designant operibus externis, tæ-
 men gestantur interna cupiditate in
 carne, quia caro naturaliter caret spi-
 ritu sancto. Vbi autem non est spiri-
 tus Dei, ibi est mare peccatorũ, quia
 ibi dominatur Satan. Et scio, inquit
 Paulus, quòd non habitat in me, hoc
 est, in carne mea bonum. Altera est,
 ut impijs agnoscant, quæ sint illa pec-
 cata, propter quæ merito conijcian-
 tur in perpetuum gehennæ ignem.
 Nam

Nam impij, & si grauius peccant, tamen sentiunt ea peccata, quia sunt uulgaria, non esse digna eterno supplicio. Sed Paulus addit grauisimam sententiam: Qui talia agunt, regni Dei haeredes non erunt. Quare inueniendum est in hunc locum, ueluti in tabellam, quam uocant, confessionalem, ut ex ipso discamus agnoscere, quanta sit lerna malorum in carne, & quam grauia iudicentur peccata coram Deo, quo excitemur ad inueniendum Christum, atque ad obsequendum uocationi Dei.

MANIFESTA SVNT OPERA
CARNIS.)

Paulus recenset nominatim quaedam opera carnis, ut ex his intelligamus, quam peruersa sit carnis natura. Homines enim priuati spiritu sancto, ita excæcati sunt, ut non uideant magnitudinem peccati sui: Quare proponitur ea nobis cognoscenda.

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

ex fructibus eius. Sicut enim arbor
 uel bona uel mala cognoscitur ex
 fructibus suis, ita magnitudo pec-
 cati in homine cognoscitur ex ope-
 ribus carnis. Opera igitur carnis
 sunt, Adulterium, scortatio, immun-
 ditia, lasciuia. Adulterium est im-
 pudicitia, quæ designatur cum alie-
 na uxore. Scortatio, impudicitia, quæ
 committitur cum muliere libera. Im-
 mundicia, est impudicitia quæ fit ta-
 ctu. Lasciuia, græcè ἀσέλγεια, est hor-
 ribilis & foeda illa impudicitia, quæ
 committitur contra naturam. Mani-
 festum autem est, quod hæc scelera com-
 mittantur inter homines. Testantur
 ueteres scriptores hæc uitia semper
 fuisse in orbe terrarum. Et sacræ lite-
 ræ haud obscure significāt, quod ho-
 mines hæc scelera, uidelicet adulte-
 ria, scortationes & incestus designa-
 uerint ante diluuium. Viderunt, in-
 quit scriptura, filij Dei filias homi-
 num, quod essent pulchræ, accepe-
 runt

runt sibi uxores, hoc est, non serua-
uerunt naturalem honestatem con-
iugij. Idem etiam leges indicant, quæ
in unaquaq; Rep. bene instituta, ad-
uersus adulterium latæ fuerunt. Ex
malis enim moribus bonæ leges pro
creantur. Nisi homines designassent
adulteria, non fuissent institutæ le-
ges de adulterio. Quare hæc genera
impudiciæ semper fuerunt inter
homines, semperq; erunt usq; ad no-
uissimū diem. Et quia sunt manifesta
scelera, ideo testantur magnitudinē
peccati in homine, seu carne homi-
nis. Dices autem: Etsi semper inter
homines fuerunt adulteri, scortato-
res, immundi & lasciuī, tamen multi
etiam fuerunt honesti homines, qui
coniugia & cælibatum suum sanctē
seruauerunt. Nō possunt igitur hæc
scelera probare humanam carnem
esse uiciatā. Respondeo, Fateor fuis-
se & esse multos honestos maritos
& cælibes, nihilominus tamen, quia

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

hæc scelera uulgaria sunt inter homines, perspicue testantur, non habitare bonum in carne cuiusuis hominis, quantumcunque honesti. Inter arbores pomorum, non omnes ferunt poma, attamen quia multæ ferunt, testantur quòd omnes arbores pomorum habeant naturam ferendorum pomorum. Inter lupos non omnes deuorant oues, sed quia hi lupi, qui habent occasionem, arripunt oues et dilaniant eas, idcirco proditur natura luporum. Et ob hanc causam, etiam catuli luporum trucidantur, etiam si nõdum per ætatem oues rapere potuerint. Sic & de hominibus sentiendum est, quòd etsi non omnes sunt externi adulteri, tamen omnes homines habent intra carnem cupiditates peccati adulteri, & reliquarum immundiciarum. Dicit enim scriptura: Omnis homo mendax. Et iterum: Non iustificatur in conspectu tuo omnis uiuens. Ac rursus, Sumus

mus natura filij iræ. Item, Ego sum carnalis, uenditus sub peccatum. Ergo, inquires, omnes homines sunt dānati, Quia Paulus addit, Qui talia agunt, regni Dei hæredes non erunt. Recte dicis. Omnes homines sunt natura damnati, quia sunt adulteri, scortatores, immundi & lasciuī, si nō externo opere, tamen cupiditate carnis, ex eo q̄ caro priuata est spiritu sancto, sed non omnes manent in dānatione. Faciemus igitur docēdi gratia quatuor ordines adulterorum, ut uideamus, quis horum maneat in dānatione, & quis eorum seruetur. Primus ordo adulterorum, est eorum hominum, qui habent quidem cupiditatem carnis, seruant autem honestatem coniugij, & ducunt pudicam uitam, tam extra quā intra coniugium. Sed non credunt in Christum, nec agnoscunt eum seruatorem suū. Hi adulteri pereunt, & manent in damnatione, nisi susceperint Christū.

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

fide: quia ubi nō est Christus, ibi nulla est remissio peccati, & est certa dānatio. Secundus ordo adulterorum est eorum, qui cū habeant adhuc naturalem cupiditatem carnis, & seruent honestatem coniugij, ac sectentur pudicitiam, credunt etiam in Iesum Christum, quem pro seruatore per fidem agnoscunt: hi adulteri quidem sunt carne sua, quia adhuc habent sensum peccati, sed quia credūt in Christum, idcirco non manent in damnatione. Seruantur enim per Christum, qui recōciliauit ipsos cum Deo Patre. Tertius ordo adulterorum est, qui non solum habent cupiditatem carnis, sed sinunt etiam carnem dominari, & designant externa adulteria, nec agunt pœnitētiā, sed pergunt quacunq; occasione scelera sua sectari. Hi adulteri sunt damnati, & quia non resipiscunt, manent etiā damnati, De quibus Paulus proprie loquitur, cū ait, Qui talia agunt, non

non erunt hæredes regni Dei. Quartus ordo adulterorū est eorum, qui designarunt adulteria externis operibus, sed resipiscunt, qualis fuit Dauid. Hi etsi meriti sunt damnationē, tamen quia resipiscunt in Christo, non manent in damnatione, sed seruantur per Christum. Habes igitur quatuor ordines adulterorum & impudicorum: Nec ullus est hominum in tota terra, qui nō in aliquo horum ordinum cōtineatur. Duo autem ordines seruantur, reliqui manent in damnatione. Cæterum, non possumus quidem in hac terra cauere, ut non habeamus cupiditates carnis, et ne simus adulteri coram Deo, possumus autē cauere, ne hac cupiditate carnis damnemur, & ne internus adulter ferat fructum externi adulterij. Hoc autem cauetur, primum fide in Christum. Quare diligentissime discendus est Christus. Deinde legibus, honesto consortio, sobrietate, fu-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

ga à malis, ab omni occasione impudicitia, & meditatiõe uerbi Dei. Spiritu, inquit Paulus, ambulate, & desideria carnis non perficietis. Et paulo antè, Si spiritu ducimini, non estis sub lege.

IDOLATRIA.

Aliud opus carnis, Idolatria. Videmus autem hìc manifeste, quòd cum Paulus loquatur de operibus carnis, non intelligat tantum crassa illa carnis opera, quæ solà uulgus carnalia putat, ut sunt cupiditates lasciuia & libidinis, sed intelligat etiam ac maxime omnium opera humanae rationis & præstantissimarum uirium in homine. Idolatria enim oritur in humana ratiõe, & est tale opus, quo sapientissimi quicquid homines sordidati sunt: sed quid dico de sapientibus tantum. Nam omnes homines habent carnem, hoc est, corpus et animã, (hæc enim caro dicuntur) sunt natura idolatræ. Et unusquisque homo ex Adamo

Adamo prognatus fert semper se-
cum Ethnicum seu Idololatram in si-
nu suo, donec in hac carne uixerit.
Quod malū hæreditate accepimus
ab Adamo, qui postquam edit cibū
prohibitum, aperti sunt oculi eius, et
factus est continuo idolatra, quia sen-
sit se posse deinceps seipsum iuuare,
nec indigere auxilio Dei. Cū autē
sentiret iram Dei, confugit ad peri-
zomata, sic & omnes homines natu-
ra sentiunt se satis uirium habere pa-
randæ foelicitatis; deinde, cū diuer-
sum sentiunt, cōfugiunt ad alia auxi-
lia, & transferunt honorem Christi
in alias res. Videamus ergo quid sit
Idolatria. Ac principio, magnum est
discrimen inter Impios, quos uocant
ἀθεοὶς, & inter Idolatras. Nam *ἀθεοὶς*
seu impij hi dicuntur, qui prorsus nō
curāt Deum, & qui sentiunt, aut nul-
lum Deum esse, aut Deū nō curare
humanas res, quales sunt Epicurei.
Et tales etiā sunt sua natura omnes

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

homines, Etsi enim humana ratio nō
uīt aliquid de Deo naturaliter, tamē
tanta est efficacia peccati in carne, ut
homo quod ad suas uires attinet, nō
adhæreat constanter huic naturali
cognitioni, id quod patefieri solet su-
is occasionibus, uidelicet, cū uide-
mus omnia ferri sic inordinate, ut iu-
stis eueniant mala, iniustis autem bo-
na. Hic autem carnis affectus uincen-
dus est spiritu, per uerbum Domini.
Idolatræ autem dicuntur hi, qui ui-
dentur Deum colere, Deum amare,
ac de Deo & prouidentia eius opti-
me sentire, sed transferunt diuinita-
tem ad alias res, & tribuunt ea quæ
sunt solius Dei, seu filij Dei creatur-
ris, Solius Dei est seruari in morte
propter Christum filium suum: Et
solius Christi est placare Deū. Nunc,
si quis sentit, quòd seruetur in morte
à Deo propter intercessionem san-
ctorum, aut propter indulgentias
Pontificias, aut propter merita ope-
rum

rum suorum, is transfert gloriam misericordiae Dei, quae est in Christo, ad sanctos, ad indulgentias & merita operum, ideoque fit idolatra. Item qui sperat se consecuturum remissionem peccatorum propter sua opera, transfert gloriam Christi ad opera, & est idolatra. Et hi sunt adhuc occulti idolatrae. Manifesti autem sunt, qui adorant sculptilia, & uenerantur statuas, ut consequantur diuina auxilia. Ceterum, sicut diximus de adulteris, ita dicendum etiam est de Idolatris, Sunt enim quadruplices Idolatrae. Primus ordo est eorum, qui delectantur humanis uirtutibus, & putant eas nonnihil facere ad consequendam foelicitatem, ac placet eis uoluptate quadam externus cultus Dei, quo homines consequantur gratiam Dei. Interim autem non adorant sculptilia, & tamen non agnoscunt Christum uerum redemptorem, etsi honestam ducunt uitam, quales fuerunt

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

multi Pharifæi, & honesti inter Eth-
nicos. Hi quia absq; Christo sunt, dā-
nantur. Secundus ordo est eorum,
qui delectantur quidem suis uirtuti-
bus, & arridet eis externus cultus
Dei, ut consequatur in ipso gratiam
Dei, agnoscunt autem Christum, cu-
ius spiritu compescunt hanc carnis
cupiditatem, & quærunt tantum in
Christo gratiam Dei, per fidem. Fie-
ri enim non potest, ut si quis aliquid
recti egerit, non delectetur eo facto,
& occulte polliceatur sibi eo merito
gratiam Dei. Hæc est interna & na-
turalis idolatria, omnibus agnata,
quæ apud Ethnicos non iudicatur
pro peccato, sed commendatur. At
uera pietas exigit, ut cùm omnia fe-
cerimus, quæ debuimus, dicamus,
serui inutiles sumus. Et, Nihil mihi
consciuis sum, sed in hoc non sum iu-
stificatus. Tertius ordo est eorum,
qui & in corde sentiunt se mereri gra-
tiam Dei suis operibus, & externo
opere

opere declarant illud adoratione statuarum, Missarum aut sanctorum, Nec resipiscunt ab hoc errore per Christum : Hi sunt damnati. Quartus ordo est eorum, qui externis adorationibus declararunt suam internam idolatriam, sed resipiscunt in Christo, quales fuerunt primi maiores nostri, qui ab Ethnicismo uenerunt ad Christianismum, quales & nos sumus, qui cōuersi sumus ab impietate Papistica ad agnitionem ueri Euangelij Christi. Cauendum igitur est ab Idolatria, per studium uerbi Dei.

V E N E F I C I V M.

Aliud opus carnis, Veneficium. Differt autem idolatria à ueneficio: Idolatria enim est, cū honor, qui tātum Deo debetur, creaturæ tribuitur. Veneficium autē dicitur opus, quo homines abutuntur creatura contra ordinationem Dei, uel ad iuandum, uel ad affligendum, quod tamē

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

creatura nec ex sua natura efficere potest, nec Deus efficere dicitur, quippe quod id non ordinauerit uerbo suo, sed si id aliquid uidetur efficere, hoc fit tantum operatione Satanae. Vnaquæuis enim creatura habet suam propriam naturam, habet suum officium, ad quod diuinitus est ordinata, ut sol est ordinatus ad illustrandum & calefaciendum aërem, ut terra foecundetur, & ad patefaciendam maiestatem creatoris. Herbae ordinatae sunt partim in cibum, partim in medicinam. Quare si quis creaturam transfert extra aut contra suum officium, sine uerbo seu mandato Dei, uel ad medendum, uel ad perdendum, is designat φαρμακείαν, hoc est, ueneficium. Nam si Deus iubet aliqua re uti, non est ueneficium, sed beneficium, etiam si res illa per se non sit in eum usum ordinata. In Exod. Moses percutit mare uirga, & diuiditur. Hoc non fuit ueneficium, sed obediētia

tia erga Deum. Etsi enim uirga non
 erat naturaliter ad hoc ordinata, ut
 diuideret aquas, tamē habebat tunc
 mandatum Dei. Sic Exod. xv. amara
 aqua dulcescit ex ligno iniecto, quia
 uerbum Domini iubebat lignum in-
 iicere. Sic Elizæus mittit sal in fontē
 Hierichontinū, & fons sanatur. Do-
 minus enim sic preceperat. Christus
 quoq; accepit lutum, & medicatus
 est oculis cæcorum. Hæc non fuerūt
 impia ueneficia, sed diuina miracula.
 Sed si quis absq; uerbo Dei, ex mera
 sua superstitione aut excogitatione
 abutitur creatura contra naturam
 suam, ad medendum aut affligendū,
 is dicitur ueneficium facere. Videamus
 aliquot exēpla. Mos fuit Eccle-
 siasticus, ut in die Assumptionis Ma-
 riæ consecrarentur herbæ, & in die
 purificationis lumina. His herbis qui-
 dam abusi sunt, ad effugandos dæ-
 mones, in tēpestatibus. Item usi sunt
 his luminibus ad expellendos dæ-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

mones è puerperijs. Hæc sunt ueneficia, quia herbæ & lumina non sunt in hoc diuinitus creata, nec habent uerbum Dei, quod iubeat sic uti. Itē, Nonnulli usi sunt principio Euangelij Ioannis ex collo pendentī aduersus maleficia ueneficorum. Sed hoc est ueneficium, quia Euangelion Ioannis non est ordinatum, ut ad talem usum ex collo gestetur, sed ut audiat̄ & credatur. Alij usi sunt trifolio, quod constabat ex quatuor folijs, cōsecrato per Missas, aduersus ictus gladiatorum. Innumera sunt genera et exempla ueneficiorum. Et ad impia illa ueneficia multam occasionē dederunt Papisticæ consecrationes in Ecclesia. Nam singulis dominicis diebus consecratus est sal & aqua, quibus postea homines abusi sunt ad suas superstitiones. Nam ueteres uoluerunt fortassis admonere Ecclesiam, ut cibum cum gratiarum actione sumerent. Sed Papistæ tran-

stule-

stulerunt hunc ritum in consecrationes & adiurationes, ac senserunt se salem & aquam benedicere, ut per ea effugentur daemones. Hæc est magna impietas, & execrabile ueneficium: Omnia enim munda sunt mundis. Et omnia cum gratiarum actione sumenda sunt, quippe quod benedicantur per orationem & uerbum Dei, in legitimum suum usum, non autem coniurari debent in abusum, & in ueneficium. Maximus autem omnium abusus fuit signi crucis inter homines. Nam homines senserunt, signum crucis manuum motione factum, ualere ad omnes benedictiones, & ad effugandos omnes cohortes daemonum. Hoc est ueneficium. Etsi enim in repentinis terroribus aliquoties etiam pii utuntur signo crucis, non tamen utuntur ad effugandos daemones, aut ad consequendam per illud benedictionem, sed ad testificandum suum terrorem, quemadmodum quondam

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

Iudæi discissione uestium, significauerunt motum animi sui. Nam signum crucis manu fictum, nō est in hoc institutum diuinitus, ut expellat dæmonem, & afferat nobis sua uirtute salutem. Et tamen hæc superstitio habuit suam originem ex piâ doctrina, sed male intellecta. Dictū enim est à pijs doctoribus, crucem Christi esse salutem nostram. Hoc sic intelligendum est, quòd Christus crucifixus attulerit nobis morte sua salutem. Imperiti autem & superstitiosi transtulerunt illud ad externum signum crucis manu formatum. De Constantino scribitur, quòd fuerit in somno admonitus, ut pugnaturus aduersus hostes, pingat in uexilla sua hoc signum. Et audita est uox dicens: In hoc uince. Videtur autem hæc figura habere formam crucis, sed significat hanc dictionem (Christus). Victoria igitur Constantini per hoc signum multam dedit

dit occasione superstitionis abutendi signo crucis. Et tamen si uera est historia, Constantino indicatū fuit hoc signum, non quod propter ipsum conserueretur uictoria, sed ut uexilla haberēt certa signa, & aliena ab impijs & persecutoribus Ecclesiæ Christi. Sed quis oīa genera superstitionum et ueneficiorum, præsertim etiam ea, quibus utuntur mulieres maleficæ, quas uocant sagas, enumeraret? Obseruandum igitur est, quod quemadmodum supra diximus de adulterio & idolatria, ita etiam nunc dicendum est de ueneficio, quod unusquisque natura sua afferat secum ueneficum in hunc mundum, quia in grauib; afflictionibus, cupiunt homines sibi subueniri, si non per legitima, certe per illegitima, si non per medicinam, certe per ueneficia, si non per Deum, certe per diabolum; Flectere si nequeo superos, acheronta mouebo. Et quanquā pii repugnant, tamen naturā non possunt

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

expellere. Quare semper gestant se-
cū ueneficū in carne & sanguine. Hi
autem, qui cedūt cupiditati naturalī,
& utuntur ueneficijs, designant hor-
rēdum peccatum, quod Deus punit
primū, maledictionibus et supplicijs
huius seculi. iij. Reg. ix. Propter ue-
nificia deletur familia Ahab. Et Esa.
xxxvij. Babylon subuertenda dicit
propter multitudinē maleficorū, &
incantatorū. Deinde punit Deus ue-
nificium aeterno supplicio. Hic enim
dicit Paulus: Qui talia agunt, non ac-
cipient hæreditatem regni Dei. Vta-
mur igit̃ creaturis iuxta uerbū Dei,
& officiū eorum, ad quod ordinatæ
sunt diuinitus. Quòd si nulla creatu-
ra potest nobis ordinariè auxilium
ferre, expectemus auxilium à Domi-
no Deo nostro, qui nunquàm dere-
linquit sperantes in se.

INIMICITIAE.)

In tractatione de inimicitia consy-
derandum est, quòd homines habe-
ant

ant naturalem inimicitiam aduersus
 se inuicem, & recte à quibusdam di-
 citur: Homo homini lupus, uel ut a-
 lij, Satan. Non loquimur autem
 nunc de homine, ut bona Dei crea-
 tura. Nam Deus creauit initio homi-
 nem rectum, bonum, iustum, ad si-
 militudinem uidelicet suam, Et in
 hac creatione, homo conditus est ad
 mutuum amorem. Postquam autem
 peccauit, & factus est obnoxius spi-
 ritui Satanæ, tunc Satan suscepit do-
 minationem hominis, & inspirauit
 carni suam ipsius amorem, ex quo
 statim constat naturalis inimicitia ad-
 uersus alium hominem. Satan enim
 nulli fauet synceriter: Tales autē effi-
 cit subditos suos, qualis ipse est. Qua-
 re inspirat omnibus hominibus in-
 tuam inimicitiam: Hæc durat in car-
 ne & sanguine, quamdiu uiuimus.
 Ideoq; oportet nos agnoscere, quòd
 semper simus peccatores coram
 Deo. Porro, naturalis inimicitia non

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

semper prodit sese, ut sentiat, ma-
 net enim occulta, dū alij homines no-
 bis benefaciunt, sed tunc maximè er-
 rumpit, cū alius quispiā homo no-
 bis malefacit, aut cū formidamus,
 ne alius nostram fortunam & fœlici-
 tatē impediāt. Exempli gratia: Cain
 habebat naturalem inimicitia aduer-
 sus Abelem. Non tamen prius sentie-
 bat eam, q̄ timebat, ne Abel præri-
 pet ipsi dominationē orbis terrarū. An-
 tē uidebat Cain fraterno amore cō-
 plecti Abelē, sed erumpit inimicitia
 post oblationē. Esau & Iacob uident
 sese magno amore complecti: Sed
 postq̄ Esau intelligit Iacobum præ-
 repturū iura primogenituræ, excitat
 naturalis inimicitia, quæ prius late-
 bat. Sic dicendū est de Iosepho & fra-
 tribus, de Saule & Dauide. Nā quæ
 admodū aqua infusa calci, non infert
 calci calorem, sed inuentum excitat:
 ita homo non infert in hominem ini-
 micitiā malefactoris suis, sed antea præ-
 sentem

sentem excitat. Sic et ouis non inicit
 lupo crudelitatem, sed uisa excitat
 crudelitatem antea existentem in lu-
 po. Semper igitur peccamus cōtra hāc
 legem, Diliges proximū tuum sicut
 teipsum, quia semper gestamus in si-
 nu nostro naturalem inimicitiam ad-
 uersus p̄ximos. Vnde & Dauid ait:
 Tibi solū pecco, & malum coram te
 facio. Hoc malum non semper uidet
 homo, semper autē uidet Deus. Quid
 ergo nobis faciendum est? Non pos-
 sumus hanc naturalem inimicitiam in
 hac terra prorsus eradicare, & extir-
 pare. Reliquū igitur est ut faciamus,
 quod possumus, uidelicet, ut resece-
 mus, & compescamus. In colendis
 agris licet aliquoties zizaniā unā cū
 radice euellere, ut bonū semen semi-
 net. Sed hoc non licet in purgādo ho-
 mine, quia quādiu homo manet ho-
 mo in hac terra, gestat secum natura-
 lem zizaniā. Quare danda est ope-
 ra, ut reseccetur, si non potest penitus
 euelli.

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

Resectio autem zizaniæ inimicitiarū in carne nostra sic fieri potest. Primum, si crediderimus in Christū, tunc fit, ut non imputetur nobis peccatum in carne. Deinde si exurgit affectus inimicitiaē, & affectat dominationem, cōpescendus est, & manendum in uocatione Dei. Nam si sinamus hunc affectum dominari, tunc expellimus Christū, & designamus peccatum, quod uocant mortale, de quo Paulus ait, q̄ qui tale agit, non habet hæreditatē regni Dei. Videamus exempla. Cain habet naturalē inimicitiam aduersus Abel, quæ & erumpebat data occasione: Debat igitur Cain hanc zizaniam carnis resecuisse. Quomodo: uidelicet, si proposuisset sibi promissiones & minas Dei: Dicebat enim Deus, Si recte egeris, &c. Hoc si Cain diligenter cogitasset, potuisset compescere affectum inimicitiaē: Et si quid peccatireliquum fuisset, Deus remisisset, si
Cain

Cain credidisset in semen mulieris. Nunc autem quia laxauit frena inimicitiae, ac initio ne collocutus quidem est cum Abel, designauit peccatum mortale, deinde etiam occidit eum. Hoc fuit peccatum peccato adijcere. Sic dicendum erit de Esau erga Iacobum, Esau laxauit frena cupiditatis, & peccauit mortaliter, Iacob comperuit furorem peccati, & credidit in semen Abrahamae, ideo consecutus est ueniam peccati. Nullus hic est sermo de ordinaria & legitima inimicitia: In Psalmo dicitur, Perfecto odio oderam illos. Haec inimicitia & odium aduersus peccatum, est legitimum supplicium. Quare quibus est ius puniendae impietatis, aut alterius iniquitatis, his etiam ius est declarandae seueritatis suae, uel taciturnitate, uel truculento uultu erga impios & iniquos, ut si cui obuius fiat peccator patriae, aut blasphemus in Christum. Aliud est, si quis priuatus priuatim ab

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

alio læsus est, ubi nullus habet ius alterum puniendi, sed exigitur remissio seu condonatio, & beneuolentia.

LIS, AEMVLATIONES, IRAE,
CONCERTATIONES.)

Quod de inimicitia dictū est, hoc idem sentiendum & dicendum erit de lite, æmulatione, &c. Etsi aut Paulus longè post facit mentionem inuidiæ, tñ nos nunc docendi gratia, dicemus primum de inuidia, quæ sicut inimicitia, ita et ipsa solet esse autor iræ, æmulationis, litis & concertationis. Differt aut ab inimicitia, quia inimicitia ea sit, quæ concipitur ex aliena iniuria sibi illata. Inuidia autem, quæ concipitur ex aliena foelicitate, quam fingimus nobis esse perniciosam. Obseruandum igitur est, quia lex Dei, cum dicit: Diliges proximū tuum sicut te ipsum, præcipit nobis candidum affectū erga quemuis hominem, & exigit, ut unicuique faueamus suam foelicitatem, etiā si intelligamus eam nobis

bis esse detrimento. Exigit et hoc, ut
 adiuuemus quemuis ad consequen-
 dum fœlicem rerum euentũ. Postq̃
 uero Adam affectauit esse Deus, &
 peccauit aduersus Deum, tunc pri-
 uatus est spiritu sancto, qui est autor
 cã didi animi erga proximum, & suc-
 cessit dominatio Satanæ, qui est au-
 tor inuidiæ. Quare cùm omnes ho-
 mines nascant̃ in dominatione Sata-
 næ, habent natura sua affectum inui-
 diæ, qui tunc maximè sese prodit, cū
 aliena fœlicitas incommoda est no-
 stro lucro, honori, aut fœlicitati. Et
 hac quidem in parte homines inter
 se sunt similes: Vnusquisq̃ enim ha-
 bet secum natura inuidiã erga proxi-
 mum. Sed postea fit magnum discrimen
 inter homines: Alij enim non re-
 nascunt̃ per Christum, aut si renati
 sunt, abijciunt Christum. Et hi nõ so-
 lum habent naturalem inuidiam, sed
 etiam dant locum inuidiæ, ac fructi-
 bus eius. Nũc enim erumpunt in irã,

IN CAP. V. EPIST. AD GAL:

nunc in æmulationem, quæ est perti-
nax & uirulenta ira, nunc in lites, iur-
gia & mutuas cōcertationes. Hic er-
go confydera mihi, quanta sit magni-
tudo huius peccati, uidelicet, litis, iur-
giorum, & cōcertationum. Primum
enim Paulus dicit esse fructū carnis:
Fructus autē carnis sunt ij, quorū Sa-
tan autor est. Nam quemadmodum
Deus est caritas, & autor fructuum
caritatis, ita Satā est inuidia, & autor
fructuum inuidiæ. Necesse igitur est
hoc peccatū tanto maius esse, quāto
fœdior est autor eius. Deinde Pau-
lus recenset inuidiam, iram, lites, iur-
gia & concertationes in catalogo ho-
micidiorū, adulteriorum, idolatriæ,
et aliorū id genus grauissimorum sce-
lerum. Etsi enim magnum est discrimen inter peccata, & aliud alio tur-
pius est, tamen in hoc conueniunt, q̄
oriuntur à Satana, & sunt digna æ-
terno supplicio. Postremo hæc pecca-
ta tanta sunt, ut Paulus expresse di-
cat,

cat, q̄ qui talia agūt non habent hereditatem regni Dei. Quid ergo faciūt litigantes, & cōcertantes? Amittunt suū ius in cœlo, quod in baptismo acceperunt, & participant hæreditatē Satanae. Quid aut̄ potest dici magis insanū, q̄ propter parua libidinem litigandi tantā bonorū maiestatem abijceret? Nō est autem hīc sermo de ordinarijs & legitimis cōcertationibus coram magistratu. Nā magistratus in hoc diuinitus institutus est, ut caueant priuatę lites, et cōcertationes, & si quis intolerabili iniuria afficiat, magistratus auxilium inuocet. Hoc pijs non est illicitū: Exemplo est Paulus, q̄ aliquoties appellat ad ius Romanę ciuitatis, quod habebat à maioribus suis: aliquoties ad Cæsarem, aliquoties nunciat Tribuno insidias, quas ei struxerāt Iudei. Act. 23. In hoc aut̄ casu prouidendum est initio, ne dominetur in nobis affectus inuidię. Paulus sine inuidię dominatiōe accu-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

fauit Iudæos apud Tribunum, qui prope qui optauit esse anathema pro populo suo: deinde seruanda est modestia, ne propter leue uerbulum, aut unum & alterum numulum molesti simus magistratui. Summum ius, summa iniuria est.

Hactenus de his, qui aut non renati, aut abiicientes Christum, priuatim inter se litigant et concertant. Alii sunt, qui sunt renati in Christo, et retinent Christum: Hi etsi gestant secum naturalem inuidiam, tamen non dant ei locum, sed resecant fructus eius spiritu sancto. Si uiderint alienam foelicitatem, non quarunt lites, iurgia, & concertationes, sed laetantur & adiuuant eam, etiamsi existiment eam fore ipsius detrimento. Primum enim cogitant: Deus est autor foelicitatis. Itaque si fauet eam proximo, tu quis es, qui impedires fauorem Dei: Deinde cogitant, Proximus est membrum tuum. Itaque si ipse habet prosperam fortunam,

nam, etiam tu capies fructum eius, quāuis nunc uideatur tibi esse detrimento. Postremo cogitant, quod nemo possit maiorem habere fortunam, quā si habeat propitium Deum, & ius regni cœlestis. At hanc fortunam unus quisque habere potest, etiā si ei non cōtingat externa fœlicitas. Debemus igitur cōtenti esse hac fortuna & fœlicitate, ac pro ea Dño gratias agere.

SEDITIONES, SECTÆ.

Sunt & hæc duo carnis opera. Seditio est externum bellum, quod ex affectu dominādi & impatientia dominationis alijsque peruersis aut deprauatis affectibus aduersus legitimum & ordinariū magistratū suscipitur. Hæresim autē seu sectā, etsi uaria habet significata, tamen hoc locosumemus, secundū quod opponit seditio, uidelicet, quod sit spirituale bellum, quod uel ex ignorātia, uel ex superstitiōe, uel ex inuidia, uel ex alijs malis affectibus aduersus ueram &

IN CAP. V. EPIST. AD GAL
catholicā sentētiā spiritus sancti in
scripturis traditā, suscipiūt. Videamus
igit̄ nūc, unde initio orta sit seditio. Sa-
tan. n. primus omniū excogitauit se-
ditionem, & fuit seditiosus aduersus
Deum. Cū enim creatus esset ma-
ximis donis ornatus, nō fuit conten-
tus angelica maiestate, sed uoluit eti-
am diuinā maiestatem habere. Itaq̄
mouit seditionem unā cū angelis suis
aduersus Deum. Voluit esse Deo e-
qualis. Deinde Satan excitauit Ada-
mū ad seditionem aduersus Deū. A-
dam enim fuit creatus iustus, et Deo
obediens, sed Satan sollicitauit eum,
ut affectaret esse Deo equalis, & nō
subditus. Aperient̄, inq̄t, oculi uestri,
et eritis sicut dii, scientes bonū & ma-
lum. Hac sollicitatione excitauit Sa-
tan Adamum ad seditionem aduer-
sus Deum. Cū igitur Adam factus
& cōceperit affectum seditiois, seu
dominationis super Deum & homi-
nes,

nes, transfundit hanc naturam in omnes homines à se propagatos. Itaque omnes homines nascuntur ab Adamo seditiosi. Quia homines natura sunt impatientes imperij, & mallent esse liberi, quam aliorum dominationi subiecti. Eritis sicut dii, hoc est, nulli subiecti, nullius opis indigentes. Hac vox sonat adhuc in auribus, in carne & sanguine omnium hominum. Atque hac quidem in parte omnes homines sunt similes, usque ad ultimum suspirium. Sed in ostentanda aut commendanda natura seditionis, magnum est discrimen inter homines. Alij enim non solum sunt hac natura præditi, uerumetiam obsequuntur affectui eius, & concitant externam seditionem aduersus magistratum. Exemplum est Absalō aduersus Dauidem, Rustici aduersus dominos suos. De his seditiosis dicit aliàs Paulus: Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Et Christus: Qui accipit

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

gladium, gladio peribit. Et hoc loco:
 Qui talia agunt, non accipient hereditatē regni Dei. Itaq; tales seditiosi accipiunt sua supplicia tam externa q̄ eterna. Alij, etli habent naturalem affectum seditionis, tamen quia renati sunt in Christo, & habent spiritum sanctum, dominantur huic affectui, & seruant tranquillitatem obediēter. Sunt & impij obediētes magistratui, sed donec uiolenter cogunt. Pij autē seruāt synceram obediētiam. Primum enim agnoscunt magistratum esse ordinationem Dei, & q̄ obediētia, quæ exhibet legitimo magistratui, sit obediētia erga Deum. Deinde sentiunt, q̄ nemo magis indigeat ope magistratus, quàm Ecclesia Dei. Quare libenter propter Ecclesiam obediūt. Etli enim magistratus aliquoties persequit Ecclesiam, tamen Deus admirabiliter operatur & persecutio cedat in bonum Ecclesiae. Postremo cogitant etiam, q̄ seditiones

tiones non maneat impunitę, & q̄ se
 ditione abijciat Christus. Quare, ne
 amittat Christũ, manent in tranquil-
 litate & obedientia: Et si quid puer-
 sę naturę reliquũ maserit, condonat
 propter Christum, in quem credũt.
 Eadem dicenda erunt de Hæresi: Nã
 Satan fecit ex Adamo primũ hæreti-
 cum, per mulierẽ. Hæresis enim est
 puerſa interpretatio uerbi Dei. Ver-
 bũ aut̄ Dei est: De ligno sciẽtię bo-
 ni & maline comedas. Satan igit̄ per-
 uertit hoc uerbũ, & aliter interpreta-
 tur Eux. Quid, inquit, putas ne, q̄
 Deus tantę sit crudelitatis, ut inuide-
 at uobis hunc fructũ? Deus optime
 nouit, q̄ si comederitis de hac arbo-
 re, eritis dij. Cũ igit̄ Deus optime uo-
 bis uelit, manifestũ est, q̄ hoc uerbũ
 suum aliam habeat sententiã, q̄ tu in-
 terpreteris. Itaq; mulier facta prima
 hæretica per Satanã, fecit & uirũ hæ-
 reticũ, Quę natura propagata est in
 omnes homines. Nam quicqđ Deus

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

homini uel præcipit uel p̄mittit, homo natura dubitare solet, num Deus hoc præcipiat, & num hoc p̄mittat, aut quam sententiã habeat uerbum Dei. Et hac in parte hoies inter se similes sunt, sed postea distinguuntur. Alij enim indulgent huic affectui, & excogitãt manifestã impietatẽ aduersus uerbũ Dei, aut priuatim, ut clãcularij contẽptores Dei, qui etsi audiũt uerbum Dei, tñ rident in corde suo, & contemnunt illud, ac sectant̄ suas cupiditates: aut publicè, quales sunt doctores & sectatores hæreseon, ut Arrius, Sabellius, Pelagius, Itẽ Papa & monachi, qui docent contra apertũ Euangelion, q̄ iustificemur ex meritis operũ. Alij sunt, qui etsi habent naturam hæreticã, tñ subiiciunt sese manifesto uerbo Dei. Exemplum est Abrahã. Is. n. audit uerbum Dei, Offer filiũ tuum in holocaustũ. De hoc uerbo potuisset Abrahã disputare, num haberet hanc sententiã, q̄ deberet

ret filium mactare, & igni cōburere.
 Potuisset alienā sententiā excogita-
 re, sed obediūt manifesto uerbo. Sic
 et de sacramento cœne Dñi. Manife-
 stū est uerbum: Hoc est corpus meū.
 Possunt ibi uariæ esse imaginatiōes,
 sed mens captianda est in obsequiū
 manifestę huius locutionis, non pug-
 nantis cum alijs fidei articulis. Qua-
 re ut uitemus hæreses, articuli fidei
 debent nobis probè cogniti esse.

EBRIETATES, COMESSA-
 TIONES.)

Inter opera carnis recensent̄ eti-
 am Ebrietas, & Crapula. Initiō aut̄
 consyderandum est, q̄ Paulus non
 damnat esum & potum sobriū. Etsi
 enim edere & bibere uident̄ esse tan-
 tum opera corporis, tamen possunt
 etiā esse opera spūs. Vnde i. Cor. x. di-
 citur, Siue editis siue bibitis siue quid
 facitis, oīa in gloriā Dei facite. Qua-
 re edere & bibere non damnant̄ hoc
 loco per se, sed inebriari & hellyari.

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

Quærit ergo, in quo præcepto Decalogi hæc continentur: Cùm. n. Decalogus sit epitome oim diuinorū præceptorū, manifestum est, q̄ ebrietas & crapula comprehendantur etiã in quãdã parte Decalogi. Ad q̄d ergo præceptum referenda sunt: Hoc Prophetæ & Christus perspicue docent. Nō enim pertinent ad unū tm̄ præceptū Decalogi, sed in pluribus continentur. Primum. n. prohibita sunt in secūdo & tertio p̄cepto: quia hæc duo exigunt ut nomen Dñi ueneremur, & uerbū eius diligēter obseruemus. Esaias autē cap. v. de ebrietate dicit: Væ q̄ cōsurgitis mane ad sectandā ebrietatem et potandum usq̄ ad uesperā, ut uino estuetis. Cithara & Lyra & Tympanū & tibia, & uinum in conuiujs uestris, & opus Dñi non respicitis, nec opera manuum eius cōsideratis. Ecce tibi, ebrietas & helluatio faciūt ut opus Dñi, quod per uerbum eius reuelat, non obseruet, & q̄ uerbū Dñi contem-

contemnat, quod est peccatū aduer-
sus secundū & tertium præceptū de
calogi. Quare etiā ebrietas & crapu-
la sunt peccata aduersus eadem præ-
cepta. Item Oseas ca. iiii, ait: Fornica-
tio, uinū et ebrietas auferunt cor. Ab-
lato aut, hoc est, excecato corde, uer-
bū Dñi contemnit, nec obseruat ea,
qua debet, obedientia. Sic Christus
Lu. xxi. Cauete ne corda uestra gra-
uentur crapula & ebrietate, subitusq;
uobis ingruat dies ille tanq̄ laqueus:
Crapula. n. & ebrietas faciunt homi-
nes securos, & contemptores uerbi
Dei, quæ sunt peccata non solum ad-
uersus secundū & tertium, sed etiam
aduersus primum præceptum Dei.
Quare non est cōmittendum, ut pu-
blica conuiuia celebrentur in Vigilijs,
ut uocant, dieꝝ festoꝝ, uidelicet, ne
cordib. grauatis ebrietate & hellua-
tione homines discant contemnere
uerbū Dei, quod in diebus festis tra-
ctari solet. Hæc est externa tātum di-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

disciplina: nā alioqui perpetua exigit
 sobrietas ad obediendum uerbo diui
 no. Deinde ebrietas et helluatio sunt
 peccata aduersus illud præceptū, Nō
 fureris. Furtū. n. est, egentibus de co-
 pia sua non succurrere. Furtum item
 est, opes suas imposturis augere. At
 qui helluant, non possunt simul ege-
 stati pauperū subuenire, & suæ gulæ
 ac ebrietati satisfacere, & aut neces-
 se habent imposturis operā dare, aut
 familiæ suæ necessaria uitæ, subtrahere.
 Quare referendi sunt in catalogū
 furū. Hoc significauit Esa. cap. v. Vae
 qui potētes estis ad bibendū uinū, & ui-
 ri fortes ad miscendā ebrietatē. Qui
 iustificatis impiū p muneribus. Præ-
 terea ebriosi & helluones peccāt ad-
 uersus hoc præceptum: Nō occides,
 quia Salomon Prou. xx. dicit, Luxu-
 riosa res est uinum, & tumultuosa e-
 brietas. Et Paulus, Ne inebriamini ui-
 no, in quo est luxus, hoc est, immode-
 rata uita, ex qua oriunt rixæ, conten-
 tiones,

tiões, cedes & homicidia. Postremo, peccāt aduersus hoc præceptū: Non designes adulteriū, quia uinū & crapula incendunt ardorem libidinis. Si ne Cerere et Baccho friget uenus. Et Hieronymus dicit, Nunq̄ ego ebrīū, castū putabo. Habes igit̄ ebrietatem & helluationem esse horribilia p̄ctā, propterea q̄ ebriosi & helluōes uno facto multa p̄cepta Dei uiolent. Declarat & hoc magnitudinem horum peccatorū, q̄ recenseant̄ in catalogo scortationis, Idolatrię, ueneficij, here seos, homicidiij, seditionis, et aliorum horribilium scelerum. Huc accedit etiam seueritas suppliciij. Deus, n. punit helluationes non solū miseria corporali, hoc est, paupertate, & morbis, sed etiam perpetuo supplicio. Dicit enim Paulus: Prædico uobis, sicut & prædixi, q̄ qui talia agūt, regnum Dei non hareditabunt. Hoc dictum Pauli diligenter est consyderandum, ut discamus timorē Dei. Initio enim,

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

ne quis existimet Paulū ioco hæc dicere, & ista uerba nata sibi esse in bucca, magna autoritate inculcat ea, Prædico, inquit, uobis, sicut & prædixi. Non finxi, quod dico, sed iam antè cognoui è spiritu sancto, didici in tertio cœlo. Neq̄ noua cōcionor, sed etiã antea uobis coram adnunciaui: Quare excipiendum erit uobis, ut ipsissimū uerbum Dei. Adhæc, Quod nunc dico, non ad unum tantum genus peccati pertinet, sed ad oīa, quæ enumerata sunt, & quæ horum sunt similia. Quis enim posset omnia uerbis explicare: Itaq̄ non solum homicidiū, sed & ira digna est æterno supplicio. Nō Idolatria solū, sed et ebrietas punietur igni infernali. Est etiam illud obseruandū, q̄ Paulus loquens de regno Dei, uti uocabulo hereditatis. Regnum Dei, inquit, non hæreditabunt. Vide q̄ circumspectè loquat̄. Nam regnū Dei non est meritū nostræ iustitiæ, sed tantū est sicut hæreditas.

reditas. Quemadmodum enim hereditas obuenit filio non ex merito sui laboris: Seruus. n. plus laborat, sed ex natiuitate aut adoptiōe, ita regnū Dei non dat nobis ex merito, sed ex gratuita ordinatione Dei patris, q̄ si mus adoptati in filios Dei propter Christum. Et sicut filius potest exhæredari propter atrocía crimina, ita etiam solent peccatores exhæredari. Itaq̄ etsi non meremur bonis operibus uitam æternam, possumus tamē infernū malis operibus mereri, quippe quòd nō faciamus perfecta bona opera, Simus autem natura in peccatis concepti. Quare danda nobis est opera, ut in obedientia maneamus, ne exhæredemur.

CONTRA FRUCTVS SPIRITVS EST.)

Post carnis opera enumerat Paulus aliquot fructus spiritus. Primum aut̄ omnium cognoscendū est, q̄ etsi homo præditus est spiritu sancto, ta

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

men in hoc seculo nō mutat̃ totus in
spiritū, sed fit quidem spūalis per spi-
ritū, caro autem manet usq; ad mor-
tem, et interim expurgatur à spiritu.
Quarē hi fructus, qui enumerantur,
non sunt in homine perfecti, sed ha-
bent secum carnem admixtā, cuius
tū cupiditati repugnant, & cogunt
eam sibi seruire. Primus fructus est
CARITAS. Hęc de caritate tantū
proximi intelligi potest. Nos cōple-
ctemur utranq; caritatem, tam erga
Deum q̃ erga proximum: Nam qui
credit in Christum, & accipit spiritū
sanctum, is amat Deum tanquā pa-
trem, & inuocat eum ex fide, tanq̃
ppiciū auxiliatorē, ut obediat huic
mādato Dei, Diliges Dñm Deum tu-
um ex toto corde, &c. Hęc caritas
oppugnatur varijs modis à carne.
Nam caro suggerit, aut non esse De-
um, aut Deum non curare humana,
aut Deum esse crudelem erga eos,
qui non sunt perfecte in se iusti. Sed
cum

cum hoc carnis affectu pugnandum
 est perpetuo in hac uita, & expurgā-
 dæ sunt cupiditates eius per spiritū,
 uidelicet, ut per filium Dei cognosca-
 mus & credamus non solum Deum
 esse, sed etiā esse propiciū nostrū
 seruatorē & patrem. Alia est caritas
 erga proximum: Nam qui credit in
 Christum, et accepit spiritum sanctū
 per fidem, is amat proximū, bñ cupit
 ei ex aīo, & iuuat eum quibuscunq;
 officijs potest. Nec amat tm̄ amicum,
 sed & inimicū; Sic. n. Deus præcepit,
 Diliges proximū tuū sicut teipsum.
 Habēt etiā impij caritatē aliquā pxi-
 mi, uidelicet, cognatorum et bñfacto-
 rum, sed sine fide & sine spiritu. Cū
 affectu autem caritatis pugnat caro
 in hominibus pijs usq; ad mortem,
 quia caro sibi ipsi tātum bene cupit,
 & quem putat suæ utilitati obliste-
 re, eum summo odio psequitur. At
 caro est purganda spiritu, sectandus
 est sensus spiritus, ut cupiditatem

IN CAP. V. EPIST. AD GALA

carnis refecemus, & dominemur ei.
Est quidem caritas proximi etiam in
pijs frigida, sed accedenda & inflam-
manda est per fidem in Christum. Nec
potest alia ratione accendi. Si enim
Christus tibi hosti suo tanta benefi-
tia contulit, quid tu non propter Chri-
stum faceres proximo? Et Christus
in suo iudicio inquireret de caritate p-
ximi, eamque praeipue in testimoniū
fidei scrutabit. Quod uni, inquit, ex
minimis meis fecistis, mihi fecistis. Se-
cundus fructus spiritus est Gaudiū.
Est aut duplex gaudiū spiritus, Alte-
rum corā Deo, de rebus caelestibus,
Alterum coram proximo, de comodis
proximi. Nam scriptura saepe hortat
nos ad gaudium & laetitiam: Latamini
in Dño, & exultate iusti. Exulta filia
Zion. Gaudete in Dño, iterum dico,
gaudete. Nō uult scriptura, ut carna-
liter insaniamus, quale gaudiū uiden-
tur habere ebrij clamatores, sed uult
ut conscientiam laetā coram Deo ha-
beamus.

beamus. Nam impij nō possunt cogi-
 tare fraua de Deo. Hypocritæ nul-
 las habent lætas cogitationes in con-
 scientia corā Deo, quia timēt iudiciū
 Dei. Nec audent eum alacriter inuo-
 care. Pij autē semper sunt alacri cōsci-
 entia corā Deo, quia habēt fidem in
 Christum, Et ex Christo cognoscunt
 Deum esse patrem ipsorū, et remissa
 esse peccata, propter Christum. Hic
 fructus spiritus eo diligentius nobis
 considerandus est, quo Sycophantē
 magis calumniant Euangeliō, q̄ nul-
 lum fructū afferat. Atqui hic fructus
 non est omnibus uisibilis, sed produ-
 cit in animo corā Deo. Et certissimū
 est, q̄ ubicunq; predicat Euangeliō,
 ibi sunt aliqui credentes, qui discussa
 tristitia animi concipiunt leticiam co-
 ram Dño, & inuocāt eum alacri cor-
 de. Hic fructus preciosior est coram
 Deo, q̄ cū hypocritæ instituūt sex-
 ceta monasteria & collegia sacrificu-
 lorū. Alterū gaudiū est de rebus pxi-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL
mi, uidelicet, ut nō simus tristes, cū
uidemus res, pximi florere, sed simus
alacres, & optemus ei omnem bene-
dictionem. Ad hoc genus pertinet e-
tiam tristitia, ut tristemur ex animo,
cū uidemus proximi incōmoda &
internecionem. Gaudete, inquit, cū
gaudētibus, flete cū flentibus. Hunc
fructum nō habent inuidi. Quare ar-
gumentum est eos carere fide & spi-
ritu. Cæterz, nec hic fructus magnā
habet speciem corā hominibus, Sed
habet maximam coram Deo. Hypo-
critæ iudicant hunc demum esse ma-
ximum fructū spiritus, si quis cubet
in terra, & in tribus diebus semel tā-
tum cibum sumat, Hos uocant spūa-
les. Sed hoc loco Paulus tales enume-
rat fructus spūs, quales quis opifex
in suo opificio habere potest, & qui
sunt Deo acceptissimi. Tertius fru-
ctus spiritus est Pax. Vna autē est pax
conscientiæ coram Deo, De qua ali-
às Paulus loquitur: Iustificati ex fide,
pacem

pacem habemus coram Deo. Ea est, sicut & gaudium, quod sumus tranquillo animo in omnibus aduersis, quia scimus nos habere Deum propitium propter Christum. Altera est pax coram proximo, & opponit litibus, iurgijs, contentionibus, quae supra inter opera carnis enumerata sunt. Vides igitur quis debeat dici spiritualis. Hactenus uocati sunt spirituales, qui gestauerunt cucullas et rasuras. At hoc loco discimus eos proprie dici spirituales, qui seruant inter se mutuam pacem. Itaque tota ciuitas debet esse monasterium, non quod omnes ciues debeant gestare cucullas, sed quod debeant inter se mutuam pacem habere. Mutua enim pax, ut est argumentum fidei, & fructus spiritus, ita affert etiam multam utilitatem coram Deo & hominibus.

LONGANIMITAS.)

Recensetur & longanimitas seu lenitas inter fructus spiritus. Longani

IN CAP. V. EPIST. AD GAL

mitas autē ea est uirtus, qua aduersa
patienter tolerant, expectatione resipiscentiæ,
aut rerū melius disponen-
darū. Exemplis magis perspicuè indi-
cari potest definitio longanimitatis.
Cū in Deo omnes uirtutes sint per-
fectissimæ, necesse est etiam longani-
mitatem in eo esse, imò Deus ipsa est
longanimitas. Longanimitatis autē est,
q̄ Deus patienter tulerit mala homi-
num ante diluuiū, multis annis, ac tu-
lerit ea, expectatione resipiscentiæ.
Vnde & Deo propriè tribuit epithe-
ton Longanimis. Psalmus ait, Longani-
mis & misericors. Sic Deus tulit Pha-
raonis tyrannidē multis annis æqua-
nimitate, expectatione resipiscentiæ.
Sic & Paulus ad Ro. scribens, An ig-
noras, inquit, diuitias bonitatis & lon-
ganimitatis Dei, q̄ bonitas Dei inuitat
te ad pœnitentiā. Sic & Petrus ij.
Pet. iij. dicit longanimitatem Dei cau-
sam esse, q̄ uniuersale iudicium disse-
rat. Sic & Christus filius Dei longani-
mis

mis fuit, cū in cruce audit blasphemias, et nō deiecit fulmina in blasphematores, sed expectauit resipiscētiā. Vides itaq; longanimitatē dici eam uirtutem, qua sufferunt mala seu aduersa expectatiōe resipiscētiæ. Sicut ergo Deus est longanimis, ita oportet pios Deo similes esse, ac sectari uirtutem longanimitatis. Magistratus longanimis sit erga ciues, aliquoties imprudenter peccantes. Hāc uirtutem habuit Moses erga populū suum. Habuit & eam Saul erga contēptores suos, cū tñ alioqui malus rex fuerit. Similiter David erga Simeī, q̄ uocauerat ipsum uirꝝ sanguinū: sed maxime omnium Christus erga discipulos suos. Tolerauit. n. ruditatem ipsorꝝ diu expectatione resipiscētiæ. Sic lōganimis esse debet maritus erga uxorem, Vxor erga maritū, uicinus erga uicinū. Non. n. continuo excitanda est tragœdia propter unum & alterꝝ malefactum, sed oīa equa et

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

honestā tentāda sunt, ne moueant cō
 tentiōes & discordiē. Nam de his ho
 minibus, q̄ solent esse præcipitis iræ
 & uindictę, nec habent uirtutem lon
 ganimitatis, ferè dicit̄, q̄ non sint apti
 ad mercaturā, seu institoriā, nec sint
 apti ad suscipiendos hospites. Extat
 apud Eusebiū, de Theodosio, q̄ præcipi
 ti furore iusserit nocētes & innocen
 tes occidere in Thessalonica, sed po
 stea legē tulit, ut magistratus nō exe
 quant̄ atroces eius sentētiās intra 30.
 dies. Quare unusq̄sq̄ debet se assue
 facere longanimitati. Primum. n. De
 us est longanimis: Oportet aut̄ nos
 Deo similes esse, Estote, inquit, per
 perfecti, sicut & pater uester cœlestis
 perfectus est, qui sinit solem suum ori
 riri super bonos & malos. Deinde lō
 ganimitas est fructus spiritus. Obedi
 endum aut̄ est spiritui Christi, quem
 per fidem accepimus. Præterea, hæc
 uirtus utilis est ad conseruandum
 Christū per fidem. Nam qui ex Chri
 sto

sto renatus est, & omnia præcipiti furore persequit, is peccare solet. Peccatis aut̄ eijciit̄ Christus, Virtutibus retinetur: Quare magna est utilitas longanimitatis. Fieri quidem potest, q̄ & impius ac infidelis habeat uirtutem longanimitatis. Est enim longanimitas donum Dei, sicut prudētia, & eruditio. Impijs autem cōtingunt etiam dona Dei, & interdum præstātiora q̄ pijs. Filij huius seculi prudentiores sunt in sua generatione quàm filij lucis: Sed quia hæc uirtus est in impijs sine fide, sine Christo, habet quidem suam cōmendationem, non potest aut̄ proprie Deo placere. Nā quemadmodum, si honesta matrona gestet aurum, tunc reputat̄ ornatus propter honestatem matronæ. Si autem scortum gestauerit aurum, tunc aurum habet quidem per se suā laudem, sed non reputatur esse honestū ornāmētum, imò potius abominabile est omnibus honestis hominibus.

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

Sic dicendum etiam erit de uirtutibus
piorum et impiorum. Quare ante om-
nia danda est opera, ut Christus sit
fundamentum omnium uirtutum.

BONITAS.)

Alius fructus spiritus. Bonitas au-
tem est, cum quis tam uerbis quam factis
proximo suo utilis & commodus est.
Quid autem sit bonitas, intelliges ex ea
historia, quam recitat Euseb. lib. ix. ca.
viii. de Christianis, qui antea perfligati
reuocabantur, & curabant egros, ac se-
peliabant peste mortuos. Hi Christiani,
quamuis male affecti, tamen erant
commodi & utiles proximis suis, & cito
obliuiscerantur iniuriarum. Hanc uirtu-
tem oportet nos sectari, quia Deus no-
ster est summe $\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, hoc est, bonus,
commodus et utilis. Adhuc fructus est
spiritus. Non debet autem spiritus in
nobis ociosus esse. Habes iterum o-
pera uere spiritualia. Nam cuculla
hæ uirtutes sunt spirituales. Sed
Benignitas.

BENIGNITAS.)

ἀγαθοσύνη est beneficentia, & liberalitas, uidelicet, cum quis liberaliter & candide alteri iuuat. Multa fit mentio benignitatis & liberalitatis erga proximum in scriptura. Ac praesertim Christus testatur eos recipere nos in eterna tabernacula, quod nostris beneficijs adiuti fuere. Praeterea affirmat se in extremo iudicio hos misericors interituros, qui suos pauerint, uestierint, & alijs beneficijs persecuti sint. Difficile autem est de adiuuando proximo, et de dando mutuo liberaliter, uerba facere inter homines uere pietatis neglectores & contemptores. Diuites. n. existimant hoc agi, ut ipsi diuitijs suis priuentur. Pauperes autem putant hoc agi, ut ipsis liceat de alienis bonis heluari. Deinde uariae sunt rationes excogitatae, quibus homines existimauerunt se posse aliquo modo huic rei consulere, & praescribere certas regulas obseruandi huius praeccepti,

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

aut faciendę huius uirtutis. Alij sentierunt hoc prestari posse, si omnes facultates in cōmune conferrent, et fieret ex humana uita publicū κοινόνιον. Hęc opinio nō solum fuit Anabaptistarū, sed etiam quorundam philosophorū, ut Platonis. Alij existimauerunt hanc uirtutem tunc prestari, cū derelictis oībus facultatibus secesseris in eremum, & uictites uel aliena quadra, uel manuū tuarū labore. Alij putauerūt sibi retinendas facultates, & nulli quicū dandum liberaliter, dū uixerint, sed post mortem institundas esse publicas eleemosynas. Alij aliud excogitauerūt: Sed his rationibus nihil potest in hac benignitatis & liberalitatis uirtute prestanda effici. Ac initio hęc doctrina non est instituta, ut diuites priuent diuitijs suis, & pauperes de alienis bonis helluentur. Nec est noua doctrina, sed est lex naturalis, Diliges proximum tuū sicut teipsum. Et durauit iā inde usq̄

ab Adamo. Neq̄. n. Moses excogita-
 uit eam primus, neq̄ Christianismus
 est huius doctrine autor, sed est indi-
 ta humanæ rationi. Sicut. n. manus
 manū lauat, ita naturaliter afficimur,
 ut alter alterꝝ opibus suis in necessi-
 tate adiuuet. Cū aut fit lex natura-
 lis, manifestum est, q̄ nō doceat iniu-
 sticiam, sed iusticiam. Iniustitia aut es-
 set, si diuites spoliarent̄ suis bonis, ut
 pauperes inde helluarēt. Deinde nō
 potest hīc locū habere equalis rerꝝ di-
 uisio, q̄a non posset uel una hora hęc
 partitio equalis manere, dum alij sua
 conseruarent, alij helluarent̄, alij diui-
 derent inter paucos liberos, alij inter
 multos. Non posset aut̄ singulis ho-
 ris æqualis fieri diuisio. Quis. n. hunc
 diuidendi laborem susciperet? Mul-
 to minus locum habet rerum com-
 munitas. Nam si fructus rerum esset
 communis, necesse esset, ut & labor
 fieret communis. Quis autem pos-
 set industriū & ignauum ad æquales

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

labores cōpelleret: Quis horꝝ prefec-
tura posset fungi, idꝑ in hac corru-
pta hoīm natura: Hęc igitur commu-
nitas est impossibilis. Porro diuisionem
reꝝ esse iuris naturalis & diuini,
significat Deus, cū iubet Iosua
diuidere terrā Canaan, & cū Abra-
ham emit agrꝝ ab Ephrō, Gen. xxiiij.
Christiani in primitiua Ecclesia cōtu-
lerunt sua bona in cōmune, sed quo
magis multiplicatus est numerus eo-
rum, eo minus potuit durare cōmu-
nitas, de quo loco aliās diximus. Pre-
terea uirtus benignitatis non potest
conseruari hac uia, si omnes faculta-
tes deserantur, & desertum incola-
tur. Homo, n. diuinitus creatus est,
ut sit animal politicū. Veteres dixe-
runt: Homo solitarius aut angelus,
aut diabolus. Cui, n. benefacies soli-
tarius? Deinde uirtus benignitatis
nō conseruatur, si in uita nulli quicq̃
cōmunicaueris, Post mortem aut in-
stituas publicas eleemosynas. Nam
præsens

presens hec uita eo instituta est, ut in ea alter alteri bñfaciat. Mortuus autē liber est ab humana uita. Quare unusquisq; bñfaciat pximo adhuc uiuus. Itē hoc seculum est tempus pœnitentiæ. Ad fructus autē pœnitentiæ attinet, proximo benefacere. Quare qui in hoc seculo nihil bñfacit proximo, is non agit ueram pœnitentiam. Quid igitur faciendum est, ut hec uirtus conseruetur? Hoc in genere dici potest. Unusquisq; retineat proprietatem suarū rerū, quamdiu Dñs hoc cōcesserit, sed faciat eas communes usu et liberalitate, idēq; suo ordine & modo. Primum, debet eas cōmunes facere cum domesticis, uxore & liberis, deinde cum seruis & ancillis, pro suo modo & proportionē. Postea cū amicis, & uicinis necessitate pressis. Quæ autē sit necessitas, cui subueniri & quantum dari debeat, non potest certis regulis exprimi. Relinquendū erit iudicio caritatis uniuscuiusq;. Po

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

stremo opes faciendæ sunt cōmunes
etiã cum extraneis pauperibus. Oēs
enim in Christo unum sumus. Et hīc
non est iudicandum morose. Fieri so-
let ut cūm pauper semel in mense u-
nam mēsuram uini biberit, exclamet
cum esse epulonem & bibonē. Nec
necessitas tātum iudicanda est, cūm
iam anima sedeat intra dentes mox
prę fame euolatura, sed necessitas in-
telligatur ciuilit̄er, & unusquisq; ne-
cessitatis descriptionem ex seipso pe-
tere potest. Habet aut̄ hęc uirtus be-
nignitatis multas promissiones, ac
pręsertim illam, Date & dabitur uo-
bis. Compendiaria enim uia ad diui-
tias est dare liberaliter.

F I D E S)

Hīc initio obseruādum est, q̄ Pau-
lus non loquatur nunc de fide iustifi-
catiōis, de qua supra multa dixit, sed
loquatur de fide caritatis, quę aut est
obseruatio pactorum & promisso-
rum, alio nomine dicta fidelitas, aut
est

est simplex & candida credulitas doctorum proximi. Dicamus primū de fidelitate: Hæc est uirtus, qua obseruatur iuramenta præstita magistratui, qua obseruantur mutua pacta & promissa inter dñm & seruum, inter ciues & æquales. Loquimur aut de pactis & iuramentis licitis, quæ sine peccato præstari possunt. Hæc uirtus est fructus spiritus. Inuenitur & in his qui carent spiritu. Regulus apud Romanos nobilis est, quod maluerit ad cruciatum redire, quam fidem hosti datam fallere. Damon & Pythias tanta fuere amicitia iuncti, ut cum alterum ex his Dionysius Syracusanus interficere uellet, atque is tempus ab eo, quo priusquam periret, domum profectus res suas ordinaret, impetrauisset, alter sponsorem se pro reditu eius tyranno dare non dubitaret. Appropinquante igitur die, superuenit alter eadem hora à Dionysio constituta, ut amicum

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

Sponsorem liberaret. Hæc fides tam
 Reguli q̄ Damonis et Pythiæ tanti re-
 putata est, ut etiã conscripta sit in x̄s̄
 νικᾶ. Et habet etiam suam laudem co-
 ram hoibus. Coram Dei aut̄ iudicio,
 quia fuit sine spiritu, sine Christo, nul-
 lius fuit reputationis, nec potuit suos
 factores seruare. Si quis aut̄ Christū
 per fidem habuerit, et donatus sit spi-
 ritu sancto, & ex hoc seruet fidē p̄xi-
 mo datam, hæc demū magna est uir-
 tus. Primū enim, est cultus Deo gra-
 tissimus: Quod idcirco obseruādum
 est, quia solemus superstitiose de cul-
 tu Dei iudicare. Existimāt hypocrite
 id solū debere dici cultū Dei, si quis
 ædificet suo sumptu magnificū tem-
 plū, aut̄ instituat publicā eleemosynā:
 Sed præcipuus Dei cultus est, serua-
 re fidē, seruare pacta & p̄missa. Per-
 tinet enim ad hoc præceptū, Diliges
 proximum sicut teipsum. Et ad illud:
 Quod tibi non uis fieri, alteri ne fece-
 ri. Ceterū quanto hic cultus Deo gra-
 tior

tior est, tanto magis abominat̄ Deus infidelitatē. Sordidissimi homines, u-
nius numi gratia solēt uiolare fidem suam, id quod frequētissime uidere li-
cet in contractibus. Et interim nō cogitant esse peccatū, sed putant sibi li-
cere, quicquid utile iudicauerint. Hæc est detestāda infidelitas. Qui in mini-
mo infidelis est, quomodo erit fidelis in maximo? Et si nos non seruamus hominibus fidem minimarū rerū, quā fronte audemus exigere ut Deus nobis seruet fidem maximarū suarū promissionū? Christus aliās dicit, Si uos remiseritis hominibus peccata sua, remittet & uobis uestra peccata cœlestis pater. Sic & hoc loco dicēdum est: Si nos seruauerimus fidem proximo, tunc Deus seruabit nobis suā fidē. Ergo ne, inquis, fides seu ueritas Dei, pendet ex nostra fide? Quid ergo dicit, Nostra incredulitas nō facit fidem Dei irritā? Recte. Deus est seruans promissi, etiamsi nos non serue

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

mus fidē: Sed nos non accipimus fructum promissionū Dei, nisi resipuerimus, & conuerſi fuerimus ad fidem Dei. Fingo arcem quandam eſſe munitiſſimam, in qua ſi quis habitat, tutiſſimus eſt à Turcis. Sed ſi fugerit ab arce & dereliquerit eam, non cecidit quidē arx, ſed manet adhuc per ſe tutum deſenſaculum, iſ autem qui fugit nō capit fructum arcis. Capiet autem iterum fructum eius, ſi ad arcem ſe recipiat. Sic ſunt promiſſiōes Dei, uidelicet, ſunt turris fortiſſima, qui manet in eis per fidem, tutus eſt. Qui fugit per incredulitatem, exponitur periculis, donec redierit ad hanc turrim. Quare qui uiolat proximo fidem, iſ fugit & deficit à ueritate fidei Dei. Hæc ueritas manet quidem firma, ſed qui fugit, non fruitur ea, niſi reſipuerit. Paulus ad Timotheum ita ſcribit: Si negamus, & ille negabit nos; Si increduli ſumus, ille fidelis manet, negare ſeipſum non poteſt: hoc eſt,

est, Si nos defecerimus à veritate Dei, nihil proderit nobis amplius veritas Dei, attamen manet ea veritas per se firma, nec potest concidere. Quare qui ad eam veritatem reuertitur, iterum capiet fructū eius. Sed hæcenus de eo, q̄ seruare fidē, sit cultus Dei. Deinde obseruatio fidei, est res necessaria non solū ad politicā societate, quia nisi mutuā seruemus fidem, nō potest humana societas constare, sed etiā necessaria est, ad cōseruandum Christū, seu fidem in Christum. Nam qui uiolat alteri fidem, quemadmodum iam dictum est, is expellit Christū, imo fugit & deficit à Christo. Non enim manet Christus in infido & pacta non seruante.

Secūdo, fides in hoc loco Pauli intelligi etiā potest pro simplice & candida credulitate dictorum alterius, sicut Paulus ait: Caritas omnia credit. Debet autem hæc simplex credulitas esse prudens. Vetus dictum

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

est, μὲμνησο ἃ πιστῶν, hoc est, memēto,
 ut non cuiuis credas. Hoc, si recte in-
 telligatur, non est contrariū huic vir-
 tuti fidei. Nā simpliciter cuiuis bono
 viro credēdum est, sed ita, ut interim
 nō negligas tuam uocationē, nec im-
 prudēter pectes. In iudicio, Iudex de-
 bet credere simpliciter & cādide, ac-
 ctori recitāti suā causam contra reū,
 Sed ita, ut interim non decernat, nec
 pronunciet sententiam, nisi audita al-
 tera parte. In audiendis testimonijs
 simpliciter est credendum testi, sed i-
 ta, ut interim consyderentur etiam
 circumstantiæ personarum, & exa-
 minentur dicta testium.

Credendum est, sed non cōfiden-
 dum hominibus. In cōuiujs alter ob-
 loquit alteri absenti, & spargit de eo
 malum aliquod crimen. Quid hīc fa-
 ciendum est: num simpliciter est cre-
 dendum narratori: iuxta illud, Cari-
 tas oīa credit: Dixi, bono viro ita cre-
 dendum esse, ut tñ nō pecces. Pecca-
 sum

tum autē est, male de proximo suspi-
 cari, & proximū nondum auditum
 condemnare. Quare non est creden-
 dum oblocutori. Sentiendū quidem
 est, oblocutorem nō excogitasse mē-
 dacium, sed audiuisse fortassis ex al-
 liquo nugatore, hoc enim sentire est
 caritatis. Sed nō est sentiendum, q̄ is
 de quo fit sermo, sit talis, qualis in cō-
 uiuio describit̄. Viden' quæ sint bona
 opera, à nobis præstanda. Talis futu-
 ra fuisset uita in terris inter hoīes, si
 Adā nō peccasset. Nunc ergo danda
 est opera, ut redempti à Christo, hæc
 bona opera p̄ uirili nostra sectemur.

MANSVETUDO.)

Hęc est uirtus, qua quis non facile
 commouet̄ ad irā, sed boni omnia cō-
 sulit, & in bonā partem interpretat̄,
 quæ euenerūt. Talis māsueto fuit
 in Dauide, qui cūm eijceret̄ è regno,
 & flagellaret̄ cōiuit̄s à Simei, non cō-
 mouebatur ad iram, sed boni cōsule-
 bat cōiuit̄ia, & prohibebat, ne quis ali-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

quid mali inferret Simei. Talis mansuetudo fuit in Mose, qui etsi aliquoties à populo tantum non lapidabatur, tamen omnia boni consulens malebat è libro uitæ deleri, quàm populum deserere. Talis mansuetudo fuit in Paulo, qui quærebat à Iudæis ad necem, & tamen cupiebat propter ipsos anathema esse. Sunt autem quidam tam irribiles, ut nihil aduersi possint æquo animo sufferre, sed paululùm læsi, maxima accenduntur ira. His necessaria est disciplina huius uirtutis, quæ uocatur mansuetudo. Habet enim mansuetudo sua commoda tam corporalia, quàm spiritualia. Mansueti enim, qui non facile ad iram commouentur, apti sunt ad rerum gubernacula, ad administrationem uel rerum publicarum, uel rerum œconomicarum. Mansuetudo item autor est multorum bonorum, et præcidit multa mala. Davidis mansuetudo restituit iterum imperium Israël. Cum enim pepercisset Simei,

Simeï, sperabat quisq; ueniam facti,
 & redibant certatim ad obediētiam.
 Est et hæc uirtus priuatim utilis, quia
 parat homini tranquillitatem. Dein-
 de habet sua commoda spūalia, quia
 Mansuetudo est spiritalis cultus
 Dei, cui Deus fauet, & quam multis
 alijs donis honorat, Psal. xxxvi. Man-
 sueti hæreditabunt terrā, & delecta-
 buntur in multitudine pacis, Neces-
 sarium autem est ad hanc uirtutē ex-
 ercitiū. Oportet enim unumquēq;
 considerare, quo ingenio præditus
 sit, ut possit prauitatē eius corrigere.
 Turpissimū est q; in colēdis agris dili-
 gentissime exquiramus, quæ sit natu-
 ra, qd sit ingeniū cuiusq; agri, in colē-
 dis aut nobis ipsis non animaduerta-
 mus ad quē animi affectū præcipue
 inclinati simus, ut mala caueamus.
 Nam si obseruauerimus nos propē-
 sos esse ad subitam irā, multo magis
 nobis necessarium est exercitiū ad
 mansuetudinem, q̄ ad discendū opi-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

ficiū, quo necessitatem corporis sustentemus. Quod est aut̄ illud exercitium: Qui est precipitis ire, primū omnium cogitet frequētissime, quā graue sit peccatum, irasci. Refert. n. inter genera homicidiorū. Deinde affuescat esse tardus ad loquendum, quemadmodum Iacobus docet. Postea cogitet iram esse furorem. Quāta autem est foeditas furiosorū: Preterea consideret, neminē unquē aliquid recti per iram fecisse. Adhuc cōferat secum exempla prudentū hoīm. Fuerunt. n. qui irati nō uoluerunt seruos suos punire, dicentes, Se ideo nō punire, q̄ irati sint. Postremo sentiat se debere Deo uirtutem mansuetudinis, ad declarandam suam obedientiam & gratitudinem, &c.

TEMPERANTIA, uel CONTINENTIA.

Hæc est generalis uirtus modestiæ. Continentiam. n. dicimus moderationem in omnibus rebus, in potu &

& cibo, in uestitu, in sermone, Iuxta illud: Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines. Variè hîc peccat: Alij in potu & cibo sic incōtinentes sunt, ut aliquot diebus prorsus abstinēāt, ac tantum atro pane uescantur. Postea repleant sese omnibus generibus ciborū, & inebrientur uino. Qualia fuerunt hæctenus publica ieiunia, & adhuc sunt mores Rusticorū. Extat etiam de hac re lex in Alcorano, q̄ per totum diem ieiunandū sit aliquoties, sed liceat postea per totā noctem heluari. Alij mixt in modum sordide ustiunt, cū possint & debeant honeste incedere. Alij splendidissime ustiuntur, præter decorū, & publicum morem. Alij loquunt quicqd in buccā uenit. Alij omnino muti sunt. Hæctenus in carnis priuio oēs pene insaniebant. In hebdomada, quam uocāt Carā, omnes pene muti incedebant. Hęc certe non est humana, sed belluina uita. Sectanda est continentia &

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

modestia in omnibus rebus. Ioannes
 Baptista duxit quidem uitam eremi-
 ticam, & comedit locustas, uestitus
 est pilis camelorum in deserto. Hoc
 autem factum est singulari quodam
 consilio spiritus sancti: Nam exemplum
 Christi docet nos modestiam in ciui-
 li conuersatione. Ad uirtutem enim
 continentiae pertinet, rebus, quas ha-
 bes, moderate uti. Si autem amiseris,
 moderate ferre: Si autem non habue-
 ris, non despondere animum. Philip.
 iij. Noui humilis esse, noui et excelle-
 re, saturari & esurire, abundare & pe-
 nuriam pati. Omnia possum per Chri-
 stum, qui me corroborat. Haec scientia,
 hoc artificium debemus & nos discere,
 atque ad hanc continentiae uirtutem
 nos sine intermissione exercere. Pri-
 mum enim, cultus Dei est, deinde ha-
 bet suas utilitates corporales & spiri-
 tuales. Moderatio in cibo & potu est
 utilis ad corporalem sanitatem, Est
 & utilis ad spirituale, ut sobrius me-
 litus

lius discas uerbū Dei, & diligētius p̄-
 sis tuę uocatiōi. Moderatio i sermōe
 et uestitu habet similiter sua commo-
 da. Sed quale debet esse exercitium?
 Primū, consyderandū est quāta fœdi-
 tas, quantū p̄ctūm sit incōtinētia, de-
 inde uitāda sunt illa cōuiuia & collo-
 qa, quę iudicamus nobis esse pericu-
 losa, et irritamenta ad incontinentiā.

ADVERSVS HVIVSMODI
 NON EST LEX)

Recensuit Paulus aliquot fructus
 spiritus, sub quibus cōprehendit in-
 numeros alios: quis enim tātum uir-
 tutis thesaurum enumerare posset?
 Et significauit hac cōmemoratione,
 quōd hi fructus, sint uerus cultus, &
 uera sacra Dei. Nō enim necesse est,
 ut iuxta legem Mosi sacrifices, aut a
 carnibus suillis abstineas, sed sectare
 has uirtutes. Sic enim uerū Dei cul-
 tum facies: Nec est necesse, ut ad fa-
 cienda spiritualia opera aufugias ad
 eremū, sed si feceris hos fructus spūs,

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

tunc uerius dici potes spiritualis, q̄ si
 sexcentas cappas & plattas gestaue-
 ris. Nūc aut̄ in fine enumerationis ho-
 rum fructuum addit Paulus senten-
 tiolā, qua significat id, q̄d supra pluri-
 bus tractauit, uidelicet, iustum & iu-
 sta operantem esse liberę à lege: Ad-
 uersus huiusmodi, inquit, non est
 lex. Iusto enim non est lex posita, sed
 iniustis & raptoribus & adulteris.
 Quod ut intelligamus, dicendum
 nobis erit paulo copiosius. In hac.n.
 re fieri solet, quod aliās frequentissi-
 me, uidelicet, q̄ una hominū pars ni-
 mis declinet ad sinistrā, alia nimis ad
 dextrā. Hypocritę, & iusticiarij uo-
 lunt prorsus esse sub lege, ac sentiūt
 se non solū posse implere legem, sed
 etiā operibus suis mereri & alijs gra-
 tiam Dei. Scelerati uolūt prorsus es-
 se liberi à lege, nec cuiq̄ legi esse ob-
 noxij. Paulus aut̄ utrosq̄ perstringit,
 Ac iusticiarijs concionat̄, ut si uelint
 legem sic implere, ne accuseet ipsos,
 faciant

faciant uere & perfecte bona opera. Non. n. qui audiunt legem, sed qui faciunt eam, iustificabuntur. Sceleratis autem dicit, quod si uelint liberi esse a lege, sectentur fructus spiritus, quia aduersus huiusmodi non est lex. Et iusto non est lex posita. Audiamus igitur, quomodo iusto non sit posita lex. Officium. n. legis est, ut coerceat homines, & cogat eos bona facere. Quod si non fecerint, condemnat eos coram Deo, & coram hominibus, externis & aeternis supplicijs. Iustus autem dicitur, qui non coacte, sed sua sponte facit bona opera. Quare iustus non condemnatur a lege, nec lex ad eum pertinet. Sed quis, inquis, sic iustus est, ut faciat omnia bona opera, sua sponte & hilariter corde, ac perfecte? Respondeo: Nullus hominum, siquidem ipsa opera consideraueris. Et tamen homines sunt ac dicuntur iusti. Quomodo ergo hoc intelligendum erit? Primum, iustus dicitur, fide iustus, quia credit in Iesum

IN CAP. V. EPIST. AD GAL³

Christū, qui est uera iustitia, & propter quem omnes credētes in ipsum reputantur coram Deo iusti. Et huic non est lex posita, sed est liber à lege. Etsi enim multa designauit peccata, & adhuc gestat secum peccatū originale, tamen liberatus est à cōdemnatione legis, per Christū, in quem credit. Deinde iustus, dicitur operibus iustus, quia quæ facit bona opera, facit ex fide Christi, hoc est, nō facit ea, opinione meriti, sed fiducia misericordiae Dei per Christum. Et huic similiter lex non est posita: Etsi enim opera eius nō sunt perfecta, tamen quod deest operibus, compēsat Christus. Accipiamus unum & alterum sanctum, pro exemplis. Petrus, si per se consideretur, absq; Christo, tunc nō potest dici iustus, nisi fortassis ciuilitate, quem uocamus honestum. Fecit enim multa bona & honesta opera, sed ea nō fuerūt nec perfecta, nec prorsus spontanea. Iustitia autem operū, debet

debet esse perfecta & omnino uoluntaria, si iudicanda est uera iustitia. Quare Petrus per se consideratus non est iustus, praesertim coram Deo. Si autem consideretur in Christo Iesu, in quem credit, tunc dupliciter iustus est: Primum enim iustus est per fidem propter Christum, quia habet donatam iusticiam Christi: deinde iustus est, per opera, quia facit opera ex fide, & quod deest operibus, hoc compensat iustitia Christi. Sic & de Abrahamo dicendum erit: Nam Abrahamam per se consideratus absque Christo, non potest nec esse nec dici uere iustus, quia iustitia operum eius non est perfecta. Si autem consideratus fuerit in Christo, in quem credit, tunc fit iustus duplici nomine, primum, quia credit in Christum, qui est uera iustitia, deinde quia bene operatur ex fide, Etsi enim illa opera non sunt perfecta, tamen habet remissionem imperfectionis in Christo, in quem credit. Itaque ui

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

des quæ necessarius sit nobis Christus,
 Vides etiã nullum Iudæum, nullum
 Turcam, nullum hypocritam ignorare
 Christi, iustũ esse. Hi possunt esse ho-
 nesti coram mundo, sed coram Deo
 non sunt iusti, nec fide nec operibus.
 Si aut non sunt iusti, tunc sunt sub le-
 ge. Qui aut est sub lege, is est obnox-
 ius maledictioni & damnationi. Qua-
 re omnes Iudæi, Turcæ & hypocri-
 tæ, damnati sunt perpetuo, nisi resipi-
 scant in Christo. Horribile, inquis, hoc
 est, præsertim cum Christus dixerit,
 Nolite condemnare, ne condemne-
 mini. Quis, n. scit, uter altero melior
 & iustior sit? Fateor, horribile esse.
 Et tamen uerissimum ac certissimũ
 est, quia absq; Christo nulla est salus.
 Nã quod Christus dixit: Nolite con-
 demnare, sentit de condemnatione,
 quæ fit sine legitima uocatione Dei,
 quales sunt detractores. Nam si De-
 us iusserit aliquem condemnare, tunc
 condemnatio est obediẽtia & cultus
 Dei.

Dei. lubet Deus magistratū cōdem-
nare latronem ad rotam. Hęc condē-
natio est obedientia Dei. Sic etiam iu-
bet nos damnare omnem impietatē.
Impietas autē est sentire, iustitiā & sa-
lutem cōtingere absq; Christo. Qui
non credit filio, iam cōdemnatus est.
Hoc Dei est iudicium, nō ab huma-
na temeritate ortū. Quare Christus
per fidem conseruandus est, ut con-
demnationem effugiamus.

QVI VERO SVNT CHRISTI, CAR-
NEM CRVCFIXERVNT.)

Dixit Paulus, legem non esse latā
aduersus bonas uirtutes seu fructus
spiritus, hoc est, legem iusto non esse
positam. Ergo, inquis, licebit homini
iusto facere quiduis, quod libet, pro-
pterea q; nō sit ei lex posita: Ad hoc
respondet Paulus, & ait, q; qui sunt
Christi, hoc est, qui credunt in Chri-
stum uere, & habent iustitiā Christi
per fidem, hi tantum abest, ut faciāt,
quod libet ipsis secundum carnalem

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

affectū, ut potius toto uitæ suæ tempore crucifigant carnem cum affectibus & desyderijs suis. Videamus igitur primū, quid Paulus hoc loco uocet carnem, deinde quid sit crucifigere carnem cum affectibus suis. Nam caro hoc loco non significat uenerē tūm concupiscētiā, sed significat totum hominem naturalem, cū omnibus uiribus suis naturalibus, siue appetitus intellectiui, siue appetitus sensitiui. Supra, n. enumerata sunt inter opera carnis, Idolatria & heresis, quæ certe sunt in humana ratiōe. Homo em̄ natura sua corrupta dubitat de Deo, dubitat de uolūtate Dei, etsi nouit et Deū esse, et Deū esse misericordem. Præterea, homo natura sua corrupta, magis sibi bñ uult, q̄ pximo. Non sic diligit proximū, sicut seipsum. Et hæc deprauata natura, tunc maxime sese prodit, cū obijcitur tentationibus. Nam qui grauatur molesto morbo, aut concutitur horrore mortis,

tis, is sollicitatur non putare Deum,
 aut Deum non curare res humanas.
 Hinc oritur impatientia, diffidentia,
 conuitia aduersus Deum, & despera-
 tio. Hæc sunt horribilia scelera. Dein-
 de, qui afficitur à proximo iniuria aut
 damno, is exurgit in odium, inuidiã,
 uirulentiam, cupiditatem uindictæ,
 et alia scelera. En, in tentationibus, p-
 dit sese deprauata natura, quæ alio-
 qui solet interdū quiescere, ac sese oc-
 cultare. Hæc est caro, seu homo natu-
 ralis & animalis: Crucifigere aut car-
 nem cum passionibus & concupiscē-
 tijs, est affectus & desyderia carnis
 cōpescere & domare ne uincāt nos,
 ne obediamus ipsis, sed ut nobis suc-
 cumbant, & quasi clauis confixa, nō
 perficiant suos conatus. Nam quem-
 admodū is, qui crucifixus est, habet
 quidē adhuc aliquandiu carnē uiuã,
 attamen quia confixus est clauis ma-
 nus et pedes, non potest perficere su-
 os conatus. Conat ingredi, sed detine

IN CAP. V. EPIST. AD GAL:

tur clavis. Conat̄ manibus perpetra-
 re homicidiū & aduersarios suos oc-
 cidere, sed detinet̄ clavis: ita et̄ si is q̄
 est in Christo, habet adhuc carnē, ha-
 bet affectus impios in carne, habet
 concupiscentiā impuram, tamen cru-
 cifigit carnem, hoc est, compescit eā,
 & domat, ut caro nō dominet̄, ut nō
 perficiat uolūtatem & uoluptatem
 suā. Exempli gratia: Petrus Apосто-
 lus ductus est ad mortem. Non quie-
 uit autem caro, sed sollicitauit eū ad
 impietatem. Dicit em̄ Christus, Du-
 cet te, quò non uis. Caro igitur sollici-
 tauit eum cogitare, Quid? Christus
 sinit te tam misere tractari, fortassis
 non regnat amplius, fortassis non cu-
 rat res humanas, fortassis peribis in
 æternum. Non potes retinere corpo-
 ralem uitam, & acciperes æternam.
 Hi sunt affectus, hæc sunt desyderia
 carnis. Sed Petrus crucifixit carnem
 cū affectibus suis. Compescuit enim
 eam ne dominaret̄ ipsi, & oppressis
 affectibus

affectib. carnis hesit in Christo p. fidē.
 Dauid fuit uere pius uir, & oblatu
 est ei Saul capitalis eius hostis, quem
 & solū deprehendit in spelunca. Hic
 ergo caro suggessit ei, Age Dauid,
 habes nunc hostem in manu tua, oc
 cide eum, & habebis nō solū regem,
 sed & regnū. Dauid uero crucifixit
 carnem cum affectibus suis, quia do
 mui hanc concupiscentiam, ne perfi
 ceret, quod carni libebat. Ioseph ap
 prehēsus à muliere sollicitatus est ad
 adulteriū, sed crucifixit carnem cum
 affectibus suis: Maluit enim in carce
 rem recludi, q̄ adulteriū designare,
 ne peccaret aduersus Dominum. Sic
 & de alijs dicendū est: Necesse enim
 est, ut homo Christianus uere pius,
 perpetuus sit martyr in hac terra, &
 semper sit crucifixus. Nunq̄. n. quie
 scit uel caro, uel Satan uel mundus.
 Nūc nobis lucta est cum ambitione,
 nunc cum inuidia, nūc cum auaritia.
 Et prostrata auaritia exurgit libido.

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

Hac uicta adoritur nos inuidia. Ve
nihil interim dicā de dubitatione mē-
tis & incredulitate. Non est nobis lu-
cta, inquit Paulus, aduersus carnem
& sanguinem, hoc est, aduersus car-
nales hostes, & externos, sed aduer-
sus spirituales nequicias, quæ non so-
lum sunt in cœlestibus, ut Paulus di-
cit, sed etiā in carne nostra. Cum his
nobis perpetuo pugnandum est. Et
opprimendæ sunt carnis concupiscē-
tiæ, ut non faciamus, quæ carni libēt.
Extat morale dictum, Eum esse pru-
dentem uirum, qui ex Sambuco sci-
at emunctoria facere. Quod Ger-
manicē iucundius dicitur,

*Der ist ein weiser fluger man/
Der auß holder abbrechē machē kan.*

Hoc est, eum esse prudētem, qui
sciat cupiditatibus suis dñari, & eas
compescere. Quod autem politici di-
cunt prouerbialiter, ex Sambuco cō-
ficere emūctoria, hoc Paulus uocat,
Crucifigere carnem cum affectibus
suis.

suis: Magna em̄ est crux, magnus est
 dolor carni, si compescatur & dome-
 tur. Sed quomodo, inquis, crucifigē
 caro? Hypocritæ excogitârunt uari-
 os modos crucifixiōis. Alius fugit in
 eremum, Alius ieiunauit tribus con-
 tinuis diebus, Alius orauit noctu-
 diuq; , Alius flagellauit seipsum uir-
 gis, Alius uolutauit se in urticis, in ni-
 uibus. Hęc aut̄ nō sunt ueræ rationes,
 quibus possit caro crucifigi. Neces-
 saria quidē est sobrietas, Necesaria est
 oratio, Non autem superstitiosum il-
 lud ieiunium & precandi genus. Sed
 ueræ crucifixionis & domandorum
 affectuum carnis rationes hæ sunt,
 Primum, ut des summam operam
 uerbo Dei, & proponas tibi ob o-
 culos iram Dei aduersus peccata,
 ex lege & exemplis legis. Deinde,
 ut proponas tibi immensam grati-
 am Dei per Christum, quam amit-
 tis, sibi obedieris desiderijs peccati.
 Vide exemplum Dauidis: Is habuit

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

hostē in manu sua, & sollicitatus fuit
ad uindictam & homicidiū. Sed ait,
Propitius sit mihi Dñs, ut nō mittam
manum meam in Christum Dñi. Ex
hoc intelligis Dauidem posuisse sibi
ob oculos magnitudinem peccati ad
quod sollicitabať. Posuisse etiam sibi
ob oculos magnitudinē clementię
Dei, qua promissum sibi erat regnū,
quam clementiā amissurus erat, si cō
tra Dei legē, seipsum uindicaret. Po
stremo etiam orādum est ad Deum,
ut preſto adsit auxilio suo. Hęc sunt le
gitimæ ac diuinæ rationes, quibus ca
ro uere crucifigit, donec i altera uita
cōsequamur perfectā et purā iustitiā
etiā in carne nostra, propter Christū.

SI SPIRITU VIVIMVS.)

Monuit Paulus, ut carnem cū affe
ctibus suis crucifigamus. Nunc ad
dit rationem huius uel monitiōis uel
precepti. Caro em̄ crucifigenda, seu,
ut ad Romanos loquitur, mortifican
da est spiritu. Nā si spiritu uiuimus,
ambulan

ambulandum etiã est spiritu. Vt aut hanc rationem (quę & ipsa est exhortatio quædam,) intelligamus, cognoscendũ est, quid sit spiritu uiuere, ut & cognoscamus quid sit ambulare spũ. Spiritu igit uiuere, hoc loco non dicit, gestare cucullam, aut obseruare regulam monasticã Francisci siue Dominici, Nec est, uiuere absq; cibo corporali, sed primum, Viuere spiritu, est renatum esse per Euangelion Christi. Nam Euangelion Christi est contio spiritus sancti, & est cõfirmata à spiritu sancto in die Pentecostes. Quod ergo Paulus dicit: Si spiritu uiuimus, spiritu & ambulemus, hãc habet sententiã, Si renati sumus ex Euãgelio, sectanda etiã est uocatio Euãgelij. Si sumus Euangelici, iuxta Euãgelion uiuendum est. Si sumus Christiani, sectemur etiam uerã Christianismi rationem. Euangelion aut seu Christianismus, nõ exigit circuncisionem, & alias cerimonias legis, Euan-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

gelion item non permittit, ut seruia^s
 carnalibus cōcupiscentijs, sed affert
 spiritum mortificātem opera carnis,
 & fructificantem bona opera. Qua-
 re etsi prædicat, peccata nobis gratis
 remitti propter Christū per fidem,
 & opera non mereri peccatorum re-
 missionem, tamen exiguntur à nobis
 bona opera, & obedientia spiritus.
 Deinde uiuere spiritu, est ueram &
 spiritualem uitam in Christo per fi-
 dem habere, quæ uita reuelabitur re-
 ipsa post hanc uitam. Nam hæc corpo-
 ralis uita non est propriè uita, sed est
 umbra tantū uite, & continua mors.
 In Gen. ij. dicitur: Quocunq; die co-
 mederis ex eo, morte morieris. Er-
 go post peccatum hæc corporalis ui-
 ta, non est propriè uita, sed continua
 me. s. Et Job. viij. Dies mei uelocius
 transeunt tela textoris, & transeunt
 nullo retinentē eos, Memento quia
 uentus est uita mea. Et Psalmus 101.
 Dies mei sicut umbra declinauerūt,
 &

& ego sicut foenū arui. Iaco. iiii. Quæ
 est uita uestra? Vapor est, qui ad exi-
 guum tempus apparet, & deinde e-
 uanescit. Breuiter, etsi scriptura non
 testaretur hanc uitam, non esse uerè
 uitā, tamen res ipsa docet. Num quis
 existimat eum uerè esse regem, qui
 per ludum eligitur rex, & colitur ali-
 quot diebus ut rex? Hunc dicimus
 regem personatum aut tragicū. Sic
 & uita corporalis, personata uita di-
 citur: Sed ea spiritalis uita, quam ac-
 cepimus per fidem in Christo, uera
 & perpetua uita est. Erit enim, cū
 inhabitabimus cœlum, cū nuncq̃
 amplius egrotabimus, cū domina-
 bimur in cœlo et in terra, cū perpe-
 tuo foelices uiuemus. Hæc est uerè
 spiritalis uita, quam nunc accep-
 imus per fidem. Si ergo uiuimus hac
 spiritali uita, quæ reuelabitur in no-
 bis, debemus etiam ambulare iuxta
 uocationem eius, debemus nos pa-
 rare, ad accipiendam eam reue-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

late. Si quis certo sciret se post uiginti annos abiturū ex hac ciuitate in aliā ciuitatem, ut ibi habitaret, an nō prępararet etiā nunc se ad talē profectiōnem? Non enim emeret domum, nō agros, nō hortos, sed daret operam, ut oīa, quę possideret, interea uenderet, quo posset adueniente anno uicesimo expedite alio migrare. Sic & nos nō habemus hīc manentem ciuitatem: Quare debemus nos cōtinuo ad profectiōnem pręparare. Pręparamus aut nos, si ambulauerimus spiritu, hoc est, si sectemur iusticiā, quę pertinet ad cœlestem uitam. Nam si uideris ambulāntem in impietate, uere dicere potes, Hic uult diutius in hac uita manere, hic non parat se ad futuram uitam. Postremo, spiritu uiuere, est mortificare spū opera carnis. Cuius autem officium est mortificare carnem, eius officium est facere fructus spiritus, q̄ sunt supra enumerati. Et cū uniuscuiusq; p̄ sit, carnem

nem mortificare, debet & unusquisque pius fructus spiritus proferre.

NE EFFICIAMVR INANIS
GLORIAE CVPIDI.)

Multi sunt fructus carnis, quemadmodum supra dictum est. Ad horum autem catalogum pertinet etiã ambitio, seu cupiditas inanis gloriæ, seu superbia. Quare Paulus dehortatur nũc nos ab ambitione. Sed initio uidendũ est, quid sit Ambitio, aut superbia, et qui sint ambitiosi aut superbi. Hoc peccatum, ut est ualde humile, ita & obscurũ: Non solum enim occultat se sub maiestates regias, & uestes ex auro pictas, uerum etiam sub uilissimas tunicas, & abiectissimam ministeria. Est autẽ ambitio & superbia erga Deum & erga homines. Superbia & arrogãtia erga Deum, est sibi adscribere diuinum honorem, & exigere, ut diuinus honor sibi impendatur. Hoc autẽ non committit tantum pponendo se inter statuas Dei ado-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

randum ab hominibus, quemadmodum Caligula fecit, & nonnulli alij, sicut & Domicianus seipsum uocauit Dominum & Deum. Nec committitur tantum, si quis intra animum suum sentiat, se esse diuino honore dignum, & se esse Deum, qualis fuit Nabuchodonosor, princeps Tyri, et Herodes, uerum etiam committitur subtilissimè ab hypocritis, confidentibus iusticia operum suorum. Hi enim non dicunt quidem se esse deos, & tamè occupant maiestatem Christi filij Dei, cum sentiunt se esse iustos, & consequi salutem propter suorum operum merita. Itaque hi, qui uidentur esse humillimi, sunt coram Deo arrogantissimi & ambitiosissimi. Est & arrogantia & ambitio coram hominibus. Hac committitur non solum, cum quis uelit preciose, & contemnit præ se manifestis uerbis proximum suum, iactans suam ipsius industriam, aut alias uirtutes, sed etiã, cum quis occultato

tato suo nomine, contemnit proximum. Qui alium ridet, contemnit, nā so suspendit ad unco, traducit, & fastidit, hoc ipso seipsum commendat & laudat, et de seipso gloriatur. Ab hoc peccato diligenter est cauendū: Primum enim est uiolatio primæ tabule decalogi, quòd occupet diuinum honorem, & assumat nomen Dei in uanum. Est & uiolatio secundæ tabule, quia arrogantia & ambitio erga hominem, est contra hanc legem, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Deinde hoc peccatum est autor maximorū malorum, tam coram Deo, quam inter homines. In cælo arrogantia, superbia, & ambitio fecerunt ex angelo, Satanam & diabolum. In paradiso, arrogantia fecit ex homine fœlici & beato, mancipiū Satanæ & inferni. Eiecit eum ex Paradiso, in omnia genera malorum tam corporis quàm animi. Vnde & Ecclesiast. x. dicitur: Initium omnis peccati est superbia.

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

Et quia est initium peccati, idcirco etiam est autor omnis afflictionis. Superbia deiecit Nabuchodonosorem de sede maiestatis suæ, & fecit ipsum insanū. Superbia effecit ut Herodes absumeret à uermibus. Vnde & Maria in carmine suo ait: Dispersit superbos mente cordis sui, & exaltauit humiles. Et aliàs: Deus superbis resistit, & humilibus dat gratiã. Nam superbia conat̃ ascendere in solium Dei, & Deum proturbare è sede maiestatis suæ. Sed quemadmodum nullus magistratus ferre potest in terra, ut alius inuadat ius suæ superioritatis: ita Deus ferre non potest, ut homo inuadat ius suæ maiestatis. Quare ut homicidia, etiamsi fuerint occulta, non tamen manent impunita, ita superbia, etiamsi fuerit occulta, tamen suo tempore puniit̃ diuinitus. Petrus arrogans erat, & efferebat se supra collegas, adeoq; supra Christum, sed statim puniit̃ magno dedecore. Non solum

solum aut maximorum malorum au-
 tor est superbia coram Deo, sed etiam
 inter homines. Nam arrogantes exci-
 tant inter se contentiones, prouocant
 se inuicem ad iram, ad inuidiam, ex qui-
 bus deinde oriuntur omnia genera
 malorum. In Galatis, quos Paulus nunc
 perstringit, superbia & ambitio au-
 tor fuit, ut pene defecissent à Christia-
 nismo, dum ex arrogancia alius alium
 contenebat, propter obseruationem
 circuncisionis, aut neglectionem. Qui
 circuncidebatur iuxta legem, fastidie-
 bat incircuncisum. Et uicissim, Incir-
 cuncisus fastidiebat circuncisum. Ita-
 que orta contentioe amittebant Chri-
 stum. Arrogancia autor est Arrianismi,
 ex quo deinceps ortus est Mahume-
 tismus. Quare quod non solum orienta-
 lis Ecclesia deuastata est per Turcam,
 sed etiam periclitatur nunc occidens, hoc
 debemus arrogantie, ex qua initio Ar-
 rius instigatus contra episcopum su-
 um, inuexit in Ecclesiam impium su-

IN CAP. V. EPIST. AD GAL.

um dogma. Quid ergo faciendū, ut deponamus arrogantiam? Primum, cogitandū est, q̄ simus, Ecclesiasti. x. Quid superbis terra et cinis? Deinde ponendū nobis est ob oculos supplicium arrogantiae. Postremo intueendum est in exemplum Christi, qui cū esset Deo patri æqualis, exinaniuit semetipsum.

CAP. VI.

RATRES, ETIAMSI
PRAEOCCVPATVS
FVERIT.)

Paulus supra inter fructus spiritus. recensuit mansuetudinem, benignitatem & bonitatem. Nunc autem ostendit usum mansuetudinis, et hortatur, ut si quis deliquerit, mansuete à nobis tractet. Fratres, inquit, etiam si praecupatus quispiam fuerit à delicto aliquo, instaurate eum. Principio uident
dum

dum est, de quibus delinquentibus lo-
 quat. Sūt. n. qui sic grauiter & intole-
 rabiliter delinquent, ut magis neces-
 saria sit seueritas, q̄ māfuetudo. Inter
 delinquentes enim sunt hæretici, qui
 fingunt noua dogmata aduersus piā
 doctrinā, & constant pertinaciter in
 suis erroribus, quos etiam præfractē
 tueri conant̄. Quales fuerunt tempo-
 re Christi Scribæ & Pharisei. Item tē-
 pore Pauli, Pharisei ad Christianismū
 conuersi, & exigentes circuncisionē
 tanq̄ necessariā ad salutē. Quales po-
 stea fuerūt Arriani, Donatistæ, & a-
 lii. Quales nostro tempore sunt Papi-
 stæ et Anabaptistæ. Cum talibus ma-
 nifestè errantibus, cōuictis, et in erro-
 re pertinacibus, nō est habenda Chri-
 stiana cōmunio. Hæreticū hominem,
 inquit Paulus, post unam & alteram
 admonitionē deuita. Et Christus, Ca-
 uete à Pseudoprophetis. Hic em̄ nul-
 lum locum habet illud uulgo iacta-
 tum, Nemo alterum debet contem-

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

nere: quis enim scit, uter altero meli-
 or sit: Nā nemo contemnendus qui-
 dem est affectu carnali, sed impij &
 hæretici sinendi sunt ex affectu spiri-
 tuali. Deinde, inter delinquētes sunt
 manifeste scelerati, scortatores, A-
 dulteri, impostores, Latrões, Fures,
 qui non solum hæc scelera commit-
 tunt semel & iterum, sed hoc unum
 agunt, et perseverant in opere istorū
 scelerum, nec pœnitētiā agunt, sed
 potius contemnunt, aut etiā defen-
 dere conātur. Cum his adhuc impœ-
 nitentibus, inq̄t Paulus, ne cibus qui-
 dem capiendus est, tantum abest, ut
 mansuetè tractari debeāt. De his igitur
 nullus nunc est sermo in hac Pau-
 li cohortatione, sed de illis, qui semel
 aut iterum errore, ignorantia, aut a-
 lio quodā fortuito casu lapsi sunt in
 delicta, & ducuntur manifesta pœni-
 tentia. Exemplum est David, qui ho-
 nestissimam ducebat uita, & tamen
 casu quodā lapsus fuit in adulteriū.
 Sed

Sed postea ita pœnituit, ut etiã fate-
retur se sentire dolores inferni. Sic et
Petrus Christo addictissimus erat, et
tamen casu quodam abnegavit eum
in atrio Pontificis, sed mox tanta pœ-
nitentia ductus est, ut amarissime fle-
uerit. Sic & scortator Corinthius, q̄
habebat nouercam suam, ex errore.
Is excommunicatus, tantam egit pœ-
nitentiã, ut tristitia penè fuisset ab-
sorptus. Hi etsi commiserunt grauif-
sima scelera, tamen nō frequēter cō-
miserunt, nec defenderunt, sed pœni-
tuerunt. De his ergo admonet Pau-
lus, ut qui spirituales sunt, qui in spiri-
tu ambulant, qui spiritu mortificant
opera carnis, q̄ honestã uitam ex spi-
ritu ducunt, instaurent eos mansue-
tudine, & non conculcent eos pedi-
bus. Vtĩ aut̄ apto uocabulo instau-
rãdi (καταρτίζετ) q̄d significat mem-
brum aliquo casu luxatum colliga-
re, et suo mēbro iterum coniungere.
Nam, q̄ casu delinquit, perinde ei ac-

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

cidit, ac si frāgeret crus, aut si alia mē-
 bra eius offensione lapidis luxarent.
 Quemadmodum ergo summæ esset
 crudelitatis, si qs lapso & luxato mē-
 bris insultaret, & præterea alia mem-
 bra adhuc sana frangeret, aut cōmi-
 nueret; ita maxima est crudelitas ho-
 mini, qui errore quodā in delictū ce-
 cidit, & magno dolore afficitur, insul-
 tare, et exprobrare, ac tantum nō pe-
 dibus eum conculcare. Et hoc tamē
 est ferè hominū ingenium, q̄ expro-
 brent sibi inuicē ea delicta, quæ quō-
 dam non ab ipsis tantum, ante uigin-
 ti aut triginta annos, sed etiam à parē-
 tibus eorū cōmissa sunt. Hoc est, pr-
 sus Sanaticū, & à uera Christianismi
 pietate alienissimum. Spiritus enim
 sanctus exigat, ut eos, qui præoccupati
 sunt aliquo delicto, instauramus
 mansuetudine & humanitate. Et ad-
 dit Paulus hoc loco grauissimam ra-
 tionem exhortationis suæ, Consyde-
 rans, inqt, temetipsum, ne & tu tente-
 ris:

ris: Nos enim omnes sumus ex eadē
 carnis massa. Quod igitur illi hodie
 accidit, id potest nobis cras accidere.
 Nam quod constamus in honesta ui-
 ta, nō est nostra uirtus, sed clementia
 Dei. Itaque si Deus derelinquat nos
 nostris uiribus, tūc ruemus fortē pe-
 ius, q̄ ille proximus noster. Quod si
 quis tam rigidus est censor aliorum
 errorū, ut quosuis traducat, & præ-
 se contēnat, certe in oratione domini
 ca sententiā aduersus seipsum fert, q̄
 nullus debeat errata eius mansuete
 tractare. Dicit, n. Remitte nobis de-
 bita nostra, sicut & nos remittimus.
 Ipse autē nulli remittit, nullū beneuo-
 lenter amplectit̄. Quare orat contra
 seipsum, ut ipse aliquò casu delapsus,
 nulla humanitate tractari debeat. Cē-
 terū, præter hanc rationē, singula eti-
 am uerba Pauli, in hac cohortatione,
 præbent singulas rationes, quibus
 commoueri debemus, ut lapsum
 humaniter subleuemus. Primum, in-

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.
quit, FRATRES. Hoc ipsum uo-
cabulum admonet nos humanitatis.
Fratres sumus. Debemus igitur nos
mutuo fraterno affectu cōplecti. De
inde: Si HOMO. Monet nos & ho-
mīnis uocabulum, ut simus mansue-
ti erga delinquentes. Nihil enim pro-
cliuius est homini, q̄ labi & errare.
Præterea dicit: Si PRÆOCCU-
PATVS fuerit: q. d. Fieri solet, ut
aliquis peccet, non confirmata mali-
tia, nō omnino sua sponte, sed à Sata-
na præoccupatus, prius q̄ senserit a-
ctum Satanae. Et sæpe tantæ fuerunt
ocasiōes peccandi, ut difficillimum
fuerit etiã spiritualissimis, uitare pec-
catum. Quare etsi errata imbecillit̄
hoīm non sunt approbanda, nec sce-
lera impœnitentium sunt fouēda &
toleranda, tamē ij qui delinquent ca-
su quodam, & agunt pœnitentiam,
mansuetè tractandi sunt, ut in uera
pœnitentia conseruentur.

Inuicem

EXPLICAT. IOAN. BREN. 307

INVICEM ALII ALIORVM
ONERA PORTATE.)

Monuit Paulus, ut spirituales instaurent eos, qui ex imbecillitate lapsi sunt, & addidit rationē, considerans temetipsum, ne & tu tenteris. Nunc autē ponit aliam rationem, qua merito moueri debemus, ut complectamur nos inuicem humaniter. Alij, inquit, aliorū onera portent: Hoc est officium piij hominis, ut proximi onera patienter ferat. Necessaria doctrina, ad conseruandā humanam societate. Nemo enim est sine uitijis, quæ sunt magna onera. Percurre singulos ætatis gradus, & singulos hominum status, ubiq; inuenies uitia. Infans fletu & eiulatu implet totam domum: Senex redit ad infantiam, senectus facit eum amariorē, & stomachatur omnia. Cōtinuus autē eiulatus & amaritudo ac morositas magna sunt uitia, magna onera. Inter coniuges magna sunt uitia & onera. Magistratus

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

habet sua uitia erga subditum, & subditus erga magistratum. Dñs habet sua uitia erga seruum, & seruus erga dñm. In tanta igitur multitudine humanorū uitiorum, datur regula: Inuicem alij aliorum onera portate. Hic autem obseruandum est, quę onera, & quatenus portāda sunt. Habitauit quondam senex in eremo, et audiuit pueros pascentes pecora, ante ianuā tugurioli sui, frequenter loqui uerba partim blasphema, partim turpia & fœda. Cū ergo interrogaretur, quifleret, q̄ non reprehenderet turpitudinem pueroꝝ, respondit, Volui quidem, sed cū cogito, ferēda esse onera proximoꝝ, reuoco animi propositum, mihi ipsi dicens, Si hoc parę non possum tolerare, quomodo portabo magnū. Hęc est præpostera patientia, & reiñcienda. Verū quidem est, q̄ nemo debeat alterum absq̄ diuina & legitima uocatione reprehendere, aut punire. Neq̄ enim licet, ut magis

gistratus

gistratus huius urbis uiolenter gras-
 set in alienā urbem, & puniat ibi ho-
 micidam, absq; legitima uocatione.
 Vbi autē est ordinaria et legitima Dei
 uocatio, ibi unusquisq; debet pro ra-
 tione suā uocationis uitia reprehē-
 dere & punire, siquidē hoc legitimē
 fieri potest: Nam qui hīc conuiuet &
 cessat, non est dicendus patiens, sed
 ignauus, cessator, & desertor officij.
 Nam quod Paulus monet, ut alter
 alterius onera ferat, primum sentit
 de his uitijs, quæ non sunt capitalia
 flagitia & scelera. Neq; enim homici-
 da, neque adulter, neque impostor
 ferendus est, ei, qui habet legitimam
 potestatem puniendi, sed sentit de
 leuioribus uitijs, in uulgari homi-
 num uita. Alius enim est imbecil-
 lior, ut infans, qui turbat totam
 domum, per totam noctem, fletu
 suo. Alius est morosior, alius loqua-
 cior, alius paulo arrogantior, alius
 alio uitio, eoque tolerabili, laborat,

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

De his uitijs fit hinc mētio. Deinde loquitur Paulus de talibus uitijs, quæ non possunt legitime, & nisi maiori dāno, corrigi, Vt fletus in puero nō potest corrigi, nisi priuaueris ipsum uita. Ne igitur hoc scelus designet, ferendus est fletus. Sic dicēdum erit de morositate & alijs uitijs. Hic ergo tenēda est Regula: Alij aliorū onera uicissim portate. Hoc enim est officij pñ hominis. Et addit Paulus: Sic adimplete legem Christi. Quid ergo, inquis: Nū Christus est legislator: Respondeo. Etsi Christus aliquoties legem exposuit, non tamen est talis legislator, qualis est Moses. Nam officium Christi non est dānare, quod est officium legis seu Mosi, sed seruare. Præterea non instituit Christus aliquam politiā externam, sicut Moses. Cur ergo hinc dicit: Lex Christi: Lex hinc sumit generaliter p doctrina. Docuit enim Christus, non solum Euan gelion, quod exigit fidem, sed etiam docuit

docuit caritatem, quæ est fructus fidei. Et hæc doctrina, nõ occidit, sicut Lex, sed tãtum indicat uitę fructum. Nam Ioãnis xiiij. dicit. Pręceptum nõ uõ do uobis, ut diligatis uos mutuo, sicut dilexi uos. Et, In hoc cognoscẽt omnes, quòd discipuli mei sitis, si caritatem habueritis inter uos mutuã. Alij reges, instituunt nouas leges, iuxta illud, Nouus rex, noua lex. Cũ aut & ego sim Messias, hoc est, Rex, expectatis fortasse à me nouam legem, Sed nullam aliam legem do, nisi ut uos inuicem diligatis, hoc est, ut præstetis uobis mutua officia ex dilectione, et alter alterius onera feratis. Iam, Christus non solum docuit hæc legem caritatis, uerum etiã præstitit, & totã impleuit. Tulit enim nostras infirmitates, & adhuc fert in nobis magna uitia. Etsi eramus inimici, tñ passus est pro nobis. Etsi adhuc in heret nobis actus peccati originalis, tñ reputat nos iustos. Quare debemus

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

alter alterius onera ferre, ut adimpleamus, hoc est, ut sectemur legem seu doctrinā & exemplū Christi. Veteres dixerūt, Mores amici noueris, nō oderis. Item, Nota mala optima. Itē, Summum ius, summa iniuria. Præterea, bonorū uiroꝝ est, ut magis in proximo consyderēt utilia, q̄ inutilia. Deus enim ita omnia temperauit, ut et si permisit in singulis sua esse uitia, tñ ornauit unumquēq; aliquo utili dono. Proponendum igit̄ nobis est ob oculos donum, & tegamus eo uitium. An non uides, quid facere soleamus, in subducendis pellibus sub tunicas? Pelles enim sordidiores abscondimus quodāmodo in interiorem partem tunice, pulciores aut̄ uertimus ad lucem, & ponimus in anteriorem partem tunice, ut sint hominibus conspiciuæ: ita uitia proximi abscondenda sunt, & in lucem producendū est donū Dei. Sic Christus fecit: Cū enim respiceret nos homines, uidit uaria
uitia,

uitia, sed illa abscondit ab oculis suis,
 & contemplatus est in nobis, primū,
 q̄ simus bona Dei creatura; deinde,
 q̄ Deus pater intantum nos dilexit,
 ut nec uoluerit parcere filio suo pro-
 pter nos. Hoc cōsiderauit filius Dei,
 Christus, & complexus est homines
 summo favore. Videt̄ quidē aliquo-
 ties homo prorsus inutilis, ut Laza-
 rus. Sed hi plerunq̄ sunt utilissimi et
 Deo acceptissimi, ut testat̄ idem ex-
 emplum Lazari. Si diues uoluisset,
 tunc Lazarus fuisset ei utilis ad con-
 sequendam æternā fœlicitatem. Do-
 na igitur Dei cōsideranda sunt in
 proximo, ut discamus onera seu uitia
 eius ferre, & sectari Christi Domini
 nostri doctrinam & exemplum.

NAM SI QVIS VIDETVR
 SIBI ALIQVID.)

Docuit Paulus, ut alter alterius o-
 nera feramus, & instauremus lapsos
 mansueto spiritu. Sed ab obedien-
 tia huius doctrinæ nihil magis nos

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.
abstrahit, quæ superbia, arrogantia, &
elatio animi. Solemus enim admoni-
ti de humanitate & seruitute erga p-
ximum, dicere: Quid? Ego ne serui-
rem huic uel isti? Multo minor est, quæ
ut ego uelim esse suppedaneum pe-
dum eius. Sum ipso honestior, nobili-
or, ditior, potentior: Nec uideo quid
mihi possit collatis omnibus uiribus
suis uel prodesse uel obesse. Cur er-
go ego me ipsi subijcerem? Hæc est
magna arrogãtia, & uulgaris admo-
dum. Quare Paulus concionat̃ nunc
aduersus arrogantiam, & dehortat̃
nos ab ea, ut retineat nos in officio
mutuæ caritatis, & ut ita dicam, ser-
uitutis. Si quis, inquiens, uidetur sibi
aliquid esse, cum nihil sit, suum ipse
fallit animũ. Vide, obsecro, quam sen-
tentia de nobis omnibus Paulus pro-
nunciet. Nos existimamus, quod aliquid
simus tam coram Deo, quæ coram ho-
minibus. Paulus aut̃ pronunciat ex spi-
ritu sancto, nos NIHIL esse, ideoque
non

non habere causam uel excusationē,
 ut proximū nostrum cōtemnamus,
 & officia nostra ei negemus. Sed qđ
 an non Paulus nimium deijcit homi-
 nes: Nihil ne est Cēsarea maiestas: ni-
 hil ne est sapientia, fortitudo, quibus
 uirtutibus multi homines p̄diti sunt:
 nihil ne est propheticum officiū, A-
 postolatus, donum ædendorum mi-
 raculorum, quibus donis multi orna-
 ti fuerūt: Hæc omnia nihil ne sunt re-
 putanda: Certe hæc sunt magna &
 præclara dona Dei. Paulus aut̄ non
 loquitur nunc de ipsis donis Dei, sed
 de hominibus habentibus dona Dei.
 Dona Dei magnificiēda sunt, sed ho-
 mines nihil habent ex his donis Dei,
 quod tribuat eis iustam causam fasti-
 diendi proximi, & quod defendat ip-
 sos in peccatis, in iudicio Dei. Nam
 qđ attinet ad ipsorum hominū natu-
 rā, omnes similiter sumus in peccatis
 cōcepti & nati, & sumus obnoxij æ-
 ternæ damnationi. Hic nullus habet,

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

quod alteri exprobret; Omnis homo mendax. Quod autem attinet ad clementiam Dei, ea omnibus hominibus patet. Deus enim uult omnes homines saluos fieri; Et proposuit Christum suum toti mundo. Unus Deus, unus Christus omnium hominum. Nullus habet altero maiorem Deum, maiorem Christum. Quare nec hac parte habet alter, quod alteri exprobret, aut propter quod proximum fastidiat. Quod autem attinet ad dona Dei, que magis huic, quam illi collata sunt, ne sic quidem habet quisquam, propter quod neget sua que debet officia proximo. Nam Deus contulit dona sua hominibus, non ut alter alteri malefaciat, sed ut benefaciat: non ut peccet aduersus Deum & proximum, sed ut obediat Deo, & seruiat proximo. Quare si abutitur donis, & peccat, tunc NIHIL est, nec potest ipsum defendere donum suum coram iudicio Dei. Exempli gratia. Regia maiestas, magnum donum Dei est. Si quis hoc

hoc dono abutit̄, ad tyrannidē, aut ad neglectum proximi, tūc nihil est, nec homo ipse habens regiam maiestatem, nec donū ipsum, erga hominem, quia hoc donū non potest eum excusare corā Deo à peccato, sed potius grauat peccatum & damnationem eius. Sic sapientia & opulentia, sunt illustria dona Dei. Sed si q̄s abutitur illis in contemptum proximi, et ad arrogātiā, is nihil est, quia dona eius non defendunt nec tuent̄ eum in iudicio Dei. Nam quemadmodū in homine oculus aut manus habet suum donum, quo si abutitur ad corporis perniciem, nihil amplius affert utilitatis. Quòd si oculus tuus, inquit Christus, aut manus tua scandalifauerit te, abijce eum: ita & si quis in hominum turba consecutus est aliquod donum, & abutitur eo ad proximi contemptum, is homo nihil est cum suo dono. Accedit huc, quòd quæ habemus dona, non sunt

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.
nostra propria, sed sunt Dei, aliena uide-
licet, & commodaticia. Turpe au-
tem est, si quis superbiat accommoda-
tis uel uestimentis, uel poculis aure-
is. Multo turpius est, si quis superbi-
at propter dona Dei, quæ non suo me-
rito, sed liberalitate Dei possidet.

OPVS AVTEM SVVM PRO-
BET VNVSQVISQVE.)

Pertinet & hoc ad retundendam
humanam arrogantiam, & docendam
humilitatem. Sunt enim, qui in operi-
bus suis non quærunt, quid placeat
Deo, sed tantum quid placeat homi-
nibus. Et siquidẽ reportauerint lau-
dem ab hominibus, putant se suo offi-
cio defunctos, siue placeat, siue displiceat
Deo. Hoc uitio laborârunt hi,
qui instituerunt multa anniuersaria,
& alias foundationes hypocriticas in
Ecclesia. Hoc item uitio laborant hi,
qui alienæ famæ detrahunt, corâ con-
uiujs arridentibus, qui item recitant
scurrilia, & lasciuia, ut delectent au-
ditores.

ditores. Similiter & hi, qui ut placeant
 monachis, persequuntur Euangelion.
 Et omnino omnes serui, qui in rebus
 iniustis obsequuntur dominis suis. Hi tan-
 tum curant, ut quod faciunt, homini-
 bus placeat, etiamsi Deo displiceat.
 Admonet igitur Paulus eos, ut suum i-
 psorum opus probent, & in semeti-
 ipso habeant gloriationem: hoc est, e-
 nitendum est, ut unusquisque studeat
 opus suum exigere ad uerbum Dei,
 & siquidem Deo placet, tunc contentus
 sit conscientia sua, etiamsi omni-
 bus hominibus displicuerit. Gloriationem
 enim in semetipso habere, non est
 confidere & gloriari de suis meritis,
 sed est esse contentum de suo opere,
 quod Deo placeat, etiamsi omnibus
 hominibus displicuerit. Paulus in
 praedicatione Euangelij habebat glo-
 riationem in semetipso, quia etsi displice-
 bat mundo, tamen sciebat hoc place-
 re Deo, & esse uocationem Dei. Non
 enim est fidendum humana gloria, sed

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.
uerbo Dei, quia unusquisque portabit
onus suum. Laudatores alieni delicti,
non defendent delinquentem in iu-
dicio Dei. Dominus iubens seruum male-
facere, & laudans eius malefactum, non
defendet seruum coram Deo, nec ita
portabit onus serui, ut iudicetur ser-
uus innocens, sed ambo punientur. Ma-
gistratus laudans impietatem in sub-
dito, non portabit onus subditi coram
Deo, non excusabit eum. Sic laudato-
res delictorum, nullum excusabunt
coram Deo: Unusquisque suum onus
gestabit. Quare elaborandum est, ut
Deo obediamus, siue id placeat, siue
displiceat hominibus.

COMMUNICET AUTEM QUI
CATECHIZATUR.)

Docet, quid debeant discipuli do-
ctoribus. Idem copiose docet. i. Cor.
ix. Et. i. Thessa. v. Et. i. Timo. v. Si-
militer Christus ipse Mat. x. Dignus
est operarius mercede sua. Et, Qui
cumque ad bibendum dederit, &c. Pos-
sent

sent hîc ex ueteri Testamento multa
 loca produci, præsertim ex Aggæo,
 sed non libet nunc in his immorari,
 quia uidemur nos ipsos, qui ministe-
 rio Ecclesiastico fungimur, commen-
 dare. Et alioqui, cùm exigimus neces-
 saria, & quæ nobis debentur, accusa-
 mur auaritiæ. At si nobis esset iudex
 in hac terra, facile possemus ostende-
 re, qui essent uerè auari. Vna ciuitas
 non admodum magna potuit hacten-
 us ociosos uentres triginta aut 40.
 alere, qui sua hypocrisis populum se-
 ducebant, nunc uix pōt tres aut qua-
 tuor alere, qui rectam & sinceram E-
 uangelij doctrinam tractant. Et ta-
 men non alunt de suis opibus, sed de
 alienis. Sed de his nihil dicam: Hoc tã-
 tum adijcio. Si ciuilis magistratus tã-
 tum priuilegij è scriptura haberet,
 quantũ ministri Ecclesiæ, nullus pos-
 set insolentiam eorum ferre. Paulus
 uocat eos semel Diaconos Dei. Mi-
 rum, quantũ ex hoc superbiat. Inscrî-

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

bunt hoc in omnibus literis: Dei, in-
 quiunt, gratia dux in hac aut hac re-
 gione. At ministri Ecclesie multo plu-
 res & maiores habet in scriptura cō-
 mendatiōes. Sed his omīssis, tractabi-
 mus hanc sententiam, Deus non irri-
 detur: Quicquid homo seminauerit,
 hoc et metet, generaliter. Paulus hor-
 tañ ad benefaciendum pulcherrima
 et iucundissima similitudine. Sicut se
 habet seminatio in agro, ita se habet
 operatio in hominibus. Quicquid au-
 tem homo seminat, hoc & metet. Si
 seminauerit triticū, non metit de gra-
 no tritici hordeum, sed triticum. Si se-
 minauerit auenam, nō metit pisā, sed
 suum genus frumenti aut leguminis
 metitur de suo genere. Ergo etiā sic
 res se habet de operib. hominū. Qui
 seminat, inquit, in carnem suam, me-
 tit de carne sua fructū corruptionis.
 Qui seminat in spiritu, metit fructū
 uitę æternę. Hic ergo quæritur, quid
 sit seminare in carnem suam. Primū,
 est

est sua tantum quærere, suum tantū
 uentrem pascere, et nihil dare aut cō
 ferre ad conseruanda ministeria spiri
 tualia. Qui ergo sic seminat, is metit
 suam corruptionem. Agg. i. Domus
 mea deserta est, uos festinastis unus
 quisq; in domum suā: seminastis igit
 multum, & intulistis parum. Deinde
 seminare in carnem suā, est fructus
 carnis suę sectari, qui supra enumera
 ti sunt, Adulterium, inimicitia, secte,
 inuidiæ, ebrietates. De his metit cor
 ruptio seu æterna dānatio. Additur
 enim supra: Qui talia agunt, non ha
 bent regni hæreditatem. Quale gra
 num, talis & messis. Cū uidemus
 ebrium, dicendum est, hic seminauit
 in carnem suam, Metet igitur interi
 tū. Cū uidemus impostorem, aut
 blasphemum, aut maledicum, dicen
 dum est, hic seminauit in carnem suā,
 metet igitur corruptionem. Semina
 re aut in spiritu, primum est liberali
 ter iuare spiritualia ministeria Ec

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

clesiæ, quia hæc sunt necessaria. Deinde seminare in spiritu est facere fructus spiritus, qui & ipsi supra enumerati sunt. Quid ergo illud est, quod Paulus addit: De spiritu metet uitã æternam? An meremur nostris operibus æternam foelicitatẽ? Hic considerandũ est, q̄ Paulus in hac tota epistola hoc unum præcipue docuit, nos non mereri uitã æternã nostris operibus. Nõ est igit̃ sentiendum, q̄ oblitus sit superioris concionis suæ, & nunc contraria scribat. Cũ enim dicit, nos metere de spiritu uitam æternam, non sentit opera bona nostra esse merita uitæ æternæ, sed sentit uitã æternam sequi ad bona opera, si fiant ex fide in Christum. Sequitur aut̃ uitã æterna, non propter nostram iustitiã, sed propter Christum. Vides aut̃ Paulũ facere ex omnibus pijs Agricolas & seminatores, ut excitet nos ad inquirendum uerũ semen, seu granum ad seminandum. Hoc aut̃ granum

nū est Christus ipse, qui ait, Nisi granum frumenti iactum fuerit in terrā & mortuum, non fert fructum. Hoc semen seminatur per Euangelion in agrum cordis nostri, profert autē initio fructum bonorū operū in hac terra, postea profert fructum uitæ æternæ in cœlo. Vbi autē nullus fructus profertur in hac terra, ibi manifestū signum est, q̄ hoc granum nondum sit seminatum. Quare demus operā, ut Christus per Euangelion recte cognoscatur, & suscipiatur.

BONVM FACIENDO NE
DEFATIGEMVR.)

Paulus transit à specie ad genus. Docuit benefaciendū esse ministris Ecclesiæ, seu Catechistis, quæ est una pars uirtutis. Nunc docet generaliter benefaciendum esse cuius, idēq̄ non semel aut iterum, sed semper, ac perpetuo. Bonum, inquit, faciendo ne defatigemur, Nunquā censemus, nunquā intermittamus bona

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

opera, sed semper, quacumq; occasio-
ne licet, seruiamus Deo & proximo.
Necessaria doctrina & admonitio.
Vulgo enim dicitur, Facile excitaue-

Welcher ris fistula eum, qui libenter ducit cho-
gern tan ream. Nos natura torpidi & ignaui
bet / dem sumus benefaciendo, idq; uerum est,
bedarff nō solum de impijs, sed etiam de pijs
man lei hominibus. Quare facile fieri potest,
che pfeif ut abducamur à benefaciendo. Et cū
fen. Satan gnarus sit nostræ ignauitæ, ob-
iicit nobis semper occasiones, qui-
bus auertat nos à uocatione Dei. Ex-
empli gratia, Vnus & alter minister
Ecclesiæ iuuatur publico stipendio.
Quod si ergo acciderit, ut alius qui-
spiam minister deliquerit, ibi tum male-
dictis incessuntur omnes ministri, &
dicere solemus, Ecce isti omnes ne-
bulones. Quis eis uel teruncium da-
ret? Aliud. Cuius quispiam largitur
uni aut alteri pauperi eleemosynam.
Quod si uiderit alium quendam pau-
perem aut mendicum aliquid scele-

ris

tis designare, tunc mox cōtrahit ma-
 nū & inclamat, pauperes esse nebu-
 lones. Itaq; defatigatur benefaciēdo.
 Aliud. Vicinus seruat pacem cum vi-
 cino: Quòd si forte alter iniuria affli-
 cit alter, tunc hic statim abijcit om-
 nem amicitiam & familiaritatem, ac
 nil nisi uindictam meditatur. Hoc est
 defatigari benefaciēdo, alior; iniuria
 & ingratitude. Aliud. Opifex exer-
 cet opificium suum fideliter, Merca-
 tor tractat negociationem suam pie,
 sed nulla prospera fortuna affulget
 ei, & uidet impostorem foelicius age-
 re. Defatigatur ergo benefaciendo,
 & abijcit studium benefaciendi, cō-
 motus aduersa fortuna. Infinita sunt
 exempla. Monet igi; Paulus, ut per-
 stemus & perduremus in benefaci-
 endo, nec defatigemur uel aduersis,
 uel iniuria, uel ingritudine aliena,
 uel alijs occasionibus. Et addit cau-
 sam, Tempore, inquit, suo mete-
 mus nō defatigati. Perstat Paulus in

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

coepta metaphora seminis & messis,
Ac distinguit inter se tempora semi-
nationis & messis. Nam quemadmo-
dum in externa semente, aliud est tē-
pus seminatiōis, aliud messis. Et mo-
rosus est agricola, qui statim cū se-
minat in Septembri, exigit ab agro
fructū in Octobri. Necesse enim ha-
bet expectare estatē, & mensem Au-
gustum. Interea temporis, hyems, ni-
ues, pluiā & grandines expectan-
dæ & perpetiendæ erunt. Accidere
etiā solet, q̄ iam tempore messis, grā-
do depopulet segetes, nihilominus
tamē agricola pergit iterum agrum
colere, nec defatigatur, sicut & uini-
tor. Sic & in spiritali semente, aliud
est tempus seminationis, aliud tem-
pus messis. Seminationis tempus est
hoc præsens uitæ tempus, dum ha-
bemus lucem Euangelij. Nunc enim
est benefaciendi tempus, dum Chri-
stus per Euangelion nobis in hac ui-
ta lucet. Tempus autem messis erit
in

In futuro seculo. In hoc presenti seculo
 aliquoties gustamus primitias, quia
 Deus nonnunquam bona etiam in hoc se-
 culo compensat, sed uera & copiosa
 messis est in futuro seculo, in quo me-
 temus, inquit Paulus, non defatigati,
 hoc est, metemus nullo labore & æ-
 stu, sed perpetua felicitate. Quare
 cum tam copiosam & iucundam mes-
 sem habemus, non debemus defatiga-
 ri seminando, hoc est, benefaciendo. Ec-
 clesiastes inquit, ca. xi. Qui obseruat
 uentum, non seminat, hoc est, qui uult ex-
 pectare benefaciendo, dum feliciter res
 in hoc seculo procedat, & dum homines er-
 ga benefactorem grati fuerint, is nunquam
 benefaciet. Sicut, n. agricola non debet
 a seminatione auerti, nubibus aut le-
 ui pluuia, nec debet desperare de fru-
 ctu, etiam si niues & grandines cecide-
 rint, ita nec homo debet cessare a be-
 nefaciendo, propter aliorum iniquitatem &
 ingratitude. Si agricola neglexerit
 legitimum tempus semetis, nihil fructus

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

percipiet. Legitimū tempus nostræ
sementis est hæc præsens uita, dum
predicatur nobis Euāgelion Christi.
Nam cū aufertur à nobis uera Euā
gelij doctrina, tunc ambulamus in te
nebris, & nihil boni facere possu
mus, quia nō intelligimus rationem
fidei & bonorum operum. Hinc est,
q̄ nec hypocritæ, nec Turcæ, nec Iu
dæi possunt aliquid boni facere, quia
nō ambulāt in luce, non habent tem
pus sementis. Præterea tempus se
mentis est hæc præsens uita, nam fu
turum seculum est tempus messis.
Non conuenit, ut cū alij metunt,
alij iam primum seminare uelint. No
ta est parabola diuitis, & Lazari, Di
ues præterierat tempus sementis,
Nō poterat igit̄ amplius nec semina
re nec metere. Nota etiā est parabo
la de decem uirginibus, quarū quin
que seminant tempore messis, sed ni
hil fructus consequuntur. Mat. xxv.
Quid ergo, inquires: Num omnibus
indiscri

7
EXPLICAT. IOAN. BRENT. 119

indiscriminatim benefaciendum est: Paulus addit, Operemur bonum, cū erga omnes, tum uero maximè erga domesticos fidei. Idem ferè docet. i. Timo. v. Si qua suis, & maximè familiaribus non prouidet, fidem abnegauit, & est infideli deterior. Benefaciendum igitur est cuiuis, sed suo ordine & suis gradibus. Primum omnium benefaciendum est domesticis fidei. Deinde etiā alienis. Porro inter domesticos fidei etiam suus ordo seruandus est, ut benefacias tuis liberis, postea cognatis & benefactoribus. Postremo etiam alijs. Breviter, semper dabit sese occasio benefaciendi, seu seminandi. Hoc igit tempus non est negligendū, ut suo tempore perpetuam habeamus messem.

VIDETIS QVANTA VOBIS

EPISTOLA SCRIPSERIM.)

Apostolus conclusurus uel tandem epistolā addit dehortationem, qua monet Galatas, ut caueāt à pseu

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

doapostolis, & doctrina eorū. Priusq̄
 autem dehortationem suscipiat, ca-
 ptat benevolentiam Galatarū, & in-
 dicat eis, q̄ seriò omnia ista scripserit.
 Videtis, inquit, quanta uobis epi-
 stola scripserim. Alias epistolas soleo
 dictare tantum, & non scribere, Vo-
 bis aut̄ scripsi mea ipsius manu, ut in-
 telligeretis, quāta uos benevolentia
 cōplecterer, & q̄ sollicito animo es-
 sem de salute uestra. Cæterum occa-
 sionem scribēdæ huius epistolæ præ-
 buerunt Pseudoapostoli, qui exige-
 bant circumcisionem tanq̄ necessari-
 am ad salutem, & docebant merita
 operum legis salutem nobis afferre.
 Quare Paulus inuehit in eos in hac
 cōclusionē, ut absterreat Galatas ab
 impia eorum doctrina. Qui uolunt,
 inquit, placere in carne, &c. hoc est,
 Quod docēt Pseudoapostoli, de me-
 ritis operum legis, non faciunt ex spi-
 ritu sancto, aut ex doctrina Euange-
 lij, sed alijs de causis. Primum enim
 faciunt

faciunt hoc, ut placeant Iudæis, & gratum eis officium præstent. Nam Iudæi mirum in modum delectantur laude & commendatione suæ legis. Ac exigitur quidem diuinitus, ut unusquisque placeat proximo in bonum, uidelicet, recte, iuste, & moderate agendo. Philip. iiii. Quæcunque sunt uera, quæcunque honesta. Non est autem proximo placendum, male, iniuste, et impie agendo. Quod ad religionem attinet, sunt multi, qui ut placeant summis principibus & monarchis, persequuntur Christum, & sectantur antichristianismum. Alii, ut amicis placeant, audiunt impias missas, & offerunt numos. Hoc est impium, quia danda est opera, ut ante omnia placeas Domino Deo tuo. Quod ad ciuiles mores attinet, alius detrahit famæ proximi, ut exhiberet conuiuas, alius scurrat, alius potat, ut placeat auditoribus. & spectatoribus. Sed uide quod imprudenter hoc fiat.

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

Nam qui malefacit, ut cōsequatur fa-
uorem humanum, amittit interim fa-
uorem Dei peccādo. Vbi autem nō
est fauor Dei, ibi non potest consiste-
re fauor hōminum. Quare qui peccā-
do aucupantur hōminum fauorem,
eo ipso conijciunt se in odium hōmi-
num. Exemplum habes Iudi. ix. de ui-
ris Sichem, qui ut placerent Abi-
meleco, & fauorem eius conseque-
rentur, adiuuerūt eum aduersus fra-
tres suos, sed mox tanto odio inter se
exarserunt, ut seinuicem trucidauer-
int. Deinde, q̄ Pseudoapostoli doce-
ant merita operū legis, idcirco faciūt,
ne ob crucem Christi persecutionē
patiant̄. Nam si prædicarent abroga-
tionem legis, tūc Iudæi persequeren-
tur eos, non essent securi inter Iudæ-
os, sicut nec Paulus, nec alij Aposto-
li securi erant. Hoc uitiū latissimē pa-
tet, tam in religione, q̄ in politia. Nā
sunt qui ideo non sectantur Euange-
lion, quia timent crucem. Alij non se-
quuntur

quuntur iusticiam in negocijs, quia time-
ment paupertatem. Alij dicunt men-
dacia, quia timeant damnũ, si dixerint
ueritatem. Sed hoc est impium. Nam
si timendum est damnum, tunc maius
plus est timendũ quã minus. Maius est,
ira Dei, & perpetua damnatio, quã
ueniunt propter peccatum, quã tempo-
rale damnũ. Timete eum, inquit, qui
potest animam & corpus perdere in
gehennam. Sed illi existimant se facil-
limẽ cum Deo cõuenturos, si modo
conuenerint cum hominibus. Dicunt
ẽm Deũ esse misericordẽ. Misericors
quidem est peccatoribus, sed resipi-
scentibus, non præfractẽ aduersus i-
psum peccantibus. Quid enim: num
potes tua potẽtia iterum resurgere,
& te reconciliare cum Deo: Num li-
cet sano dicere, Ego uulnerabo me,
quia habeo peritũ chirurgicum: Po-
stremo, Pseudoapostoli prædicant me-
rita legis, ut glorientur in carne, ut pos-
sint gloriari, se honestum populum

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

educare et continere in disciplina, cū
interim ne ipsi quidem seruent legē.
Sic hoc tempore multi defendūt Pa-
patum, qui tñ non seruant Papatum,
sed faciūt, tñ ut habeant gloriationē.
At pio uidendum est, ut habeat glo-
riationem corā Deo, id quod fit non
ex operibus, sed ex fide & obediētia.

MIHI AVTEM ABSIT GLO-
RIARI NISI IN CRUCE.)

Paulus adhuc inuehitur in Pseu-
doapostolos. Hi enim gloriabantur
& iactabant prosperam suam fortu-
nam, in prædicando Euangelio Chri-
sti. Nam cū ueri Apostoli persecu-
tionem paterentur à Iudæis & Gen-
tibus, ducebāt Pseudoapostoli iucun-
dam & tranquillam uitam inter Iu-
dæos. Qua de re applaudebant suæ
industriæ, ac præ se contemnebāt al-
ios, quòd hi uagarentur omnibus re-
bus indigi, ipsi uero fruerentur bo-
na pace. Prædicabant enim cū Chri-
stianismo, etiam circumcisionem,
quod

quod erat Iudæis plausibile. Quare Paulus opponit nunc gloriationi ipsorum, suam gloriationem, & significat, gloriatione Pseudoapostolorum nihil esse uanius. Gloriantur hi de sua prospera fortuna, de sua pace, de sua industria. Absit autem, ut ego de alia quadam re glorier, quàm de Cruce Christi. Tota iactantia mea est, De cruce Christi. Videamus igitur initio, quid Paulus uocet Crucem Christi. Primum enim Crux Christi hoc loco non significat ligneam illam crucem, in qua Christus pependit, & ad cuius similitudinem aliæ lignæ cruces formantur & gestant. Maiores nostri uisunt talibus crucibus in processibus; Hiritus, si pro puerilibus rudimētis obseruati fuisset, tolerabiliter se habuissent. Sed nō est sentiendum, quod talis lignea crux sit adoranda, nec est de ea gloriandū, quia nihil affert nobis utilitatis. Redemptio quidem nostra facta est in lig-

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

no, Lignum autem nihil per se ad redemptionē contulit. Deinde per crucem hoc loco non intelligitur Crux, quæ digitis formari solet, & qua multi putant, nobis conferri benedictionem, ac auerti maledictionem. Somniant Satanā horrere talem crucē, et fugere. Sed si rē uerè cōsideraueris, Satan fingit tātum se talem crucem timere, ut homines Idolatria seducat. Talia enim signa crucis, etsi à pijs tolerabiliter fieri possunt, tamen nō defendūt nos à Satana. Crux autem Christi hoc loco dicitur, quæ uis afflictio, quæ nomine Christi, & propter Euāgelion alicui inferit. Exempli gratia. Petrus cōiectus fuit in carcerem, q̄ prædicaret Christum, Paulus fuit ter uirgis cæsus, Stephanus fuit lapidatus propter Christū. Hæ afflictiones dicuntur Crux Christi. Vnde. ij. Cor. i. dicitur: Afflictiones Christi abundant in nobis. Et Coloss. i. Adimpleo ea quæ desunt passionibus Christi

sti. Item ad Paulum adhuc persecuto-
rem dicit Christus, Saul quid me per-
sequeris? Sunt enim passiones & af-
flictiones Ecclesiæ, etiam ipsius Chri-
sti, sicut & Christi passio est Ecclesiæ
passio. Quare quod Paulus dicit, se
gloriarī in cruce Christi, significat si-
bi hoc unum esse solatium & gaudi-
um, nō q̄ fœlicem uitam in hoc secu-
lo ducat, sed q̄ affligat̄ propter Chri-
stum. Roma. v. Gloriamur, inquit, in
afflictionibus. Et ad Corin. Si gloria-
ri oportet, de his quæ infirmitatis
meæ sunt, gloriabor. Et Apostoli uir-
gis cæsi, ibant gaudentes à cōspecu
conciliij. Act. quinto. Hoc etiā docuit
Christus Matt. quinto. Beati estis, cū
probra fecerint in uos homines, &
dixerint omne malum uerbū aduer-
sum uos, mentientes propter me.
Gaudete et exultate, quia merces ue-
stra copiosa est in cœlis. Sed quā ob
causam gaudendum & gloriandum
est in cruce Christi: alioqui amara &

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

gravis est crux. Gaudendum igitur est duabus præcipuè de causis. Altera est, quod afflictione, quæ suffertur propter Christum, similes efficimur filio Dei, & omnibus Prophetis. Sic enim persecuti sunt, inquit Christus, Prophetas, qui fuerunt ante uos. Maxima autem dignitas est, in eodem esse ordine & similitudine, cum Prophetis & filio Dei. Altera causa est, quod magna est merces crucis Christi in coelis. Si patimur, inquit Paulus, cum eo, glorificabimur etiam cum ipso. Sed quid, inquis, de alijs afflictionibus dicemus, quæ nobis accidunt alijs de causis, iniustis quidem, non autem propter Christum: ut si cui tyrannus aufert uolèter facultates, tantum pro sua libidine, & non propter Christum. Aut si quis afficitur morbo, nulla sua culpa, Num & hæ afflictiones dicuntur crux Christi? Maxime, etiamsi non præcipuè inferuntur propter Christum, tantummodo ut qui patitur

titur afflictionē, sit membrum Christi. Quicquid enim acciderit membro Christi, hoc dicit accidisse Christo ipsi. Unde ait: Beati qui persecutionem patiuntur propter iusticiam. Sed quid, si acciderit crux ex merito sceleris? Cauendum quidem est Christiano, ne affligatur ut fur, ut sceleratus, quemadmodum Petrus docet, attamen si id acciderit, potest ex merita poena, etiam crux Christi sancta fieri, nimirum, Si is qui affligitur, respicit afflictione admonitus, & agnoscit Christum, Tunc & passio eius fit passio Christi. Exemplum habes in Israëlitis, Eisa. xxxvij. Iratus sum super populum meum, non posuisti eis misericordias. Et Zacha. i. Iratus sum parū, Vos autem adiurastis in malum. De Babylonijs est sermo, quos reprehendit spūs sanctus, quā crudeliter afflixerint Israëlitas, qui tñ meriti erāt poenam. Exemplū itē est Latro in cruce. Quare siue af-

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.
 afflictio sit externis flagitijs merita, si-
 ue nō sit merita, hoc unum nobis cu-
 randum est, ut in afflictione habea-
 mus Iesum Christum. Tunc enim o-
 mnia sūt sancta propter Christum,
 qui est sanctificatio nostra.

PER QVEM MIHI MVNDVS
 CRVCIFIXVS EST.)

Occasione gloriationis de cruce
 Christi, de qua Paulus prius locutus
 est, describitur conditio hominis pii
 in hoc mūdo. Quod enim Paulus de
 se loquitur, hoc intelligendum est de
 quouis homine pio in Christum cre-
 dente. Per Christum, inquit, seu pro-
 pter Christum mundus est mihi cru-
 cifixus, & ego mūdo. Talis debet es-
 se conditio cuiusvis Christiani. Pri-
 mum autem omnium recte intelligē-
 da est phrasis Paulina. Mundus enim
 hoc loco non accipit proprie pro ex-
 terno illo cœlo, & hac terra, etsi nec
 hæc excluduntur, sed accipitur pro
 hominibus, & rebus humanis, nec p
 omnibus

omnibus indiscriminatim, sed p̄ his, quæ nō conueniunt cum Christianismo, nec conferunt aliquid ad salutē, quæ habetur in Christo. Crucifixum autem esse, significat esse abominabilem, detestandū, execrandum, adeoque maledictum & mortuum. Nam in lege, qui crucifigebant, iudicabantur maledicti. Maledictus omnis, qui pendet in ligno. Audiamus igit̄ nunc quid sit illud, Mundus est mihi crucifixus, et ego mūdo, ut uideamus quæ sit conditio Christiani in hac uita. Mūdo enim initio accipitur pro impijs & sceleratis hominibus atq; pro omnibus impietatibus & sceleribus eorum. Cū ergo dicitur mundum debere esse crucifixum Christiano, sentiendum est, q̄ Christiano debeant esse abominabilia omnia scelera & impietates impiorum. Nulli quidem hominum est malefaciēdum, & cum omnibus est pax habenda, sed impij & scelerati fugiendi sunt, cum omni-

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.
bus suis sceleribus. Vnde Paulus al-
tâs inquit, Si quis cum frater appelle-
tur, fuerit scortator, aut auarus, aut
simulacrorû cultor, aut conuiciator,
cum eiusmodi ne cibum quidem ca-
piatis. Et iterum, Scortatio & omnis
immûditia ne nominetur quidem in-
ter uos. Deinde mundus accipitur
pro omnibus hypocritis, qui uidentur
sibi iusti propter merita operum
suorum. Debent igitur & hi nobis
ta abominabiles & maledicti, hoc
est, crucifixi esse, ut hypocrisim eorû
damnemus, & fugiamus. Sic omnes
Papistæ, omnes Iudæi, omnes Tur-
cæ, debent Christiano esse crucifixi.
Et religio horum omniû debet Chri-
stiano esse crucifixa, hoc est, damna-
ta & execrabilis. Hoc illud est, quod
ad Philip. iij. dicitur, Propter quem
omnia pro damnis duxi. Tertio mun-
dus accipitur pro sapientibus & po-
tentibus huius seculi, qui sapientia et
potentia sua pugnant cum Christo,
&

& persequuntur Christum, qualis
 quondam fuit Pharao, & postea Eth-
 nici, seu Philosophi, seu Monarchæ.
 Hi omnes cum sapientia & potentia
 sua debent homini pio crucifixi esse.
 Quarto, Mundus accipitur pro om-
 nibus rebus huius seculi, quæ nos ab-
 ducere conantur à Christo, ut sunt di-
 uitia, sanitas, agri, liberi, parentes,
 honores, principatus, adeoque ui-
 ta ipsa, & omnia huius uitæ. Licet
 quidem Christiano habere diuitias,
 habere honores & principatus. De-
 bet & Christianus parentibus suis
 honorem, & liberis amorem. Sed
 qui ea dilexerit supra Christum, non
 est Christo dignus. Quare hæc om-
 nia debent Christiano esse crucifixa,
 hoc est, abominabilia, & execranda, si
 à Christo conentur eum abducere. Mo-
 ses erat in aula Pharaonis, sed cum au-
 la pugnaret cum uera pietate & reli-
 gione, crucifixa fuit Mofi. Et huc
 facit quod Christus ait: Si quis uult

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, ac sequatur me. Sed propter quā causam debemus nobis omnia reputare crucifixa: Per Christū, seu propter Christum, inquit, Omnia enim faciēda & patiēda sunt, ut Christum retineamus. Hoc retento, omnia sunt salua, etiā si totus mūdus pereat: hoc amissa, oīa pereunt, etiā si totus mūdus sit saluus. Quomodo aut uicissim mundus sese gerit erga Christianum? Ego, inquit, crucifixus sum mūdo. Sicut mundus mihi crucifixus est, ita uicissim ego sum mundo crucifixus, hoc est, abominabilis, maledictus & damnatus. Ego crucifigo mundū, et mundus crucifigit me. De hac re statim in initio mundi concionatus est spiritus sanctus, cū ait, Semen mulieris cōteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Exemplo sunt omnes Pij. Paulus fuit mundo crucifixus, quia tam Iudæis quā gentibus abominabilis.

nabilis, Christus ipse fuit mundo crucifixus, etiam externa specie: non enim solum abominabantur eum, sed etiam affigebant eum externæ cruci: Christi fortunam oportet omnes pios experiri. Hęc qui rectè cōsyderat, quomodo delectaret eum diu in hoc mūdo uiuere, in quo esset continenter mutua crucifixio & martyriū: Nonnulli uoluerunt salutē suę consulere, & fugerunt in deserta, ut possent dicere, Mūdos est mihi crucifixus, sed non potuerūt hac uia mundum fugere. Nā rectè fugimus mundum, cū in sectamur Euangelion Christi fide, & abominamur omnem impletatem, ut ambulemus in obedientia Christi per omnia siue p̄sp̄era siue aduersa.

IN CHRISTO ENIM IESU NE

QUE CIRCUNCISIO.)

Paulus non potest obliuisci status causę, quā in hac epistola tractauit. Quare quoquo modo licet, reuocat hūc statum in memoriam. Atq̄ adeo

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

nunc in fine epistolæ, confert totum
 negocium in pauca uerba, In Chri-
 sto Iesu, inquit, neque ualet circumci-
 sio, hoc est, Quicquid dicant, quic-
 quid nugentur Pseudoapostoli, hæc
 certe est summa summarum, quod
 in Christo Iesu, in Christianismo, in
 negotio fidei, in causa iustificationis
 coram Deo, non iudicatur secundum
 circumcisionem uel præputium, sed
 secundum nouam creaturam. Primum
 ergo considerandum est, quod Paulus
 solum quidem circumcisionem, & so-
 lum præputium nominat, sed intelli-
 git omnia excellentia Iudæorum &
 gentium. Nomine enim circumcisio-
 nis complectitur omnia sacrificia, om-
 nes cultus, & omnem iusticiam Iu-
 dæorum. Varia fuerunt sacrificia,
 multa genera cultuum diuinorum,
 sed nihil horum constat in iudicio Dei,
 ad iustificationem & salutem con-
 sequendam. Nomine præputij con-
 hendit omnem sapientiam, omnem
 poten-

potentiam, & doctrinam gentium. Gentes fuerunt sapientissimi Philosophi, & administratores Rerum pub. fuerunt etiam potentissimi Monarchæ. Et tamen nihil horum prodest in iudicio Dei, aduersus mortem & damnationem. Deinde sentiendum est, quod Paulus disertè loquatur, hæc nihil ualere in Christo Iesu. In Christo uidelicet Iesu, hoc est, in Christianismo, in causa iustificationis coram iudicio Dei nihil ualent. Sed nonnulla eorum multum ualuerunt suo tempore, & adhuc ualent, in rebus, in necessitatibus & utilitatibus huius seculi. Quædam eorum ualuerunt etiam & adhuc ualent ad testificandam & confirmandam fidem. Exẽpli gratia, Circuncisio fuit suo tempore sacramentum, quo circuncisus confirmauit fidem suã, quæ pertineat ad promissionem Abrahamæ dictam, & quod in semine benedicto sit consecuturus benedictionem. Itaque Circuncisio per se

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

quidem nihil ualuit in iudicio Dei,
 absq; fide, & absq; Christo. Qui em̄
 uocatus ad iudicium Dei, nihil aliud
 respōdere potuit, quàm q̄ circūcisus
 sit, is nec iustus reputatus est, nec sa-
 lutem consecutus est. Sed qui uoca-
 tus ad iudicium, attulit secum Chri-
 stum, semen Abrahæ, & cōfirmavit
 fidem suam ex circuncisione, huic p̄-
 fuit aliquid circuncisio, non ut meri-
 tum, sed ut signaculum fidei. Sic dicē-
 dum est de sacrificijs. Sacrificia fue-
 runt suo tempore cōciones de Chri-
 sto, non sunt merita iustificationis &
 salutis. Qui ergo uenit ad iudicium
 Dei, & dixit se iustum, q̄ sacrificauerit,
 hic non est auditus, sed abiectus.
 Qui autem attulit secum Christum,
 & dixit se hūc didicisse ex sacrificijs,
 huic bene cesserunt sacrificia. Sic sen-
 tiēdum est de Baptismo & cœna Do-
 mini. Sicut enim Paulus dicit: In Chri-
 sto Iesu, neq; ualet circuncisio neque
 præpucium, ita & nobis dicere licet,
 In

In Christo Iesu neq; ualet baptis-
mus neq; coena Domini. Nam qui uenit
ad iudicium Dei, & dicit se ideo iu-
stum, quòd acceperit baptismum &
coenam Domini, hic non auditur: Ba-
ptismus enim & coena Domini, per
se non iustificant, sed qui affert Chri-
stum, cui in baptismo est incorpora-
tus, & cuius corpus et sanguinem in
coena Domini ad confirmandam fi-
dem accepit, is pronunciat iustus
& fit saluus. Quod de sacramentis
dictum est, hoc multo magis sentien-
dum est, de sapientia & potentia ho-
minum. Nam qui uenit ad iudicium
Dei, & accusatus peccatorum, re-
spondet se fuisse sapientem admini-
stratorem Reip. aut regem, aut archi-
tectum, is non potest constare in iu-
dicio. Quòd si respondeat se repor-
tasse uictoriam ex hostibus, ideoque
sibi deberi coelum, non auditur. In
Christo enim Iesu, in Christianismo,
& in causa iustificationis, non ualet

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

nec regnum nec uictoria super ho-
 stes in hac terra. Quid ergo, inquis,
 ualet? NOVA, inquit, CREA-
 TVRA. Necesse est ut afferas ad
 iudicium Dei nouam creaturam, seu
 nouum hominem. Vetus enim ho-
 mo, in hac terra relinquendus est, &
 adducendus est nouus. Quid autem
 est uetus homo, quid nouus? & quo-
 modo efficimur noui homines? Ve-
 tus homo est totus homo corpore et
 anima, qualis generatur ab Adamo
 in hunc mundum. In corpore afferi-
 mus ab Adamo in hunc mundum, ui-
 tam corporalem, sed illa abijcien-
 da est per mortem. In anima afferi-
 mus rationem, uoluntatem, pecca-
 tum. Hæc omnia sunt mortificanda.
 Utimur hoc mundo, & rebus eius,
 quæ omnes sunt relinquenda. Indu-
 endus autem est nouus homo. Hic
 nouus homo. Qui ergo induit Chri-
 stum fide, is redditur nouus, primū,
 quia

quia reputatur coram Deo propter Christum iustus. Deinde, quia accipit spiritum sanctum, qui mortificat opera ueteris hominis, & facit ut ambulet homo in nouitate uitæ. Postremo, quia resuscitatur à morte in nouam & æternam uitã. Hæc ergo noua creatura sola ualet in iudicio Dei. Nam qui uocatur in Dei iudicium, & accusatur peccatorum, is non potest constare, nisi adduxerit secum Christum, qui est nouus homo, & dicat, se habere Christum sibi donatũ. Postea, cum testimonia quæruntur, & dicitur, Tu gloriaris quidem de fide in Christum, Probabimus ergo te credere in Christum, ibi tum producantur opera spiritus, non ut merita, sed ut testimonia. Sic enim respondetur à Iudice: Rectè, Scio te credere in Christum, quia esuriui & dedisti mihi cibum. Indigui uenia erratorum, & dedisti mihi ueniam. Quodcunque enim uni ex minimis meis fe

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.
cistis, mihi fecistis. Bene, igitur ex uir-
tute spiritus sancti operandum est,
ut habeamus testimonia fidei in con-
spectu Dei, & ut afferamus nouam
creaturam ad iudicium Dei.

QVICVNQVE IUXTA HANC
REGVLAM.)

Docuit Paulus summā Christiani-
smi in hac epistola, & præsertim pau-
lo antè cōprehendit sententiā totius
Euangelij breuissimo dicto: In Chri-
sto Iesu, inquiens, nec circūcisio, nec
preputium ualet, sed noua creatura,
hoc est, In iudicio Dei nullum ualet
meritum humanæ iusticiæ, nulla pre-
rogatiua carnis, sed solum meritum
Iesu Christi, quo efficimur noua crea-
tura. Ad iudicium enim Dei afferen-
dus est nouus homo, & uetus relin-
quendus in hoc seculo. Nunc ergo
addit Paulus beneficia, quæ confe-
runtur sectatoribus huius doctrinæ.
Quid enim, inquis, fiet mihi, si secta-
tus fuero hanc doctrinam? Respon-
det

det Paulus. Quicumque incedunt iuxta hanc regulam, pax super eos & misericordia. Initio considera mihi, quòd Paulus hoc loco non loquatur de regula quadam Monachorum. Hoc enim genus regularum solet humanas traditiones instituire, & humanorum operum merita prædicare, quæ pugnant cum uera pietatis doctrina, sed loquitur de Regula Euāgelij, de uera doctrina iustificationis, quam in hac epistola exposuit, ut delictet, quòd in conspectu Dei iustificemur, non propter circumcisionem aut aliorum legalium operum merita, sed tantum propter Christum per fidem. Et quòd bona opera facienda sint, non ut merita, sed ut fructus & testimonia iusticię. Hic est Canon Apostolicus, Hęc est regula Euangelica, quam tradidit spiritus sanctus ab initio orbis terrę, per Patriarchas & Prophetas, & instituit ordinem, non monasticum quendam aut eremitic-

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.
cum, sed Christianum. Deinde obser-
uatoribus huius regulæ promittitur
pax & misericordia. Pax autem hæc
non est intelligenda ciuilitate: Nam
qui sectantur Euāgelij regulam, nul-
lam habebunt pacem in hoc mundo.
Non existimetis, inquit Christus, &
uenerim ad mittendam pacem, sed
gladium. Christus ipse nullam habuit
externam pacem, Paulus qui hæc
scripsit, grauissimas sustinuit perse-
cutiones, Et omnes, qui pie uolunt
uiuere, patiētur persecutionem. Sed
intelligenda est pacificatio, quæ est
inter Deum & hominē, & quæ est in
conscientia credentis Euangelio. Nā
ubicunque abest cognitio Christi &
Euangelij eius, ibi bellum geritur cō-
tinuum aduersus Deum. Nūc enim
homo dispiciens uarietates casuum
in hoc mundo, dicit non esse Deum.
Nunc cū sentit graues tētationes,
dicit Deum esse crudelem tyrānum.
Nunc reputat Deum esse menda-
cem,

cem, nunc expectat mortem, & perpetuum infernum, præ quo horrore nunquam potest habere trāquillam conscientiam. Ac breuiter, ubi abest Christus, ibi Deus odio prosequitur hominem, & homo Deum, Non est pax impijs, dicit Dominus: sed cū seruatur regula Euangelica, de qua Paulus concionat̃, hoc est, cum Christus agnoscitur per fidem, ibi tum fit uera pacificatio inter Deum & hominem. Deus coniunctus est homini foedere propter Christū, & fauet ei, ac tuetur eum in omnibus aduersis. Reputat eum iustum, & seruat eum in morte. Homo aut̃ colit Deū, ut patrē, inuocat eum ex fide, obsequiū uoluntati eius, ac etiam si imminet afflictio & mors, tamen habet pacem cū Deo, quia nouit eum esse seruatorē & protectorem propter Christum. Si ambulauero in medio umbrę mortis, non timebo, quia tu mecū es. Hęc est pacificatio inter Deum & homi.

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.
nem sectatorem regulæ Euangelicæ. Additur & misericordia: Nam ubicunq; abest Christus, ibi abest etiã misericordia Dei. Deus misericors quidem est omnibus hominibus, ac omnibus etiã creaturis benefacit misericorditer. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Non est autem misericors ad dandam æternam fœlicitatem, nisi his, qui sunt sectatores regulæ Euangelicæ. Deus enim nõ est misericors Turcis, etsi multa beneficia in eos confert, misericordiam tamen suam aufert ab eis, propterea q̄ non habeant Christum. Nec est misericors Iudæis, aut alijs impijs, ad dandam uidelicet æternam beatitudinẽ, quia Iudæi non habent Christum, & non sunt sectatores regulæ Euangelicæ. Misericors autem est solis his, qui habent Christum, quia Christus placauit patrem, & recõciliauit eum omnibus his, qui credunt in ipsum.
Quod

Quod autem postremo additur, Super
 Israëllem Dei, distinguit Paulus
 Israëllem uerum ab Israëlle adulteri-
 no, idque propter Pseudoapostolos.
 Hi enim ualde gloriabantur aduer-
 sus gētes de genere suo, quòd essent
 Israëlitaē, quibus Deus tot beneficia
 contulisset. Paulus autem dicit pacē
 & misericordiam uenturam super
 Israëllem Dei, Dei, inquam. Est enim
 duplex Israël, Alius est Israël huius
 mundi, Is est externus Israël, qui etsi
 suo tempore sua habuit priuilegia, ta-
 men si nihil aliud accessit, non fuit sa-
 tis esse de externo semine Israël. Ali-
 us est Israel Dei, Et est is, qui credit
 in semen promissum Abrahe, Isaac, et
 Israël, hoc est, in Iesum Christum,
 Hic est uerus Israel, etiamsi nō sit de
 externo Israelis semine. Et ad hunc
 Israëllem pertinent omnes promissio-
 nes spirituales, quæ dictæ sunt ad Pa-
 triarchas. Nam Iudæi, qui nunc sunt,
 exheredati sunt à scriptura & omni-

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.
bus eius promissionibus, quia abiecerunt Christum. Nos autem gentes posite sumus in hereditatem scripturae & promissionum eius. Quare declaramus nos gratos, ut tantum beneficium conseruemus perpetuo.

DE CAETERO, NEMO MIHI
SIT MOLESTVS.)

Paulus Epistolam suam iam concludurus, significat se susceptae causae satisfecisse. Quare monet Galatas, ne sibi deinceps de ea re molesti sint. De caetero, inquit, nemo mihi molestus sit. Quam causam tractandam & explicandam suscepi, eam copiose exposui. Pseudoapostoli uulgarent me non esse uerum Apostolum Christi. De hac re prolixè scripsi, & ostendi me esse uerum Christi Apostolum. Quare quod deinceps de hoc garrere uoluerit, hunc ne dignum quidem responsione iudicabo. Nam quod uerissimus Apostolus Christi, testantur signata, notae & signa, quae in corpore

re meo gesto. Hæc stigmata sunt afflictiones & persecutiones, quas Paulus propter Christum & Euangeliõ eius tam à Iudæis quàm à gentibus pertulit. Hæc, inquit, probant me nec sectari Iudaismum, Essem enim inter Iudeos tutus, nec sectari Ethnicismum, essem enim inter Ethnicos tutus, sed sectari uerum Christianismum, ideoque patior persecutionem tam à Iudæis quàm à gentibus. Primũ, Stigmata quæ Paulus cõmemorat, non sunt notæ in ipso Christi corpore, uidelicet, quinque uulnera Christi, quæ fingunt Monachi impressa fuisse Francisco, ut esset Christo similis. Vnde & ubique obtrudunt Franciscum pictũ quinque uulneribus notatum. Hoc aut figmentũ est de Francisco, aut Franciscus ipse sibi has notas impressit ex superstitione. Vnus enim est Christus, qui pro nobis passus est. Quare qui fingunt uel alium Christum, uel socium Christi in expiandis peccatis, hi sunt

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.

in uerum Christum contumeliosi.
 Sed hæc stigmata Pauli sunt persecu-
 tiones, quas habuit inter gentes et lu-
 dæos. Deinde sicut Paulus gestauit
 stigmata Christi in corpore suo, ita
 quilibet Christianus debet ea gesta-
 re, ut in cælo agnoscat. Audia-
 mus igitur quædã stigmata, & qual-
 dam notas, quibus agnoscitur Chri-
 stianus. Vna nota est Baptismus, sed
 hæc nota non est sufficiens, quia &
 mali possunt esse baptisati. Alia nota
 est, Auditus uerbi Dei, sed & hanc
 notam possunt mali habere. Quare
 etsi hæc nota est necessaria, tamen
 non est sufficiens. Tertia nota est cœ-
 na Domini: Quæ & ipsa est utilis
 nota, sed non sufficiens, quia possunt
 etiam mali accipere cœnam domini-
 cam. Quarta nota est, Dilectio proxi-
 mi: De hac nota Christus sic concio-
 natur, In hoc cognoscent, quod disci-
 puli mei sitis, si uos mutuo dilexerit-
 tis, sicut ego dilexi uos. De hac nota
 inter-

Interrogabit Christus in extremo Iudicio, uidelicet, Quot miseris benefeceris, Quot & quibus iniuriam remiseris. Hæ sunt necessariae notæ, quas qui non secum ad iudicium Dei affert, is nec fidem, nec Christum affert. Quinta nota est, Variæ afflictiones propter Christum, aut propter iusticiam. Alius eijcitur alicubi in exilium, alius occiditur propter Euangelion. Sanctorum imagines pingi solent cum his instrumentis, quibus occisi sunt. Paulus cum gladio, quia gladio occisus est. Nonnulli gestant præ se capita. Hæ, uidelicet, sunt notæ persecutionum, quas sancti pertulerunt propter Christum. Quare si quis affligitur propter Christum, is non tristetur, sed gaudeat se habere notã, qua fit insignis in iudicio Dei.

GRATIA DOMINI.)

Sicut incepit Epistolam salutatione, ita concludit eam optatione. Optat autem Galatis Gratiã, hoc est, fauo-

IN CAP. VI. EPIST. AD GAL.
rem Iesu Christi. Hæc est optima &
præstantissima optio. Et sola est per-
fecta: Quicquid aliarum rerum Pau-
lus optasset Galatis, hoc non fuisset
sufficiens, Exempli gratia, Regnum
terrenum, Diuitias, sanitatem, gloriã
humanam. Hæc nimirum beant, So-
la autem gratia Christi est sufficiens
bonũ. Cui enim Christus fauet, huic
Deus pater fauet, adoptat eum in fi-
lium, reputat eum iustum, seruat eum
in morte, dat ei uitam æternam. Con-
sequimur autem gratiam Christi, au-
ditu Euangelij & fide in ipsum, Con-
seruamus gratiam obedientia fidei.
Quare Christus est per fidem accipi-
endus, ut gratiam eius cõsequamur,
& conseruemus. Habes explicatio-
nem Epistolæ ad Galatas, cuius sen-
tentia hæc est, Nullum aliud Euange-
lion præterquàm quod ego de Chri-
sto prædicauì, est accipiendum & ag-
noscendum. Prædicauì autem, quòd
homines fiant iusti & consent in iu-
dicio

EXPLICAT. IOAN. BRENT. 316

dicio Dei, non propter merita operum, sed propter Christum per fidem. Et hæc omnia Paulus probavit suis argumētis, ijsq; firmis. Nō est igitur aliud Evangelion accipiendum. Postremo docuit Paulus, fidē in Christum non esse ociosam, sed operosam & efficacem, ac proferre bonos fructus. Rogabimus ergo Dominum, ut illuminet nos suo spiritu, quo hanc Pauli doctrinam conservemus, & Evangelio Christi obediamus, ad consequendam veram salutem in Christo Iesu Domino nostro, Amen.

FINIS.

Rv3943-E

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

